

รายงานผลการดำเนินงานโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม
การศึกษาเปรียบเทียบศิลปะไม้แกะสลักแถบลุ่มน้ำโขงของไทย และสปป. ลาว

หัวหน้าโครงการ

ดร. ประทับใจ สึกษา
คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ
มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ผู้ร่วมโครงการ

ดร. ศักดิ์ชาย สึกษา
นายเสกสันต์ ศรีสันต์
นายประสิทธิ์ พวงบุตร
นางสาวศุภลักษณ์ มาอุณตน
นายสมโชค หอมจันทร์
นักศึกษาคณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ

ได้รับจัดสรรงบประมาณดำเนินโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมจาก
มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2553

กิตติกรรมประกาศ

การดำเนินงานตามโครงการศึกษาเปรียบเทียบศิลปะไม้แกะสลักแถบลุ่มน้ำโขงของไทย และ สปป.ลาว ในครั้งนี้ เป็นโครงการที่ดำเนินการตาม แผนงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัย อุบลราชธานี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2553 การดำเนินงานได้สำเร็จลุล่วงด้วยดี โดยบุคคลหลายท่าน และหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนหลายหน่วยงาน ซึ่งผู้ดำเนินงาน ต้องขอขอบขอบคุณไว้ ณ โอกาสนี้ ดังนี้

ขอขอบขอบคุณ กองส่งเสริมการวิจัย บริการวิชาการและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัย อุบลราชธานี

ขอขอบขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. ธาดา สุทธิธรรม คณบดีคณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ขอขอบขอบคุณ เจ้าอาวาสวัด และทายกวัดต่างๆ ทั้งในวัดไทย และวัดในสปป.ลาวที่อนุญาตให้ เก็บข้อมูล ให้ความรู้ และให้คำแนะนำต่างๆ

ขอขอบขอบคุณ ผู้ดูแลรับผิดชอบพิพิธภัณฑ์ และเจ้าของกิจการร้านค้าทั้งในไทย และในสปป.ลาว ที่อนุญาตให้เก็บข้อมูล ให้ความรู้ และให้คำแนะนำต่างๆ

ขอขอบขอบคุณ ประชาชนชาวบ้าน ช่างพื้นบ้าน และชาวบ้านในท้องถิ่นจำนวนหลายท่านที่ไม่สามารถเอ่ยนามได้หมด ที่ให้ความรู้และให้คำแนะนำในครั้งนี้

สุดท้าย ขอขอบคุณทีมงาน และนักศึกษาปริญญาโท-เอก สาขาวิชาการออกแบบผลิตภัณฑ์ คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ที่ร่วมกิจกรรมจัดเก็บข้อมูลในครั้งนี้

ดร. ประทับใจ ลีขา

หัวหน้าโครงการฯ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
สารบัญ	ข
สารบัญภาพ	ค
หลักการและเหตุผล	1
วัตถุประสงค์	1
สถานที่ดำเนินการ	2
แผนการปฏิบัติงาน (ขั้นตอน หรือวิธีการดำเนินโครงการ)	2
ผลการดำเนินโครงการฯ	2
ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ	6
เอกสารอ้างอิง	8
บทสัมภาษณ์อ้างอิง	9
ภาคผนวก	10
- ภาคผนวก ก บันทึกข้อความและคำสั่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานโครงการฯ	11
- ภาคผนวก ข เนื้อหา	23
- ภาคผนวก ค ภาพกิจกรรมการดำเนินงานโครงการฯ	113
- ภาคผนวก ง ตัวอย่างงานไม้แกะสลักสองฝั่งโขงไทย-ลาวในปัจจุบัน	133
- ภาคผนวก จ บันทึกการเดินทาง	138

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	เส้นทางจากคันน้ำสู่ปลายน้ำของลำน้ำโจง	27
2	ส่วนประกอบที่นิยมใช้งานไม้แกะสลักตกแต่งในศาสนาคาร	31
3	ตัวอย่างสิม หอไตร ภูมิ หอแจก ในเขตพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโจงภาคอีสานของไทย	32
4	ตัวอย่างหางหงส์ไม้แกะสลักที่พบในเขตพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโจง	34
5	ตัวอย่างโหงไม้แกะสลักที่พบในเขตพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโจงของไทย	34
6	ตัวอย่างหน้าบัน และอั้งฝั้งไม้แกะสลักที่พบในเขตพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโจงของไทย	35
7	ตัวอย่างเชิงชายไม้แกะสลักที่พบในเขตพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโจงของไทย	35
8	ตัวอย่างทวยต่างๆ ที่พบในเขตพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโจงของไทย	38
9	ตัวอย่างประตู และหน้าต่าง ไม้แกะสลักในศาสนาคารแถบลุ่มแม่น้ำโจงของไทย	39
10	ตัวอย่าง คอซอง เสา และไม้ประกอบต่างๆ ไม้แกะสลักในศาสนาคารแถบลุ่มแม่น้ำโจงของไทย	40
11	ตัวอย่างธรรมาสันตั่ง ไม้แกะสลักในศาสนาคารแถบลุ่มแม่น้ำโจงของไทย	42
12	ตัวอย่างธรรมาสันทรงปราสาท ไม้แกะสลักในศาสนาคารแถบลุ่มแม่น้ำโจงของไทย	44
13	ตัวอย่างพระพุทธรูปไม้ที่สำรวจพบในเขตพื้นที่แถบลุ่มน้ำโจงของไทย	48
14	ตัวอย่างซุ้มพระที่แกะสลักจากไม้ท่อนเดียว	49
15	ตัวอย่างซุ้มพระเรือนปราสาทที่พบในเขตพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโจงของไทย	50
16	ตัวอย่างราวเทียนที่พบในเขตพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโจงของไทย	51
17	ตู้พระธรรมและหีบพระธรรม จากวัดและหน่วยงานต่างๆ ในเขตพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโจงของไทย	52
18	ตัวอย่างโองสด จากวัดและหน่วยงานต่างๆ ในเขตพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโจงของไทย	56
19	กาเกะเขีย และขาเขียที่พบในบริเวณพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโจง	57
20	รูปแบบของโปงที่พบในบริเวณเขตพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโจงของไทย	58
21	ขันหมาก ในเขตพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโจงของไทย	59
22	ตัวอย่างของใช้ และเครื่องดนตรีพื้นบ้าน ในเขตพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโจงของไทย	61

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
23	ตัวอย่างไม้แกะสลักของที่ระลึก และในความเชื่อที่พบในเขตพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโขงของไทย	62
24	ตัวอย่างไม้แกะสลักรูปคนพนมมือในหอแจก โดยจงใจแกะสลักให้มีมิติขนาดยาวและใหญ่ผิดปกติ เป็นความเชื่อที่พบในเขตพื้นที่อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย	63
25	ตัวอย่างลักษณะรูปทรงและลวดลายงานไม้แกะสลักแถบลุ่มน้ำโขงเขตพื้นที่ภาคอีสาน	64
26	สภาพเส้นทางในการสำรวจข้อมูลใน สปป. ลาว	69
27	ตัวอย่างลิ่ม หอไตร ในเขตพื้นที่แถบลุ่มน้ำโขงของสปป. ลาว	71
28	โหง่ ในฝั่งสปป. ลาว	72
29	ตัวอย่างหางหงส์ไม้แกะสลักที่พบในเขตพื้นที่แถบลุ่มน้ำโขงของ สปป. ลาว	73
30	ตัวอย่างโหง่ไม้แกะสลักที่พบในเขตพื้นที่แถบลุ่มน้ำโขงของ สปป. ลาว	73
31	ตัวอย่างหน้าบัน อังคิ์ หน้าจั่วไม้แกะสลักที่พบในเขตพื้นที่แถบลุ่มน้ำโขงของ สปป. ลาว	74
32	ตัวอย่างทวยต่างๆ ที่พบในเขตพื้นที่แถบลุ่มน้ำโขงของสปป. ลาว	77
33	ตัวอย่างประตูและหน้าต่าง ไม้แกะสลักในศาสนาคารแถบลุ่มน้ำโขงของ สปป. ลาว	79
34	ตัวอย่างเสาบันได ไม้แกะสลักในศาสนาคารและอาคารสถานที่แถบลุ่มน้ำโขงของ สปป. ลาว	80
35	ตัวอย่างธรรมาสันตั่ง ไม้แกะสลักในศาสนาคารแถบลุ่มน้ำโขงของ สปป. ลาว	81
36	ตัวอย่างธรรมาสันทรงปราสาท ไม้แกะสลักในศาสนาคารแถบลุ่มน้ำโขงของ สปป. ลาว	82
37	ตัวอย่างงานพระพุทธรูปไม้ที่สำรวจพบในเขตพื้นที่แถบลุ่มน้ำโขงของ สปป. ลาว	84
38	ตัวอย่างซุ้มพระแบบเรือนปราสาทที่พบในเขตพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโขงของ สปป. ลาว	85
39	ตัวอย่างกรอบพระที่พบในเขตพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโขงของ สปป. ลาว	86
40	ตัวอย่างราวเทียนที่พบในเขตพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโขงของ สปป. ลาว	87

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
41	ตัวอย่างตู้พระธรรม และหีบพระธรรม จากวัดในเขตพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโขง ของ สปป. ลาว	88
42	ตัวอย่างโสงฮด จากวัดและหน่วยงานต่าง ๆ ในเขตพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโขง ของ สปป. ลาว	91
43	รูปแบบของโป่งที่พบในบริเวณเขตพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขงของ สปป. ลาว	92
44	ตัวอย่างไม้แกะสลักในสิ่งของ เครื่องใช้ และของที่ระลึกที่พบในแขวงหลวงพระบาง	93
45	ตัวอย่างการแกะสลักมือยาวถวายพระตามความเชื่อภายในสิมที่หลวงพระบาง ของ สปป. ลาว	94
46	ภาพวาดการใช้ไม้แกะสลักอาคารสถานที่ในฝั่งลาว	95
47	ภาพวาด การสร้างสรรค์งานไม้แกะสลักประเภทของใช้ และงานพุทธศิลป์ ในฝั่งลาว	96
48	ช่างแกะสลักไม้ในแขวงหลวงพระบาง	98
49	อุปกรณ์ในการแกะสลักไม้	99
50	ตัวอย่างงานไม้แกะสลักที่แขวงหลวงพระบาง	100
51	ตัวอย่างทวยไม้แกะสลักสองฝั่งโขง ไทย-ลาว	103
52	ตัวอย่างทวยขนาดไม้แกะสลักสองฝั่งโขง ไทย-ลาว	104
53	ตัวอย่างรูปแบบโสงฮดไม้แกะสลักสองฝั่งโขง ไทย-ลาว	105
54	เปรียบเทียบลักษณะรูปแบบของโสงฮดในพื้นที่สองฝั่งแม่น้ำโขง	106
55	เปรียบเทียบลักษณะรูปแบบนักษัตรในส่วนกลางของโสงฮดในพื้นที่ สองฝั่งแม่น้ำโขง	106
56	ภาพและเรื่องราวของสัตว์หิมพานต์ที่นิยมใช้เป็นส่วนประกอบของโสงฮด	107
57	ลักษณะงานและแนวคิดในการออกแบบโสงฮดของช่างพื้นบ้าน	108
58	เปรียบเทียบลักษณะงานและแนวคิดในการออกแบบกรรมาสน์ของช่างที่มี ที่มาต่างกัน	109
59	สิ่งของ เครื่องใช้ ในวิถีชุมชนที่นำงานศิลปะไม้แกะสลักมาใช้สร้างความสวยงาม	110

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
60	ลายเส้นงานไม้แกะสลักที่แสดงให้เห็นคุณค่าความงามที่แตกต่าง	111
61	ลายเส้นตัวอย่างโฮตที่แขวงหลวงพระบาง และแขวงจำปาสัก ในฝั่งลาว	112
62	กิจกรรมการลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลที่นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว	115
63	กิจกรรมการลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลที่แขวงหลวงพระบาง สปป.ลาว	123
64	กิจกรรมการลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลที่แขวงไซยะบูลี สปป. ลาว	129
65	กิจกรรมการลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลที่แขวงสะหวันนะเขต สปป. ลาว	132

หลักการและเหตุผล :

ประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นประเทศเพื่อนบ้านที่มีวัฒนธรรมใกล้เคียง มีแม่น้ำโขงเป็นเส้นพรมแดน วิถีชีวิตชุมชนของคนตั้งแต่สมัยโบราณได้อาศัยสายน้ำโขงดำรงชีวิต มีการสร้างบ้านแปงเมืองอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำ สร้างความอุดมสมบูรณ์ให้กับครอบครัวและชุมชน ในอดีตชุมชนแถบลุ่มน้ำโขงได้มีการอพยพเคลื่อนย้ายถิ่นฐานในหลายครั้งทั้งเหตุผลจากภัยธรรมชาติ หรือจากการรุกรานแย่งชิงดินแดน ผู้คนที่อพยพเคลื่อนย้ายก็ยังอาศัยสายน้ำเป็นหลักสำคัญในการตั้งถิ่นฐาน การอาศัยของชุมชนที่ย้ายถิ่นฐานมาตามสายน้ำไม่เพียงแต่เป็นการย้ายถิ่นที่อยู่ใหม่ แต่ยังเป็นการย้ายวัฒนธรรมที่มีการสืบทอดมาหลายชั่วอายุคนตามมาด้วย ทำให้เกิดผลงานหัตถกรรมที่หลากหลายตามความต้องการในการดำรงชีวิตประจำวัน และความเชื่อถือศรัทธา งานหัตถกรรมเหล่านี้มีทั้งงานทอผ้า งานจักสาน เครื่องปั้นดินเผา งานโลหะ และงานไม้ทุกอย่างเกิดขึ้นเพื่อสนองตอบต่อประโยชน์ใช้สอยเป็นสำคัญ ในการตอบสนองต่อประโยชน์ใช้สอยเหล่านี้ได้เกิดความงดงามวิจิตรบรรจงขึ้นมากมาย และได้มีการสืบทอดผลงานการสร้างงามวิจิตรบรรจงที่แตกต่างกัน

ไม้ เป็นวัตถุดิบที่มีอยู่ทั่วไปในแถบลุ่มน้ำโขง ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของผืนแผ่นดินทำให้มีพรรณไม้นานาพันธุ์ ชาวบ้านได้ใช้ภูมิปัญญาที่สืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่นเลือกชนิดของไม้มาผลิตเป็นผลงานหัตถกรรมเพื่อสนองตอบประโยชน์ใช้สอย บางอย่างมีคุณสมบัติทางความแข็งแรง ความเหนียว บางอย่างมีคุณสมบัติเป็นสมุนไพรให้รสชาติ กลิ่น สี บางอย่างมีชื่อเป็นมงคล สิ่งเหล่านี้เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน เมื่อนำมาสร้างเป็นผลิตภัณฑ์ได้ผ่านกระบวนการทางความคิดสร้างสรรค์และลวดลายที่แตกต่างกัน สิ่งต่างๆ เหล่านี้ มีค่าควรแก่การอนุรักษ์ยิ่ง เนื่องจากงานหัตถกรรมหลายอย่างได้เริ่มสูญหายไปกับคนเฒ่าคนแก่ หากไม่มีการศึกษาและรวบรวมในเชิงเปรียบเทียบให้เห็นคุณค่าทางศิลปะของผู้คนสองฝั่งโขงจะเป็นประโยชน์ต่อคนรุ่นหลังในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในอดีตเพื่อประโยชน์ใช้ให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ :

1. ศึกษาและรวบรวมศิลปะไม้แกะสลัก ผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากงานหัตถกรรมไม้ ในแง่ของวัสดุ กระบวนการผลิต ประโยชน์ใช้สอย ความเชื่อถือจากอดีตสู่ปัจจุบัน
2. ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะงานหัตถกรรมจากไม้ในด้านของรูปทรง และลวดลาย จากผลงานช่างฝีมือในเขตพื้นที่แถบลุ่มน้ำโขงของไทย และ สปป. ลาว
3. นำข้อมูลออกเผยแพร่ในเชิงอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านงานแกะสลักไม้

สถานที่ดำเนินการ :

1. แขวงไชยบุรี
2. แขวงหลวงพระบาง
3. นครหลวงเวียงจันทน์
4. แขวงสะหวันนะเขต
5. แขวงจำปาสัก

แผนการปฏิบัติการ (ขั้นตอนหรือวิธีการดำเนินงานโครงการ ฯ)

ที่	ลักษณะงาน/กิจกรรม	วัน/เดือน/ปี	หมายเหตุ
1.	สำรวจ ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย และข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และเลือกพื้นที่กลุ่มเป้าหมายในภาคอีสานของไทย (ที่อาจมีเพิ่มเติม) และฝั่งสปป.ลาว	ม.ค. 53	
2.	ลงพื้นที่ศึกษา บันทึกภาพและรวบรวมข้อมูล ของตัวอย่างที่สามารถหาได้ในพื้นที่	ม.ค.-เม.ย. 53	
3.	จัดกระทำข้อมูลเพื่อเผยแพร่ในรูปแบบของเอกสารสิ่งพิมพ์	พ.ค. -ส.ค. 53	
4.	สรุปและรายงานผลการดำเนินงาน	ก.ย. 53	

ระยะเวลาการดำเนินโครงการ : ม.ค.-ก.ย. 53

ผลการดำเนินโครงการฯ

จากการศึกษาเปรียบเทียบลักษณะงานไม้แกะสลักที่เกิดขึ้นทั้งในอดีตและปัจจุบันของสองประเทศในส่วนที่มีพื้นที่อยู่สองฟากฝั่งแม่น้ำโขง คือ ประเทศไทย และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว หรือ สปป.ลาว ตามโครงการศึกษาเปรียบเทียบศิลปะไม้แกะสลักแถบลุ่มน้ำโขงของไทยและสปป.ลาว ในครั้งนี้ ในส่วนของประเทศไทย ประกอบด้วย 7 จังหวัด คือ เชียงราย เลย หนองคาย นครพนม มุกดาหาร และอุบลราชธานี ส่วนในฝั่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว หรือ สปป.ลาว ประกอบด้วย 5 แขวง คือ นครหลวงเวียงจันทน์ หลวงพระบาง ไชยบุรี สะหวันนะเขต และจำปาสัก การเลือกกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาพิจารณาจากหมู่บ้านชุมชนที่อาศัยอยู่แถบลุ่มน้ำโขงเป็นหลัก โดยอิงข้อมูลทางเอกสารและการสอบถามในพื้นที่จริง เสนอแนะในการเลือกใช้วิธีพิจารณาจากความเก่าแก่ของชุมชนและลักษณะการสืบทอดวัฒนธรรมที่มีมาช้านาน จากประสบการณ์ในการเก็บข้อมูลที่ผ่านมา

ทำให้ทราบว่า ศิลปะจากงานไม้แกะสลักมักปรากฏหลักฐานให้เห็นโดยส่วนใหญ่มักอยู่ตามวัด และอาจมีบ้างตามอาคารที่พักอาศัย พิพิธภัณฑ์ ร้านขายของเก่า และร้านจำหน่ายของที่ระลึกสำหรับนักท่องเที่ยว ในการดำเนินงานมี 2 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 ปี พ.ศ. 2551 จัดเก็บข้อมูลในเขตพื้นที่ฝั่งประเทศไทย และเขียนสรุปข้อมูลแล้วเสร็จในปีพ.ศ. 2552 ช่วงที่ 2 จัดเก็บข้อมูลในเขตพื้นที่ฝั่งสปป.ลาว และเขียนสรุปข้อมูลแล้วเสร็จในปลายปีเดียวกัน ผลการจัดเก็บข้อมูลในเชิงปริมาณสรุปได้ว่า ข้อมูลในฝั่งประเทศไทย ที่สามารถจัดเก็บข้อมูลได้มีจำนวนทั้งสิ้น 103 แห่ง จาก 7 จังหวัดที่มีพื้นที่ติดริมฝั่งแม่น้ำโขง ข้อมูลในฝั่งสปป.ลาว ที่สามารถจัดเก็บข้อมูลได้มีจำนวนทั้งสิ้น 30 แห่ง จาก 4 แขวง ที่มีพื้นที่ติดริมฝั่งแม่น้ำโขง ทั้งนี้หากพิจารณาตามจำนวนจะพบว่า มีความแตกต่างกันในเชิงปริมาณ ที่เป็นเช่นนี้สืบเนื่องมาจากจำนวนประชากรของแต่ละเขตพื้นที่ศึกษาที่มีจำนวนแตกต่างกันมาก เช่น ประชากรของไทยมีจำนวนในช่วง 60-70 ล้านคน ส่วนในสปป.ลาว มีจำนวนในช่วง 6-7 ล้านคน การตั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัยในฝั่งไทยเป็นไปอย่างหนาแน่น ส่วนในฝั่งสปป.ลาว บ้านเรือนตั้งอยู่อย่างกระจัดกระจายและมีช่วงห่างมาก และหากพิจารณาทางด้านศาสนา จะพบว่า ศาสนาพุทธจะมีความเจริญรุ่งเรืองมากเฉพาะในเขตตัวเมือง แต่เมื่อสำรวจในพื้นที่ห่างไกลจะพบวัดน้อยมาก และบางส่วนยังมีการนับถือผีในแบบดั้งเดิมที่สืบทอดกันมา ปัจจุบันเหล่านี้ ส่งผลให้แหล่งข้อมูลในสปป.ลาว มีปริมาณน้อยกว่ามาก แต่หากพิจารณาทางด้านคุณค่าแล้ว สามารถนำข้อมูลศึกษาเปรียบเทียบกับเหตุที่สถานที่เกือบทุกแห่งที่สำรวจพบในสปป.ลาว ซึ่งส่วนใหญ่เป็นวัด ล้วนแล้วแต่มีอายุที่ยาวนาน อาจกล่าวได้ว่าหลายแห่งมีอายุมากกว่าในฝั่งประเทศไทย ดังนั้นข้อมูลที่พบในครั้งนี้ ถือว่าเป็นข้อมูลที่สามารถเทียบเคียงกันได้ทั้งในแง่ความเป็นมา และการเป็นกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน

สำหรับการสรุปผลการดำเนินงานในครั้งนี้ ขอสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ 3 ประการ ดังนี้

1. ศึกษาและรวบรวมศิลปะไม้แกะสลัก ที่เกิดจากงานหัตถกรรมไม้ ในแง่ของวัสดุ กระบวนการผลิต ประโยชน์ใช้สอย ความเชื่อจากอดีตสู่ปัจจุบัน พบว่า ด้านวัสดุในการแกะสลักไม้ที่นำมาใช้ในงานแกะสลักในฝั่งไทยและฝั่งลาว ช่างผู้สร้างสรรค์ผลงานไม้แกะสลักมีข้อพิจารณาในการคัดเลือกไม้ที่ไม่แตกต่างกัน ซึ่งสาเหตุจากมีสภาพทางธรรมชาติไม่แตกต่างกันมาก รูปแบบสิ่งของเครื่องใช้ในวิถีชีวิตไม่แตกต่างกัน ซึ่งมีข้อสรุปเกี่ยวกับเกณฑ์พิจารณาในการคัดเลือกไม้ 4 ประการ คือ คุณภาพของไม้ที่เหมาะสมกับลักษณะการใช้งาน ความเชื่อที่เกี่ยวข้อง ประโยชน์ใช้สอย และความยากง่ายในการผลิตและการหา สำหรับด้านกระบวนการผลิตไม้แกะสลักสองฝั่งโขง พบว่า ในฝั่งประเทศไทยในเขตพื้นที่ที่ศึกษาไม่พบช่างไม้แกะสลักที่ผลิตเป็นอาชีพ หรือได้รับการสืบทอดงานฝีมือด้านนี้ ผู้เขียนจึงศึกษาข้อมูลและสัมภาษณ์จากช่างผู้ผลิตงานไม้แกะสลักในแขวงหลวงพระบาง ซึ่งสามารถสรุปเป็นขั้นตอนในการทำงานได้ 4 ขั้นตอน คือ 1) การร่างแบบและออกแบบ 2) การเตรียมวัสดุและเครื่องมือ 3) การแกะสลัก 4) การตกแต่งชิ้นงาน ส่วนเครื่องมือที่ใช้ในงานแกะสลักไม้

จากการศึกษากระบวนการในการผลิตงานไม้แกะสลักข้างต้น อาจจำแนกเครื่องมือใช้ในงานแกะสลักไม้ ออกเป็น 3 ส่วน คือ เครื่องมือที่ติดตั้งใช้งานในสถานที่ เครื่องมือที่ใช้ช่วยงานแกะสลัก และ เครื่องมือช่างแกะสลัก

2. การศึกษาเปรียบเทียบลักษณะงานหัตถกรรมจากไม้ในด้านของรูปทรงและลวดลาย จากผลงานช่างฝีมือในเขตพื้นที่แถบลุ่มน้ำโขงของไทย กับสปป.ลาว พบว่า งานศิลปะของงานไม้แกะสลักสองฝั่งโขง ในเขตพื้นที่ชายแดนประเทศไทยและสปป.ลาว มีความเหมือน ความแตกต่าง และความสัมพันธ์ที่มีความเกี่ยวเนื่องกัน ในหลายประการคือ การศึกษาในฝั่งประเทศไทย พบว่า ในเขตพื้นที่ฝั่งประเทศไทยที่มีจังหวัดติดแม่น้ำโขง 7 จังหวัด คือ เชียงราย เลย หนองคาย นครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญ และอุบลราชธานี พบแหล่งที่มีการใช้งานไม้แกะสลักในพุทธสถานมากที่สุด คือ จังหวัดอุบลราชธานี รองลงมามีระดับที่ใกล้เคียงกัน คือ เลย หนองคาย นครพนม มุกดาหาร และที่พบในระดับน้อย คือ เชียงราย และอำนาจเจริญ ซึ่งพบว่าศิลปะงานไม้แกะสลักส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลเชิงช่างจากอาณาจักรล้านช้าง และได้รับอิทธิพลเชิงช่างจากศิลปรัตนโกสินทร์ในช่วงหลัง ในอดีตมีการถ่ายทอดงานฝีมือผ่านความเชื่อ ความศรัทธาในพุทธศาสนาออกมาเป็นงานศิลปะในรูปแบบต่าง ๆ เช่น งานตกแต่งเครื่องบนของศาสนาจารย์ คันทวย ธรรมาสัน พระไม้ และอื่นๆ ซึ่งแตกต่างจากงานในพุทธสถานของเชียงรายที่ส่วนใหญ่เป็นงานปูนปั้น และงานโลหะ มีพระพุทธรูปสัมฤทธิ์จำนวนมาก โดยรูปแบบงานส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากล้านนาและบางส่วนจากยุคสมัยสำหรับการสืบทอดฝีมือช่างแกะสลัก พบว่า งานช่างแกะสลักในแถบลุ่มแม่น้ำโขงในปัจจุบันขาดการสืบทอด ช่างที่พบในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นการเรียนรู้งานแกะสลักจากช่างในภาคเหนือ และมีเพียงจำนวนน้อยที่ยังคงผลิตเป็นงานฝีมือชาวบ้าน ซึ่งไม่สามารถผลิตในเชิงธุรกิจได้ ส่วนการศึกษาในฝั่งสปป.ลาว ในเขตพื้นที่ฝั่งสปป.ลาว ที่อยู่ติดแม่น้ำโขงซึ่งมีอยู่หลายแขวง จึงได้เลือกสำรวจใน 5 แขวง คือ นครหลวงเวียงจันทน์ แขวงหลวงพระบาง แขวงไชยบุรี สะหวันนะเขต และจำปาสัก พบว่า ไม้แกะสลักในสปป.ลาว ถือเป็นงานต้นแบบล้านช้าง ที่มีลักษณะเดียวกับงานไม้แกะสลักในอีสานยุคต้น ซึ่งพบว่า มีข้อสังเกตในความเหมือนที่พอเทียบเคียงได้ในหลายประเด็น เช่น ลักษณะของการใช้โองสด ลักษณะของพญานาค ลักษณะของคันทวย และลักษณะการใช้ลวดลายต่างๆ เช่น ทวย งานพุทธศิลป์ที่ใช้ในงานตกแต่งศาสนาจารย์สองฝั่งโขง ไทย-ลาว พบว่า ทวยในฝั่งลาว ส่วนใหญ่เป็น ทวยนาค รองลงมา ทวยแขนนาง ทวยเทพพนม ทวยหูช้าง ส่วนที่พบจำนวนน้อย คือ ทวยแผง สำหรับทวยนาคที่พบส่วนใหญ่เป็น ทวยแบบนาคหางปลอย ซึ่งไม่พบทวยแบบนาคหางพัน ส่วนทวยในฝั่งไทย ส่วนใหญ่เป็นทวยนาคแบบนาคหางปลอย รองลงมา คือ ทวยแผง ทวยแขนนาง ทวยเทพพนม ส่วนทวยหูช้างพบไม่มากนัก เป็นข้อสรุปได้ว่า ทวยที่มีการใช้มากของสองฝั่งโขง คือ ทวยนาคแบบนาคหางปลอย ซึ่งมีรูปแบบที่ใกล้เคียงกัน ส่วนงานพุทธศิลป์อีกชิ้นหนึ่งที่น่าสนใจ คือ โองสด ในฝั่งไทย พบว่า การ

ใช้โงสดมีในหลายพื้นที่ โดยเฉพาะวัดที่มีอายุเก่าแก่ กระจายอยู่ทั่วไปไม่เฉพาะในแถบลุ่มน้ำโขง แต่มีทั่วไปในภาคอีสาน ส่วนในภูมิภาคอื่นของไทยไม่มีการใช้ สำหรับโงสดในฝั่งลาว พบว่า การใช้โงสดในสปป.ลาว มีการใช้ในแทบทุกพื้นที่ที่มีวัด ลักษณะของโงสดในสปป.ลาว มีลักษณะเป็นรูปคล้ายเรือจำลองขนาดเล็กยาวเหมือนที่ใช้ในฝั่งไทย เมื่อพิจารณาในภาพรวมของโงสดสองฝั่งโขง พบว่า ช่างในแต่ละพื้นที่ได้มีการสร้างสรรค์ผลงานที่สวยงามให้กับโงสดและมีความหลากหลาย ทั้งนี้เป็นไปตามอิทธิพลที่ได้รับในแต่ละช่วงหรือแต่ละยุคสมัย เช่น ความเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปทรงที่เกิดขึ้นในฝั่งไทย หากพิจารณาจะเห็นว่า มีทั้งแบบยุคแรกดั้งเดิมที่ถอดแบบจากรูปแบบของอาณาจักรล้านช้าง ยุค ยุคสองเป็นยุคที่ได้รับอิทธิพลจากยุครัตนโกสินทร์ และยุคปัจจุบันเป็นยุคที่มีการสร้างสรรค์งานโดยอิสระมีการใช้ศิลปกรรมไทยมากขึ้น ส่วนในฝั่งลาว มีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยเช่นเดียวกัน บางแห่งมีการผสมผสานกับมังกรในความเชื่อของชาวจีน แต่อย่างไรก็ตาม โงสด ของทั้งสองฟากฝั่งยังคงไว้ซึ่งรูปแบบการใช้งานที่ไม่แตกต่างกัน

3. การเผยแพร่ข้อมูลในเชิงอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านงานแกะสลักไม้ ได้สรุปข้อมูลในการศึกษาในครั้งนี้เป็นรูปเล่มหนังสือ จำนวน 100 เล่ม เพื่อเผยแพร่สู่หน่วยงานหรือผู้ที่สนใจต่อไป

มีการนำข้อมูลที่ศึกษารวบรวมมาบูรณาการกับการเรียนการสอนในระดับปริญญาตรี ในรายวิชา 2001 217 ภูมิปัญญาท้องถิ่น

สรุปค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานโครงการฯ

งบประมาณที่ได้รับการจัดสรร จำนวน 100,000 บาท (หนึ่งแสนบาทถ้วน) แยกตามหมวดค่าใช้จ่าย ดังนี้

a. หมวดค่าตอบแทน	รวม	3,000 บาท
- ค่าอาหารทำการนอกเวลาราชการ		3,000 บาท
b. หมวดค่าใช้จ่าย	รวม	85,826 บาท
- ค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการ		80,826 บาท
- ค่าจ้างเหมาจัดทำต้นฉบับและจัดพิมพ์เอกสารเผยแพร่		5,000 บาท
c. หมวดค่าวัสดุ	รวม	11,460 บาท
- ค่าวัสดุโฆษณาและเผยแพร่		9,240 บาท
- ค่าวัสดุสำนักงาน		2,220 บาท

รวมงบประมาณที่ใช้จริง 100,286 บาท
(หนึ่งแสนสองร้อยแปดสิบหกบาทถ้วน)

หมายเหตุ : ขออภัยทุกรายการ

ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ

ปัญหาอุปสรรค

ในการศึกษาข้อมูลในครั้งนี้ สามารถสรุปปัญหาในการดำเนินงานได้ 3 ประการ ดังนี้

1. ข้อจำกัดด้านเวลา ด้วยในการดำเนินงานในครั้งนี้เป็นการศึกษาข้อมูลระหว่างประเทศ สำหรับในฝั่งประเทศไทย ใช้เวลาในการจัดเก็บข้อมูลทั้งสิ้น 1 ปีเศษ โดยอาศัยการค้นหาข้อมูลในหลายวิธีการ ส่วนในฝั่งสปป.ลาว ใช้เวลาในการจัดเก็บข้อมูลประมาณ 1 ปี ซึ่งต้องเป็นไปตามเงื่อนไขของโครงการ หากพิจารณาเนื้องานในภาพรวมแล้วจะเห็นว่า แหล่งศึกษาข้อมูลมีมากแต่เวลาที่ใช้ค่อนข้างจำกัดมาก ซึ่งในการดำเนินการต้องมีการเผื่อเวลาสำหรับการค้นคว้าและวิเคราะห์ข้อมูลด้วย ดังนั้น ในทางปฏิบัติจึงถือว่า มีข้อจำกัดด้านเวลามาก การจัดเก็บข้อมูลต้องเดินทางตามข้อมูลที่หาไว้ล่วงหน้าเท่านั้น บางครั้งอาจส่งผลต่อโอกาสที่จะพบแหล่งข้อมูลใหม่

2. ปัญหาเกี่ยวกับฤดูกาล พบว่า ฤดูที่ไม่เหมาะกับการจัดเก็บข้อมูลเลยคือ ฤดูฝน ในช่วงปี พ.ศ. 2553 ฝนเริ่มตกมากในช่วงเดือนกรกฎาคม สิงหาคม กันยายน ซึ่งถือว่ายังอยู่ในช่วงที่ยังต้องเก็บข้อมูลอยู่ ฤดูฝนจะส่งผลต่อการจัดเก็บข้อมูลใน 2 ประการ คือ 1) การถ่ายภาพที่ต้องอาศัยแสงสว่างจากธรรมชาติ ด้วยท้องฟ้าที่มีครึ้มตลอด การระมัดระวังกล้องกับน้ำฝน 2) เส้นทางในการเดินทาง เช่น การเดินทางในหลายพื้นที่แถบแขวงไซยะบูลี สปป.ลาว ถือว่าเป็นเส้นทางเสี่ยงที่มีอันตรายมาก ถนนเป็นโคลนตม ลื่นไหลมาก และต้องมีการขึ้นลงภูเขาตลอด รวมทั้งแขวงสะหวันนะเขต แม้ว่าจะไม่มีภูเขาในเส้นทางเดินทาง แต่ถนนมีหลุมบ่อ น้ำขัง และลื่นไหลตลอดเส้นทางเช่นเดียวกัน ดังนั้น ด้วยข้อจำกัดด้านเวลาที่ระบุไว้ในโครงการทำให้ไม่สามารถหลีกเลี่ยงฤดูกาลต่างๆ นี้ได้

3. แหล่งข้อมูล การจัดเก็บข้อมูลทั้งสองฝั่ง พบว่า หาเอกสารที่เกี่ยวข้องค่อนข้างยากมาก จากการดำเนินงานที่ผ่านมา ส่วนใหญ่จึงมักได้รับข้อมูลเฉพาะในภาพรวม โดยระบุพื้นที่ในระดับกว้าง ส่วนตำแหน่งที่ตั้งจริงต้องสอบถามข้อมูลในพื้นที่ ดังนั้น การได้มาซึ่งข้อมูลส่วนใหญ่จึงมักเกิดจากการลงพื้นที่และสอบถามเพิ่มเติมจากคนในท้องถิ่น ซึ่งบางครั้งก็มีความคลาดเคลื่อนบ้างและอาจต้องผิดหวังบ้าง เมื่อเดินทางไปตามคำบอกเล่าแล้วไม่ได้รับข้อมูลตามที่คาดหวัง

ข้อเสนอแนะ

เพื่อให้การดำเนินงานในลักษณะเดียวกันประสบความสำเร็จยิ่งขึ้น มีข้อเสนอแนะในการดำเนินงานครั้งต่อไป 3 ประการ ดังนี้

1. ควรแบ่งการทำงานออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ระยะการศึกษารวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องในพื้นที่จริง ระยะที่ 2 ระยะการลงพื้นที่จัดเก็บข้อมูล ระยะที่ 3 ระยะการวิเคราะห์และจัดกระทำข้อมูล แม้ว่าการแบ่งขั้นตอนงานดังกล่าวจะใช้เวลามาก แต่เชื่อว่าจะทำให้การศึกษายานในลักษณะนี้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

2. ควรกำหนดเส้นทางในการเดินทางก่อนหลังโดยคำนึงถึงฤดูกาลเป็นสำคัญ เช่น เส้นทางกันดาร ควรจัดเวลาไว้ในช่วงเดือนเมษายน พฤษภาคม มิถุนายน ส่วนพื้นที่ในเขตชุมชนเมือง จัดไว้ในช่วงท้าย

3. การเสาะแสวงหาข้อมูล อาจต้องแบ่งลักษณะข้อมูลเบื้องต้นออกเป็น 3 ลักษณะ คือ ข้อมูลจากเอกสารหรือสื่อทั่วไป ข้อมูลจากหน่วยงานในพื้นที่ และข้อมูลจากการสัมภาษณ์หรือสอบถามคนในท้องถิ่น ข้อมูลทั้ง 3 ลักษณะ จะมีประโยชน์ที่แตกต่างกัน เช่น ข้อมูลจากเอกสารหรือสื่อทั่วไป จะทำให้ได้มองเห็นภาพรวมที่กว้างว่าควรจะมุ่งลงพื้นที่ใดก่อนหลัง ข้อมูลจากหน่วยงานในพื้นที่จะทำให้ได้ทราบสถานการณ์ในปัจจุบันว่า ยังคงอยู่ในสภาพใด เส้นทางเป็นอย่างไร ส่วนข้อมูลจากการสัมภาษณ์หรือสอบถามคนในท้องถิ่นถือเป็นข้อมูลจริงในพื้นที่ การค้นพบสิ่งใหม่ จะเป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการ ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าข้อมูลทุกระดับล้วนมีประโยชน์ทั้งสิ้น

จากปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ความสำคัญของการจัดเก็บข้อมูล มีปัจจัยที่เข้ามาเกี่ยวข้องในหลายประการ เช่น เวลา การค้นหาแหล่งข้อมูล เส้นทาง ศักยภาพในการจัดเก็บและการวิเคราะห์ และสุดท้ายอาจเกี่ยวข้องกับงบประมาณในการดำเนินงาน ซึ่งมีค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นเหนือความคาดหมายและยากแก่การคาดคะเน เช่น ค่าจ้างเหมารถ ซึ่งเป็นไปตามเส้นทางที่ยาก-ง่าย ค่าอาหารในการเดินทางที่แตกต่างตามพื้นที่ แหล่งข้อมูลที่รับทราบในพื้นที่จริงที่จำเป็นต้องสำรวจนอกแผนงาน ค่าใช้จ่ายในการเข้าเก็บข้อมูลในแต่ละแห่ง รวมถึงค่าตอบแทนบุคคลนำทางที่จำเป็นต้องใช้ในบางพื้นที่ และอื่นๆ

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงวัฒนธรรม, กรมศิลปากร, สำนักโบราณคดี. 2550. ศัพทานุกรม. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- ธาดา สุทธิธรรม และชนสิทธิ์ จันทะรี. 2539. สถาปัตยกรรมล้านนา: อีสานเบิ่งล้านนา. ขอนแก่น: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, เอกสารอัดสำเนา.
- น. ณ ปากน้ำ. 2537. งานจำหลักไม้ ศิลปะและสถาปัตยกรรมไทย. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- น. ณ ปากน้ำ. 2550. ความงามในศิลปะไทย. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- นพรัตน์ ละมุล, บรรณาธิการ. 2547. ธรรมเนียมการรักษาลำน้ำโขง. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- เน่งน้อย ปัญจพรรค และสมชาย ณ นครพนม. 2536. วิญญาณไม้แกะสลักอีสาน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เรีงรัมย์.
- บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. 2547. พงศาวดารลาว. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- ปีดา สะหวัดวง. 1998. ศิลปะลายลาวโบราณ. สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว: สถาบันค้นคว้าศิลปวัฒนธรรมแห่งชาติลาว ในโครงการความร่วมมือและช่วยเหลือจากกองทุนโตโยต้า.
- ปรีชา พิณทอง. 2532. สารานุกรม ภาษาอีสาน-ไทย-อังกฤษ. อุบลราชธานี: ศิริธรรมออฟเซ็ท.
- แวง พลังวรรณ, บรรณาธิการ. 2553. เวียงจันทน์ 450 ปี. อุบลราชธานี: ศิริธรรมออฟเซ็ท.
- วิโรฒ ศรีสุโร. 2536. ส่วนประดับสถาปัตยกรรมอีสาน กรณีศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี (ในเขตอำเภอเมือง) รายงานการวิจัย. ขอนแก่น: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, เอกสารอัดสำเนา.
- วิโรฒ ศรีสุโร และคณะ. 2540ก. สถาปัตยกรรมอีสาน “หลากหลายภูมิธรรม นฤมิตรกรรมอีสาน. ขอนแก่น: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, เอกสารอัดสำเนา.
- วิโรฒ ศรีสุโร และคณะ. 2540ข. สถาปัตยกรรมกลุ่มชนสายวัฒนธรรมไต-ลาว. ขอนแก่น: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, เอกสารอัดสำเนา.
- วิบูลย์ ลีสุวรรณ. 2549. 5 นาที กับศิลปะไทย พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คพับลิเคชั่น.
- วิมลสิทธิ์ หรยางกุล. 2541. การจัดทำรายละเอียดโครงการเพื่อการออกแบบสถาปัตยกรรม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศักดิ์ชาย สิกขา. 2552. รายงานการวิจัย ศิลปะไม้แกะสลักในแถบลุ่มแม่น้ำโขง : การอนุรักษ์และการประยุกต์ใช้ในงานออกแบบ. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- ส. พลายน้อย. 2552. สัตว์หิมพานต์. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- สงวน รอดบุญ. 2545. พุทธศิลปะลาว. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สายธาร.

บทสัมภาษณ์อ้างอิง

คำผา ปันยาทอง. วัดและความเป็นมาแขวงไชยะบูลี. ชาวบ้านอาวโสทายกวัดบ้านใหญ่ (อายุ 66 ปี).

เยือนเลขที่ 60 หน่วย 6 บ้านใหญ่ แขวงไชยะบูลี, 21 สิงหาคม 2553.

คำแสน จิตตะวง. กรรมวิธีการผลิตและการจำหน่ายงานไม้แกะสลักในหลวงพระบาง. ช่างแกะสลัก

(อายุ 45 ปี). เยือนเลขที่ 5 หน่วย 1 บ้านผานม แขวงหลวงพระบาง, 22 สิงหาคม 2553.

จันสี จิตตะวง. การจำหน่ายของที่ระลึกประเภทงานไม้แกะสลักหน้าพู่สี หลวงพระบาง. ผู้จำหน่ายสินค้า

หน้าพู่สี (อายุ 43 ปี). เยือนเลขที่ 5 หน่วย 1 บ้านผานม แขวงหลวงพระบาง, 22 สิงหาคม 2553.

เชียงสุข กัมมะที. กรรมวิธีการผลิตและการจำหน่ายงานไม้แกะสลักในหลวงพระบาง. ช่างแกะสลัก

(อายุ 47 ปี). เยือนเลขที่ 460 หน่วย 4 บ้านชาด แขวงหลวงพระบาง, 20 สิงหาคม 2553.

ดอน อินทะวงศา. แหล่งไม้แกะสลักและตำนานวัดในแขวงสะหวันนะเขต. พนักงานขับรถรับจ้าง (อายุ 48 ปี).

แขวงสะหวันนะเขต, 23 กันยายน 2553.

บุญแทน ภิละจิต. ตำนานวัดสี่ส่วหว่างวงส์และความเป็นมาแขวงไชยะบูลี. ชาวบ้านอาวโสทายก

วัดสี่ส่วหว่างวงส์ (อายุ 65 ปี). เยือนเลขที่ 312 หน่วย 19 บ้านสีเมือง แขวงไชยะบูลี,

21 สิงหาคม 2553.

บำเพ็ญ ณ อุบล. ความเชื่อและการใช้โองรด. ประชาชนชาวบ้านจังหวัดอุบลราชธานี. อำเภอเมือง จังหวัด

ยโสธร, 29 มิถุนายน 2552.

พระครูเกษมธรรมานุวัตร. งานพุทธศิลป์ การเรียกขานและการใช้งาน. เจ้าอาวาสวัดเกษมสำราญ และ

เจ้าคณะตำบลเขต 1 อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี, 18 กันยายน 2551.

ลูพัน (ไม่ทราบนามสกุล). การจำหน่ายสิ่งของ เครื่องใช้โบราณประเภทไม้แกะสลัก. เจ้าของกิจการ

“ร้านพ่อลูพัน”. บริเวณท่าเรือข้ามฟากบ้านวัดหนอง แขวงหลวงพระบาง, 20 สิงหาคม 2553.

สังข์ทอง สุวรรณรังสี. ความเชื่อและการใช้โองรด. เจ้าหน้าที่ประจําพิพิธภัณฑวัดสะตะสะหัสสาราม.

นครหลวงเวียงจัน, 5 กรกฎาคม 2552.

เสียงผา บุญนรี. วัดและความเป็นมาแขวงไชยะบูลี. ชาวบ้านอาวโสทายกวัดบ้านใหญ่ (อายุ 67 ปี)

เยือนเลขที่ 3 หน่วย 1 บ้านใหญ่ แขวงไชยะบูลี, 21 สิงหาคม 2553.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

บันทึกข้อความ และคำสั่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานโครงการฯ

แบบเสนอโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม
ประจำปีงบประมาณ 2553
คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ชื่อโครงการ : การศึกษาเปรียบเทียบศิลปะไม้แกะสลักแถบลุ่มน้ำโขงของไทยและสปป.ลาว

ลักษณะของโครงการ : เป็นโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม :-

- ☒ ลักษณะการสำรวจ ศึกษา และวิจัยเพื่อการรวบรวมข้อมูล
- ☒ ลักษณะการศึกษาจากสิ่งก่อสร้าง สถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมท้องถิ่น
- ☐ ลักษณะการเผยแพร่ เช่น การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ ประชุม และสัมมนา

โดยมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับ :

- ☐ การกิน
- ☒ การอยู่อาศัย
- ☐ การรักษาพยาบาล
- ☒ ความเชื่อและศาสนา
- ☐ อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

ความสอดคล้องกับกลยุทธ์

☒ 4.1 ส่งเสริมการศึกษา และการจัดกิจกรรมที่เน้นการสืบทอดและสืบสานวัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของชุมชนในอีสานใต้และอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง โดยมีกระบวนการที่ต่อเนื่องจนเกิดการสร้างสรรค์ความรู้และ การเผยแพร่ โดยให้นักศึกษา และบุคลากรมีส่วนร่วมกับชุมชน

☒ 4.2 การวิจัยและพัฒนากระบวนการฐานข้อมูลด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

☐ 4.3 การสร้างเสริมความแข็งแกร่งของกลุ่มกิจกรรมและบุคลากรด้านศิลปะและวัฒนธรรม

ความสอดคล้องกับมาตรการ

- ☐ 1. จัดให้กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตของชาวอีสานได้และอนุภูมิภาค
กลุ่มแม่น้ำโขงเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญระดับสูง
- ☐ 2. มีการวางแผนนโยบายและแผนงานระยะยาวร่วมกันระหว่างหน่วยงานระดับมหาวิทยาลัยและ
คณะเพื่อให้เกิดการบูรณาการทำงานที่มีเป้าหมายเดียวกัน
- ☒ 3. เพิ่มสัดส่วนการจัดสรรงบประมาณด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรม
ศิลปวัฒนธรรมและชุมชนสัมพันธ์ให้มากขึ้น
- ☐ 4. ส่งเสริมการวิจัยเพื่อทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม
- ☒ 5. จัดทำฐานข้อมูลและเผยแพร่องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของชุมชนในภูมิภาค
กลุ่มน้ำโขง
- ☒ 6. ให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลากรในมหาวิทยาลัยด้านวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต
ของชุมชนในภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง

ความสอดคล้องกับตัวบ่งชี้ด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

- ☒ นักศึกษามีส่วนร่วมในกิจกรรมทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม
- ☐ มีผลงานหรือชิ้นงานการพัฒนาศักยภาพและสร้างมาตรฐานศิลปวัฒนธรรม
- ☒ มีการบูรณาการกับ
- ☒ การเรียนการสอน
- ☒ การวิจัย
- ☐ การบริการวิชาการ
- ☐ มีการสร้างสรรค์นวัตกรรมหรือองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยในเรื่องใหม่ไปสู่สากล

หัวหน้าโครงการ : ดร. ประพันธ์ ธิกา

ผู้รับผิดชอบโครงการ :

1. ดร. ศักดิ์ชาย ธิกา
2. นายเสกสันต์ ศรีสันต์
3. นางสาวศุภลักษณ์ มาคุณคน
4. นายสมโชค หอมจันทร์
5. นายวิสิทธิ์ศักดิ์ อุทโท
6. นายนิกร ทองให้
7. นักศึกษาคณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ

หลักการและเหตุผล

ประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวเป็นประเทศเพื่อนบ้านที่มี
วัฒนธรรมใกล้เคียง มีแม่น้ำโขงเป็นเส้นพรมแดน วิถีชีวิตชุมชนของคนตั้งแต่สมัยโบราณได้อาศัย
สายน้ำโขงดำรงชีวิต มีการสร้างบ้านแปงเมืองอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำ สร้างความอุดมสมบูรณ์ให้กับ
ครอบครัวและชุมชน ในอดีตชุมชนแถบลุ่มน้ำโขงได้มีการอพยพเคลื่อนย้ายถิ่นฐานในหลายครั้งทั้ง
ผลมาจากภัยธรรมชาติ หรือจากการรุกรานแย่งชิงดินแดน ผู้คนที่อพยพเคลื่อนย้ายก็ยังอาศัยสายน้ำเป็น
หลักสำคัญในการตั้งถิ่นฐาน การอาศัยของชุมชนที่ย้ายถิ่นฐานมาตามสายน้ำไม่เพียงแต่เป็นการย้ายถิ่นที่
อยู่ใหม่ แต่ยังเป็นการย้ายวัฒนธรรมที่มีการสืบทอดมาหลายชั่วอายุคนมาด้วย ทำให้เกิดผลงาน
หัตถกรรมที่หลากหลายตามความต้องการในการดำรงชีวิตประจำวัน และความเชื่อถือศรัทธา งาน
หัตถกรรมเหล่านี้มีทั้งงานทอผ้า งานจักสาน เครื่องปั้นดินเผา งานโลหะ และงานไม้ ทุกอย่างเกิดขึ้นเพื่อ
สนองตอบต่อประโยชน์ใช้สอยเป็นสำคัญ ในการตอบสนองต่อประโยชน์ใช้สอยเหล่านี้ได้เกิดความ
ตระหนักจิตบรรจงขึ้นมากมาย และได้มีการสืบทอดผลงานการสร้างควมวิจิตรลงความที่แตกต่างกัน

ไม้ เป็นวัตถุดิบที่มีอยู่ทั่วไปในแถบลุ่มน้ำโขง ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของดินแดนดิน ทำให้มี
พรรณไม้นานาพันธุ์ ชาวบ้านได้ใช้ภูมิปัญญาที่สืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่นเลือกชนิดของไม้มาผลิตเป็น
ผลงานหัตถกรรมเพื่อสนองตอบประโยชน์ใช้สอย บางอย่างมีคุณสมบัติทางความแข็งแรง ความเหนียว
ทนอย่างมีคุณสมบัติเป็นสมุนไพรให้รสชาติ กลิ่น สี บางอย่างมีชื่อเป็นมงคล ตั้งแต่เหล่านี้เป็นภูมิปัญญา
ชาวบ้าน เมื่อนำมาสร้างเป็นผลิตภัณฑ์ได้ผ่านกระบวนการทางความคิดสร้างสรรค์และลงลายที่แตกต่าง
กัน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ มีค่าควรแก่การอนุรักษ์ยิ่ง เนื่องจากงานหัตถกรรมหลายอย่างได้เริ่มสูญหายไปกับ
คนสมัยใหม่ หากไม่มีการศึกษาและรวบรวมในเชิงเปรียบเทียบให้เห็นคุณค่าทางศิลปะของรุ่นก่อนส่ง
ไปจะสิ้นประโยชน์ต่อคนรุ่นหลังในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในผลิตภัณฑ์ประโยชน์ใช้สอยให้เหมาะสม
กับยุคปัจจุบัน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาและรวบรวมศิลปะไม้และสลัก ผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากงานหัตถกรรมไม้ ในแง่ของ
วัสดุ กระบวนการผลิต ประโยชน์ใช้สอย ความเชื่อถือจากอดีตสู่ปัจจุบัน

2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบลักษณะ งานหัตถกรรมจากไม้ในด้าน ของรูปทรง และลวดลาย จาก
ผลงานช่างฝีมือในเขตพื้นที่แถบลุ่มน้ำโขงของไทย และสปป.ลาว

3. เพื่อนำข้อมูลออกเผยแพร่ในเชิงอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านงานแกะสลักไม้

กลุ่มเป้าหมาย : นักศึกษา อาจารย์ บุคลากร มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี หรือผู้สนใจทั่วไป

ระยะเวลาการดำเนินโครงการ : ค.ศ. 52 - ค.ศ. 53

ขอบข่ายงาน :

ต่อขอการศึกษางานศิลปะไม้และสลักในชุมชนแถบลุ่มน้ำโขงของไทย (จ. เชียงราย จ. เลย
จ. หนองคาย จ. นครพนม จ. มุกดาหาร จ. อุบลราชธานี) ที่ได้ศึกษาในปีงบประมาณ 2551 เพื่อนำมา
ศึกษาเปรียบเทียบกับผลการศึกษาใหม่ในเขตพื้นที่แถบลุ่มน้ำโขงของไทยบางส่วนที่อาจมีเพิ่มเติม

และสปป.ลาว (หลวงพระบาง ไชยบุรี และสะหวันนะเขต) โดยเลือกกลุ่มเป้าหมายจากหมู่บ้านชุมชนที่
อาศัยอยู่แถบถ้ำน้ำโขงที่มีลักษณะการสืบทอดวัฒนธรรมมายาวนาน รวมทั้งศิลปะจากไม้แกะสลักที่ปรากฏ
อยู่ตามศาสนาคาร อาคารที่พักอาศัยและสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ

แผนการปฏิบัติการ (ขั้นตอนหรือวิธีการดำเนินงาน โครงการ ฯ)

1. สำรวจ ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย และข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และเลือกพื้นที่
กลุ่มเป้าหมายในภาคอีสานของไทย(ที่อาจมีเพิ่มเติม)และฝั่งสปป.ลาว
2. ลงพื้นที่ศึกษา บันทึกภาพและรวบรวมข้อมูล ของตัวอย่างที่สามารถหาได้ในพื้นที่
3. จัดกระทำข้อมูลเพื่อเผยแพร่ในรูปแบบของเอกสารสิ่งพิมพ์
4. สรุปและรายงานผลการดำเนินงาน

4. สรุปและรายงานผลการดำเนินงาน															
กิจกรรม	2552						2553								รวมเงิน
	ไตรมาสที่ 1			ไตรมาสที่ 2			ไตรมาสที่ 3			ไตรมาสที่ 4					
	ค.ค	พ.ย	ธ.ค	ม.ค	ก.พ	มี.ค	เม.ย	พ.ค	มิ.ย	ก.ค	ส.ค	ก.ย			
งบรวม															
1. สำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น	/	/												15,000	
2. ลงพื้นที่บันทึกข้อมูล			/	/	/	/	/							55,000	
3. จัดพิมพ์เอกสารเผยแพร่								/	/	/	/			20,000	
4. จัดทำเอกสารสรุปผล												/		3,000	
5. ค่าวัสดุ														7,000	
งบรวม	15,000			55,000			20,000			10,000				100,000	

ผลที่คาดว่าจะได้รับ :

1. ข้อมูลทางวัฒนธรรม วิถีการผลิต การใช้สอยผลิตภัณฑ์ ความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
กับการใช้ไม้เป็นผลิตภัณฑ์ได้รับการศึกษากันกว้างขวางเป็นระบบเป็นประ โยชน์คือ
การศึกษาเชิงอนุรักษ์และการศึกษาเพื่อพัฒนาในวิถีสังคมใหม่
2. ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ที่ผลิตจากไม้ได้รับการศึกษาและวิเคราะห์ในลักษณะเปรียบเทียบให้
เห็นความแตกต่างและความเป็นมาของแต่ละชุมชนในแถบถ้ำน้ำโขง
3. ข้อมูลงานศิลปะไม้แกะสลักในอดีตได้รับการศึกษาและเผยแพร่ให้คนในสังคมวิถีใหม่
ได้ศึกษาเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นและนำไปประยุกต์ใช้ในสาขาที่เกี่ยวข้องต่อไป

ประมาณการค่าใช้จ่าย :

a. หมวดค่าตอบแทน	รวม	3,000 บาท
-ค่าอาหารค่าที่พักนอกเวลา		3,000 บาท
b. หมวดค่าใช้จ่าย	รวม	90,000 บาท
-ค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการ		70,000 บาท
-ค่าจ้างเหมาจัดทำต้นฉบับและจัดพิมพ์เอกสารเผยแพร่		20,000 บาท

๔. หมวดค่าวัสดุ	รวม	7,000 บาท
ค่าวัสดุโฆษณาและเผยแพร่		2,000 บาท
ค่าวัสดุสำนักงาน		5,000 บาท

รวมงบประมาณที่เสนอขอทั้งสิ้น 100,000 บาท (หนึ่งแสนบาทถ้วน)

หมายเหตุ : ขอแจ้งข้อมูลรายการ

ตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการ

1. จำนวนข้อมูลผลิตภัณฑ์ไม้ที่ศึกษารวบรวมได้ และข้อมูลทางด้านงานศิลปะไม้แกะสลักของแต่ละชุมชนในแถบลุ่มน้ำโขง
2. มีการบูรณาการร่วมกัน
-รายวิชา 2001 217 ภูมิปัญญาท้องถิ่น 3(3-0-6) หน่วยกิต
นักศึกษาระดับปริญญาตรี ปีที่ 2 สาขาวิชาการออกแบบผลิตภัณฑ์

การรายงานผล

รายงานผลทุก 3 เดือน ตามระบบที่กองส่งเสริมการวิจัยฯ กำหนด และรายงานฉบับสมบูรณ์เมื่อสิ้นสุดโครงการ

ลงชื่อ ผู้เสนอโครงการ
(คร. ประทับใจ ลีจนา)

หัวหน้าโครงการฯ

วันที่ เดือน พ.ศ.

ลงชื่อ ผู้เห็นชอบโครงการ
(นายเสกสันต์ ศรีสันต์)

รักษาในตำแหน่งผู้ช่วยคณบดีฝ่ายวางแผน

ปฏิบัติราชการแทนคณบดีคณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ

วันที่ เดือน พ.ศ.

ลงชื่อ ผู้อนุมัติโครงการ
(ศาสตราจารย์ ดร. ประกอบ วิโรจน์กุล)

อธิการบดีมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

วันที่ เดือน พ.ศ.

7606
22 ก.ย. 2553
15 55 19304m

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี โทร. 5602

ที่ ศธ 0529.15.1/2497

วันที่ 21 ก.ย. 2553

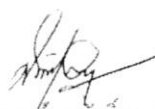
เรื่อง ขออนุมัติเดินทางไปราชการต่างประเทศ

เรียน อธิการบดี

ตามที่คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ ได้รับอนุมัติให้ดำเนินโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ประจำปีการศึกษา 2553 เรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบศิลปะในเกาะสลักแถบกลุ่มน้ำโขงของไทยและสปป. ลาว นั้น

ในการนี้ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ จึงใคร่ขออนุมัติให้ ผศ.ดร.ศักดิ์ชาย สีขาว, ดร.ประทีปใจ สีขาว, นายเสกสันต์ ศรีสันต์, นางสาวสุกัลลภณ์ มาคุณคน เดินทางไปราชการต่างประเทศ ณ สะหวันนะเขต สปป.ลาว ระหว่างวันที่ 23-26 กันยายน 2553 โดยเบิกค่าใช้จ่ายตามระเบียบของทางราชการ

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชาย สีขาว)

รองคณบดีฝ่ายวิจัยและวางแผน

รักษาราชการแทนคณบดีคณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ

อนันต์
21/9/53
(ศาสตราจารย์ ดร.อนันต์ วรรณคุณ)
อธิการบดีมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

เงินอุดหนุนทั่วไป

แบบ ก.บ.บ. 16

ส่วนราชการ คณะครูโรงเรียนวัดหนองเตา อำเภอเมืองบุรีรัมย์

ที่ศร ๐529.15.1/ 2553

เรื่อง ขออนุมัติเดินทางไปราชการในราชอาณาจักร

(1) เดือน ตุลาคม

จำนวนบุคลากรที่เดินทางไป (ระบุจำนวนที่ส่งไปปฏิบัติหน้าที่)

โทร. 5602

วันที่

3-6 ต.ค. 2553

(ระบุตำแหน่งผู้รับผิดชอบ)

การศึกษานี้เป็นไปตามมติของคณะผู้บริหารโรงเรียนวัดหนองเตา

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา ขออนุมัติเดินทางไปราชการในราชอาณาจักร จำนวน 1 คน

เดินทางไปราชการ

โดย

โดยออกเดินทางวันที่ 3 ตุลาคม 2553

17 ตุลาคม 2553

ขอเรียนขอขออนุมัติเดินทางไปราชการ

วันที่ 18 ตุลาคม 2553

ค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการประมาณ

10,000 บาท

จากแผนงาน

แผนงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน

แผนโครงการ

การปลูกสร้างฝายดิน

วันที่ 2-10 ตุลาคม

จำนวนบุคลากร

1 คน

1

เงินประมาณ

10,000 บาท

ในการเดินทางไปราชการครั้งนี้ จะเดินทางไปโดย

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

และขอขออนุมัติเดินทางไปราชการในราชอาณาจักร

ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

เงินอุดหนุนทั่วไป

จำนวน

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

เงินอุดหนุนทั่วไป

จำนวน

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

เงินอุดหนุนทั่วไป

จำนวน

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

เงินอุดหนุนทั่วไป

จำนวน

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

เงินอุดหนุนทั่วไป

จำนวน

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

เงินอุดหนุนทั่วไป

จำนวน

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

เงินอุดหนุนทั่วไป

จำนวน

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

บาท

งานสารบรรณ กองการ
7667
16.01/2553

แบบ ภ.บ.ก.ด.-16

ส่วนราชการ คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร

ที่สร ๐529-15.1 ๑119

เรื่อง ขออนุมัติเดินทางไปราชการต่างประเทศ

(1) เรียน อธิการบดี

ฝ่ายบริหารเกี่ยวกับ (ระบุวันที่ต้องปฏิบัติงานให้ชัดเจน) โครงการศึกษาวิจัยเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศไทยและต่างประเทศ (จะพูดหน้าผู้รับมอบอำนาจ)

แจ้งว่าการอนุมัติครั้งนี้จะดำเนินการตามระเบียบของมหาวิทยาลัยและการเมืองมาสเตอร์สโตนส์

จึงเห็นควรมิใช่ ศษ.ดร.ศักดิ์ชัย สักกะขจร.ดร.ประพันธ์ใจ ศักขานนท์สกอร์สันต์ หรือทีมคณาจารย์จากคณะ ภาควิชาเคมี

เดินทางไปราชการ ณ ประเทศฝรั่งเศส โดยออกเดินทางจากที่พัก ที่ทำงานถึงตัววันที่ 23 สิงหาคม 2553

และเดินทางกลับถึงที่พัก ที่ทำงานวันที่ 26 สิงหาคม 2553 ค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการประมาณ 20,000 บาท

จำนวน ๑ คน

วัตถุประสงค์

ในการเดินทางไปราชการครั้งนี้ จะเดินทางไปโดย

☐ ไปตามกำหนดระยะเวลาที่กำหนด

☐ ไปตามกำหนดวันกำหนด

☐ ไปตามกำหนดวันกำหนด และขอเบิกจ่าย

เงินอุดหนุนเป็นค่าพาหนะในลักษณะรายจ่าย ซึ่งจะได้จ่ายชดเชยจากผู้มีอำนาจต่อไป

☐ ไปตามกำหนดของมหาวิทยาลัย และขอเบิกจ่าย

โดยได้รับทราบเห็นชอบจากผู้มีอำนาจเกี่ยวกับการใช้จ่ายเงินของทางราชการ

☐ อื่นๆ

และขออนุมัติยืนยันในทศวรรษของการเดินทางไปราชการในครั้งนี้ จำนวน บาท ตามสัญญาการดำเนินงาน

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาอนุมัติ

อนุมัติโดยผู้มีอำนาจ

เงินอุดหนุนทั่วไป

ศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สักกะขจร.

ตำแหน่ง รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ

(2) เรียน อธิการบดี

ตรวจสอบแล้ว เห็นว่าควรอนุมัติให้เดินทางไปราชการได้ตาม

เสนอและอนุมัติให้ยื่นในทศวรรษจำนวน บาท

ลงนามโดย วันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๓

(3) อนุมัติโดย

ศาสตราจารย์ ดร. ประสงค์

รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ

(4) ที่สร ๐๖๒๙-15.1/3๔๘ 27 ก.ย. 2553

เรียน อธิการบดี

พร้อมนี้ได้แนบบางเอกสารการเดินทางไปราชการ ของบุคคล

ดังกล่าว จึงได้ปฏิบัติหน้าที่ราชการเรียบร้อยแล้ว โดยขอเบิกจ่ายเงิน

ค่าใช้จ่าย ในการเดินทางไปราชการ จำนวน ๗๕,๐๐๐ บาท

(ศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สักกะขจร.)

ตำแหน่ง รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ

(5) เรียน อธิการบดี

ตรวจรายงานการเดินทางไปราชการ บุคคลดังกล่าว

เห็นควรอนุมัติเบิกจ่ายเงินค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการ

ในรายงานการเดินทางไปราชการเรียบร้อยแล้ว

อนุมัติโดยผู้มีอำนาจ

เงินอุดหนุนทั่วไป

นายวิชากร เงินและบัญชี

(6) สำหรับคณะกรรมการดำเนินการเพื่อวางแผนการศึกษา

ที่สร ๐๖๒๙-15.1/๔๙๔๒ วันที่ 29 ก.ย. 2553

เรียน ผู้ดำเนินการกองกลาง

พร้อมนี้ได้ส่งรายงานการเดินทางไปราชการพร้อมเอกสาร

ประกอบ โดยขอเบิกจ่ายเงินค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการ ในครั้งนี้

จำนวน ๗๕,๐๐๐ บาท เพื่อชำระแก่ผู้มีอำนาจต่อไป

(รองศาสตราจารย์ ดร. ชวตา สุทธิธรรม)

ตำแหน่ง คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์และออกแบบ

อนุมัติโดยผู้มีอำนาจ

เงินอุดหนุนทั่วไป

นางวิชากร เงินและบัญชี

วันที่

ตรวจแล้วถูกต้องแล้ว

วันที่

บันทึกข้อความ

เงินอุดหนุนทั่วไป

แบบ ม.อน.กจ.-17

ส่วนราชการ คณะศิลปกรรมศาสตร์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยศิลปากร

โทร 5602

ที่ ศธ 0529 15.1/ 2561

วันที่ 13 3 2561

เรื่อง ขออนุมัติปฏิบัติงานนอกเวลาราชการ

(ระบุตำแหน่งผู้รับมอบอำนาจ)

(1) เรียน คณบดี

ด้วยมีราชการเกี่ยวกับ (ระบุงานที่ต้องปฏิบัติให้ชัดเจน) การศึกษาเปรียบเทียบศิลปะ ไม่กระตกลักษณะผู้นำไทยของไทยและสถาปนา

ซึ่งเป็นงานที่มีความจำเป็นต้องปฏิบัติโดยเร่งด่วนพิเศษ ถ้าไม่ปฏิบัติงานนอกเวลาราชการปกติจะเกิดผลเสียต่อราชการและเป็นงานในหน้าที่ราชการ/ ออกจ้างที่ปฏิบัติงานในเวลาราชการตามปกติและมีความสามารถเหมาะสมที่จะปฏิบัติงานนั้นได้ จึงเห็นสมควรให้

ศาสตราจารย์ ดร. ประพันธ์ สิวงาม คณบดี ศรีรัตนคุณกิจ พลณันท์ โปษยา ศุภลักษณ์ นฤพนธ์ นนทโธปกรณ์ อภิวัฒน์ นนทโธปกรณ์

ปฏิบัติงานนอกเวลาราชการ วันที่ 1 ก.ย. 53 ถึงวันที่ 30 ก.ย. 53 ระหว่างเวลา 08.30 น. ถึง 16.30 น.
ระหว่างเวลา 16.30 น. ถึง 20.30 น.
ระหว่างเวลา น. ถึง น.
3,000 บาท

โดยมีสิทธิเบิกค่าอาหารทำการนอกเวลาราชการได้ตามระเบียบ ภายในวงเงิน

จากแผนงาน ส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพ คอป.โครงการ งานโครงการ

ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม รหัส

หมวดรายจ่าย 2010036

☒ เงินงบประมาณแผ่นดิน

☐ เงินรายได้ศูนย์วิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์

☐ เงินรายได้มหาวิทยาลัย

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาอนุมัติให้ปฏิบัติงานนอกเวลาราชการปกติตามเสนอ

อนุมัติโดยหัวหน้า เงินอุดหนุนทั่วไป	เจ้าของเรื่อง คุณลักษณะ มาคุณตน	ตำแหน่ง (มศ.ดร. ศักดิ์ชาย ลึกษา) รองคณบดีฝ่ายวิจัยและวางแผน
(2) เรียน คณบดี ตรวจสอบแล้ว เห็นควรอนุมัติให้ปฏิบัติงานนอกเวลาราชการ ปกติตามวันเวลาที่เสนอ โดยมีสิทธิเบิกค่าอาหารทำการนอกเวลาได้ ตามระเบียบ วันที่ 13 3 2561	(3) อนุมัติตามเสนอ ตำแหน่ง วันที่ 13 3 2561	
(4) ที่ ศธ 0529 15.1/ เรียน คณบดี พร้อมนี้ได้แนบบัญชีรายละเอียดการปฏิบัติงานนอกเวลา ราชการปกติ ซึ่งได้ปฏิบัติงานที่ราชการเรียบร้อยแล้ว โดยขอเบิก ค่าอาหารทำการนอกเวลาราชการปกติ จำนวน.....บาท ตำแหน่ง (มศ.ดร. ศักดิ์ชาย ลึกษา) รองคณบดีฝ่ายวิจัยและวางแผน วันที่		(7) ส่วนรับคณะ/สถาน/สำนักศูนย์ที่ส่งเอกสารนี้ขออนุมัติที่กองคลัง ที่ ศธ 0529 10.3/ เรียน ผู้อำนวยการกองคลัง พร้อมนี้ได้แนบบัญชีรายละเอียดการปฏิบัติงานนอกเวลา ราชการปกติมาด้วยแล้วโดยขอเบิกจ่ายเงินค่าอาหารทำการนอกเวลา ราชการปกติ จำนวน.....บาท เพื่อชำระแก่ผู้มีสิทธิต่อไป ตำแหน่ง วันที่
(5) เรียน คณบดี ตรวจบัญชีรายละเอียดการปฏิบัติงานนอกเวลาราชการปกติ ถูกต้องแล้ว เห็นควรอนุมัติเบิกจ่ายเงินค่าอาหารทำการนอกเวลา ราชการปกติได้ตามเสนอ		กองคลัง อนุมัติโดย ตำแหน่ง วันที่

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี โทร. 5602

ที่ ศธ 0529.15.1/ 2931

วันที่ ๕ ธ.ค. 2553

เรื่อง ขออนุมัติใช้พาหนะส่วนตัวเดินทางไปราชการ

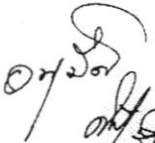
เรียน คณบดี

ตามที่คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ ได้รับอนุมัติให้ดำเนินโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ประจำปีการศึกษา 2553 เรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบศิลปะไม้แกะสลักแถบลุ่มน้ำโขงของไทยและสปป.ลาว นั้น

ในการนี้ เพื่อความคล่องตัวในการดำเนินโครงการดังกล่าว จึงใคร่ขออนุมัติใช้ยานพาหนะส่วนตัว หมายเลขทะเบียน กฉ 5241 อุบลราชธานี เดินทางไปราชการในการดำเนินโครงการดังกล่าว ระหว่างวันที่ 19-23 สิงหาคม 2553 โดยเบิกค่าใช้จ่ายตามระเบียบของทางราชการ

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย สีกา)
รองคณบดีฝ่ายวิจัยและวางแผน

๐๗/๑๒/๕๓
รองคณบดีฝ่ายวิจัยและวางแผน
รักษาการคณบดี คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ

ภาคผนวก ข

เนื้อหา

บทนำ

ประเทศไทย และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว หรือ สปป.ลาว ถือเป็นประเทศเพื่อนบ้านที่มีวัฒนธรรมใกล้เคียงกันมากที่สุด ในอดีตประชาชนสองฟากฝั่งเดินทางข้ามฝั่งแม่น้ำโขงติดต่อค้าขายกันไปมาฉันท์พี่น้องญาติมิตร สามารถใช้ภาษาสื่อสารกันได้โดยไม่ต้องเรียนรู้มากมาย ในแง่ประวัติศาสตร์เคยอยู่ได้ร่วมเงาอาณาจักรเดียวกัน ปัจจุบันบ้านเมืองมีความเปลี่ยนแปลง ได้อาศัยล่องน้ำลึกของแม่น้ำที่เคยข้ามฟากติดต่อกันเป็นเส้นแบ่งพรมแดน เส้นแบ่งในการปกครองเหล่านี้ ไม่ใช่ปัญหาอุปสรรคที่จะสามารถแบ่งเส้นทางวัฒนธรรมได้ แวง พลังวรรณ (2553 : 160) เคยกล่าวไว้ในหนังสือ เวียงจันทน์ 450 ปีว่า เมื่อใดที่คนลาวและคนอีสานพบปะกัน สิ่งแรกที่เกิดขึ้นทุกครั้งก็คือ คนทั้งสองฝั่งโขงจะรักกันเสมือนญาติที่พลัดพรากกันไปแสนนาน ความรู้สึกนี้เป็นสิ่งดีงาม ที่คนสองฝั่งโขงต้องสืบต่อรักษาไว้ และหากมองย้อนถึงยุคต่างๆ ในประวัติศาสตร์จะพบว่า ในอดีตชุมชนแถบลุ่มน้ำโขงได้มีการอพยพเคลื่อนย้ายถิ่นฐานหลายครั้ง ด้วยเหตุผลหลายอย่าง เช่น ภัยธรรมชาติ การรุกรานแย่งชิงดินแดน และลักษณะนิสัยที่รักสงบของคนแถบลุ่มน้ำโขงที่มีความเชี่ยวชาญในงานเกษตรกรรมมากกว่าที่จะเป็นนักรบ ทำให้ผู้คนมีการเคลื่อนย้ายและได้อาศัยสายน้ำเป็นสำคัญของการพิจารณาในการตั้งถิ่นฐาน ดังที่ นิวัฒน์ ร้อยแก้ว (2547 : 13) กลุ่มรักษ์เชียงของ เขียนไว้ในบทนำหนังสือ ธรรมชาติรักษาลำน้ำโขง ว่า การดำเนินชีวิตของมวลมนุษยชาติ นับตั้งแต่ครั้งบรรพกาลจนถึงปัจจุบันนี้ มีอาจปฏิเสศการพึ่งพาธรรมชาติได้ แม่น้ำ คือ ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ชีวิต ความอุดมสมบูรณ์ ความร่มเย็น และความยั่งยืนของเผ่าพันธุ์ ในบรรดาแม่น้ำที่มีอยู่ในโลก แม่น้ำโขงหรือแม่น้ำของ ถือเป็นแม่น้ำขนาดใหญ่มากเป็นแม่น้ำนานาชาติที่ไหลผ่านหกประเทศ นับตั้งแต่อดีตมาอำนาจจักรวรรดินิยมทั้งหลายจึงมีความสนใจแม่น้ำโขงเป็นอย่างมาก นี่คือ ส่วนหนึ่งของแนวคิดที่สะท้อนให้เห็นทั้งอดีตและปัจจุบัน ที่ส่งผลต่อการรุกรานคนในท้องถิ่น ก่อเกิดการย้ายถิ่นฐานในหลายครั้ง ซึ่งการย้ายถิ่นฐานตามสายน้ำไม่เพียงแต่เป็นการย้ายถิ่นที่อยู่ใหม่ หรือย้ายสิ่งของเท่านั้น แต่ยังเป็นการย้ายวัฒนธรรมที่มีการสืบทอดมาหลายชั่วอายุคนตามมามากมาย ทำให้เกิดผลงานหัตถกรรมที่หลากหลายตามมา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นงานที่เกิดจากภูมิปัญญาผ่านการคิดค้นสืบทอดกันมายาวนาน เพื่อตอบสนองต่อความต้องการในการดำรงชีวิตประจำวัน และความเชื่อถือศรัทธา และคุณค่าความงามทางด้านจิตใจ งานหัตถกรรมเหล่านี้มีทั้งงานทอผ้า งานจักสาน เครื่องปั้นดินเผา งานโลหะ และงานไม้ต่างๆ สิ่งของและภูมิปัญญาเหล่านี้ได้เกิดขึ้นตามวิถี มีทั้งเน้นประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก และเน้นคุณค่าความงดงาม ความวิจิตรบรรจง

ไม้ ถือเป็นวัตถุดิบที่มีอยู่ทั่วไปในแถบลุ่มน้ำโขง ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของผืนแผ่นดินแห่งนี้ ทำให้มีพรรณไม้นานาพันธุ์เกิดขึ้นตามธรรมชาติมากมาย ชาวบ้านได้ใช้ภูมิปัญญาที่สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษเลือกชนิดของไม้มาผลิตเป็นผลงานหัตถกรรมเพื่อสนองตอบประโยชน์ใช้สอย

บางอย่างมีคุณสมบัติทางด้านความแข็ง ความเหนียว บางอย่างมีคุณสมบัติเป็นสมุนไพรให้รสชาติ กลิ่น สี บางอย่างมีชื่อเป็นมงคล สิ่งเหล่านี้เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน เมื่อนำมาสร้างเป็นผลิตภัณฑ์ได้ ผ่านกระบวนการทางความคิดสร้างสรรค์และลวดลายที่แตกต่างกัน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ มีค่าควรแก่การอนุรักษ์ยิ่ง เนื่องจากงานหัตถกรรมหลายอย่างได้เริ่มสูญหายไปกับคนเฒ่าคนแก่ หากไม่มีการศึกษา และรวบรวมในเชิงเปรียบเทียบให้เห็นคุณค่าทางศิลปะของผู้คนสองฝั่งโขงจะเป็นประโยชน์ต่อคนรุ่นหลังในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในอดีตเพื่อประโยชน์ใช้ให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน

การศึกษาในครั้งนี้ เป็นการศึกษาต่อยอดจากการศึกษาศิลปะไม้แกะสลักในแถบลุ่มน้ำโขงของไทย ที่เคยศึกษารวบรวมไว้ในปี พ.ศ. 2551 ซึ่งประกอบด้วย 7 จังหวัด คือ จังหวัดเชียงราย จังหวัดเลย จังหวัดหนองคาย จังหวัดนครพนม จังหวัดมุกดาหาร จังหวัดอุบลราชธานี โดยในปี พ.ศ. 2553 ได้มีการศึกษาเพิ่มเติมในฝั่งของสปป.ลาว จำนวน 4 แขวง คือ นครหลวงเวียงจันทน์ แขวงหลวงพระบาง แขวงไชยบุรี และแขวงสะหวันนะเขต เป็นการศึกษาในแขวงที่มีวัฒนธรรมโบราณ และมีข้อมูลเบื้องต้นที่เชื่อได้ว่า มีงานไม้แกะสลักเก่าแก่และน่าสนใจ เพื่อนำข้อมูลมาศึกษาเปรียบเทียบในด้านต่างๆ ซึ่งจะช่วยให้เกิดความกระจ่างในความเหมือนหรือความต่างของงานฝีมือแขนงนี้ การศึกษาเปรียบเทียบในลักษณะนี้เชื่อว่าจะเกิดประโยชน์ต่อการบันทึกหลักฐานทางประวัติศาสตร์ การอนุรักษ์รูปทรงงานโบราณ และเกิดประโยชน์ต่อการนำคุณค่าความงามไปประยุกต์ใช้ในงานออกแบบร่วมสมัยในแขนงวิชาต่างๆ เช่น การออกแบบลายผ้า การออกแบบเครื่องประดับ การออกแบบเครื่องเรือน การออกแบบสถาปัตยกรรม และอื่นๆ ซึ่งจะต้องมีการพิจารณาความเหมาะสมในลำดับต่อไป

การเลือกกลุ่มเป้าหมายในการศึกษา พิจารณาจากหมู่บ้านชุมชนที่อาศัยอยู่แถบลุ่มน้ำโขงเป็นหลัก โดยอิงข้อมูลทางเอกสารและการสอบถามในพื้นที่จริง เกณฑ์ในการเลือกใช้วิธีพิจารณาจากความเก่าแก่ของชุมชนและลักษณะการสืบทอดวัฒนธรรมที่มีมาช้านาน จากประสบการณ์ในการเก็บข้อมูลที่ผ่านมามีให้ทราบว่า ศิลปะจากงานไม้แกะสลักมักปรากฏหลักฐานให้เห็นโดยส่วนใหญ่อยู่ตามวัดวาอาราม และอาจมีบ้างตามอาคารที่พักอาศัย พิพิธภัณฑสถาน ร้านขายของเก่า และร้านจำหน่ายของที่ระลึกสำหรับนักท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับข้อคิดเห็นของ น. ณ ปากน้ำ (255 : 174) ที่เคยกล่าวไว้ว่า ศิลปะโบราณส่วนมากย่อมอยู่ที่วัด เพราะวัดเป็นแหล่งศูนย์กลางวัฒนธรรมของชุมชนไทยแต่ละท้องถิ่น นับตั้งแต่ยุคเริ่มนับถือศาสนาพุทธเป็นต้นมา คนไทยถือว่าวัดเป็นจุดรวมของศิลปกรรมของตนอย่างแท้จริง การปั้น การแกะสลัก การก่อสร้างสถาปัตยกรรม ย่อมมีศูนย์กลางอยู่ที่วัดซึ่งมักจะไม่นิยมนำศิลปวัตถุมาประดับตกแต่งอาคารบ้านเรือนของตนให้หรูหรา ดังเช่น ชาวยุโรป เพราะโดยประเพณีถือว่า การสร้างบุญกุศลย่อมเป็นประโยชน์กว่าการเก็บไว้สำหรับตนเอง จากข้อคิดเห็นดังกล่าว สอดคล้องกับข้อมูลที่เกิดขึ้นจริง ซึ่งแนวคิดและความเชื่อนี้ไม่ได้เกิดขึ้นในเฉพาะประเทศไทย

แต่ได้เกิดขึ้นกับสปป.ลาว และประเทศอื่นๆ ในแถบภูมิภาคเดียวกันที่นับถือศาสนาพุทธเช่นเดียวกันด้วย ดังนั้นวัดจึงเป็นเป้าหมายหลักของการจัดเก็บข้อมูลในครั้งนี้

ข้อตกลงเบื้องต้น

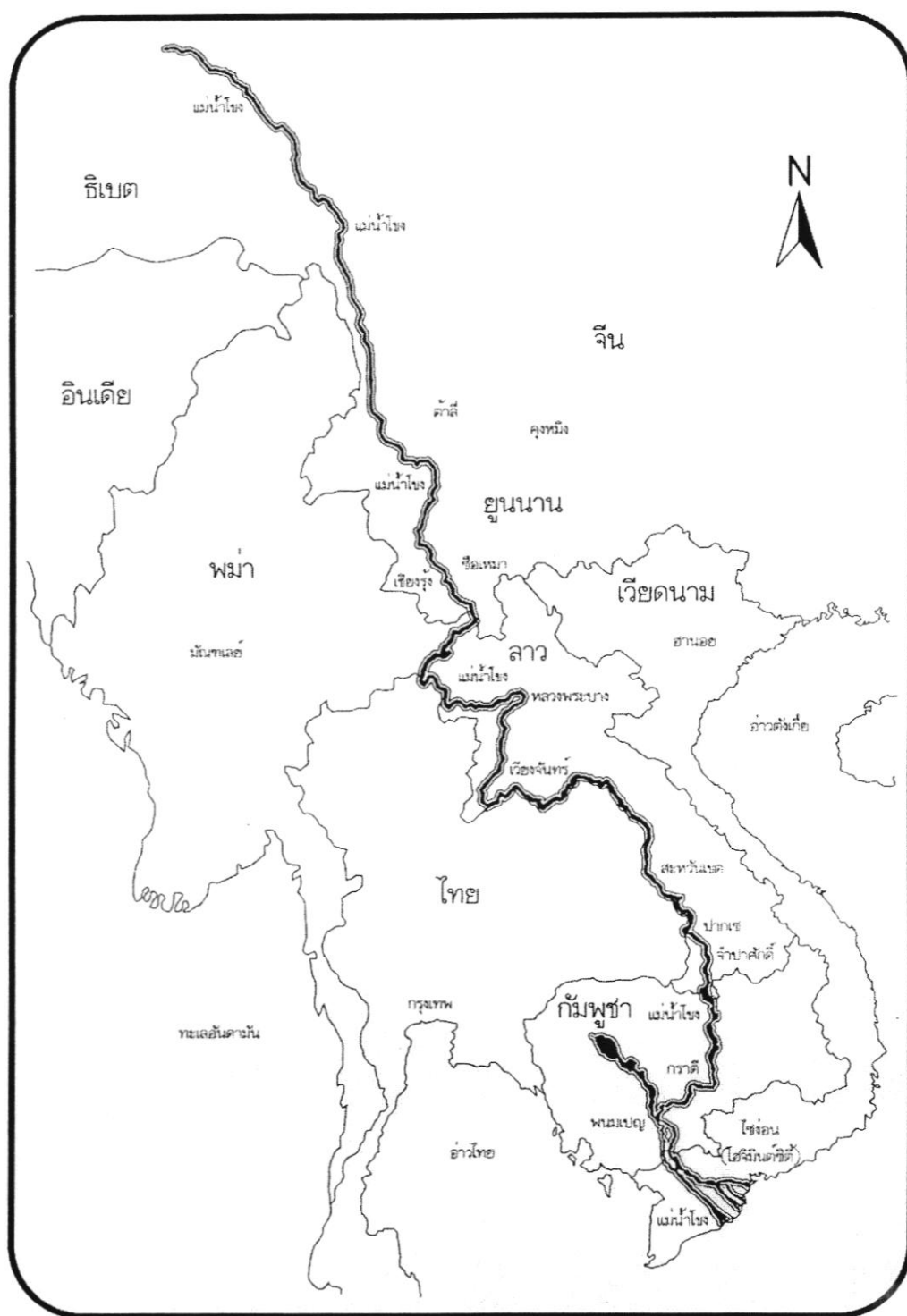
เนื่องจากการศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาข้อมูลระหว่าง 2 ประเทศ ซึ่งมีวัฒนธรรมทางภาษาทั้งภาษาพูดและภาษาเขียนใกล้เคียงกันมาก ดังนั้นในการบันทึกข้อมูลโดยใช้ภาษาเขียนของ สปป.ลาว ผู้เขียนจึงขอยึดรากศัพท์เดิมของภาษาลาวที่มีการเขียนบันทึกไว้ในแหล่งข้อมูลต่างๆ และบางส่วนที่ไม่มีการบันทึกเป็นภาษาเขียนก็ขอใช้การบันทึกตามสำเนียงของภาษาพูด ซึ่งเชื่อว่าน่าจะเกิดประโยชน์ต่อการศึกษาในพื้นที่จริงของผู้ที่เรียนรู้จากเอกสารนี้ อีกทั้งเป็นการให้เกียรติรากศัพท์ของเจ้าของภาษา เช่น เวียงจันทร์ เขียนเป็น เวียงจัน สุวรรณเขต เขียนเป็น สะหวันนะเขต วัดจันทร์ ทะสาโร เขียนเป็น จันทน์ทะสาโร วัดโพนไชยชนะสงคราม เขียนเป็น วัดโพนไชชนะสงคราม เป็นต้น และเมื่อพิจารณาด้านตัวอักษรบางตัวไม่มีในลาวและไม่ได้ใช้ในการออกเสียง เช่น ช ช้าง ในภาษาลาว ใช้เพียงตัวเดียว คือ ช ช้าง แทน ช ช้าง และ ช โซ เป็นต้น

ขอบเขตในการจัดเก็บข้อมูล

การจัดเก็บข้อมูลในการศึกษาเปรียบเทียบข้อมูลงานไม้แกะสลักในฝั่งประเทศไทย และฝั่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) หรือฝั่งลาว เป็นการศึกษาเปรียบเทียบโดยนำผลการศึกษาในฝั่งไทยเมื่อปี พ.ศ.2551- 2552 เพื่อเปรียบเทียบกับผลการศึกษาในฝั่งลาว ปี พ.ศ.2553 ซึ่งถือว่าเป็นการศึกษาต่อเนื่อง 3 ปี โดยขอบเขตพื้นที่ในการศึกษา มีดังนี้

1) การศึกษางานไม้แกะสลักในฝั่งประเทศไทย ประกอบด้วย เขตพื้นที่ชุมชนในซานเมืองและในตัวเมือง จำนวน 7 จังหวัด ประกอบด้วย เชียงราย เลย หนองคาย นครพนม มุกดาหาร และอุบลราชธานี

2) การศึกษางานไม้แกะสลักในฝั่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป. ลาว) ประกอบด้วย เขตพื้นที่ชุมชนในซานเมืองและในตัวเมือง จำนวน 4 แขวง คือ นครหลวงเวียงจันทน์ หลวงพระบาง ไชยะบูลี และสะหวันนะเขต

ภาพที่ 1 เส้นทางจากต้นน้ำสู่ปลายน้ำของลำน้ำโขง

ที่มา: Google Earth

การจัดเก็บข้อมูลเพื่อศึกษาเปรียบเทียบข้อมูลงานไม้แกะสลักในฝั่งประเทศไทย และฝั่ง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป. ลาว) ในครั้งนี้ มีประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ 3 ประการ ดังนี้

1) ข้อมูลทางด้านวัสดุ กรรมวิธีการผลิต การใช้สอยผลิตภัณฑ์ ความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การใช้ไม้เป็นผลิตภัณฑ์ได้รับการศึกษาค้นคว้าอย่างเป็นระบบ เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเชิงอนุรักษ์ และการศึกษาเพื่อพัฒนาในวิถีสังคมใหม่

2) หัตถกรรมต่าง ๆ ที่ผลิตขึ้นจากไม้ได้รับการศึกษาและวิเคราะห์ในลักษณะเปรียบเทียบ ให้เห็นความแตกต่างและความเป็นมาของแต่ละชุมชนในแถบลุ่มน้ำโขง

3) ข้อมูลงานศิลปะไม้แกะสลักในอดีตได้รับการศึกษาและเผยแพร่ให้คนในสังคมวิถีใหม่ ได้ศึกษาเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นและนำไปประยุกต์ใช้ในสาขาที่เกี่ยวข้องต่อไป

คำศัพท์เฉพาะที่ใช้

ฝั่งลาว หมายถึง บริเวณเขตพื้นที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในส่วนที่อยู่ ใกล้เคียงกับชายฝั่งแม่น้ำโขง โดยอาศัยพื้นที่แขวงที่อยู่ใกล้เคียงที่สุดเป็นตัวกำหนด

ฝั่งไทย หมายถึง บริเวณเขตพื้นที่ประเทศไทย ในส่วนที่อยู่ใกล้เคียงกับชายฝั่งแม่น้ำโขง โดยอาศัยพื้นที่จังหวัดที่อยู่ใกล้เคียงที่สุดเป็นตัวกำหนด

สปป. ลาว หมายถึง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ไม้แกะสลัก หมายถึง การทำให้เป็นลวดลายบนเนื้อไม้ โดยมีลักษณะของการ แกะ แฉะ หรือเจาะให้สิ่งที่ติดกันอยู่หลุดออกจากกันโดยใช้เครื่องมือ หรืออุปกรณ์ช่วยในการกระทำ และมีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า จำหลัก ที่มีความหมายตามพจนานุกรมว่า แกะให้เป็นลวดลาย

ลุ่มน้ำโขง หมายถึง เขตพื้นที่บริเวณโดยรอบหรือใกล้เคียงกับแม่น้ำโขง (ภาษาถิ่น ของ ในภาคอีสานของไทยและลาว เรียกว่า แม่น้ำซอง)

ไม้แกะสลักในฝั่งไทย

จากการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับงานไม้แกะสลักแถบลุ่มแม่น้ำโขงในฝั่งไทยที่ผ่านมาในเขตพื้นที่ 7 จังหวัด คือ เชียงราย เลข หนองคาย นครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญ อุบลราชธานี พบว่าส่วนใหญ่ งานไม้แกะสลักที่พบมักปรากฏให้เห็นในแหล่งข้อมูลที่มีประวัติความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ แหล่งเก็บรวบรวมข้อมูลของส่วนราชการ และร้านค้าตามแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ซึ่งประกอบด้วย วัด ศาสนสถาน สถานศึกษา พิพิธภัณฑ์สถาน ร้านจำหน่ายสินค้า แหล่งท่องเที่ยว บ้านเรือนในชุมชน บ้านพัก โรงแรม ทั้งนี้อาจจำแนกแหล่งข้อมูลบางส่วนตามพื้นที่ในแต่ละจังหวัด ได้ดังนี้

1) จังหวัดเชียงราย เช่น พิพิธภัณฑ์บ้านฝั้น อำเภอเชียงแสน วัดพระธาตุผาเงา บ้านสบคำ ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน วัดไชยสถาน อำเภอเชียงของ เป็นต้น

2) จังหวัดเลย เช่น พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวิจารย์สังฆกิจ วัดศรีจันทร์ บ้านนาอ้อ อำเภอเมือง สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย อำเภอเมือง วัดศรีคูณเมือง อำเภอเชียงคาน วัดโพธิ์ชัย ตำบลนาพึง อำเภอนาแห้ว วัฒนาธาตุ บ้านเชียงคาน อำเภอเชียงคาน วัดศรีสะอาด บ้านห้วยซวก ตำบลนุสม อำเภอเชียงคาน เป็นต้น

3) จังหวัดหนองคาย เช่น วัดโพธิ์ชัยหรือวัดหลวงพ่อพระใส ร้านของเก่า (502/3 ร้าน ซิลเวอร์ แอนด์คิค) วัดปริมาประดิษฐ์ อำเภอบึงคำ วัดศรีโคตรเจริญธรรม ตำบลหนองเดิน อำเภอ บึงคำ วัดโพธิ์ธาราม บ้านท่าไคร้ ตำบลบึงกาฬ อำเภอบึงกาฬ วัดโพธิ์ศรี ตำบลบึงกาฬ อำเภอ บึงกาฬ วัดบ้านหมากผาง ตำบลท่าดอกคำ อำเภอบึงโขงหลง วัดสว่างศรีสุธรรม บ้านท่าดอกคำเหนือ อำเภอบึงโขงหลง วัดสังหารินธาราม เจดีย์หลวงปู่คำสิงห์ สุภทโท อำเภอบึงโขงหลง วัดพระธาตุ บังพวน ตำบลคอนหมก อำเภอเมือง

4) จังหวัดนครพนม เช่น วัดโกศลมัชฌิมาวาส วัดโพธิ์ศรี วัดกลาง วัฒนาธาตุ วัดโอกาส วัดโพธิ์ไชย ตำบลไชยบุรี อำเภอท่าอุเทน พระธาตุท่าอุเทน ตำบลท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน วัดไตรภูมิ ตำบลท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน วัดโพธิ์ไชย ตำบลท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน พระธาตุพนม อำเภอธาตุพนม วัดดอนสวรรค์ บ้านนาทม ตำบลพระกลางทุ่ง อำเภอธาตุ วัดมรุกขนคร อำเภอธาตุพนม วัดศรีสุเมงค์ บ้านนาถ่อนท่า ตำบลนาถ่อน อำเภอธาตุพนม วัดธาตุเรณู อำเภอเรณูนคร วัดสิงห์ทอง อำเภอบ้านแพง เป็นต้น

5) จังหวัดมุกดาหาร เช่น วัดศรีมงคลใต้ วัดศรีสุเมงค์วันาราม หอแก้ว วัดมัชฌิมาวาส อำเภอคอนคาฬ วัดสุริโยวาส บ้านสุริโย ตำบลร่มเกล้า อำเภอนิคมน้ำอ้อม วัดนราราม บ้านหนองโอ ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง วัดพิจิตสังฆาราม บ้านโนนยาง ตำบลตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง วัดไตรภูมิ ตำบลหนองสูง อำเภอหนองสูง วัดลัญจิกวัน บ้านชะโนด ตำบลชะโนด อำเภอหว้านใหญ่

วัดโพนสว่าง บ้านคำพอก ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง วัดศรีมหาโพธิ์ อำเภอห้วยใหญ่
วัดมโนภิรมย์ บ้านชะโนด ตำบลชะโนด อำเภอห้วยใหญ่ เป็นต้น

6) จังหวัดอำนาจเจริญ เช่น วัดบ้านหนองเรือ ตำบลนาหมอม้า อำเภอเมือง วัดศรีโคตร
บ้านนาไร่ใหญ่ อำเภอเสนางคนิคม บ้านคำเดือย ตำบลคำเขื่อนแก้ว อำเภอชานุมาน วัดศรีมงคล
บ้านคำเดือย ตำบลคำเขื่อนแก้ว อำเภอชานุมาน วัดโนนศิลา ตำบลโคกก่ง อำเภอชานุมาน เป็นต้น

7) จังหวัดอุบลราชธานี เช่น วัดโกสีย์วนาราม หมู่ 7 บ้านโคกก่อง ตำบลข้าวปุ้น อำเภอ
กุดข้าวปุ้น วัดชัยภูมิการาม ตำบลเขมราฐ อำเภอเขมราฐ วัดเหนือ ตำบลเขมราฐ อำเภอเขมราฐ
วัดทุ่งศรีวิไล บ้านชีทวน ตำบลชีทวน อำเภอเขื่องใน วัดศรีจุฬามณี บ้านโนนใหญ่ ตำบลก่อเอ้ อำเภอ
เขื่องใน วัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์ บ้านชีทวน ตำบลชีทวน อำเภอเขื่องใน วัดเกษมสำราญ ตำบล
เกษม อำเภอตระการพืชผล วัดพนานิवास บ้านหนองเอาะ ตำบลเกษม อำเภอตระการพืชผล
วัดราษฎร์ประดิษฐ์ บ้านนาพิน ตำบลกระเดียน อำเภอตระการพืชผล วัดศรีสุมงคลาราม ตำบล
กระเดียน อำเภอตระการพืชผล วัดคัมภีรवास อำเภอตระการพืชผล วัดจันทน์ที่บ้านกุดยาลวน
ตำบลกุดยาลวน อำเภอตระการพืชผล วัดสิงหาญ บ้านเกษม ตำบลเกษม อำเภอตระการพืชผล
หอไตรหนองขุหลุ อำเภอตระการพืชผล วัดธรรมรังษี ตำบลคำไหล อำเภอศรีเมืองใหม่ วัดแจ้ง
อำเภอเมือง วิทยาลัยอาชีวศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี วัดทุ่งศรีเมือง อำเภอเมือง วัดบ้านนาควาย
อำเภอเมือง วัดหลวง อำเภอเมือง วัดศรีอุบลรัตนาราม อำเภอเมือง วัดบูรพาราม อำเภอเมือง
วัดสุปฏิหารามวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี วัดบ้านคำแย อำเภอเมือง วัดศรีดัสสรา
บ้านตากแดด อำเภอตระการพืชผล วัดบ้านคำผักแว่น ตำบลเกษม อำเภอตระการพืชผล วัดใต้และวัด
เหนือบ้านยางซึก ตำบลยางซึก อำเภอเขื่องใน พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี วัดศรีประจักษ์ อำเภอเมือง วัดบ้านหนองมะนาว อำเภอเมือง เป็นต้น

หลังการจัดเก็บข้อมูลพบว่า ข้อมูลที่ได้รับมีความหลากหลายมาก ล้วนแล้วแต่มีคุณค่าต่อ
การศึกษาค้นคว้า ดังนั้นเพื่อให้สอดคล้องต่อการศึกษาค้นคว้าต่อไป จึงได้นำข้อมูลมาจัดกระทำใหม่ เพื่อให้
ครอบคลุมข้อมูลที่จัดเก็บทั้งหมด โดยจำแนกลักษณะของไม้แกะสลักในแถบลุ่มแม่น้ำโขงออกเป็น
ประเภทใหญ่ๆ 4 ประเภท คือ 1) ไม้แกะสลักในงานตกแต่งอาคารสถานที่ 2) ไม้แกะสลักในงาน
พุทธศิลป์ต่างๆ 3) ไม้แกะสลักในงานสิ่งของ เครื่องใช้ และของที่ระลึก 4) ไม้แกะสลักในความเชื่อ
ต่างๆ ซึ่งมีรายละเอียดที่น่าสนใจ ดังนี้

ไม้แกะสลักที่ใช้ในงานตกแต่งอาคาร สถานที่

ไม้แกะสลักที่ใช้ในศาสนา

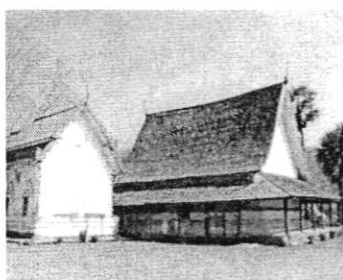
สำหรับการศึกษางานศิลปะไม้แกะสลักในแถบลุ่มแม่น้ำโขงในเบื้องต้นพบว่า ในพุทธสถาน หากเป็นสิ่งก่อสร้างมักพบงานไม้แกะสลักในงานตกแต่งลิม (โบสถ์) และหอไตร นอกจากนั้นมิให้พบบ้างเล็กน้อยที่ หอแจก (ศาลาการเปรียญ) กุฏิ หอระฆัง ชุ่ม และศาลาต่างๆ ตำแหน่งที่พบมากคือ เครื่องบน หน้าบัน สันหลัง ทวย หน้าต่าง ประตู และเชิงชาย ซึ่งขออธิบายส่วนประกอบในบางส่วน ดังนี้

ภาพที่ 2 ส่วนประกอบที่นิยมใช้งานไม้แกะสลักตกแต่งในศาสนา

ที่มา: แฉ่งน้อย ปัญจพรรค์ และสมชาย ณ นครพนม (2536 : 48)

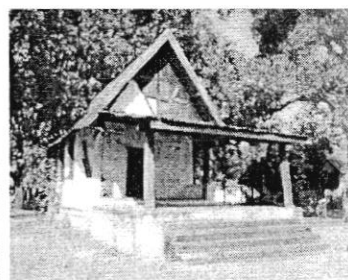
คำว่า ลิม มาจากคำว่า ลีมา หรือเสมา หมายถึง ขอบเขตของสถานที่ที่ใช้ทำพิธีสงฆ์ เรียกว่า พัทธลีมา ถ้าเป็น ลีมน้ำ ขอบเขตหรือพัทธลีมาจะเป็นอาณาบริเวณของน้ำที่ล้อมรอบ ถ้าเป็น ลีombok ขอบเขต คือ ใบเสมาหรือลีมาที่ปักอยู่โดยรอบ

สิมวัดโพธิ์ชัย ตำบลนาพึง
อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย

สิมวัดมโนภิรมย์ ตำบลชะโนด
อำเภอน้ำโง จังหวัดมุกดาหาร

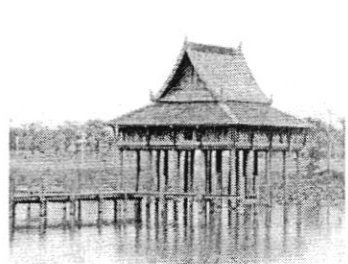
สิมวัดบ้านนาควาย
อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

หอไตรวัดบูรพา
อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

กุฏิเก่าวัดศรีสุขุมการาม ตำบลกระเดียน
อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

หอไตรหนองขุหลุ อำเภอตระการพืชผล
จังหวัดอุบลราชธานี

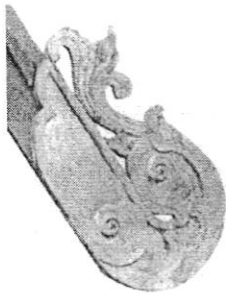
ภาพที่ 3 ตัวอย่างสิม หอไตร กุฏิ หอแจก ในเขตพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโขงภาคอีสานของไทย

ในการศึกษางานศิลปะไม้แกะสลักในครั้งนี้ พบว่า งานไม้แกะสลักที่เกิดขึ้นในอดีตจำนวนมาก มักหลงเหลืออยู่ที่สิมเก่า เหตุที่เป็นเช่นนั้นอาจสืบเนื่องจากไม้แกะสลักเป็นส่วนประกอบของอาคาร ทำให้เกิดความชุกชากในการโจรกรรมหรือถูกทำลายทำให้ต้องคงอยู่คู่อาคาร ดังนั้น การศึกษางานจากสิมที่เป็นศาสนาคารทำให้พบงานไม้แกะสลักในหลายตำแหน่ง นอกจากสิมแล้วยังมีศาสนาคารอื่นๆ อีก เช่น หอไตร หอแจก และกุฏิ สิ่งเหล่านี้ได้บอกเล่าตำนานในแนวคิดและความเชื่อของช่างผู้สร้างสรรค์ผลงานได้เป็นอย่างดี วิโรฒ ศรีสุโร (2536 : 1) ผู้บุกเบิกงานอนุรักษ์ด้านนี้ เคยกล่าวไว้ว่า ในด้านการก่อสร้างช่างพื้นบ้านได้ถ่ายทอดภูมิปัญญาในเชิงช่างตลอดจนความเชื่อต่างๆ ในการสร้างศาสนาคารเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา นอกจากตัวอาคารอันตอบสนองในทางประโยชน์ใช้สอยแล้ว องค์ประกอบต่างๆ ซึ่งเป็นส่วนประกอบของอาคารนั้นๆ นับได้ว่าเป็นงานฝีมือที่ละเอียด ประณีต ควรค่าแก่การศึกษาค้นคว้าไว้เป็นอย่างยิ่ง ซึ่งส่วนประกอบของศาสนาคารมีงานไม้แกะสลักปรากฏในส่วนต่างๆ ดังนี้

เครื่องบน (หางหงส์ โถง ถ้ายอง/ใบระกา อังคิ์ และเชิงชาย)

เครื่องบนเป็นการเรียกโดยรวมของส่วนประกอบต่างๆ ที่ปรากฏในส่วนบนหรือส่วนหลังคาของสิม หอไตร กุฏิหอแจก และอื่นๆ ซึ่งเป็นศาสนาคารในพุทธศาสนา เช่น หางหงส์ คือ ส่วนปลายของชายคาทำจากไม้ขนาดใหญ่ ในสมัยก่อนใช้วิธีถากจนมีขนาดแบนและเป็นรูปทรง สดท้ายจึงแกะ

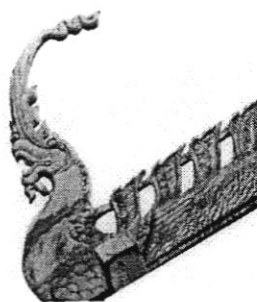
ให้เกิดลายกนก หรือหัวพญานาค โหง่ หรือ ซ่อฟ้า เป็นส่วนที่อยู่บนสุดเหนือจั่ว บางแห่งมีซ่อฟ้า กลางคิ้ว ส่วนใหญ่ใช้เป็นหัวพญานาค เรื่องการนำส่วนต่างๆ ของนาคมาเป็นรูปทรงในงานตกแต่ง สถาปนการ เน้นน้อย ปญจพรรค์ และสมชาย ณ นครพนม (2536: 48-49) เขียนไว้ว่า เหตุที่ช่าง นิยมใช้นาค เคยรับทราบจากช่างชาวอีสานว่า ในพุทธประวัติเคยกล่าวถึงตอนพญาคูขี้หอมจับนาค แล้วบินไปในท้องฟ้าเพื่อกินเป็นอาหาร ด้วยความตกใจนาคจึงเผลอมีร่างกายให้ยาวแล้วใช้หางพัน ตามต้นไม้ แต่ก็สู้แรงของพญาคูขี้หอมไม่ได้ จนกระทั่งผ่านมาถึงกู่พระพุทธรูปเจ้า นาคจึงใช้หางเกี่ยวอกไก่ ของกู่จนสิ้นใจ พระพุทธรูปเจ้าทรงสงสารจึงเผลอเมตตาให้พญาคูขี้หอมปล่อยนาคไป นาคจึงไปวราณาตน ทดแทนบุญคุณด้วยการเป็นส่วนประดับของอาคารในพุทธสถาน นับแต่นั้นมาช่างจึงได้ใช้นาคหรือ รูปลักษณะของนาคในส่วนต่างๆ หน้าบัน เป็นส่วนของหน้าจั่ว รูปแบบของอีสานนิยมใช้ลายตะแวง (ลายตะวัน) โดยใช้ไม้กระดานตีทับซ้อนหรือตีเรียงแผ่น หลังจากนั้นจึงมีงานแกะสลักตกแต่งเป็น ชั้นส่วนเพิ่มเติม เครื่องลายยอง หรือ ลายยอง เป็นแผ่นไม้เรียบแบนที่มีความหนาพอสมควร นิยม แกะสลักลดหลาดตามแผ่นไม้ ส่วนใหญ่เป็นลำตัวนาค บางครั้งเรียกว่า นาคลำยอง หรือ นาคสะดุ้ง และส่วนที่มีเกล็ดหยักๆ แหวมใช้ประดับเรียกว่า ใบระกา ส่วน อังคิ์ หรือ รวงผึ้ง หรือ โกงคิ้ว เป็น แผ่นไม้ที่มีรูปทรงเป็นครึ่งวงกลมคล้ายรังผึ้ง ในแถบภาคอีสานนิยมทำเป็นรูปลายก้านขดเถาดอกไม้ ใบไม้ หรือรูปสัตว์ต่างๆ แต่ก็มีบางแห่งที่ทำเป็นรูปในความเชื่อต่างๆ เพื่อเป็นการปกป้องรักษา สันผึ้ง ที่พบมี 2 แบบ คือ แบบหนึ่งช่วงเสา และแบบสามช่วงเสา และสุดท้ายคือ เจริญชัย เป็นส่วนประกอบ อีกอย่างหนึ่ง แม้ว่าจะเป็นส่วนที่อยู่ได้ชายคายังมีการแกะสลักให้มีความงดงาม สำหรับส่วนอื่นๆ ถือว่า เป็นการคิดค้นสร้างสรรค์ของช่างแต่ละบุคคล ซึ่งจะทำให้ศาสนสถานมีความงดงามยิ่งขึ้น จากการ จัดเก็บข้อมูลในครั้งนี้ พบงานไม้แกะสลักในส่วนเครื่องบนในศาสนาการ ดังนี้

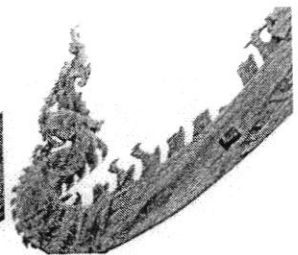
วัดพระธาตุผาเงา
อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

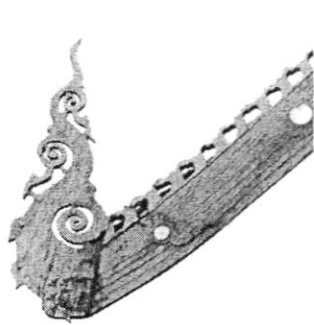
วัดโพธิ์ชัย บ้านคำน้าย
อำเภอคำน้าย จังหวัดเลย

วัดแจ้ง อำเภอเมือง
จังหวัดอุบลราชธานี

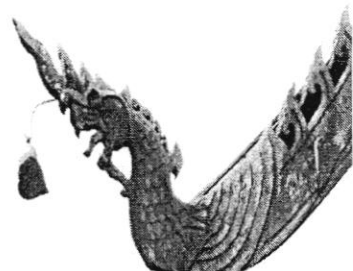
วัดนราราม อำเภอหนองสูง
จังหวัดมุกดาหาร

หอไตรหนองขุหลุ อำเภอดงระการพิษผล
จังหวัดอุบลราชธานี

วัดศรีรัตนาราม อำเภอเมือง
จังหวัดอุบลราชธานี

วัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์ อำเภอโขงเจียม
จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพที่ 4 ตัวอย่างหางหงส์ไม้แกะสลักที่พบในเขตพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโขง

วัดโพธิ์ชัย ตำบลนาฝาง
อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย

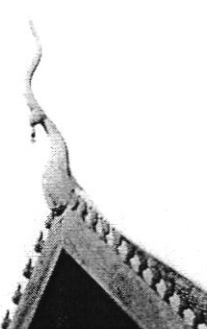
วัดธรรมรังษี อำเภอศรีเมืองใหม่
จังหวัดอุบลราชธานี

วัดบ้านคำแซ อำเภอเมือง
จังหวัดอุบลราชธานี

วัดราษฎร์ประดิษฐ์ อำเภอดงระการ
พิษผล จังหวัดอุบลราชธานี

วัดบโนภิรมย์ บ้านชะโนด
อำเภอนวนใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร

วัดศรีรัตนาราม
จังหวัดอุบลราชธานี

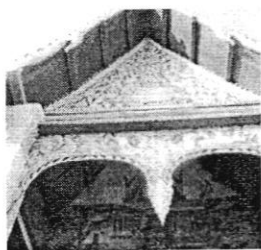

หอไตรหนองขุหลุ
จังหวัดอุบลราชธานี

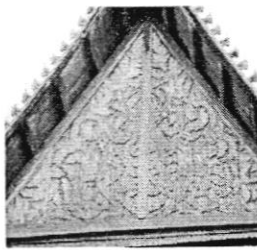

วัดศรีสัตสาราม อำเภอดงระการ
พิษผล จังหวัดอุบลราชธานี

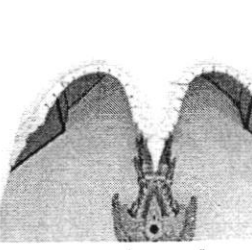
ภาพที่ 5 ตัวอย่างโหง้ไม้แกะสลักที่พบในเขตพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโขงของไทย

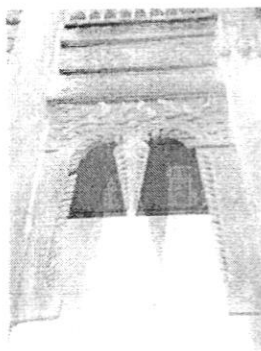
วัดศรีกวนเมือง
อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

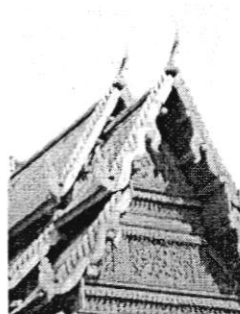
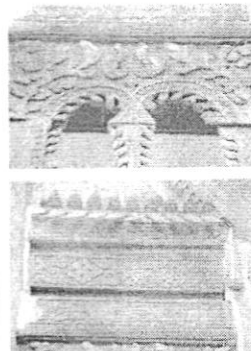
วัดโพธิ์ไชย
ตำบลท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

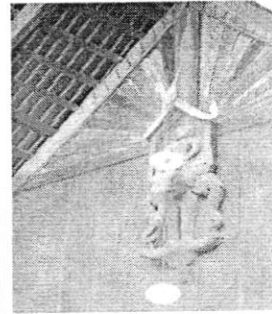
วัดศรีมงคลใต้ อำเภอเมือง
จังหวัดมุกดาหาร

วัดแจ้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

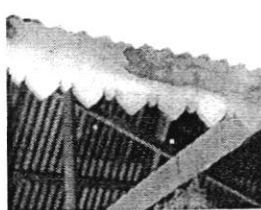

วัดทุ่งศรีเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดอุบลราชธานี

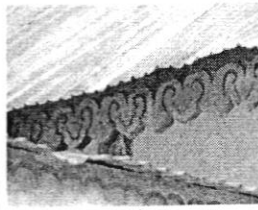

วัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์
ตำบลชีทวน อำเภอเชียงใน
จังหวัดอุบลราชธานี

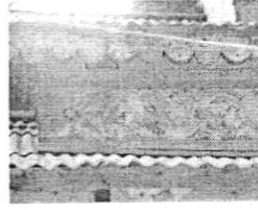
ภาพที่ 6 ตัวอย่างหน้าบัน และซุ้มไม้แกะสลักที่พบในเขตพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโขงของไทย

วัดศรีโคตรเจริญธรรม
ตำบลบึงกาฬ อำเภอบึงกาฬ
จังหวัดหนองคาย

วัดโพธิ์ไชย
ตำบลท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน
จังหวัดนครพนม

วัดนราราม
บ้านหนองโอ ตำบลโนนยาง
อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร

ภาพที่ 7 ตัวอย่างเชิงชายไม้แกะสลักที่พบในเขตพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโขงของไทย

ผลจากการสำรวจข้อมูลในครั้งนี้พบว่า ศิลปะไม้แกะสลักในส่วนเครื่องบนในศาสนาการมีรูปแบบของโหง่ หางหงส์ เป็นรูปแกะสลักขนาดใหญ่ที่งามสง่า ดูมีพลัง ปัจจุบัน โหง่ ในหลายวัดได้ชำรุดทรุดโทรมลงไปมาก หลายแห่งถูกไฟไหม้ตามกาลเวลา หลายแห่งร่วงหล่นลงสู่พื้น บางวัดจัดเก็บไว้เป็นอย่างดี บางวัดถูกทิ้งไว้ข้างศาลา ซึ่งน่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง โหง่ที่ทำจากไม้ถือว่าเป็นของโบราณ

โดยแท้ เพราะปัจจุบันไม่นิยมทำจากไม้แล้ว สำหรับงานเครื่องบนอื่นๆ ล้วนแล้วแต่เป็นงานที่ทำมากด้วยคุณค่า มีสภาพไม่แตกต่างจากโหง่และหางหงส์ ยังมีขนาดความยาวมาก เมื่อตกหล่นหรือชำรุดยิ่งขาดการดูแล เนื่องจากหาที่จัดเก็บและดูแลได้อย่างยากลำบาก งานเหล่านี้จำเป็นต้องอาศัยคนที่เห็นคุณค่ามาดูแลเอาใจใส่

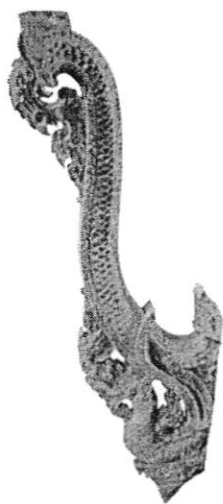
ส่วนของงานไม้แกะสลักที่ใช้ตกแต่งภายใน และภายนอกศาสนาคาร อื่น ๆ

กันทวย

ทวย หรือ กันทวย เป็นส่วนประกอบและส่วนตกแต่งสถาปัตยกรรม ประเภทเครื่องรับชายคา อยู่ภายนอกของตัวอาคาร ระหว่างผนังกับชายคาปีกนกของลิมหรือโบสถ์ ทวยมีรูปแบบ และลักษณะที่ต่างกันไปตามความนิยมของยุคสมัย ส่วนใหญ่ทำเป็นไม้แกะสลักรูปต่างๆ เช่น นาค ครุฑ ทวย ช่วยตกแต่งให้เกิดความสวยงาม และช่วยรับน้ำหนักของชายคาปีกนก เกี่ยวกับความหมายของคำว่า ทวย หรือ กันทวย วิโรฒ ศรีสุโร (2540 : 26) เคยกล่าวไว้ว่า คำว่า กันทวย ไม่มีในศัพท์ช่างพื้นถิ่นอีสาน ช่างนิยมเรียกตามลักษณะการใช้งานของมัน คือเรียกว่า ไม้ยันข้าง ค้ำยันข้าง แขนนางข้าง ซึ่งก็สามารถสื่อให้เข้าใจถึงองค์ประกอบชิ้นนี้ในงานสถาปัตยกรรมได้เป็นอย่างดี

เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษารายละเอียดต่างๆ การศึกษารูปแบบของทวย อาจแบ่งทวยออกเป็น 3 ส่วนคือ 1) ส่วนที่ติดอยู่ใต้ หากมีรูปแบบเป็นนาคส่วนนี้มักจะเป็นส่วนของหางนาค หรือเป็นลายกระหนกซ้อนกันโค้งขมวดงอนออกทางด้านชายคา 2) ส่วนกลาง คือ ส่วนที่โค้งแอ่นซึ่งจะช่วยทำให้เกิดความสวยงาม บางครั้งช่างจะแกะลายประจายามไว้ตรงกลาง ส่วนความยาวขึ้นอยู่กับความนิยมในแต่ละยุคสมัย 3) ส่วนที่อยู่ติดกับผนังหรือเสา เป็นส่วนยื่นช่วยรับน้ำหนัก มักทำเป็นหัวนาคหรือลายกนก สำหรับรูปแบบของทวยมีการเรียกชื่อแตกต่างกัน เช่น ถ้ามีรูปนาคตัวเดียวหรือหลายตัวพันกันอยู่ในกรอบสามเหลี่ยมในภาคเหนือเรียกว่า นาคพันท์ (นาคกะตัน) รูปทรงดูเป็นรูปคล้ายหูช้างเรียกว่า หูช้าง มีลายคล้ายก้อนเมฆเรียกว่า ลายเมฆไหล นอกจากนั้นทวยยังมีลายอื่นๆ อีกหลายรูปแบบ เช่น ลายพรรณพฤกษา และลายรูปสัตว์ต่างๆ เกี่ยวกับความเป็นมาของการใช้ทวย วิบูลย์ ธีสุวรรณ (2549 : 228) กล่าวว่า การใช้ทวยเป็นค้ำยันจะมีมาแต่สมัยใดนั้นไม่มีหลักฐานแน่ชัด อาจวิวัฒนาการมาจากไม้ค้ำยันธรรมดาที่ไม่มีลวดลาย เป็นไม้ตรงๆ เปลี่ยนเป็นไม้ค้ำยันที่มีรูปทรงอ่อนช้อย มีลวดลายสลักเสลาอ่อนช้อยกลมกลืน สำหรับทวยที่พบแถบลุ่มแม่น้ำโขงมักเป็นรูปนาค ซึ่งอยู่ในความเชื่อของผู้คนในแถบนี้ รูปแบบของทวยมักมีลักษณะยาวกว่าชิ้นอื่น การแกะสลักมีความประณีตสวยงามสะท้อนให้เห็นความศรัทธาของช่างผู้แกะสลัก ทวยนอกจากจะมีความประณีตสวยงามแล้วยังบ่งบอกถึงสกุลช่างผู้สร้างสรรค์ผลงานด้วย วิโรฒ ศรีสุโร (2534 : 149) ได้ยกตัวอย่างที่จังหวัดมุกดาหารมีอิทธิพลของช่างเวียงจันทน์อยู่ทั่วไป อาทิ วิหารวัดศรีมงคลใต้ ที่มีส่วนเด่นชัดที่ทวยไม้และยังฝั่ง ส่วนลิมที่วัดลัญจวิวัน จะปรากฏให้เห็นเฉพาะรูปทรงและทวยไม้ นอกนั้นจะเป็นฝีมือช่าง

ญวนเสียส่วนมาก และอีกตัวอย่างคือ สิมวัดแจ้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานีว่า แม้ฮังฝิง ปีกนกของลิมจะยังคงใช้รูปแบบของสกุลช่างล้านช้าง แต่คันทวยนาคนั้นเป็นฝีมือสกุลช่างพื้นบ้านไทย-อีสานทั้งหมด จากตัวอย่างที่ยกมาแสดงรูปแบบนั้นจะเห็นได้ว่า รูปแบบของงานศิลปะพื้นบ้านจะเปลี่ยนแปลงตามอิทธิพลที่ได้รับและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ดังตัวอย่างของทวยที่ได้จากการสำรวจข้อมูลต่อไปนี้

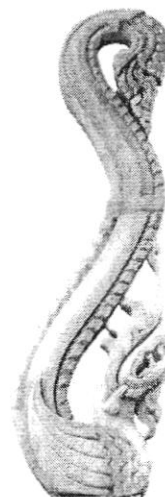
พระธาตุพนม อำเภอธาตุพนม
จังหวัดนครพนม

วัดศรีคูเมือง อำเภอเชียงคาน
จังหวัดเลย

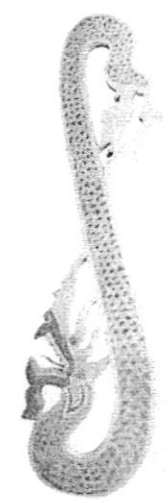
วัดแจ้ง อำเภอเมือง
จังหวัดอุบลราชธานี

วัดบ้านคำแย อำเภอเมือง
จังหวัดอุบลราชธานี

วัดมหาธาตุ บ้านเชียงคาน
อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

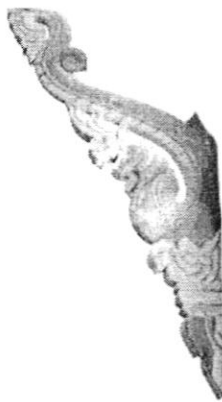
วัดศรีมงคล บ้านคำเคือย
อำเภอนามาน จังหวัดอำนาจเจริญ

วัดไค้บ้านยางซันก
อำเภอโขงไฉ จังหวัดอุบลราชธานี

วัดทุ่งศรีเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดอุบลราชธานี

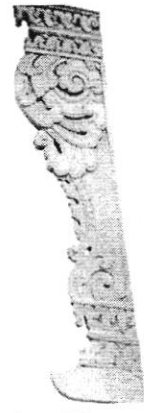
วัดศรีจันทร์ บ้านนาอ้อ
อำเภอเมือง จังหวัดเลย

วัดลัฏฐิวัน บ้านชะโนด
อำเภอห้วยใหญ่ มุกดาหาร

วิทยาลัยอาชีวศึกษา
จังหวัดอุบลราชธานี

วัดศรีมงคลใต้ อำเภอเมือง
จังหวัดมุกดาหาร

หอไตรหนองขุหลุ อำเภอ
ตระการพืชผล อุบลราชธานี

วัดมโนภิรมย์
อำเภอห้วยใหญ่ มุกดาหาร

วัดบ้านนาควาย
อำเภอเมือง อุบลราชธานี

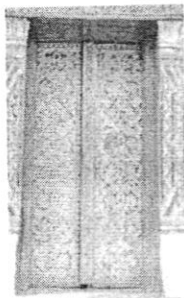
วัดคัมภีรवास
จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพที่ 8 ตัวอย่างทวยต่างๆ ที่พบในเขตพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโขงของไทย

จากการศึกษาทวยหรือคันทวยไม้แกะสลักแถบลุ่มแม่น้ำโขง พบว่า ทวยที่พบโดยส่วนใหญ่เป็น ทวยนาค เช่น ที่ลิมวัดศรีคุณเมือง จังหวัดเลย วัดศรีมหาโพธิ์ จังหวัดมุกดาหาร วัดทุ่งศรีเมือง วัดบ้านคำแยะ จังหวัดอุบลราชธานี และอื่นๆ อีกหลายแห่ง รองลงมาคือ ทวยแผง เช่น ที่วัดศรีมงคลใต้ วัดมโนภิรมย์ จังหวัดมุกดาหาร วัดคัมภีรवास วัดบ้านนาควาย จังหวัดอุบลราชธานี ทวยแขนง เช่น ที่ลิมวัดลัฏฐิวัน จังหวัดมุกดาหาร ลิมวัดมหาธาตุ จังหวัดเลย พระธาตุหลวง นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว ทวยเทพพนม เช่น ที่ลิมวัดใต้บ้านยางจันทน์ และวัดทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ส่วนทวยหูช้าง พบไม่มากนัก นอกจากนั้นยังพบว่า รูปแบบของทวยเมื่อศึกษาเปรียบเทียบลักษณะของทวยทั้งสองฝั่งโขง ทวยมีลักษณะรูปทรงที่ใกล้เคียงกัน มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นทั้งด้านความอ่อนช้อย นิยมใช้รูปทรงของนาคประกอบทวยในรูปลักษณะเดียวกัน ซึ่งเป็นแบบของกลุ่มช่างล้านช้างแถบหลวงพระบางและเวียงจันทน์

ประตู และหน้าต่าง

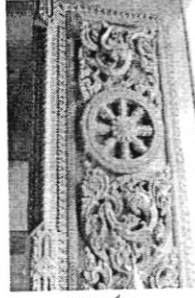
ประตู ถือเป็นส่วนสำคัญของศาสนาเพราะเป็นช่องทางของการเข้า-ออกที่ทุกคนต้องผ่าน ต้องสัมผัส และมองเห็น ในวัฒนธรรมความเชื่อถือว่าประตูเป็นทวารที่นำพาเรื่องราวทั้งดีและร้ายมาสู่ผู้ใช้อาคารสถานที่ สิ่งดีหรือสิ่งร้ายในความเชื่อ มักจะอาศัยช่องประตูในการเข้าออก เช่นเดียวกับมนุษย์ ดังนั้นประตูจึงมักถูกออกแบบให้สอดคล้องกับความเชื่อและประโยชน์ใช้สอยที่เกิดขึ้นจริง ศิลปะงานไม้แกะสลักจึงเป็นงานสำคัญในการสร้างสรรค์ลวดลาย มีทั้งลายใบไม้ ลายเครือเถา ลายดอกทานตะวัน ลายกระจัง และอื่นๆ รูปภาพนับตั้งแต่เทวดา สัตว์ป่าหิมพานต์ เรื่องราววรรณกรรม ตราสัญลักษณ์ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ เป็นไปตามความเชื่อความนิยมที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัย และการสืบทอดงานฝีมือที่สืบทอดกันมา ส่วนหน้าต่าง ไม่แตกต่างจากประตูมากนักบางแห่งอาจเสริมความสวยงามให้มีซุ้มหน้าต่างด้านนอกด้วย

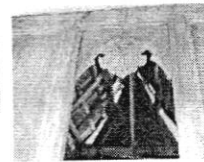
วัดศรีกวนเมือง
จังหวัดเลย

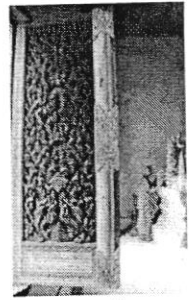
วัดศรีโคตรเจริญธรรม
จังหวัดหนองคาย

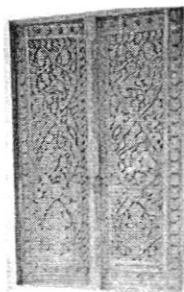
วัดโพธิ์ชัย
จังหวัดหนองคาย

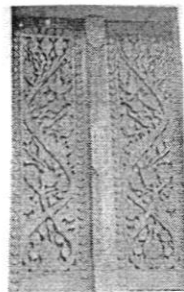
วัดโพธิ์ชัย
อำเภอท่าอุเทน นครพนม

วัดโพธิ์ศรี
จังหวัดนครพนม

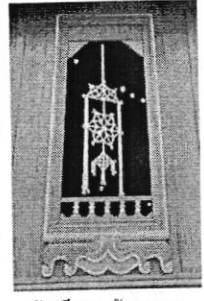
วัดศรีสุนงค์ บ้านนาอ่อนท่า
ตำบลนาอ่อน อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

วัดชัยภูมิการาม
อำเภอเขมราฐ
จังหวัดอุบลราชธานี

วัดไต้บ้านช้างเงิน
อำเภอเขื่องใน
จังหวัดอุบลราชธานี

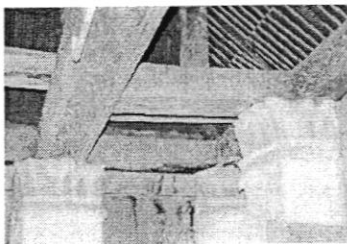
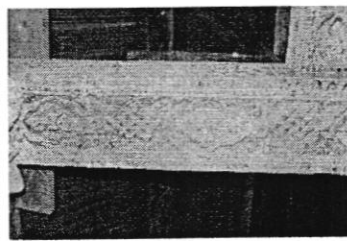
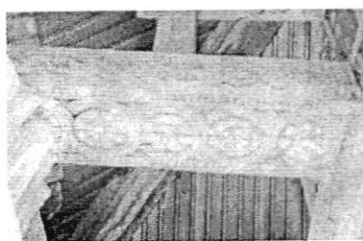

วัดศรีอุบลรัตนาราม
อำเภอเมือง
จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพที่ 9 ตัวอย่างประตู และหน้าต่าง ไม้แกะสลักในศาสนาเถรวาทกลุ่มแม่น้ำโขงของไทย

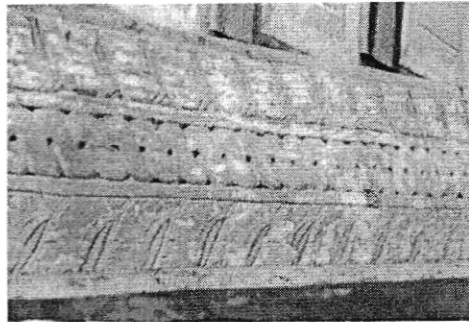
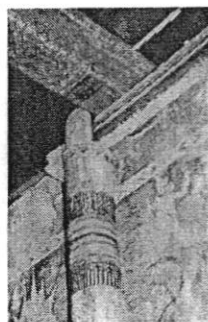
คอสอง และส่วนประกอบต่างๆ ที่ใช้ไม้แกะสลักในการตกแต่งอาคาร

คอสอง เป็นไม้โครงสร้างประกอบอาคารที่ช่วยในการยึดโครงสร้างให้มีความมั่นคง แข็งแรง และช่วยรองรับน้ำหนักข้อคา ในการก่อสร้างอาคารในสมัยโบราณ จะไม่มีการตีฝ้ากันความร้อนดังเช่นในปัจจุบัน ดังนั้นคอสองจึงเป็นส่วนที่มองเห็นได้ง่าย ความชาญฉลาดของช่างโบราณในการตกแต่ง จึงได้ใช้ประโยชน์จากไม้ที่มองเห็นชัดเจน สร้างศิลปะงานไม้แกะสลักให้กับวัตถุที่มีความคงทนถาวร ส่วนใหญ่จะแกะเป็นลวดลายพรรณพฤกษา ผสมผสานกับลายดอกที่มีความหมายต่างๆ นอกจากการแกะสลักบริเวณคอสองแล้ว พบว่า ในบางวัดมีการแกะสลักตามไม้ที่ใช้ตีประกับตามส่วนต่างๆ ของอาคาร ซึ่งมีตัวอย่างดังภาพ

คอสองในสิมวัดศรีมหาโพธิ์ ตำบลห้วยใหญ่
อำเภอห้วยใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร

เสาหอแจก วัดนรนาาราม
ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง
จังหวัดมุกดาหาร

คอสองและเสา
วัดทุ่งศรีเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดอุบลราชธานี

ไม้ประกับมุมศาลา
วัดศรีอุบลรัตนาราม อำเภอเมือง
จังหวัดอุบลราชธานี

ไม้ประกับข้างกุฏิ
วัดราษฎร์ประดิษฐ์ อำเภอดงเจริญ
จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพที่ 10 ตัวอย่าง คอสอง เสา และไม้ประกับต่างๆ ไม้แกะสลักในศาสนาการแลบลุ่มแม่น้ำโขงของไทย

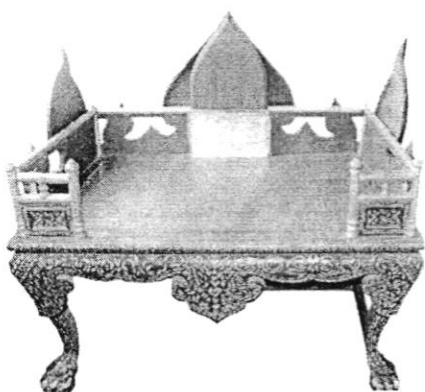
2.3 ไม้แกะสลักในงานพุทธศิลป์ต่างๆ

ธรรมาสน์

ธรรมาสน์ คือ แท่นสำหรับพระสงฆ์นั่งแสดงธรรมเทศนา เป็นแท่นสูงกว่าระดับการนั่งของฆราวาส ตั้งแต่โบราณอาจเป็นแท่นไม้หรือแท่นหิน ต่อมามีการพัฒนาให้มีความเหมาะสมมากขึ้น ตกแต่งดัดแปลงมากขึ้น ทำให้มีรูปแบบหลากหลาย ส่วนใหญ่ทำจากไม้และทำให้สวยงามด้วยการแกะสลักและสี เกิดลวดลายและรูปทรงที่อยู่ในความเชื่อและความศรัทธาของผู้สร้าง ธรรมาสน์ในอดีตจะมีการออกแบบให้สวยงามแฝงไว้ด้วยภูมิปัญญาในการใช้สอย น ญ ปากน้ำ (2537: 31-32) เขียนไว้ในหนังสือ งานจำหลักไม้ ศิลปะและสถาปัตยกรรมไทยว่า ได้ค้นธรรมาสน์โบราณ ผู้สร้างมีความประสงค์จะให้ลมที่เข้ามาตามหน้าต่างศาลาได้ไหลวนไปจนทั่ว มิได้มีอะไรมาบัง ผู้คนจะได้ไม่ร้อน นี่คือการออกแบบที่พิเศษที่คำนึงถึงสภาพแวดล้อมและความสัมพันธ์กับผู้คนส่วนใหญ่ จากศึกษาตามคำบอกเล่าและการศึกษางานทางเอกสารประกอบการสำรวจข้อมูลในพื้นที่ อาจจัดหมวดหมู่ธรรมาสน์ตามรูปแบบในการสร้างได้ 3 แบบ ดังข้อมูลและภาพประกอบ ต่อไปนี้

1) ธรรมาสน์แท่น มักมีรูปสี่เหลี่ยมขนาดพอเหมาะ สำหรับให้พระสงฆ์นั่งอย่างสบาย เน้นเพียงวัตถุประสงค์ในการใช้สอย เพื่อให้พระสงฆ์ได้นั่งในตำแหน่งที่สูงกว่า ในสมัยก่อนมีการจัดทำแคร่ไม้ไผ่หรือไม้จริงเพื่อใช้งานในรูปแบบที่เรียบง่าย ไม่มีการตกแต่งอะไรมากนัก เพียงแต่ต้องการด้านระดับความสูง แต่ต่อมามีการพัฒนาขึ้นจากช่วงที่มีฝีมือ จึงมีการตกแต่งให้สวยงาม ในปัจจุบันมีการสร้างสรรค์ความงามหลายรูปแบบ ให้มีระดับที่สูงขึ้น แต่หลักการ คือ เปิดโล่งไม่มีสิ่งปิดบัง

2) ธรรมาสน์ตั้ง มีรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสที่พัฒนาขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง ขาทั้งสี่อาจเป็นเสาถักยอดทรงโรมัน พนักด้านหลังเป็นสามเหลี่ยมยอดแหลมคล้ายหน้าบัน ขอบด้านหน้าและขอบด้านข้างทั้งสองด้าน มักแกะสลักหรือเขียนลายลงรักปิดทองทั้งตัว เช่น ธรรมาสน์ตั้ง วัดโพธิ์ชัย บ้านด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ธรรมาสน์ตั้ง พิพิธภัณฑสถานบ้านเวียงจันทน์ จังหวัดเลย วัดศรีจันทร์ บ้านนาอ้อ อำเภอมือง จังหวัดเลย ธรรมาสน์แบบนี้ บางแห่งมีห้วงเหล็กติดอยู่ที่ขาทั้งสี่ เพื่อใช้ห้ามเป็นเสถียรในพิธีแห่พระได้ ธรรมาสน์ที่สวยงาม เช่น วัดศรีคุณเมือง บ้านเชียงคาน ตำบลเชียงคาน อำเภเชียงคาน จังหวัดเลย และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุบลราชธานี

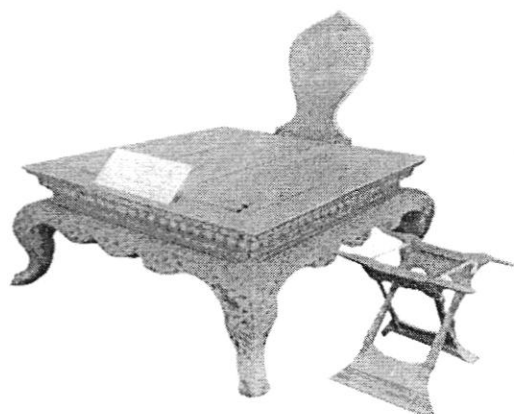
ธรรมาสน์ตั้ง
วัดพระธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

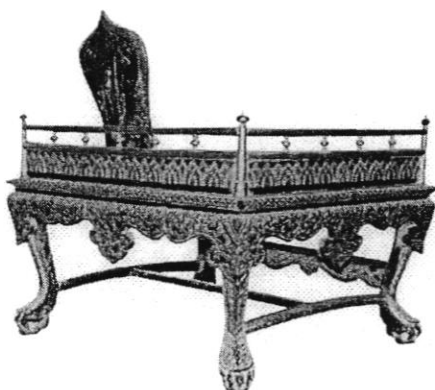
ธรรมาสน์ตั้ง
วัดบ้านคำแย อำเภอมือ จังหวัดอุบลราชธานี

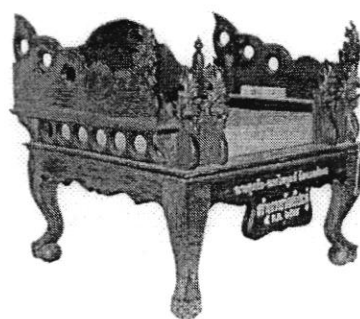
ธรรมาสน์ตั้ง
วัดศรีอุบลรัตนาราม อำเภอมือ จังหวัดอุบลราชธานี

ธรรมาสน์ตั้ง
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดอุบลราชธานี

ธรรมาสน์ตั้ง
วัดศรีอุบลรัตนาราม อำเภอมือ จังหวัดอุบลราชธานี

ธรรมาสน์ตั้ง วัดศรีประดู่
อำเภอมือ จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพที่ 11 ตัวอย่างธรรมาสน์ตั้ง ไม้แกะสลักในศาสนาการเถบลุ่มแม่น้ำโขงของไทย

ธรรมาสันต์ที่แปลกตาอีกแบบหนึ่ง คือ ธรรมาสันต์ที่วัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์บ้านชีทวน ตำบลเชื่องใน อำเภอเชื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี ตัวธรรมาสันต์สูงเหมือน โຕະหรือแท่นขาสิงห์ พนักหลังคล้ายรูปใบเสมา ขอบพนักเป็นรูปนาคสองตัว ขอบด้านข้างเป็นนาค มีห่วงที่ขา ธรรมาสันต์นี้ มีบางท่านว่าวัตถุประสงค้แรกของการสร้างอาจเพื่อใช้เป็นที่ตั้งองค์กฐินแห่เข้าวัด เมื่อไม่ได้ใช้งานแล้ว ทางวัดจึงดัดแปลงเป็นธรรมาสันต์

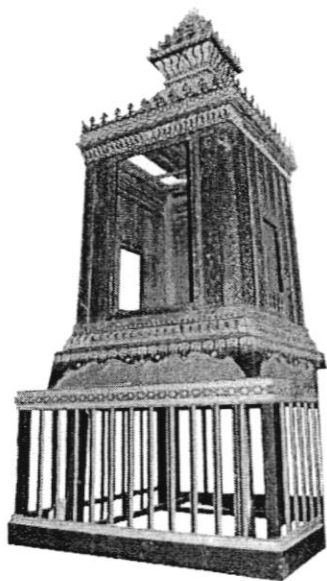
1) ธรรมาสันต์ทรงปราสาท หรือ ธรรมาสันต์ยอด มักทำเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนาดเล็ก มีฐานสูง เป็นเสาสี่ต้น ด้านข้างมักฉลุโปร่งเป็นลายต่างๆ และเจาะช่องหน้าต่าง บันไดขึ้นอยู่ด้านหลัง ส่วนยอด เป็นยอดหลังคามีทั้งแบบเป็นปราสาทหลายชั้น และแบบเป็นหลังคาชั้นเดียว การใช้งานมักใช้ในเทศกาล บุญใหญ่ เช่น บุญมหาชาติ มีตัวอย่างให้เห็นตามวัดที่อยู่ในเขตพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโขง เช่น ธรรมาสันต์ ทรงปราสาท วัดโพธิ์ไชย หมู่ 1 ตำบลท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม ธรรมาสันต์ทรงปราสาท วัดมณีมาวาส อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร ธรรมาสันต์จกสาน วัดศรีจุมพล บ้านโนนใหญ่ ตำบลก่อเอ้ อำเภอเชื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี ธรรมาสันต์เสาเดียว วัดพิชิตสังฆาราม บ้านโนนยาง ตำบลโนนยาง อำเภอโนนสูง จังหวัดมุกดาหาร ธรรมาสันต์สิงห์เทินบุษบกวัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์ บ้านชีทวน ตำบลชีทวน อำเภอเชื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี

ธรรมาสันต์ทรงปราสาท วัดมณีมาวาส
อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร

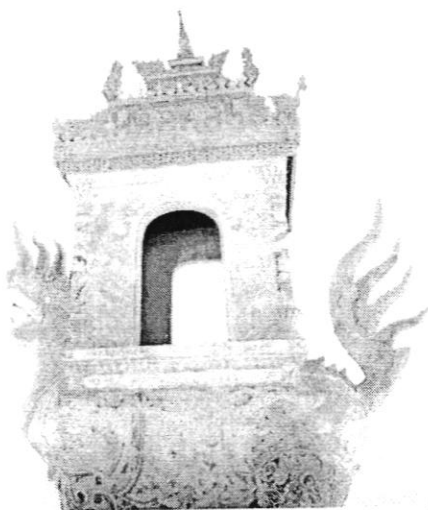
ธรรมาสันต์ทรงปราสาทจกสาน วัดศรีจุมพล
บ้านโนนใหญ่ ตำบลก่อเอ้ อำเภอเชื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี

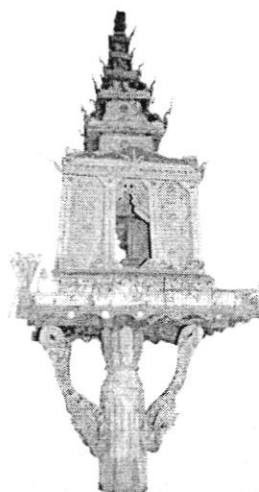
ธรรมาสน์ทรงปราสาท วัดทุ่งศรีวิไล
บ้านชีทวน ตำบลชีทวน อำเภอเชียงใน จังหวัดอุบลราชธานี

ธรรมาสน์ทรงปราสาท วัดศรีมงคล
บ้านคำเดือย อำเภอนามน จังหวัดอำนาจเจริญ

ธรรมาสน์สิงห์เทินบุษบก วัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์
บ้านชีทวน ตำบลชีทวน อำเภอเชียงใน จังหวัดอุบลราชธานี

ธรรมาสน์ทรงปราสาทเสาเดียว วัดพิจิตสังฆาราม
บ้านโนนยาง ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร

ภาพที่ 12 ตัวอย่างธรรมาสน์ทรงปราสาท ไม้แกะสลักในศาสนาการเถรวาทกลุ่มแม่น้ำโขงของไทย

ลักษณะธรรมาสน์ตั้ง และธรรมาสน์ทรงปราสาท ธรรมาสน์ตั้งที่เป็นของดั้งเดิมส่วนใหญ่ ถูกดูแลรักษาอย่างดีในวัด แต่มีบางส่วนที่ถูกทิ้ง ไม่มีการดูแลรักษา วัดที่อยู่ในเขตตัวเมืองจะให้ความสำคัญกับการดูแลของเก่าที่เป็นสมบัติของวัดและชุมชน ส่วนวัดที่อยู่ชานเมืองมักไม่ค่อยเห็นความสำคัญ ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับประชาชนหรือผู้นำชุมชนนั้นๆ ด้วย สำหรับธรรมาสน์ทรงปราสาท

เป็นธรรมเนียมที่นิยมใช้เฉพาะในงานบุญที่สำคัญ หากเป็นธรรมเนียมเก่าโดยแท้ก็ถูกจัดเก็บให้ผู้สนใจเข้าชม หากมีงานบุญจะเลือกใช้ธรรมเนียมสมัยใหม่ที่มีการตกแต่งสวยงามตามยุคสมัย ของเก่าจะถูกจัดเก็บดูแลรักษาอย่างดี อย่างไรก็ตามยังพบว่า ในบางแห่งที่ทิ้งธรรมเนียมเก่าที่สวยงามตามยถากรรมนั้น หากพิจารณาในด้านความงามและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ธรรมเนียมถือเป็นสิ่งบ่งชี้ให้เห็นยุคสมัยของการสร้างและอิทธิพลที่ได้รับได้เป็นอย่างดี แม้ว่าส่วนใหญ่จะไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรอาศัยเพียงคำบอกเล่าก็ตาม หากศึกษาเปรียบเทียบจะพบว่า รูปแบบธรรมเนียมในรุ่นแรกๆ ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลทางด้านรูปแบบจากสกุลช่างล้านช้าง ในสมัยต่อมาได้รับอิทธิพลจากสกุลช่างรัตนโกสินทร์จึงเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมและแนวคิด ทำให้ลักษณะงานช่างเกิดการผสมผสาน นอกจากนั้นยังมีงานช่างอีกประเภทหนึ่งที่ไม่เกี่ยวข้องกับอิทธิพลภายนอกคือ งานช่างพื้นบ้านที่ถักขึ้นขึ้นเอง รูปแบบไม่เหมือนใคร มีความงามตามจินตนาการในความเชื่อและความชอบ ถือว่า เป็นงานที่มีคุณค่ายิ่ง ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า ธรรมเนียมเป็นงานพุทธศิลป์ที่มีคุณค่า มีความงามที่แฝงไว้ด้วยความเชื่อ ความศรัทธาของผู้สร้าง รูปแบบของธรรมเนียมในสองฝั่งโขงที่ศึกษาเปรียบเทียบ พบว่า ในอดีตสร้างจากความเชื่อ ความคิดในการสร้างสรรค์รูปแบบธรรมเนียมมาจากต้นกำเนิดเดียวกันคือ ยุคอาณาจักรล้านช้างคงหลักฐานที่ปรากฏให้เห็นทั่วไป

พระพุทธรูปไม้

ในบรรดางานพุทธศิลป์ทั้งหลาย พระพุทธรูปไม้ ถือเป็นงานที่ช่างจะต้องสร้างอย่างสุดฝีมือ เพราะนอกจากจะเป็นงานศิลปะส่วนหนึ่งแล้วยังเป็นรูปเคารพทางศาสนา จึงต้องสร้างสรรค์ทั้งฝีมือและใส่ใจจิตวิญญาณแห่งศรัทธาเข้าไปในงานพร้อมๆ กัน

พระพุทธรูปไม้ในแถบลุ่มแม่น้ำโขง อาจจำแนกออกตามลักษณะของฝีมือเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ

1) กลุ่มพระพุทธรูปแบบเมือง เป็นพระพุทธรูปที่สร้างอย่างมีรูปแบบที่ลงตัวอย่างฝีมือช่างเมืองหลวง พระพุทธรูปกลุ่มนี้สันนิษฐานว่าน่าจะได้แบบอย่างมาจากกลุ่มพระพุทธรูปภาคกลาง และบางส่วนอาจได้รูปแบบมาจากพระพุทธรูปลาวฝีมือช่างหลวงพระบาง ราวพุทธศตวรรษที่ 24 ซึ่งนิยมสร้างเป็นพระพุทธรูปยืนปางประทานอภัยและปางเปิดโลกประทับบนฐานบัวสูงรูปกลมหรือเหลี่ยม เช่น พระพุทธรูปที่วัดมหาธาตุ อำเภอเขียงคาน จังหวัดเลย และที่วัดไต่บ้านยางขึ้นก อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี นอกจากนี้ ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอุบลราชธานี ยังมีพระพุทธรูปที่มีลักษณะเฉพาะของสกุลช่างอุบลราชธานีจำนวนมาก งานไม้แกะสลักพระพุทธรูปไม้แบบเมือง ถือเป็นงานศิลปะที่งดงามมีคุณค่า ปัจจุบันไม่นิยมผลิตแล้ว อาจเป็นเพราะขาดช่างฝีมือ และมีพระพุทธรูปที่ผลิตจากวัสดุสังเคราะห์มาก

2) กลุ่มพระพุทธรูปพื้นเมือง เป็นพระพุทธรูปที่มีฝีมืออย่างชาวบ้าน สร้างขึ้นด้วยความศรัทธาเป็นพื้นฐาน เน้นความเรียบง่ายเป็นเอกลักษณ์และสอดคล้องความคิดอันเป็นอิสระลงบนรายละเอียดดูเผินๆ อาจเห็นว่าสร้างอย่างไม่มีฝีมือรูปร่างหน้าตาไม่ได้สัดส่วนเอาเสียเลย แต่หากพิจารณาให้ถ่องแท้ จะเห็นว่าแฝงไปด้วยความงามอย่างศิลปะพื้นบ้าน โดยมองให้ลึกไปถึงผู้สร้างซึ่งเป็นชาวชนบท มีชีวิตที่เรียบง่าย สังคมไม่ซับซ้อน วัสดุที่หาได้ง่ายตามท้องถิ่น คือ ไม้ เครื่องมือที่ใช้แกะสลักจะเป็นเครื่องมือทำมาหากิน เช่น มีด ขวาน ไม่มีเครื่องมือเฉพาะในการบรรจงแกะสลัก ด้วยเหตุนี้ แม้จะดูแข็งกระด้าง มีรายละเอียดที่ไม่ได้ส่วน เช่น พระพักตร์ไม่กลมกลิ้ง พระหัตถ์และพระบาทใหญ่ นิ้วพระหัตถ์และนิ้วพระบาทแข็งแรง พระกรรมเป็นแท่งหนาเพื่อไม่ให้หักชำรุดง่าย แต่ก็สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของช่างที่บรรจู้สัญลักษณ์ขององค์พระพุทธรเจ้าลงบนท่อนไม้ได้อย่างครบถ้วน จนกลายเป็นวัตถุที่ควรแก่การเคารพบูชา พระพุทธรูปกลุ่มนี้มีทั้งที่ตกแต่งด้วยการลงรักปิดทอง และทาสี

การสร้างพระพุทธรูปไม้ทั้งสองแบบนี้ มีวัตถุประสงค์ดังนี้

- 1) เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา และแสดงถึงความเลื่อมใสศรัทธา
- 2) เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว
- 3) เพื่อเป็นผลานิสงส์บุญแก่ตนเอง เช่น ทำให้มีรูปกายงาม ดาบแล้วไปเกิดในสวรรค์
- 4) เพื่อสักการบูชา และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ
- 5) เพื่อสืบชะตาต่ออายุให้ผู้ป่วย ผู้ได้รับเคราะห์กรรมหรือสะเดาะเคราะห์ให้ตนเอง

ด้วยเหตุนี้ เราจึงพบว่า พระไม้ส่วนใหญ่ตั้งวางอยู่ใกล้องค์พระประธาน แต่ก็สามารถพบได้ตามถ้ำหรือเพิงผาหลายแห่ง ซึ่งคนอีสานมีความเชื่อว่าถ้าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เมื่อได้เข้าป่าล่าสัตว์หรือหาของป่าอาจจำเป็นต้องอาศัยถ้ำเป็นที่พัก จึงสร้างพระขึ้นเป็นสิ่งที่คุ้มครองป้องกันภัย

พระพุทธรูปไม้ดั้งเดิมนิยมแกะจากไม้โพธิ์เพราะเป็นไม้ในพุทธประวัติ เชื่อว่า ต้นโพธิ์เป็นที่สถิตของเทพอารักษ์ ไม้โพธิ์เป็นไม้เนื้ออ่อนและหยาบ แกะสลักง่าย นอกจากไม้โพธิ์แล้วยังแกะจากไม้มะขาม จีว ขนุน จันทน์หอม ฯลฯ ปัจจุบันการสร้างพระพุทธรูปไม้ ไม่ค่อยมีแล้ว เพราะความนิยมที่เปลี่ยนไป อีกทั้งพ่อค้ามีความสามารถสร้างพระพุทธรูปได้ครั้งละมากๆ ด้วยโลหะ เรซิน ปูนปาสเตอร์และอื่นๆ อีกทั้ง ช่างแกะสลักก็มีน้อยลง ผู้คนในปัจจุบันต้องต่อสู้ดิ้นรนกับระบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป มีความลำบากในการทำมาหากินมากขึ้น ส่งผลให้การใช้เวลาและแนวความคิดแตกต่างจากผู้คนในอดีต พระพุทธรูปไม้หรือที่เรียกสั้นๆ ว่า พระไม้ ที่ผู้เขียนสำรวจพบในแถบลุ่มแม่น้ำโขง โดยส่วนใหญ่เป็นการพบในแถบภาคอีสานของไทยโดยเฉพาะที่จังหวัดเลย และจังหวัดอุบลราชธานี สำหรับในจังหวัดเชียงรายพบพระไม้น้อยมากและที่พบส่วนใหญ่เป็นงาน

ฝีมือช่างชาวพม่าที่ผลิตขึ้นใหม่ เพื่อทำเป็นธุรกิจส่งมาจำหน่ายบริเวณด่านอำเภอแม่สาย สามเหลี่ยม
ทองคำ ซึ่งมีภาพถ่ายและข้อมูลในการสำรวจพบในฝั่งไทย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

จังหวัดเชียงราย

จังหวัดเลย

จังหวัดหนองคาย

จังหวัดหนองคาย

จังหวัดหนองคาย

จังหวัดหนองคาย

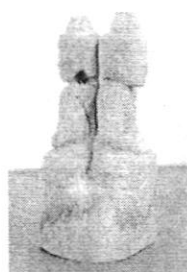
จังหวัดหนองคาย

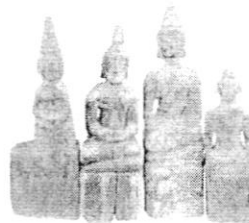
จังหวัดหนองคาย

จังหวัดหนองคาย

จังหวัดหนองคาย

จังหวัดอุบลราชธานี

จังหวัดอุบลราชธานี

จังหวัดอุบลราชธานี

จังหวัดอุบลราชธานี

จังหวัดอุบลราชธานี

จังหวัดอุบลราชธานี

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ
จังหวัดอุบลราชธานี

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ
จังหวัดอุบลราชธานี

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ
จังหวัดอุบลราชธานี

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ
จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพที่ 13 ตัวอย่าง พระพุทธรูปไม้ที่สำรวจพบในเขตพื้นที่แถบลุ่มน้ำโขงของไทย

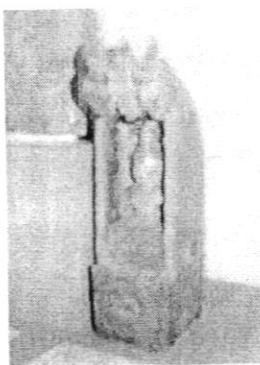
ทั้งนี้ จากข้อมูลการสำรวจพระไม้ในแถบลุ่มแม่น้ำโขงของฝั่งไทย อาจสรุปได้ว่า พระไม้เป็นงานพุทธศิลป์ที่ส่วนใหญ่มักเกิดจากความเชื่อ ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ความนิยมในการผลิตพระไม้ถวายวัดนี้เป็นความเชื่อที่มีมานาน เป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยล้านช้าง ชาวไท-อีสานได้เรียนรู้การผลิตพระไม้ตั้งแต่วิธีง่าย ๆ ด้วยวิธีการถากด้วย ขวาน มีด ที่หยาบง่ายได้ง่ายในครัวเรือน จนกระทั่งแสวงหาอุปกรณ์ช่วยสร้างความงามประเภท ลีว กระจาดทราย พระไม้ของชาวอีสานในแถบลุ่มน้ำโขง เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตที่เรียบง่ายของผู้สร้างและเป็นการบริสุทธ์ในการสร้างสรรค์งานศิลปะที่มีลักษณะเฉพาะตัว สวยแบบซื่อ ปัจจุบันเป็นที่น่าเสียดายว่า การสร้างพระไม้ไม่เป็นที่นิยมผลิตเหมือนดังเช่นในสมัยก่อน ซึ่งมีปัจจัยมาจากหลายสาเหตุ เช่น การหาเลี้ยงชีพที่ต้องดิ้นรนแข่งขันมากขึ้น ไม้ที่ต้องการใช้หายากขึ้น การแทรกแซงจากธุรกิจผลิตพระพุทธรูปจากวัสดุต่างๆ ที่มีรูปแบบหลากหลาย สวยงามกว่า และหาได้ง่ายตามร้านค้า เมื่อโครงสร้างทางสังคมเปลี่ยนย่อมส่งผลต่อค่านิยมและส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา ซึ่งจากการสำรวจข้อมูลในครั้งนี้ยังพบว่า พระไม้ที่เก่าแก่ในหลายแห่งอยู่ในภาวะที่ใกล้เป็นห้วงมากเพราะมีการสูญหายไปมาก ขาดการดูแลอย่างจริงจัง ไม่มีการบันทึกหลักฐานในการจัดเก็บ นอกจากนั้นยังพบว่า พระไม้ยังเป็นที่ต้องการของนักสะสมของเก่า หน่วยงานภาครัฐบางแห่งที่ต้องการนำมาจัดเก็บไว้ในหน่วยงาน และชาวต่างชาติบางรายที่ต้องการนำไปใช้ในวัตถุประสงค์ต่างๆ ทำให้เสี่ยงต่อการเคลื่อนย้ายจากแหล่งเดิม และเกิดการสูญหายยิ่งขึ้น

ซุ้มโขง / ซุ้มพระ

คำว่า ซุ้ม ตามสารานุกรมภาษาอีสาน-ไทย-อังกฤษของปรีชา พิณทอง (2545 : 304) หมายถึง ที่พักชั่วคราว ทำด้วยกิ่งไม้ เพื่อป้องกันลมและแดด ส่วนคำว่า โขง ปรีชา พิณทอง (2545 : 153) หมายถึง คด โค้ง งอ สิ่งที่มีลักษณะโค้ง เช่น ประตูโขง รางขังที่มีลักษณะโค้งงอ เรียก รางโขง ดังนั้น คำว่า ซุ้มโขง น่าจะหมายถึง สิ่งที่สร้างขึ้นมีลักษณะโค้งสำหรับป้องกันลมแดด เช่น สิ่งที่ทำขึ้น

เป็นส่วนบนของประตู หน้าต่าง ที่มีรูปแบบต่างๆ เช่น มีรูปคล้ายหลังคาเรียกว่า ชุ่มประตู ชุ่มหน้าต่าง มีขอบเขตพื้นที่ใช้สำหรับปกป้องสิ่งที่อยู่ด้านใน ดังนั้นชุ่มพระหรือชุ่มโงง จึงเป็นสิ่งที่ใช้ปกป้องและจัดเก็บพระที่เป็นพระไม้หรือพระพุทธรูปต่างๆ ซึ่งจากการสำรวจข้อมูลพบว่า ชุ่มโงงหรือชุ่มพระมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ

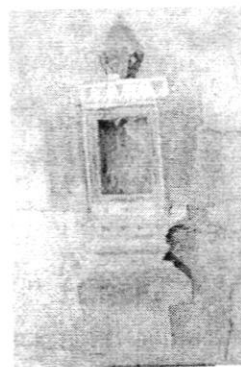
1) ชุ่มพระจากไม้ท่อนเดียว โดยทั่วไปมักมีขนาดเล็กใช้ตั้งพระพุทธรูป สันนิษฐานว่าความคิดในการทำชุ่มแบบนี้ น่าจะพัฒนามาจากแท่นพระหรือตู้พระบูชาขนาดใหญ่ที่ตั้งพระได้หลายองค์ แต่ชุ่มโงงเดิมทำเฉพาะพระพุทธรูปองค์เดียว แต่ต่อมามีการสร้างให้หลากหลายตามความต้องการในการบรรจุพระจึงมีทั้งแบบจัดเก็บพระหลายองค์ อาจมีการนำไปตั้งหน้าหอแจกหรือตั้งประกอบบนชุ่มประตูทางเข้าของวัดแบบโบราณมักทำจากไม้ท่อนขนาดพอดีกับพระพุทธรูปองค์เดียว เจาะช่องสี่เหลี่ยมลึกพอเป็นที่ตั้งพระ บางครั้งแกะลายตามกรอบสี่เหลี่ยม อาจมีบานเปิดปิดคล้ายประตู และมีการแกะสลักลายหรือรูปนาคไว้ด้านบน เช่น ชุ่มพระที่วัดศรีคุณเมืองมียอดทรงหัวเม็ดหรือยอดบัว ชุ่มที่วัดศรีโพธิ์ชัยแกะสลักเป็นรูปเสียนาค ชุ่มที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดอุบลราชธานีเป็นรูปทรงคล้ายพระนาคปรกมี 3 เศียร ชุ่มที่วัดพนานิवास และวัดคัมภีรवास อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี มีรูปทรงคล้ายเสมา ถือว่าเป็นความงามอย่างอีสาน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

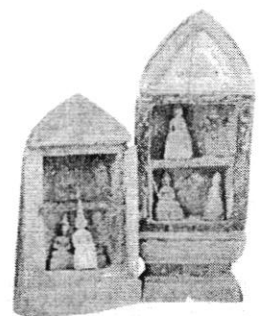
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
อำเภอเมือง
จังหวัดอุบลราชธานี

วัดคัมภีรवास
อำเภอตระการพืชผล
จังหวัดอุบลราชธานี

วัดศรีคุณเมือง
อำเภอเขียงคาน
จังหวัดเลย

วัดพนานิवास บ้านหนองเอาะ
ตำบลเกษม อำเภอตระการพืชผล
จังหวัดอุบลราชธานี

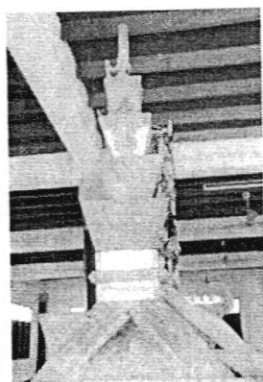
ภาพที่ 14 ตัวอย่างชุ่มพระที่แกะสลักจากไม้ท่อนเดียว

2) ชุ่มพระเรือนปราสาท หรือเรียกอีกอย่างว่า ชุ่มเรือนแก้ว ศัพทานุกรมโบราณคดี (2550 : 175) อธิบายว่า ในงานออกแบบเชิงสัญลักษณ์แทนเรือนที่ประทับของพระพุทธเจ้าให้ใช้คำว่า ชุ่มเรือนแก้ว มีที่มาจาก รัตนฆระ ที่ประทับของพระพุทธเจ้า ซึ่งพระอินทร์เนรมิตถวายในสัปดาห์ที่ 4 หลังการตรัสรู้ ลักษณะของชุ่มเรือนแก้วมักนิยมสร้างด้วยไม้หลังคาทรงมณฑป และมีลักษณะเป็น

เรือนปราสาทตามความเชื่อเรื่องเขาพระสุเมรุในศาสนาฮินดู ทำให้นิยมเรียกว่า ชุ่มพระเรือนปราสาท อีกชื่อหนึ่ง ชุ่มพระที่สำรวจพบในแถบลุ่มน้ำโขงโดยส่วนใหญ่ เน้นที่ความสูงสง่า บริเวณฐานเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส และมักปรับขนาดตามขนาดพระพุทธรูปมีความเหมาะสมและพอเหมาะพอดี ดังนั้นชุ่มในลักษณะนี้จึงมักพิจารณาจากขนาดของพระพุทธรูปเป็นสำคัญ พระพุทธรูปที่นำมาประดิษฐานไว้มักเป็นพระพุทธรูปองค์สำคัญ บางวัดจะใช้ชุ่มเฉพาะเทศกาลสำคัญ เช่น การสร้างน้ำพระในประเพณีวันสงกรานต์โดยใช้ร่วมกับโองสวด เช่น วัดศรีอุบลรัตนาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี จะนำพระแก้วบุษราคัม พระคู่บ้านคู่เมืองมาประดิษฐานภายในชุ่มและแห่ ให้ประชาชนได้ชื่นชมและสักการะก่อนที่จะนำมาประกอบพิธีสร้างน้ำพระ สำหรับชุ่มพระที่พบมีมากมายหลายแห่ง ซึ่งมีตัวอย่างดังนี้

วัดโนนศิลา ตำบลโคกก่อ อำเภอนามน
จังหวัดอำนาจเจริญ

วิทยาลัยอาชีวศึกษาอุบลราชธานี
จังหวัดอุบลราชธานี

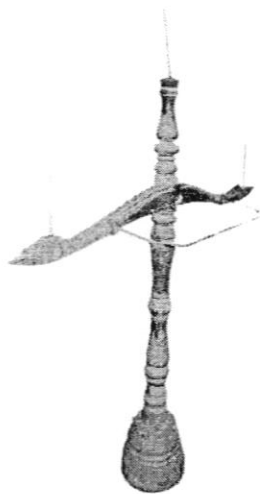
ภาพที่ 15 ตัวอย่างชุ่มพระเรือนปราสาทที่พบในเขตพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโขงของไทย

จากการศึกษาชุ่มโขง/ชุ่มพระ ในแถบลุ่มแม่น้ำโขง พบว่า ลักษณะงานด้านรูปแบบ รูปทรง และลวดลายในการตกแต่งตลอดจนมีความเชื่อและวิธีการใช้งานที่ไม่แตกต่างกัน รูปทรงชุ่มพระในแบบไม้ท่อนเดียว ส่วนใหญ่ที่พบเป็นงานที่ชาวบ้านสร้างด้วยความศรัทธา แะสลักในรูปแบบที่เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน ส่วนชุ่มเรือนปราสาทเป็นงานที่มีความวิจิตรต้องอาศัยช่างที่มีฝีมือ นิยมตกแต่งด้วยวัสดุต่างๆ เสริม รวมทั้งมีการติดผ้า幔 โดยรอบเพื่อสร้างความสวยงาม

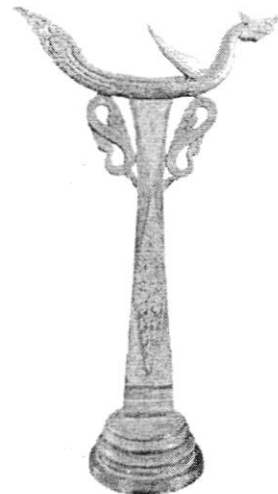
ราวเทียน

เป็นที่ตั้งเทียนจุลบูชาพระพุทธรูปแบบล้านนาที่เรียกว่า สัตถภัณฑ์ คำว่า สัตตะ (หมายถึง เลข 7) เป็นการวางตำแหน่งเทียน 7 ตำแหน่งบนราวเทียน เมื่อก่อนมักอยู่ในสิม หรือวิหาร หน้าพระพุทธรูป ปัจจุบันพิธีทำบุญมักทำในหอแจกจึงมีราวเทียนที่นี้ด้วย

ราวเทียนในแถบลุ่มแม่น้ำโขงที่พบ มีทั้งแบบที่ทำจากโลหะ และทำจากไม้ ไม่เพียงแต่มีการวางเทียนเจ็ดตำแหน่ง แต่มีทั้งสามตำแหน่งและอื่นๆ มีส่วนฐานสำหรับตั้งพื้น ถัดขึ้นมาเป็น ส่วนกลาง ซึ่งเป็นส่วนที่แสดงฝีมือการแกะสลัก บางแห่งทำเป็นลายนาคผสมลายมาตรฐานอื่นๆ เช่น ลายกนก ลายดอกประจายาม ส่วนตอนบนนั้นเป็นที่ปักเทียน สำหรับราวเทียนงานไม้แกะสลักที่พบในแถบลุ่มแม่น้ำโขง มีดังนี้

ราวเทียนภายในสิมวัดศรีดัสสาราม
อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

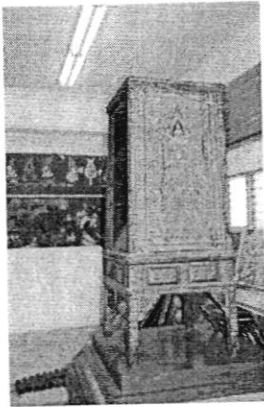
ราวเทียนเสาด์ขวรูปทรงกล้ายโฮงฮด
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพที่ 16 ตัวอย่างราวเทียนที่พบในเขตพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโขงของไทย

การศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับราวเทียนที่ผลิตจากไม้ในแถบลุ่มแม่น้ำโขงในฝั่งไทย พบว่า มีจำนวนน้อยมาก มีการสร้างสรรค์งานที่แตกต่างกัน งานในลักษณะนี้มักเป็นงานช่างที่มีฝีมือ สันนิษฐานว่า อาจเกิดจาก 2 กรณี คือ ความต้องการของผู้ศรัทธาและความต้องการของเจ้าอาวาส รูปแบบของราวเทียน จึงถูกสร้างตามคติความเชื่อ เช่น การนำรูปทรงของนาคมาเป็นส่วนประกอบสำคัญ และผนวกกับความคิดสร้างสรรค์เพิ่มเติม ทำให้รูปแบบของราวเทียนที่พบไม่ได้มีความเหมือนทางด้านรายละเอียด แต่มีความคล้ายคลึงทางด้านโครงสร้าง

ตู้พระธรรม และหีบพระธรรม

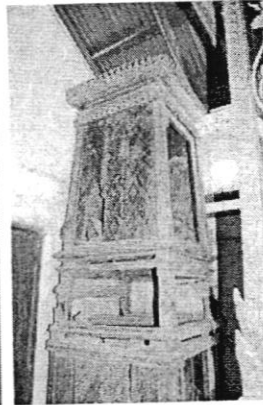
มีทั้งลักษณะเป็นตู้และหีบทรงสี่เหลี่ยม ใช้เก็บคัมภีร์ไบลาน สมุดข่อย ตำราต่างๆ ลักษณะส่วนฐานมักเป็นขาสี่เหลี่ยม ขอบฐานมักแกะลวดลายต่างๆ ส่วนบานประตูมีทั้งแกะสลัก และเขียนลายรดน้ำปิดทอง รวมทั้งฝาด้านข้างด้วย ทั้งตู้พระธรรม และหีบพระธรรมพบอยู่หลายแห่ง ดังแสดงในภาพ

วิทยาลัยอาชีวศึกษา
อุบลราชธานี
จังหวัดอุบลราชธานี

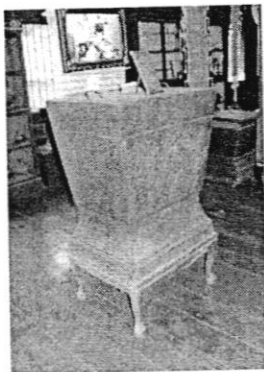
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
อำเภอเมือง
จังหวัดอุบลราชธานี

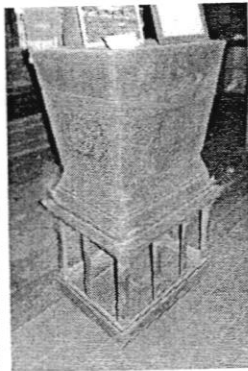
วัดมหาธาตุ
อำเภอเขียงคาน
จังหวัดเลย

วัดศรีดัสสราภาม บ้านดากแดด
อำเภอตระการพืชผล
จังหวัดอุบลราชธานี

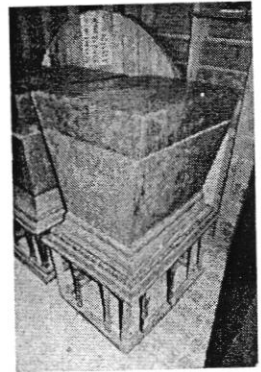
วัดศรีจันทร์ บ้านนาอ้อ
อำเภอเมือง
จังหวัดเลย

วัดศรีจันทร์ บ้านนาอ้อ
อำเภอเมือง
จังหวัดเลย

วัดทุ่งศรีเมือง
อำเภอเมือง
จังหวัดอุบลราชธานี

วัดเกษมสำราญ
อำเภอตระการพืชผล
จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพที่ 17 ตู้พระธรรม และหีบพระธรรม จากวัดและหน่วยงานต่างๆ ในเขตพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโขงของไทย

จากการศึกษางานไม้แกะสลักจากตู้พระธรรมและหีบพระธรรมในแถบลุ่มแม่น้ำโขง พบว่ามีการนำงานไม้แกะสลักมาใช้ในหลายส่วน ตู้พระธรรมเป็นตู้ทรงสี่เหลี่ยมมีบานประตูเปิด 2 ข้าง ขนาดไม่ใหญ่โตมากนัก ใช้เก็บคัมภีร์ใบลาน สมุดข่อยต่างๆ มีขาตั้งสี่ขา งานไม้แกะสลักถูกนำมาใช้เป็นงานตกแต่งตั้งแต่บริเวณขาตู้ ขอบสี่ด้าน มือจับและขอบหัวด้านบน มีการสร้างสรรค์ลวดลายที่สวยงาม สำหรับหีบพระธรรมส่วนใหญ่เป็นงานลงรักปิดทอง มักนิยมใช้งานแกะสลักตกแต่งส่วนฐาน เป็นขารองรับ เป็นงานที่แยกส่วนจากตัวหีบที่มีฝาปิดเปิดด้านบน ในภาพรวมที่ศึกษาพบว่า ไม่มีความแตกต่างทางด้านรูปแบบและลวดลาย ลวดลายที่พบประกอบด้วย ลายกระจัง ลายดอกประจาย ลายบัวหงาย ส่วนประตูกักเขียนเป็นภาพเทพทวารบาล ลายกนกเครือเถา ฝีมือช่างที่ทำตู้พระธรรมและหีบพระธรรมถือว่า เป็นงานฝีมือชั้นสูง

โองสอ

ใช้สำหรับรดหรือสรงน้ำพระพุทธรูป พระสงฆ์ เจ้านาย หรือผู้ใหญ่ที่ผู้คนเคารพนับถือ มีลักษณะเป็นรูปคล้ายเรือจำลองขนาดเล็กยาว ส่วนหัวมักทำรูปเศียรนาค ส่วนท้องค่อนข้างกว้าง ซึ่งเจาะรูให้น้ำไหลลงสู่ด้านล่าง ใช้ในงานประเพณีอย่างหนึ่งเรียกว่า ประเพณีสอสรง

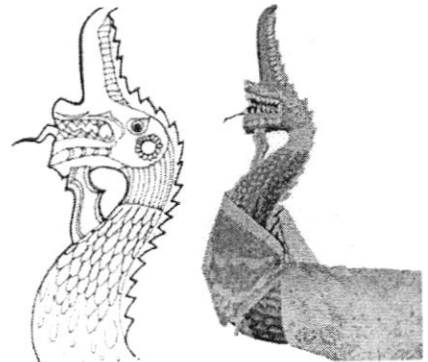
การใช้โองสอเป็นวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลมาจากอาณาจักรล้านช้างที่เคยปกครองดินแดนในแถบนี้ คุณพ่อบำเพ็ญ ณ อุบล ปราศรัยเมืองอุบล เล่าให้ฟังว่า การใช้โองสอเป็นวิธีการปฏิบัติที่สืบต่อกันมาในแถบภาคอีสาน เป็นวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลมาจากอาณาจักรล้านช้างที่เคยปกครองดินแดนแถบนี้ในอดีต โองสอ นิยมใช้ในพิธีสรงน้ำพระพุทธรูปที่บ้านคุ้มเมือง และสรงน้ำพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ ในอดีตชาวบ้านจะนำผ้าขาวมาล้อมพระสงฆ์ที่ชาวบ้านเลื่อมใสศรัทธาในวันสงกรานต์ โดยให้ผ้าที่สูงพอสำหรับปิดบังพระสงฆ์ที่นั่งอยู่ด้านใน จากนั้นจัดวางโองสอให้พอดีหันด้านหัวมาที่พระสงฆ์ให้อยู่ระดับที่พอดี ซึ่งปกติข้างโองสอจะต่างระดับอยู่แล้ว โดยส่วนหัวจะอยู่ระดับที่ต่ำกว่า เพื่อให้ น้ำที่รดไหลลงมาที่ส่วนหัว ด้านล่างซึ่งจะเจาะให้น้ำไหลลง พระสงฆ์ก็จะนั่งรอรับน้ำที่ญาติโยมมารดหรือสรง ถือเป็นวัฒนธรรมที่ดีและเหมาะสม ไม่เหมือนในปัจจุบันที่สรงน้ำพระโดยตรง ทั้งหญิงทั้งชายดูไม่งามตา สำหรับประเทศไทยวัฒนธรรมนี้มีเฉพาะแถบภาคอีสาน โดยเฉพาะแถบลุ่มแม่น้ำโขง บางแห่งมีการเรียกขานอุปกรณ์นี้ว่า สางสอ คุณพ่อบำเพ็ญ ณ อุบล แนะนำว่า ควรใช้คำว่า โองสอ เพียงอย่างเดียวจะเหมาะสมกว่าไม่ควรเรียกว่า สางสอ หรือ โองสอ เพราะคำว่า สาง อาจถูกเรียกด้วยลักษณะของรูปร่างที่เป็นราง หรือ สาง ในภาษาอีสาน ทำให้นึกถึงสางสำหรับให้อาหารหมู พระครูเกษมธรรมมานวัตร เจ้าคณะตำบลเกษม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า คำว่า โอง ถือว่าเป็นคำที่ถูกเรียกให้สูงขึ้นเป็นการยกระดับภาษาให้มีความเหมาะสมกับการใช้งาน นอกจากคำว่า โอง จะมีการนำมาใช้ในการเรียก โองสอ ยังใช้เรียก โองกระบอง ที่ใช้จุดจีได้ให้แสงสว่างในยามค่ำคืน ซึ่งโดยสรุปแล้วคำเรียกขานใดก็ล้วนเกิดจากมนุษย์เป็นผู้กำหนดทั้งสิ้นของสิ่งเดียวกันอาจผันแปรความหมายตามการใช้งานและความเชื่อเฉพาะถิ่น นอกจากนั้น แ่งน้อย ปัญพรรค์ และสมชาย ณ นครพนม (2536 : 16) ยังเขียนไว้ในหนังสือ วิทยุญาณไม้แกะสลักอีสาน ถึงวิธีการใช้โองสอว่า พิธีสอสรงนี้เป็นพิธีที่มีเครื่องใช้ประกอบพิธีหลายอย่าง โดยทั่วไปจะนำโองสอไปตั้งไว้กลางแจ้ง ปลุกเสกเพียงตาไว้สองข้างสำหรับตั้งบายศรี ปลุกคั่นกล้วยบริเวณโรงพิธีและยังมีอย่างอื่นๆ อีกหลายอย่าง เมื่อพระสงฆ์ผู้ที่จะเข้าพิธีนั่งลงที่ใต้รางหรือโองตรงคอนาคที่มีรูน้ำไหลออกแล้ว พระสงฆ์หรือผู้อาวุโสของหมู่บ้าน และชาวบ้านจะเทน้ำหอมลงที่โอง ผู้คนที่เข้าไปรดน้ำไม่ถึงก็จะเกาะชายผ้าแทน ถือว่าบุญได้ผ่านมาถึงตนด้วย

ลักษณะของโองสอในเขตพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโขงมีหลายรูปแบบ ซึ่งเกิดจากความชำนาญของช่างแต่ละบุคคล ความแตกต่างหรือความประณีตในฝีมือสังเกตได้จากหัวนาค บางแห่งแกะด้วย

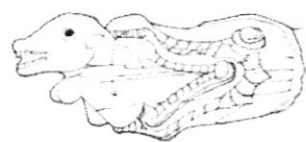
ความวิจิตรสวยงาม มีการลงคำ หรือใช้สีที่สวยงาม ส่วนใหญ่โทนสีที่ให้ คือ สีแดง น้ำตาล เขียว และทอง แต่อาจมีการใช้สีเหลือง สีฟ้า เสริมบ้างในบางแห่ง รูปลักษณะของหัวนาคบางแห่งพลีสวยงาม อ่อนช้อยคล้ายกำลังทะยานขึ้นสู่ท้องฟ้า บางแห่งทำเป็นนาคสามเศียร บางแห่งเรียบง่ายแต่ดูน่าเกรงขาม ถือว่า เป็นความชำนาญของช่างที่มีหลากหลายรูปแบบ หากเป็นงานฝีมือชาวบ้านจะดูเรียบง่าย แต่ไม่ว่า ส่วนหัวจะมีลักษณะอย่างไร นาคในแถบลุ่มแม่น้ำโขงมักจะมีปีกบริเวณช่วงคอแต่พองาม ซึ่งเป็น ลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ทั้งฝั่งไทยและสปป. ลาว และในบางแห่งนิยมทำเป็นนาคต่อตัว ซึ่งเกิดจาก คำานความเชื่อในทางพุทธศาสนา จากหนังสือสถาปัตยกรรมล้านนา : อีสานเบิ่งล้านนา (ธาดา สุทธิธรรม และธนสิทธิ์ จันทะวี, 2539 : 78) กล่าวถึง การต่อตัวของนาคที่คนแถบลุ่มแม่น้ำโขงนิยมนำมาใช้เป็น รูปแบบในการสร้างบันไดในศาสนาการ (โดยทั่วไปเรียกว่า บันไดนาค) และส่วนอื่นๆ ในพระพุทธศาสนา ว่า นาคเป็นสัตว์ที่ให้การปกป้องและช่วยเหลือพระพุทธเจ้าในกาลต่างๆ ในกาลหนึ่งนาคได้แผ่พังพาน ค่อกันเป็นสะพานข้ามแม่น้ำคงคาให้พระพุทธองค์เสด็จข้าม รวมทั้งเหล่าสาวกให้เดินข้าม ดังนั้น การนำลักษณะของนาคต่อตัวมาใช้ จึงมีความหมายเช่นเดียวกันกับสะพานที่แสดงถึงการเชื่อมโยง และความศรัทธาในการกระทำ หรือกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพุทธศาสนา รูปแบบของนาคต่อตัวนอกจาก จะถูกนำมาสร้างเป็นบันไดนาค ยังมีการสร้างสรรค์งานศิลปะบน วัสดุอีกมากมาย วิโรฒ ศรีสุโร (2540 : 14) เคยกล่าวไว้ว่า ในกลุ่มชนสายวัฒนธรรมไต-ลาว ตลอดฝั่งซ้ายและฝั่งขวาของแม่น้ำโขง มีการสร้างทางซดหรือโฮงซด เอาไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรม มีการแกะสลักลวดลายอย่างประณีต สวยงาม มีการออกแบบให้วิจิตรพิสดารแข่งขันกันอย่างตั้งใจ โดยเฉพาะโฮงซดของหลวงพระบาง นับเป็นศิลปกรรมสุดยอดที่หาได้ไม่ง่ายนัก ช่างพยายามใช้ความยาวของรางไม้แทนสัญลักษณ์ลำตัวของ พญานาค หรือตัวเงือก บ้างก็แทนลำตัวของเหราคาบนาคอีกต่อหนึ่ง ประดับตกแต่งด้วยลายรดน้ำ อย่างสุดฝีมือ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้พบโฮงซดที่น่าสนใจ และสวยงาม ดังนี้

วัดศรีคุณเมือง บ้านเชียงคาน ตำบลเชียงคาน
อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

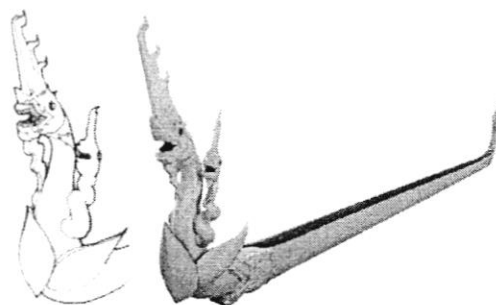

วัดศรีสะอาด บ้านห้วยซวก ตำบลบุสม
อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

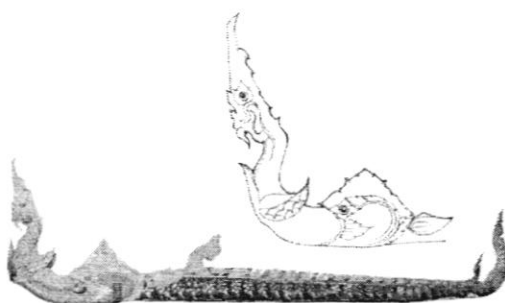

แบบที่ 1

วัดไตรภูมิ ตำบลท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

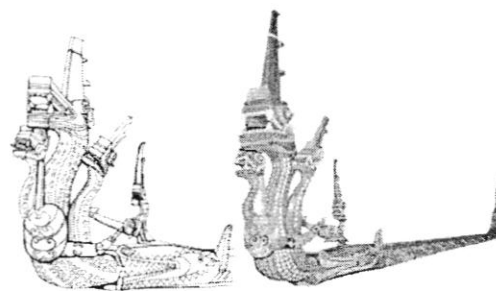

แบบที่ 2

วัดโพธิ์ไชย หมู่ 1

ตำบลท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

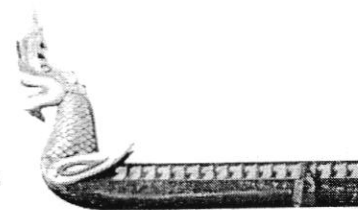
วัดกลาง

อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

วัดไตรภูมิ

ตำบลหนองสูง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร

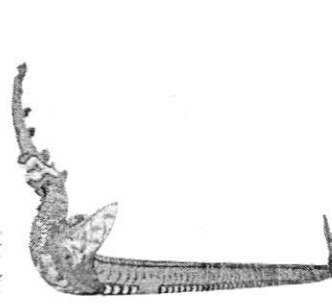
วัดทุ่งศรีวิไล

อำเภอเขื่อนใน จังหวัดอุบลราชธานี

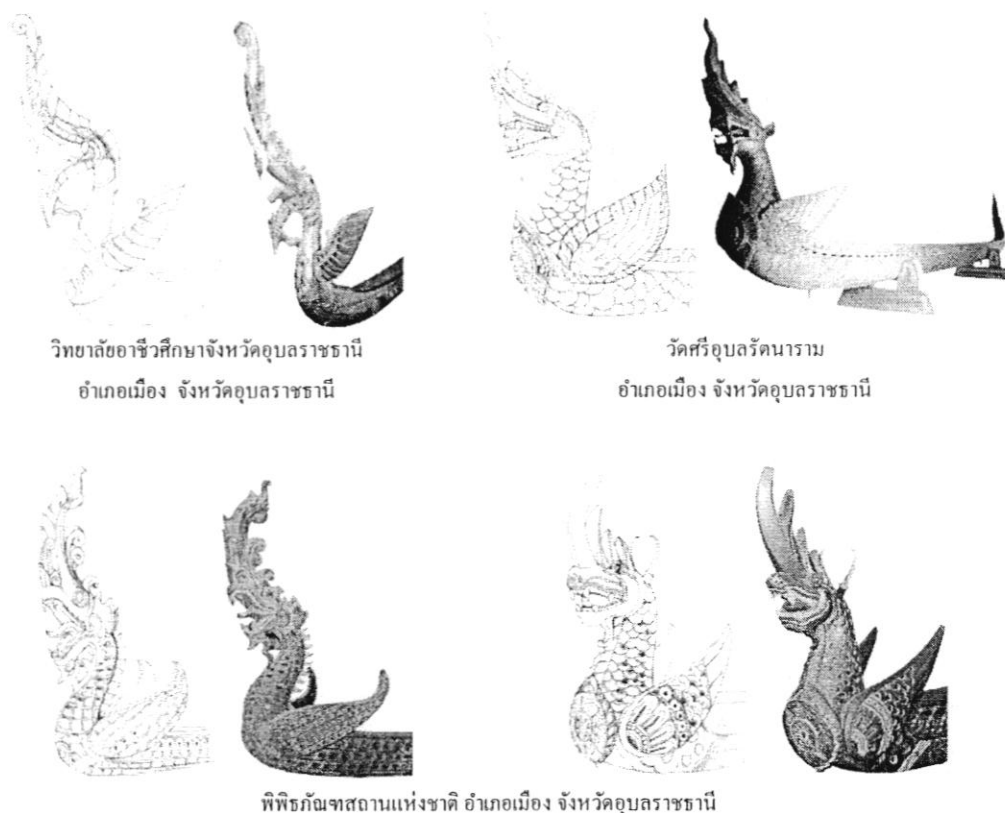
วัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์

บ้านชีทวน ตำบลชีทวน อำเภอเขื่อนใน จังหวัดอุบลราชธานี

วัดสิงหา

ตำบลเกษม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพที่ 18 ตัวอย่างโองสวด จากวัดและหน่วยงานต่างๆ ในเขตพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโขงของไทย

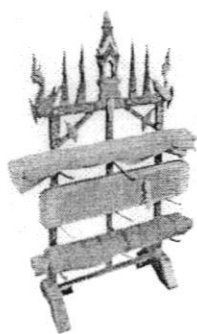
จากการศึกษาข้อมูลโองสวดจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ในเขตพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโขง มีโองสวดที่พบในแหล่งข้อมูลต่างๆ รวม 42 ชิ้น ซึ่งคาดว่าจะยังมีอีกหลายชิ้นในวัดและพิพิธภัณฑสถานต่างๆ เนื่องจากโองสวด เป็นงานพุทธศิลป์ที่ใช้ในบางเทศกาล โดยเฉพาะประเพณีสวดสงกรานต์ในเดือน 5 ทำให้การจัดเก็บข้อมูลเป็นไปด้วยความยากลำบาก เพราะช่วงที่มีการนำมาใช้งานเป็นช่วงเวลาที่สั้นไม่อาจตามเก็บข้อมูลตลอดลุ่มน้ำโขงได้ในเดือนเดียว ดังนั้นจึงใช้วิธีการสอบถามจากทางวัด และสอบถามจากแหล่งข้อมูลต่างๆ เนื่องจากในปัจจุบันโองสวดไม่ได้มีในทุกวัด หลายวัดจัดเก็บไว้เป็นอย่างดีจนไม่มีใครรู้นอกจากผู้ดูแล บางวัดจัดเก็บตามได้ดูศาลาไม่ได้ดูแลเท่าที่ควร บางวัดจัดเก็บอย่างถูกวิธีใช้ผ้าขาวห่อ มีสารกันมอดแมลงป้องกัน แขนงไว้ในที่สูง ถอดส่วนหัวท้ายที่ถอดประกอบได้แยกเก็บไว้อย่างดี ซึ่งจะช่วยให้มีอายุในการใช้งานที่ยาวนาน แต่ก็มีบางวัดที่สำรวจพบโดยบังเอิญ มีการนำโองสวดเก่าที่สลายงามแต่อยู่ในสภาพที่ชำรุดมาผ่าเป็นฝืนก่อไฟเป็นที่น่าสนใจอย่างมาก ทั้งนี้อาจเกิดจากความไม่เข้าใจในงานอนุรักษ์ สำหรับรูปแบบของโองสวดที่พบอาจจำแนกได้เป็น 4 ลักษณะคือ โองสวดแบบนาคตัวเดียว โองสวดนาคแบบคอดตัว โองสวดแบบเหราขนาคนาค และโองสวดแบบใช้รูปสัตว์อื่นๆ เช่น ช้าง เป็นต้น รูปแบบที่ถูกนำมาใช้มากที่สุดคือ นาค ที่มีทั้งแบบเศียรเดียว และสามเศียร นิยมใช้เป็นนาคอ้าปาก

และมีปีกแสดงถึงความองอาจสง่างาม ส่วนของช่วงกลางมีทั้งแบบตกแต่งด้วยนกหงส์ นกหัสดีลิงค์ สำหรับส่วนหางเน้นความอ่อนช้อยที่รับกับส่วนหัวและลำตัว บางแห่งทำเป็นหางเชิดขึ้น บางแห่งวงงเข้าหาตัว ส่วนที่น่าสนใจอีกจุด คือ บริเวณหน้าอกของนาคที่มีการสร้างสรรค์ด้วยลายต่างๆ ถือเป็นเครื่องประดับตกแต่งอีกอย่าง สำหรับความยาวที่ใช้โดยทั่วไปประมาณความยาวตลอดทั้งตัวประมาณ 3 เมตร นิยมจัดวางโหงอเบนฐานต่างระดับที่เน้นให้ส่วนหัวเอียงลาดต่ำเพื่อให้ผู้ที่ตรงไหลได้สะดวก เมื่อเปรียบเทียบความเหมือนในภาพรวมนั้นพบว่า โหงอเบนในสองฝั่งโขงไม่แตกต่างกันทั้งด้านความเชื่อ การใช้งาน และรูปแบบการสร้างสรรค์งาน แม้ว่าโหงอเบนจะถูกสร้างโดยช่างที่มีฝีมือและความสามารถแตกต่างกัน ถือว่าเป็นความหลากหลายในงานช่างทั้งช่างพื้นบ้าน ช่างที่เป็นชาวบ้าน โดยแท้ และช่างชั้นสูง

กาเกะเยีย/ซากะเยีย และซาเซีย

กาเกะเยีย เป็นชั้นวางคัมภีร์ไบลาน ทำเป็นชั้นๆ คล้ายบันได ภาคเหนือเรียกว่า ชั้นแก้ว ภาคอีสาน เรียกว่า กาเกะเยีย/ซากะเยีย หรือซาเซีย สำหรับในภาคอีสานอาจมีการเรียกแตกต่างกันไปตามภาษาถิ่น ถือเป็นสิ่งของที่พุทธศาสนิกชนสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นชั้นวางสำหรับวางคัมภีร์ไบลานในระหว่างที่มีพิธีแสดงพระธรรมเทศนา ในความเชื่อทางพุทธศาสนา คัมภีร์ถือว่าเป็นของสูง อันหมายถึงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

ส่วนซาเซีย ในบางแห่งเรียกเหมือนกันว่า กาเกะเยีย ไม่ได้แยกชื่อ ถือเป็นชั้นวางเช่นเดียวกันเป็นที่ตั้งคัมภีร์ไบลานขณะแสดงพระธรรมเทศนา ส่วนใหญ่มักทำเป็นลักษณะไขว้พับเก็บได้ นิยมแกะสลักลายที่ขา และส่วนบน คัมภีร์ไบลานเป็นของที่มาจากวัสดุธรรมชาติ ชำรุดเสียหายได้ง่าย การใช้ต้องระมัดระวัง ดังนั้นซาเซียจึงต้องมีการออกแบบที่พอดีกับระดับการนั่งอ่าน การเปิดอ่าน ขนาดความยาวพอดีกับคัมภีร์ ความกว้างต้องพอดีกับการเปิดใช้งาน การออกแบบรูปทรงและการตกแต่งต้องดูแล้วน่าเลื่อมใสศรัทธา ถือเป็นภูมิปัญญาของช่างพื้นบ้าน การศึกษาข้อมูลในครั้งนี้พบกาเกะเยียและซาเซีย ดังนี้

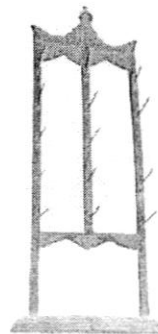

กาเกะเยีย

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

ซาเซีย

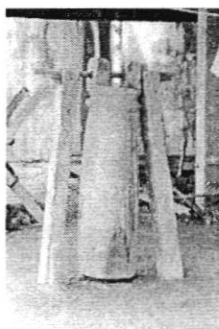
กาเกะเยีย

วัดเกษมสำราญ อำเภอตระการพืชผล

ภาพที่ 19 กาเกะเยีย และซาเซียที่พบในบริเวณพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโขง

โปง

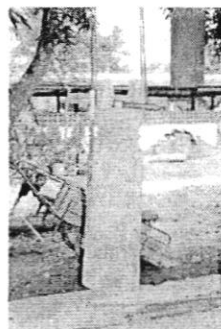
โปง หรือ โปงแลง เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในการกระทั้งด้านข้างให้เกิดเสียงบอกสัญญาณในช่วงเย็น ให้ญาติโยมที่นับถือศาสนาพุทธปฏิบัติกิจทางศาสนา ส่วนพระสงฆ์จะสวดมนต์ทำวัตรเย็นเป็นกิจของสงฆ์เช่นเดียวกัน การใช้โปงในช่วงเย็นจึงทำให้บางครั้งเรียกว่า โปงแลง (แลง คือ ช่วงเวลาตอนเย็นในภาษาอีสาน) โปงทำจากไม้ท่อนเนื้อแข็งขนาดใหญ่ท่อนเดียวถูกนำมาขุด แกะเอาเนื้อไม้ด้านในออกให้เป็นรูกลวงด้านในขนาดใหญ่ รูที่ขุดจะมีความลึกเกือบทะลุโดยเฉลี่ยประมาณ 8 ส่วนของความยาวทั้งหมด ด้านข้างจะผ่าเป็นร่องยาวประมาณครึ่งหนึ่งของความลึกส่วนปลายของร่องที่ผ่าจะถูกขยายให้ใหญ่ขึ้นนิยมเจาะเป็นวงกลมหรือรูปทรงใบโพธิ์ โปงเป็นงานพุทธศิลป์ที่มีการสร้างสรรค์ความงามแตกต่างกัน บางแห่งตกแต่งแกะสลักลายบริเวณส่วนหัวโปง บางแห่งแกะลายตลอดทั้งตัวโปง ถือว่า เป็นความงามที่แตกต่าง จากการสำรวจข้อมูลในพุทธสถานแถบลุ่มน้ำโขงพบว่า โปงเป็นอุปกรณ์ที่ยังมีการใช้โดยทั่วไปในวิถีพุทธที่อยู่รอบนอกตัวเมือง สำหรับในตัวเมืองหลายแห่งได้เลิกใช้แล้ว แต่ได้ทำโปงขนาดใหญ่สำหรับการจัดแสดงและตกแต่งไม่สามารถนำมาใช้งานได้จริง โปงเป็นงานไม้แกะสลักทรงกระบอกกลมที่มีคุณค่าในด้านวัฒนธรรม

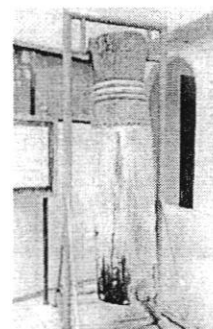
วัดคัมภีรवास ตำบลนาพิน
อ. ตระการพิชัย จ. อุบลราชธานี

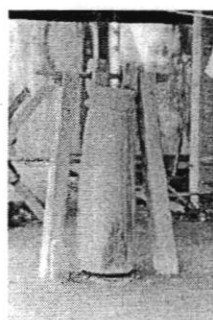
พระธาตุบังพวน บ้านดอนหมู
อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

วัดจันทน์ทิ ตำบลกุดขาลวน
อ. ตระการพิชัย จ. อุบลราชธานี

พระธาตุพนม อำเภอธาตุพนม
จังหวัดนครพนม

วัดพิจิตสังฆาราม บ้านโนนยาง
อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร

วัดนราราม บ้านหนองโอ
อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร

หอแก้ว
อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร

วัดมหาธาตุ ตำบลเชียงคาน
อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

ภาพที่ 20 รูปแบบของโปงที่พบในบริเวณเขตพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขงของไทย

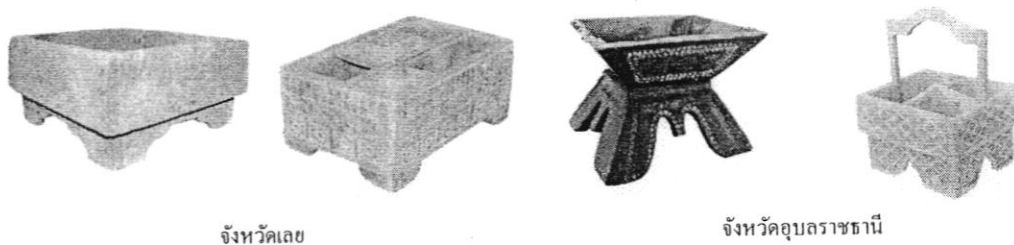
2.4 ไม้แกะสลักสิ่งของ เครื่องใช้ และของที่ระลึก

สิ่งของเครื่องใช้ในวิถีชุมชนเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อม ไม้เป็นวัสดุที่ถูกนำมาผลิตเป็นสิ่งของเครื่องใช้มากที่สุด เพราะไม้เป็นวัสดุที่มีมากในทุกพื้นที่ ความสำคัญในงานไม้จะอยู่ที่การเลือกชนิดของไม้ การออกแบบ การแปรรูป การเคลือบผิวเพื่อรักษาเนื้อไม้และความงาม สิ่งของเครื่องใช้ในงานไม้ไม่นอกจากจะเน้นที่ประโยชน์ใช้สอยแล้ว ยังเน้นที่ความงาม ในอดีตสิ่งของ เครื่องใช้ในงานไม้แทบทุกชิ้นจะถูกตกแต่งให้งามด้วยการแกะสลัก เช่น ขันหมาก อุปกรณ์ทอผ้า หน้าไม้ ค้ำปืน กระดาษขูดมะพร้าว กระบมและอื่นๆ ความประณีตสวยงามจะเป็นสิ่งบ่งบอกฐานะและรสนิยมของผู้ใช้งาน

จากการสำรวจข้อมูลพบว่า งานแกะสลักมักถูกนำมาใช้กับสิ่งของ เครื่องใช้ที่ต้องใช้บ่อยๆ สิ่งของ เครื่องใช้ที่ใช้เฉพาะบุคคล และสิ่งของ เครื่องใช้ที่พกพา

ขันหมาก และพานไม้

ขันหมาก เป็นอุปกรณ์ในการจัดเก็บวัสดุในการเคี้ยวหมากประกอบด้วย มีดสะนาก ตะบันหมาก เค้าปูนเคี้ยวหมาก มีดผ่าหมาก ใบพลู หมาก ขาเส้น เป็นต้น ด้านบนอาจแบ่งเป็นช่อง ๆ เพื่อความสะดวกในการจัดเก็บ ส่วนฐานแกะด้วยลวดลายสวยงาม คำว่า ขันหมาก เป็นคำในภาษาถิ่นของภาคอีสาน ส่วนในภาคกลางนิยมเรียกว่า เชี่ยนหมาก จากการสำรวจข้อมูลพบว่า ขันหมากมีความงามที่แตกต่างตามความนิยมของแต่ละท้องถิ่น มีการออกแบบฐานในรูปทรงที่หลากหลาย การแกะลายนิยมใช้ลายที่เกิดจากการผสมผสานของเส้นตรงตัดกันไปมาซึ่งง่ายต่อการแกะ นอกจากการแกะยังใช้การตอกให้เกิดลวดลาย และลงสีธรรมชาติส่วนใหญ่ใช้โทนสีดำและอาจตัดด้วยสีแดงเพื่อให้เกิดความโดดเด่นสะดุดตา ซึ่งขันหมากที่สำรวจพบมีตัวอย่าง ดังนี้

จังหวัดเลย

จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพที่ 21 ขันหมาก ในเขตพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขงของไทย

ส่วนพานไม้เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีกรรมทั้งในพุทธศาสนา พิธีพราหมณ์ และพิธีกรรมในความเชื่อต่างๆ ถือว่าเป็นผลิตภัณฑ์ชนิดหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ในศาสนาและความเชื่อมากที่สุด จัดอยู่ในกลุ่มสิ่งของสูงศักดิ์ ดังนั้นการผลิตพานไม้จึงต้องให้ความสำคัญกับความงามที่เหมาะสมกับ

การวางสิ่งของ นอกจากการทำให้ได้รูปทรงของพานด้วยการกลึงให้กลมยังต้องมีการออกแบบฐานให้งามตาด้วย

เครื่องดนตรี และการละเล่น

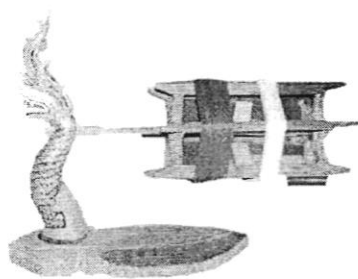
เครื่องดนตรีหลายชนิดผลิตจากไม้ ซึ่งความสำคัญของเครื่องดนตรีอยู่ที่การเลือกวัสดุ การกำหนดรูปแบบ เพราะเมื่อผลิตออกเป็นเครื่องดนตรีแล้วจะต้องมีน้ำหนัก ขนาดที่พอดีกับการใช้งาน และการให้เสียงดนตรีที่มีคุณภาพ จากการสำรวจข้อมูลพบว่า เครื่องดนตรีที่นิยมแกะสลักสร้างสรรค์ความงาม คือ พิณ และรูปแบบที่ถูกนำมาใช้ในการแกะสลักมากที่สุดคือ พญานาค โดยนำมาเฉพาะส่วนหัวและแกะให้เกิดลวดลายที่อ่อนช้อยสวยงาม นอกจากการแกะสลักส่วนหัวของพิณแล้วที่มีให้พบเห็นอีก เช่น ไม้เขวน โปงลาง ซอฮู้ เป็นต้น

อาวุธและอุปกรณ์ล่า ดัก จับ ขัง สัตว์

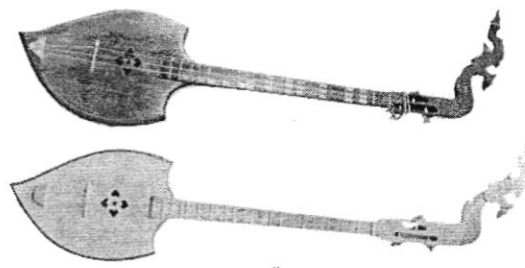
การผลิตสิ่งของเครื่องใช้ประเภทอาวุธและอุปกรณ์ที่ใช้ในการล่า ดัก จับ ขัง สัตว์ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมักจะใช้ไม้เป็นส่วนประกอบเสมอ เพราะไม้เป็นวัสดุที่มีความหลากหลาย มีทั้งชนิดที่มีความเหนียวสามารถดัดโค้งงอได้ และชนิดที่แข็งแรงคงทน เมื่อไม้ถูกนำมาใช้เป็นสิ่งของที่ต้องหอบหิ้วพกพา จึงถูกคิดค้นสร้างสรรค์ให้มีความงาม เพื่อบอกระสนิยมของคนใช้งานและเป็นเครื่องหมายที่บอกความแตกต่างจากบุคคลอื่น สิ่งของที่ถูกนำมาแกะสลักมากที่สุด ได้แก่ ค้ำปิ่น ธนู หน้าไม้ ค้ำมิด ค้ำหอก เพนียดคั่นก กรงนก และอื่น ๆ

สิ่งของ เครื่องใช้ในครัวเรือน

สิ่งของ เครื่องใช้ในครัวเรือนของผู้คนในท้องถิ่นเป็นภูมิปัญญาที่พยายามสร้างสรรค์สิ่งอำนวยความสะดวกในเรื่องราวต่างๆ เช่น สิ่งของ เครื่องใช้ในการประกอบอาหาร ประเภท กระจ่ายขูดมะพร้าว กระบมคดข้าวเหนียว กระบวยตักน้ำดื่ม โส้กกระบองจุดเชื้อเพลิงให้ความสว่าง สิ่งของ เครื่องใช้ในการทอผ้าประเภทอ้อม ไม้คอนอ้อม กระสวย เปีย ในพวงสาว สิ่งของ เครื่องใช้เกี่ยวกับสัตว์เลี้ยงประเภทหมากขอ รวมทั้งของใช้อื่นอีกมากมาย ล้วนแล้วแต่ผลิตจากไม้และมีการสร้างสรรค์ความงามด้วยการแกะสลักลวดลายหรือรูปร่าง รูปทรงของสิ่งที่ชื่นชอบ จากการสำรวจข้อมูลพบว่า ในอดีตผู้คนในท้องถิ่นให้ความสำคัญกับสิ่งของ เครื่องใช้ที่มีการใช้ในครัวเรือนค่อนข้างมาก ซึ่งสังเกตได้จากความละเอียดประณีตในการแกะสลักลวดลายที่แกะในส่วนต่างๆ พญานาคเป็นสิ่งที่ถูกนำมาใช้ในงานแกะมากที่สุด นอกนั้นจะเป็นสัตว์ชนิดอื่น เช่น ช้าง ม้า กระจ่าย ตามความเหมาะสมกับชนิดของสิ่งของ เครื่องใช้

อุปกรณ์ทอผ้าพื้นบ้าน: ไม้ค้อนอ๊ก และอ๊ก

เครื่องดนตรีพื้นบ้าน: พิน

ภาพที่ 22 ตัวอย่างของใช้ และเครื่องดนตรีพื้นบ้าน ในเขตพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขงของไทย

เกวียน

เกวียนเป็นยานพาหนะที่สร้างจากไม้เนื้อแข็งเป็นส่วนใหญ่ แต่มีการใช้ไม้เนื้ออ่อนน้ำหนักเบาและเหนียวในบางชิ้นส่วน เช่น แอก ในอดีตมีการใช้เกวียนแทบทุกครัวเรือนในทุกภูมิภาค เกวียนมีหลายรูปแบบ ซึ่งไม่แตกต่างจากการใช้รถยนต์ในปัจจุบัน มีรูปทรง ชิ้นส่วนและการใช้วัสดุที่มีคุณภาพแตกต่างกัน บางครั้งเกวียนยังเป็นสิ่งบอกฐานะของผู้ใช้งาน การสำรวจข้อมูลงานไม้แกะสลักในครั้งนี้พบว่า เกวียนมีการใช้งานใน 2 ลักษณะคือ

1) เกวียนระดับเจ้าหน้าที่ใช้ในการเดินทางไปในที่ต่างๆ จะมีการเลือกใช้ไม้ประดู่ ไม้พยุง ที่มีเนื้อแข็งคงทนมีความพิถีพิถันในการผลิตชิ้นส่วน มีการแกะสลักลายในส่วนต่างๆ เพื่อสร้างความสวยงาม

2) เกวียนของชาวบ้านทั่วไป เป็นเกวียนอเนกประสงค์ ใช้ในการขนย้ายพืชผลการเกษตร และใช้เป็นยานพาหนะในการเดินทาง การตกแต่งมีน้อยเพราะจะเน้นที่ความแข็งแรงและประโยชน์ใช้สอยมากกว่า

ข้อมูลเกี่ยวกับเกวียนในอดีต สามารถศึกษาได้จากพิพิธภัณฑ์ต่างๆ เพราะเกวียนในปัจจุบันในเขตพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโขงมีการเลิกใช้แล้ว หากต้องการชมการใช้งานจริงอาจต้องเดินทางเข้าไปในพื้นที่ลึกของสปป.ลาว ซึ่งยังพอมีใช้อยู่บ้าง ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่อยู่นอกเขตลุ่มน้ำโขง

ของตกแต่งบ้าน และของที่ระลึก

ของตกแต่งบ้านเป็นสิ่งเสริมคุณค่าและบ่งบอกรสนิยมของผู้อยู่อาศัยในอาคาร สถานที่หรือบ้านเรือน งานไม้แกะสลักนอกจากจะถูกใช้ในงานตกแต่งสิ่งของ เครื่องใช้ ยังถูกผลิตขึ้นเพื่อการตกแต่งเป็นการเฉพาะ ของตกแต่งบ้านที่นิยมและมีการผลิตมาก ส่วนใหญ่เป็นประเภตุ๊กตารูปสัตว์ต่างๆ ทั้งสัตว์ที่เป็นที่รู้จักกันดีในท้องถิ่น เช่น ช้าง ม้า วัว กระต่าย กวาง เป็นต้น และสัตว์ในตำนาน ความเชื่อของคนแถบลุ่มแม่น้ำโขง เช่น พญานาค การผลิตของตกแต่งบ้านจากไม้แกะสลักมีทุกขนาด ทั้งแบบที่เน้นการตกแต่งและเพิ่มเติมประโยชน์ใช้สอย

สำหรับของที่ระลึกเป็นสิ่งของที่เน้นคุณค่าทางจิตใจ ส่วนใหญ่มีขนาดเล็ก จุดประสงค์เพื่อต้องการให้ผู้รับ หรือผู้ซื้อระลึกถึงสิ่งที่ผู้ผลิตกำหนดไว้ ของที่ระลึกได้มีมาช้านานตั้งแต่ครั้งโบราณ เนื่องจากงานไม้แกะสลักเป็นงานที่ต้องใช้ความเพียรในการผลิต ลักษณะงานสามารถสื่อความหมายได้ง่าย กล่าวคือ สามารถสื่อได้ในทุกมิติ ทั้งมิติทางวัฒนธรรม มิติทางอารมณ์ มิติทางความเชื่อ ความศรัทธา และมิติทางจินตนาการ

ไม้แกะสลักของที่ระลึก
ชาวเขากระเหรี่ยงคอยาว

ไม้แกะสลัก นางมัทรี
ในชาดกพระเวสสันดร

ไม้แกะสลัก
ตามจินตนาการที่เกิดจาก
ความฝันของคนในท้องถิ่น

ไม้แกะสลัก บิ๊อบ้าน
หลักบ้าน หลักเมือง

ภาพที่ 23 ตัวอย่างไม้แกะสลักของที่ระลึก และในความเชื่อที่พบในเขตพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโขงของไทย

2.5 ไม้แกะสลักในความเชื่อต่าง ๆ

บิ๊อบ้าน

บิ๊อบ้านหรือหลักบ้าน เป็นเสาหลักของหมู่บ้านเช่นเดียวกับเสาหลักเมือง นิยมปักไว้กลางหมู่บ้านให้คนเคารพบูชา รูปร่างคล้ายหลักเส เป็นเสาไม้หลักเดียวมีหัวเสาเป็นยอดแหลม บางแห่งทำแบบเรียบง่ายไม่มีลวดลาย บางแห่งแกะสลักให้มีลวดลายสวยงามเป็นศิลปะพื้นบ้านที่มีคุณค่า บ่งบอกถึงความเป็นมา การสืบสานวัฒนธรรม ความเชื่อที่มีมาอย่างยาวนานและเป็นองค์ประกอบของการวางผังหมู่บ้าน บางแห่งเรียกว่า มหศักดิ์หลักบ้าน เป็นการเรียกขานถึงเจ้าปู่มหศักดิ์ผู้เป็นเจ้าที่ หรือจิตวิญญาณของผู้มีอำนาจที่มีศักดิ์ศรีสูงส่งกว่าภูตผีทั้งปวง ถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีฤทธิ์อำนาจดลบันดาลสิ่งต่างๆ ได้ สามารถอำนวยความสุขแก่ผู้คนที่มาอยู่อาศัยในหมู่บ้าน การตั้งบิ๊อบ้านต้องมีพิธีกรรม และมีการเลือกทำเลที่ตั้งที่เหมาะสมส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่เนิน มีพิธีกรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง ตั้งแต่การตั้งเสาหลักบ้าน การบวงสรวงประจำปี โดยอาศัยจำ หรือพ่อหมอที่ชาวบ้านเลือกเป็นผู้นำในการประกอบพิธี ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้อาวุโสในหมู่บ้านที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ จากการสำรวจข้อมูลพบว่า ในปัจจุบันบิ๊อบ้านและพิธีกรรมบวงสรวงมีหลงเหลือให้เห็นน้อยมาก เนื่องจาก

เกิดการสูญหายเพราะความชำรุดของไม้และการถูกเบียดเบียนไปเป็นสถานที่ราชการ ส่วนที่ยังสามารถพบเห็นได้ คือ บิโอบ้านที่อยู่ในเขตพื้นที่ของวัดในชุมชนที่มีความเชื่อ ความศรัทธาเหนียวแน่นซึ่งมีการสร้างศาลากันแดดกันฝนให้

วัตถุ สิ่งของในความเชื่ออื่น ๆ

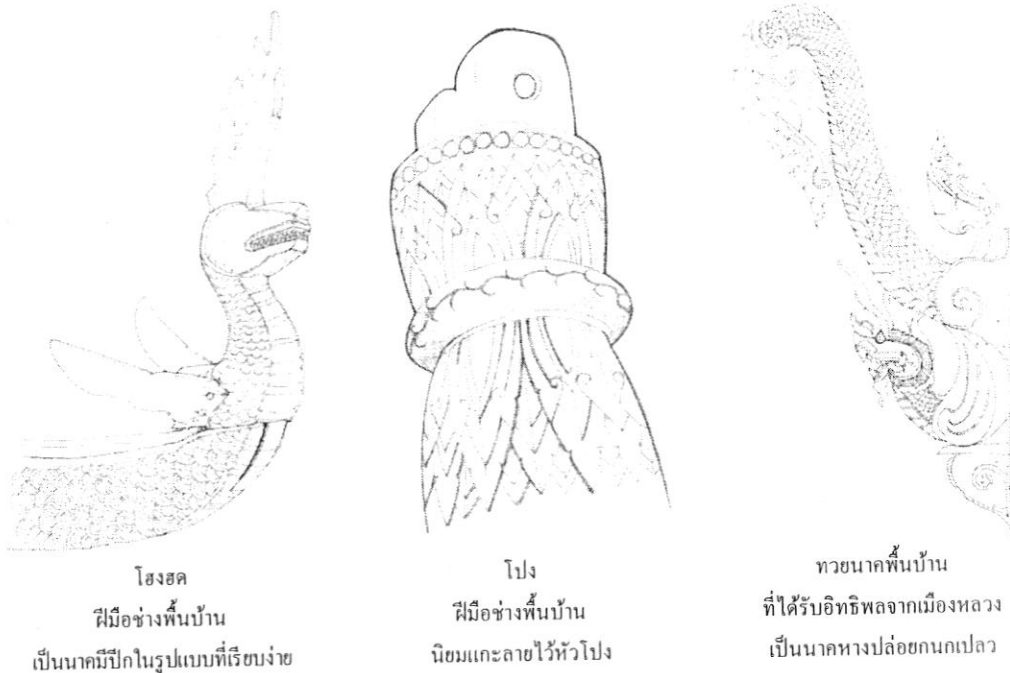
การที่มนุษย์รู้จักการสร้างสรรควัตถุสิ่งของให้มีมิติขึ้น ลึก หนา บาง สูง ต่ำ เพื่อผลิตเป็น สิ่งของต่างๆ นั้น มนุษย์ไม่ได้ละเลยที่จะสร้างตัวแทนของสิ่งที่ตนเองเคารพบูชา หรือจินตนาการ ในความเชื่อ หากย้อนอดีตตั้งแต่ครั้งโบราณจะพบว่า มนุษย์ไม่นิยมชมชอบความโดดเด่น หวาดกลัว ความเจ็บเหงาในจิตใจ มีความกลัวปะปนกับความเลวร้ายที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ความกลัวที่แฝงอยู่ในจิตใจของมนุษย์นี้เองที่ทำให้เกิดความเชื่อในสิ่งต่างๆ การสร้างสิ่งยึดเหนี่ยว ทางจิตใจจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยคลายความกลัวในใจ ช่วยเสริมพลังใจให้เข้มแข็ง และด้วยเหตุที่ ความเชื่อของมนุษย์จึงมีความหลากหลาย มีการสืบทอดวัฒนธรรมความเชื่อที่แตกต่างกัน ทำให้มนุษย์ ประดิษฐ์คิดค้นวัตถุ สิ่งของในความเชื่อต่างกัน ไม่เป็นวัสดุทางธรรมชาติที่สามารถหาได้ง่ายในท้องถิ่น ไม่มีหลายชนิดและมีคุณค่าในความหมายที่ต่างกัน ไม่จึงถูกเลือกสรรในการสร้างงานศิลปะในความเชื่อ จากการสำรวจข้อมูลพบว่า ในปัจจุบันมีการนำวัสดุสังเคราะห์ประเภทเรซินมาผลิตเป็นวัตถุ สิ่งของ ในความเชื่อเป็นจำนวนมาก นอกเหนือจากงานหล่อโลหะต่างๆ ที่มีการผลิตมานาน อย่างไรก็ตาม หากมองในแง่คุณค่าแล้วไม่ยังได้รับการยอมรับว่าเป็นวัสดุที่มากด้วยคุณค่า เนื่องจากการผลิตนั้น ต้องใช้ความเพียร ไม่แต่ละชนิดมีความหมายและมีคุณค่าที่แฝงไว้ด้วยความเชื่อ เช่น ไม้จ้าวคำเป็นไม้มงคล ที่หายาก ไม้พยูงเป็นไม้เนื้อแข็งคุณภาพดีมีชื่อเป็นมงคล ไม้โพธิ์เป็นไม้ที่มีความเกี่ยวข้องกับพุทธ ศาสนา เป็นต้น

ภาพที่ 24 ตัวอย่างไม้แกะสลักรูปคนพนมมือในหอแจก โดยจงใจแกะสลักให้มือมีขนาดยาว และใหญ่ผิดปกติ เป็นความเชื่อที่พบในเขตพื้นที่อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

2.6 สรุปผลการสำรวจงานไม้แกะสลักในฝั่งไทย

จากผลการสำรวจข้อมูลงานไม้แกะสลักในแถบลุ่มแม่น้ำโขงในพื้นที่ 7 จังหวัด คือ เชียงราย เลย หนองคาย นครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญ และอุบลราชธานี ซึ่งส่วนใหญ่เป็นจังหวัดในภาคอีสาน นอกจากจังหวัดเชียงรายที่อยู่ในเขตพื้นที่ภาคเหนือ หากมองในแง่ของการได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรม 6 จังหวัดในภาคอีสาน จะได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากล้านช้าง งานแกะสลักดั้งเดิมจึงมีทั้งรูปแบบการใช้งานและลวดลายในแบบของล้านช้าง เช่น การใช้โหงฮวดน้ำพระสงฆ์ ซึ่งเป็นแบบทางวัฒนธรรมของล้านช้างโดยแท้ เพราะภาคกลางของไทยไม่มีวัฒนธรรมการใช้โหงฮวด และเมื่อพิจารณารูปแบบของนกที่นำมาใช้ทำเป็นรูปทรงโหงฮวดแล้วพบว่า นกจะมีส่วนที่เรียกว่า ปีก อยู่สองข้าง ซึ่งหลายเรื่องราวที่พบบ่งบอกถึงความเป็นมาในเรื่องราว แม้ว่าต่อมาในช่วงหลังจะได้รับอิทธิพลจากช่างจากเมืองหลวง รูปแบบเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม รวมทั้งในบางท้องถิ่นมีช่างฉวนที่เราเรียกว่า แกว ซึ่งเป็นชาวเวียดนามในประเทศไทย ทำให้มีการผสมผสานแนวคิดในการสร้างสรรค์ผลงานด้วย เช่น ธรรมาสันสิงห์เทินบุษบก วัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์ บ้านชีทวน อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี ส่วนจังหวัดเชียงรายได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากล้านนา งานไม้แกะสลักจึงมีรูปแบบของล้านนา ซึ่งในภาพรวมอาจสรุปได้ว่า งานไม้แกะสลักในอดีตเป็นงานที่มักด้วยคุณค่า แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้ง่ายที่สุดในยุคปัจจุบันก็คือ วัด และพิพิธภัณฑ์ ทั้งนี้อาจพอมืออยู่บ้างตามร้านของของเก่า และนักสะสมต่างๆ

ภาพที่ 25 ตัวอย่างลักษณะรูปทรงและลวดลายงานไม้แกะสลักแถบลุ่มน้ำโขงเขตพื้นที่ภาคอีสาน

ปัจจุบันสภาพเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก ด้วยเหตุผลหลายประการ เช่น ความเจริญด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การรุกรานจากวัฒนธรรมต่างชาติ การสื่อสารไร้พรมแดน ผลกระทบจากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติถูกทำลาย การละทิ้งถิ่นฐานและการละทิ้งอาชีพเกษตรกรรมไปเป็นลูกจ้าง ทำให้ความรักและความผูกพันของคนในท้องถิ่นเริ่มลดน้อยลง ส่งผลให้งานศิลปะพื้นบ้านในแขนงต่างๆ ขาดการสืบสาน หาช่างผู้ชำนาญงานพื้นถิ่นได้ยากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะช่างไม้แกะสลักถือว่าหาได้ยากเต็มที บ้านประตู่ หน้าต่างที่เป็นไม้แกะสลักส่วนใหญ่ไม่ใช้งานฝีมือช่างในท้องถิ่น แต่ได้จากช่างต่างถิ่น หรือเป็นสิ่งของ เครื่องใช้สำเร็จรูปที่ขายตามท้องตลาด ส่วนใหญ่ผลิตจากอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก จากบ้านถวาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ และจากอำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่ ทำให้ลวดลายแกะสลักไม้ไม่หลากหลายในท้องถิ่น ดังที่เคยสืบทอดกันมาแต่อดีต ปัจจุบันกระทั่งงานแกะสลักจากไม้ฉำฉายังหาได้ยากขึ้น ไม้ฉำฉาในภาคอีสานส่วนใหญ่ถูกส่งไปขายที่ภาคเหนือเพื่อนำไปแกะสลักเป็นรูปช้างแล้วส่งกลับมาขายที่ภาคอีสาน เมื่อคนในท้องถิ่นขาดช่วงการพัฒนาจึงทำให้งานไม้แกะสลักในภาคอีสานที่มีช่างหลงเหลืออยู่ไม่ถี่ยาย ผลผลิตงานที่ขาดความประณีตสวยงามไม่เป็นดังเช่นที่ผ่านมา ผลงานไม้ได้รับความสนใจเทียบเท่างานภาคเหนือที่ครองตลาดมาเป็นเวลานาน สุดท้ายงานไม้แกะสลักแถบลุ่มแม่น้ำโขงของไทยก็จะนับวันซบเซาลงตามลำดับ ในปัจจุบันพอมีงานตัวอย่างให้ชื่นชมได้จากการจัดแสดงในวัดเก่าและพิพิธภัณฑ์ งานไม้แกะสลักที่ยังหลงเหลืออยู่เป็นงานที่มีคุณค่าทั้งแนวคิด ความเป็นมา วัฒนธรรมความเชื่อที่สืบทอดกันมาจนก่อเกิดเป็นผลงานทางศิลปกรรม ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรม อนุชนรุ่นหลังควรให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ เป็นการอนุรักษ์ที่ไม่ใช่แค่เพียงป้องกันขโมย แต่เป็นการอนุรักษ์ให้คงอยู่สมบูรณ์ หาวิธียืดอายุ ลดการผุกร่อนตามเงื่อนไขของเวลา สิ่งเหล่านี้ผู้ที่น่าจะมีบทบาทเป็นด้านแรก ก็คือ ชุมชน ผู้เป็นเจ้าของสถานที่และเป็นเจ้าของมรดกทางวัฒนธรรมนี้ สำหรับในแง่ที่เป็นประโยชน์ต่อวิถีสังคมใหม่หรือสังคมปัจจุบันงานไม้แกะสลักไม่ควรเป็นแค่เพียงแหล่งศึกษาของนักประวัติศาสตร์เท่านั้น แต่ควรเป็นแหล่งที่นักวิชาการในแขนงวิชาต่างๆ จะได้เรียนรู้จากภูมิปัญญาด้วย เช่น นักออกแบบ สถาปนิก ศิลปิน นักมานุษยวิทยา เป็นต้น ซึ่งชุมชนน่าจะเป็นผู้ที่มิบทบาทในการดูแลมรดกทางวัฒนธรรมนี้ทั้งในแง่ของการบำรุงรักษาและการให้ความรู้

ไม้แกะสลักในฝังบาว

3.1 แหล่งศึกษาข้อมูล

จากการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับศิลปะไม้แกะสลักในวิถีชีวิตชุมชนแถบลุ่มน้ำโขง สปป.ลาว ในช่วงปี พ.ศ. 2553 ที่ผ่านมามีผู้เขียนได้ดำเนินการในเขตพื้นที่ 5 แขวง คือ นครหลวงเวียงจันทน์ แขวง หลวงพระบาง ไชยะบูลี สะหวันนะเขต และจำปาสัก ซึ่งเป็นการสำรวจข้อมูลในเขตภาคเหนือ ภาค กลาง และได้ตลอดลุ่มน้ำโขงของ สปป.ลาว ที่อยู่ติดกับฝั่งไทย จากการศึกษาหนังสือ ราชอาณาจักรลาว ที่เขียนโดย บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ (2547 : 10) มีตอนหนึ่งได้บันทึกไว้ว่า พงสาวดารลาวที่เล่าสืบต่อกันมา เล่าว่า ในสมัยอ้ายขุนลอ ซึ่งเป็นราชโอรสองค์ใหญ่ของขุนบรม (บางแห่งเรียก ขุนบรม) ได้มาสร้าง ราชอาณาจักรเมืองลาวเป็นครั้งแรก ณ บริเวณฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง บริเวณที่เคยถูกเรียกว่าเมืองชะวา แต่เดิมให้ นามว่า เมืองเชียงคองเชียงทอง เมื่อ พ.ศ. 1299 ได้นำเอาพระบางมาประดิษฐาน จึงเปลี่ยนเป็น เมืองหลวง พระบาง เป็นราชธานีของลาว ครั้นพลเมืองหนาแน่น ไม่มีที่ท่ามาหากินจึงเคลื่อนย้ายไปทางใต้แถบ เวียงจันทน์ สะหวันนะเขต จำปาสัก และบางพวกข้ามแม่น้ำโขง (แม่น้ำโขง) มาตั้งในบริเวณภาคอีสาน และ ถูกชนชาติเพื่อนบ้านเรียกว่า ลาว ในปัจจุบันแบ่งการปกครองออกเป็น 9 แขวงกับอีก 1 เขตปกครอง จากข้อมูลจะเห็นได้ว่า ดินแดนแถบนี้มีความเป็นมาที่ยาวนาน ก่อเกิดข้อมูลทางประวัติศาสตร์มากมาย สำหรับการศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ ผู้เขียนได้เลือกศึกษาเฉพาะเมืองเก่าและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ของสปป.ลาว ซึ่งประกอบด้วย วัด ร้านจำหน่ายสินค้า แหล่งท่องเที่ยว บ้านเรือนในชุมชน การค้นคว้า หาแหล่งข้อมูลในครั้งนี้ได้รับข้อมูลจากทางเอกสาร การสอบถามผู้ที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่น ตลอดจนการสุ่ม ส่อง การเรียกขาน ผู้เขียนขอใช้คำเรียกขานตามฝังบาว โดยเทียบกับการเรียกขานในฝั่งไทย คือ จังหวัด เรียก แขวง อำเภอ เรียก เมือง ตำบล เรียก คาแสง หมู่ เรียก หน่วย สำหรับแหล่งสำคัญในแต่ละ แขวงทั้ง 5 แขวง มีดังนี้

1) นครหลวงเวียงจันทน์ เป็นเมืองหลวงของสปป.ลาว ตั้งอยู่บริเวณแม่น้ำโขงฝั่งตรงข้ามกับ จังหวัดหนองคายของไทย มีด่านเข้าออกสะดวก สามารถผ่านได้ทั้งรถยนต์และรถไฟ ด้วยเหตุที่เป็น เมืองเก่าทำให้มีวัดเก่าอยู่หลายแห่งแม้ว่าในอดีตวัดเก่าต่างๆ จะถูกทำลายไปมากจากภัยสงคราม แต่ยังมี ส่วนที่พอหลงเหลือและบางส่วนที่สร้างขึ้นใหม่ในช่วงหลังด้วยฝีมือช่างญวนและช่างในท้องถิ่น จากการ ตรวจสอบข้อมูลทางประวัติศาสตร์พบว่า นับตั้งแต่สมัยรัชกาลพระเจ้าไชยองค์เว้ ช่วงปี พ.ศ. 2243-2273 มาจนถึงรัชกาลพระเจ้าสิริบุญสาร ช่วงปี พ.ศ. 2278-2324 ไม่ค่อยปรากฏหลักฐานการสร้างพุทธสถาน มากนัก จนกระทั่งถึงรัชกาลพระเจ้าอนุวงศ์ ช่วงปี พ.ศ. 2345-2371 จึงมีการฟื้นฟูพุทธศาสนาทำให้ บ้านเมืองมีความเจริญก้าวหน้า สำหรับวัดต่างๆ ที่ผู้เขียนสำรวจข้อมูลในครั้งนี้ ประกอบด้วย พระธาตุหลวง วัดพระแก้ว วัดองค์ตื้อ (สร้างสมัยพระเจ้าไชยเสถียรหรือไชยเชษฐาธิราช) วัดสี่สะเทด (สร้างสมัยพระเจ้าอนุวงศ์ ปี พ.ศ. 2367) และวัดแก้วยอด เป็นต้น

2) **แขวงหลวงพระบาง** เป็นเคยเป็นเมืองหลวงเก่าที่มีความเจริญรุ่งเรือง ในยุคพระเจ้าฟ้างุ้มมหาราช อาณาจักรล้านช้างถือได้ว่าเป็นเมืองที่มีความเป็นปึกแผ่น เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เมื่อสิ้นรัชกาลของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิราช ทำให้เกิดรอยร้าวแตกแยกเป็นแต่ละแคว้นเป็นอิสระไม่ขึ้นแก่กัน อาจเรียกว่าแบ่งออกเป็น 3 รัฐ คือ หลวงพระบาง มีพระเจ้ากัณทิสราช ขึ้นครองราชย์ เมื่อปี พ.ศ. 2250 เวียงจันทน์ มีพระเจ้าชัยวงศ์เว้ หรือพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ขึ้นครองราชย์ เมื่อปี พ.ศ. 2243 จำปาสัก มีพระเจ้าสร้อยสีสมุทรพุทธางกูร ขึ้นครองราชย์ เมื่อ ปี พ.ศ. 2257 แม้ว่าบ้านเมืองจะเคยแตกแยกหลายครั้ง พระพุทธศาสนายังคงเป็นแกนกลางในการปกครอง ในปัจจุบันหลวงพระบางเป็นที่ตั้งของพระราชวัง และวัดที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มากมาย ปัจจุบันได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นเมืองมรดกโลก การเดินทางไปแขวงหลวงพระบางควรเดินทางผ่านนครหลวงเวียงจันทน์เพราะเป็นเส้นทางที่สะดวกที่สุดในปัจจุบัน แม้ว่าอาจจะสามารถเข้าทางด่านจังหวัดเลยได้แต่เส้นทางไม่สะดวกมากนัก โดยเฉพาะในช่วงฤดูฝน หากเดินทางในเส้นทางนครหลวงเวียงจันทน์ไปแขวงหลวงพระบางจะมีระยะทางประมาณเกือบ 500 กิโลเมตร แต่เนื่องจากเส้นทางต้องวิ่งขึ้นลงและวนตามภูเขาตลอดเส้นทาง การวัดระยะหรือคำนวณเวลาเดินทางค่อนข้างลำบาก โดยทั่วไปใช้เวลา 1 วันในการเดินทางช้าหรือเร็ว ขึ้นกับสภาพรถและคนขับ สำหรับแหล่งสำรวจไม้กะสลักมีมาก ซึ่งขอยกตัวอย่างพื้นที่ในการสำรวจที่สำคัญ เช่น วัดเชียงทอง หรือวัดเชียงทอง (สร้างสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชหรือไชยเชษฐาธิราช) วัดพระมหาธาตุ วัดธาตุหลวง วัดป่าฝาง วัดคอกปราบ วัดเชียงแมน ไชยเชษฐาธรรม วัดล่องคูน วัดหาดเลี้ยว วัดแสนสุขาราม วัดสกลขาราม วัดสิริมงคลไชยาราม วัดสุวันนะคีรี วัดโพธิ์ไชยชนะสงคราม นอกจากนั้นยังมีแหล่งสำรวจอื่นๆนอกเหนือจากวัด เช่น ตลาดแสง (ถนนคนเดินหน้าฟู้) แหล่งจำหน่ายสินค้าบ้านผานม และร้านค้าของเก่าของที่ระลึกในหลวงพระบาง เป็นต้น

3) **แขวงไชยะบูลี** เป็นเมืองโบราณอีกแห่งหนึ่งในอดีตเคยถูกเรียกว่า จังหวัดล้านช้างของไทย ก่อนจะเสียให้ฝรั่งเศสใน ปี พ.ศ. 2446 แขวงไชยะบูลีเป็นแขวงที่อยู่ติดต่อกับประเทศไทยหลายจังหวัด เช่น เชียงราย น่าน อุตรดิตถ์ พิษณุโลก และเลย แขวงไชยะบูลีแบ่งการปกครองออกเป็น 3 เมือง คือ เมืองไชยะบูลี เมืองปากลาย และเมืองหงษา ตั้งอยู่ห่างจากแขวงหลวงพระบาง ระยะทาง 140 กิโลเมตร การเดินทางค่อนข้างกันดารมาก หากฤดูฝนไม่สมควรเดินทางเพราะเป็นเส้นทางที่ค่อนข้างอันตรายจากถนนที่เป็นโคลนตมเหนียวและขึ้นลงภูเขาตลอด และการเดินทางต้องนำรถยนต์ขึ้นแพข้ามปากแม่น้ำโขง (คนในท้องถิ่นเรียกว่า น้ำซอง) ที่บ้านท่าเตือ ซึ่งตามความเป็นจริงแขวงไชยะบูลี อาจเดินทางจากประเทศไทยได้จากด่านจังหวัดเลย แต่เส้นทางลำบากมากในช่วงฤดูฝนไม่สามารถเดินทางได้ การสำรวจและจัดเก็บข้อมูล เริ่มจัดเก็บจากแหล่งข้อมูลตามรายการโดยสอบถามคนในท้องถิ่นเกี่ยวกับแหล่งที่เป็นเมืองเก่า วัดเก่า ซึ่งพบแหล่งที่มีข้อมูลหลายแหล่ง ตามรายการ เช่น วัดบ้านปงคอง เมืองน่าน วัดบ้านผานิบ เมืองน่าน วัดแสนตอคอนใจแก้วกว้างหรือวัดบ้านนาหลง วัดคอนใจหรือวัดบ้านนาท่อม แขวงไชยะบูลี

เมื่อเข้าเขตพื้นที่แขวงไซยะบูลี มีวัดสำคัญที่ควรศึกษาและเก็บข้อมูล 2 วัด คือ วัดสีสะหวางวงส์ เป็นวัดที่เจ้ามหาชีวิตสีสะหวางวงส์สร้างและบูรณะให้เป็นกุศลบุญแก่เจ้าสักรินทร์ผู้เป็นพ่อ ภายในมีงานพุทธศิลป์และงานสถาปัตยกรรมที่สวยงาม และวัดอีกแห่งหนึ่ง คือ วัดสีบุญเรือง แต่ชาวบ้านนิยมเรียกติดปากว่า วัดใหญ่ ถือเป็นวัดเก่าแก่ที่สุดและใหญ่โตมากที่สุดภายในแขวงไซยะบูลี มีทั้งหลักฐานที่เก่าแก่และสิ่งก่อสร้างขึ้นมาใหม่ ซึ่งที่นี่ได้ ลุงคำผา ปันยาทอง (อายุ 66 ปี) อาศัยอยู่ที่เฮือนเลขที่ 60 หน่วย 6 บ้านใหญ่ และได้ ลุงเสียงผา บุญบุรี (อายุ 67 ปี) อาศัยอยู่ที่เฮือนเลขที่ 3 หน่วย 1 บ้านใหญ่ เป็นผู้ให้ข้อมูล แขวงไซยะบูลีถือเป็นเมืองที่สงบ ชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย รักษาวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาได้อย่างเหนียวแน่น การทำมาหากินอาศัยพึ่งพิงธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์

4) แขวงสะหวันนะเขต เป็นเมืองเก่าอีกแห่งที่อยู่ฝั่งแม่น้ำโขงตรงข้ามกับจังหวัดมุกดาหาร มีด่านและสะพานข้ามฟากที่สะดวกสบาย ปัจจุบันความเจริญต่างๆ ได้หลั่งไหลเข้าสู่แขวงสะหวันนะเขต วัดที่ผู้เขียนตรวจสอบข้อมูลพบมี 3 แห่งที่น่าสนใจและถือเป็นวัดที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นที่เชื่อได้ว่ามีงานไม้แกะสลักที่สำคัญอยู่หลายชิ้น ประกอบด้วย วัดพระทาดอิงฮัง ตั้งอยู่ใกล้กับตัวแขวงสะหวันนะเขต วัดพระทาดอิงฮังมีพระธาตุเก่าแก่ที่มีงานปูนปั้นตกแต่งสวยงาม มีคนเคารพกราบไหว้สักการะทุกวัน วัดพระทาดอิงฮังนี้ มีเรื่องราวปรากฏอยู่ในคัมภีร์อุรังคนิทาน (ตำนานพระธาตุพนม) ว่าสร้างภายหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วประมาณ 400 ปี คำว่า อิงฮัง เชื่อว่า มาจาก คำว่า อิงกฮัง (ตันรัง) สมัยพระยาสุมิตรธรรม ในสมัยเสวยราชสมบัติในมรุกขนคร (สันนิษฐานว่าเป็นเมืองเก่าในเมืองท่าแขกปัจจุบัน) และใกล้เคียงกับพระทาดอิงฮัง มีลิ้มเก่าประดับไม้แกะสลักสวยงาม บริเวณด้านหลังมีหอแจกไม้จัดเก็บพระไม้และธรรมาสันทรงปราสาทเก่าแก่ และในบริเวณเดียวกันมีภูเขไม้โบราณมุงด้วยแป้นเกล็ด วัดแห่งที่สองคือ วัดโพนสะหวางคันทะนาราม บ้านโพนลิ้ม เมืองโกสอนพมวิหาน (เดิมชื่อ เมืองคันทะบูลี) ต่อมาเปลี่ยนชื่อเมืองเพื่อเป็นเกียรติแก่บ้านเกิดของท้าวโกสอนพมวิหาน บุคคลสำคัญของประเทศ ห่างจากวัดพระทาดอิงฮัง ประมาณ 5 กิโลเมตร วัดแห่งนี้ มีหอแจกเก่า โสฮอดราวเทียนไม้แกะสลัก และธรรมมาสันโบราณ ที่สวยงาม ส่วนวัดสุดท้ายที่น่าสนใจ คือ วัดจันทน์ทะสาโร บ้านหนองลำจันทน์ เมืองจำพอน ระยะทางห่างจากแขวงสะหวันนะเขต ประมาณ 50 กิโลเมตร เส้นทางกันดารมาก ต้องใช้เวลาเดินทางยาวนาน ที่วัดแห่งนี้เป็นวัดเก่าที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ มีหอไตรกลางน้ำแกะสลักหางหงส์สวยงาม มีหอแจกโบราณ มีธรรมาสันทรงปราสาทที่สวยงามดูมั่นคงแข็งแรง นอกจากนั้นยังมีโอสถที่ใช้ผ้าขาวห่อเก็บไว้บนช่อคาอย่างดี

เส้นทางผ่านชุมชนและภูเขา
นครหลวงเวียงจันทน์-แขวงหลวงพระบาง

เส้นทางที่ต้องผ่านดินโคลนและหุบเขา
แขวงหลวงพระบาง- แขวงไชยบุรี

เส้นทางถนนลูกรังไปบ้านหนองลำจันทร์
เมืองจำปาสัก แขวงสะหวันนะเขต

ภาพที่ 26 สภาพเส้นทางในการสำรวจข้อมูลใน สปป.ลาว

5) แขวงจำปาสัก ถือเป็นเมืองที่เก่าแก่ในเขตลาวตอนใต้ มีประวัติศาสตร์ยาวนาน ครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. 2257 เคยแยกตัวเป็นอิสระจากนครหลวงเวียงจันทน์ ภายหลังที่พระเจ้าสุริยวงศาธรรมิราช สวรรคต เพียงสองทศวรรษ และในช่วงนั้นพระยาเมืองจันทน์ได้ทำการแย่งชิงราชสมบัติ พระนางวสุมณฑลมหิสได้หลบหนีขณะมีครรภ์ ไปอยู่กับญาติโยมพระครูยอดแก้ว และพระครูยอดแก้วได้พาญาติโยมหลบหนีภัยลงใต้ ต่อมาได้มีการสร้างบ้านแปงเมือง ชาวเมืองพร้อมใจกันยกเมืองให้พระครูยอดแก้ว แต่ท่านตระหนักดีว่าอยู่ในสมณเพศไม่เหมาะสมจึงมอบบ้านเมืองให้ เจ้าหน่อขันธ์ศรี โอรสเจ้านางวสุมณฑล เป็นกษัตริย์ผู้ครองนครจำปาสักองค์แรกคือ พระเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร ถือว่า เป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิราช (สงวน รอดบุญ, 2545 : 115) และในอดีตจำปาสักได้เคยขึ้นกับไทยใน พ.ศ. 2321 และมีเจ้าปกครองสืบมาจนรัชกาลพระเจ้ายุทธิธรรมสุนทร (เจ้าคำใหญ่) จึงตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส สำหรับแหล่งข้อมูลที่จัดเก็บในครั้งนี้ เช่น วัดทาดฟูนันตันทัม วัดโพนแพง วัดบ้าน วัดโพไซ วัดทัมมะกะสิกา วัดบ้านท่าหลวง วัดทัมมะรังสี บ้านท่าหิน เมืองปากเซ และบ้านหนองบึง (เผ่าตะโอย) เมืองปะทุมพอน เป็นต้น

หลังการจัดเก็บข้อมูลพบว่า ข้อมูลที่ได้รับมีความหลากหลายมาก ล้วนแล้วแต่มีคุณค่าต่อการศึกษาค้นคว้า ดังนั้นเพื่อให้ง่ายต่อการศึกษาค้นคว้าต่อไป จึงนำข้อมูลมาจัดกระทำข้อมูลให้เป็นแนวทางเช่นเดียวกันกับที่จัดเก็บข้อมูลไม้แกะสลักในประเทศไทย โดยจำแนกลักษณะของไม้แกะสลักในแถบลุ่มน้ำโขงของฝั่งลาวออกเป็นประเภทใหญ่ๆ 4 ประเภทคือ 1) ไม้แกะสลักในงานตกแต่งอาคารสถานที่ 2) ไม้แกะสลักในงานพุทธศิลป์ต่างๆ 3) ไม้แกะสลักในงานสิ่งของ เครื่องใช้ และของที่ระลึก 4) ไม้แกะสลักในความเชื่อต่าง ๆ ซึ่งมีรายละเอียดที่น่าสนใจ ดังนี้

3.2 ไม้แกะสลักที่ใช้ในงานตกแต่งอาคาร สถานที่

ไม้แกะสลักที่ใช้ในศาสนาการ

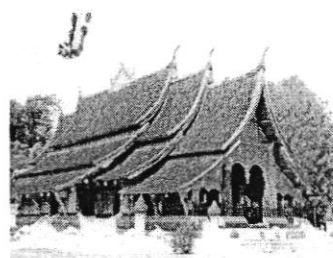
การศึกษางานไม้แกะสลักในแถบลุ่มน้ำโขงของ สปป. ลาว พบว่า งานไม้แกะสลักที่สามารถค้นหาได้ส่วนใหญ่มักปรากฏในวัด ซึ่งถือว่าเป็นศูนย์รวมความเชื่อ ความศรัทธาที่เป็นสมบัติของส่วนรวม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันวัดจะเป็นสถานที่ที่รวบรวมของมีค่าและงานศิลปะต่างๆ ของชุมชน งานฝีมือส่วนใหญ่มักเกิดจากความศรัทธาที่ผู้สร้างมี ต้องใช้ความเพียรในการสร้างสรรค์ผลงานอย่างวิจิตรบรรจง ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า ทุกส่วนที่เกิดขึ้นในวัดหรือพุทธสถานต้องผ่านการคัดสรรจากผู้สร้าง ในส่วนของงานตกแต่งที่สำรวจพบในพุทธสถานของสปป. ลาว พบว่า มีการนำไม้แกะสลักมาใช้ในการงานตกแต่งสิม (โบสถ์) และหอไตรมากที่สุด นอกจากนั้นยังมีให้พบบ้างเล็กน้อยที่หอแจก (ศาลาการเปรียญ) กุฏิ หอระฆัง ชุ่ม และศาลาต่างๆ ตำแหน่งที่พบมากคือ เครื่องบน หน้าบัน ธงผึ้ง ทวย หน้าต่าง ประตู และเชิงชาย เช่นเดียวกับในฝั่งไทย ในอดีตไม้ถือเป็นวัสดุที่หาง่ายและมีคุณภาพแตกต่างกัน ทุกชุมชนในแถบลุ่มน้ำโขงที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้านพันธุ์ไม้ จึงนิยมใช้ไม้ประดิมฐ์ เป็นสิ่งของเครื่องใช้และใช้ในงานตกแต่งต่างๆ ในวัด ซึ่งเป็นแหล่งศูนย์รวมจิตใจจึงมีการใช้ไม้ในงานตกแต่งจำนวนมาก แต่ด้วยเหตุที่ไม่มีข้อจำกัดด้านอายุการใช้งาน ทำให้ไม้ที่ใช้ในงานตกแต่งภายนอกที่ตากแดดลมฝนต้องชำรุดตามกาลเวลา บางชิ้นส่วนทางวัดได้จัดเก็บไว้เป็นอนุสรณ์ บางส่วนที่ทางวัดไม่เห็นคุณค่าก็จะถูกทำลายไป ปัจจุบันส่วนที่เคยใช้ไม้ในงานตกแต่งได้เปลี่ยนมาใช้งานปูนปั้นจำนวนมากแล้วเพราะมีความมั่นคงทนมากกว่า หาช่างและหาวัสดุได้ง่ายกว่า ซึ่งในที่นี้ ผู้เขียนขอยกตัวอย่าง วัดที่สารถหาชมไม้แกะสลักได้ในปัจจุบัน ดังนี้

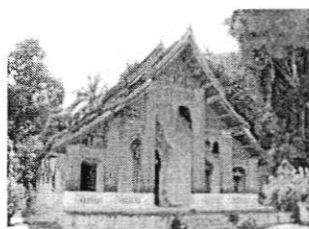
วัดบ้านใหญ่
แขวงไชยะบูลี

สิมวัดสีสะหว่างวง
แขวงไชยะบูลี

วัดเชียงทอง
แขวงหลวงพระบาง

สิมวัดเชียงแมนไวชะเสดถาราม
แขวงหลวงพระบาง

วัดโพธิ์ไชยะนะสงคาม
แขวงหลวงพระบาง

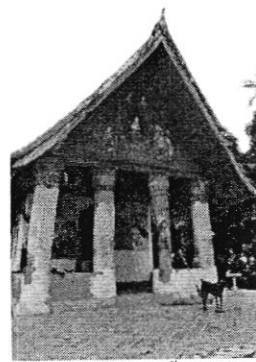
สิมวัดล่องคูน
แขวงหลวงพระบาง

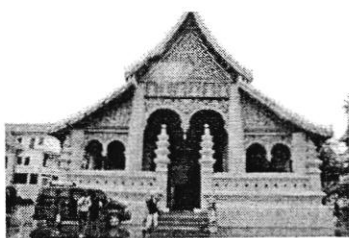
สิมวัดคกปาบ
แขวงหลวงพระบาง

สิมวัดจอมเพ็ด
แขวงหลวงพระบาง

สิมวัดหาดเสี้ยว
แขวงหลวงพระบาง

วัดองค์คือ
นครหลวงเวียงจันทน์

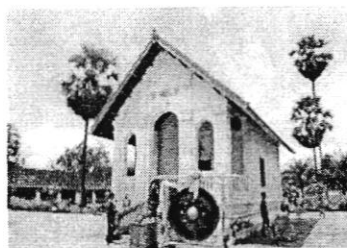
วัดแก้งหาด
นครหลวงเวียงจันทน์

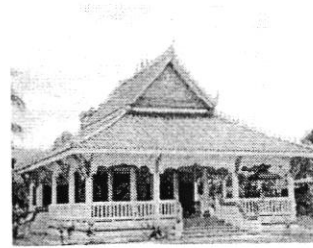
วัดพระแก้ว
นครหลวงเวียงจันทน์

หอไตรกลางน้ำ วัดจันทะสาโร
เมืองจำปอน แขวงสะหวันนะเขต

วัดพระทาดองฮัง
เมืองโกสอนพมวิหาน แขวงสะหวันนะเขต

วัดโพธิ์แพง
แขวงจำปาสัก

ภาพที่ 27 ตัวอย่างสิม หอไตร ในเขตพื้นที่แถบลุ่มน้ำโขงของสปป. ลาว

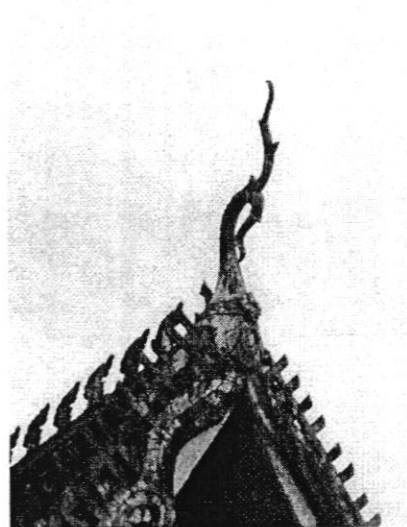
ในการศึกษาด้านศิลปะในงานไม้แกะสลักของสปป. ลาว ในส่วนที่นำมาใช้ในงานตกแต่งอาคารสถานที่หรือในศาสนาการ สามารถสรุปประเด็นได้ดังนี้

1) ส่วนของเครื่องบน ซึ่งประกอบด้วย หางหงส์ โหง่ ลำยอง/ใบระกา ฮังฝั้ง และเชิงชาย ที่ยังคงหลงเหลือให้เห็นมากคือ ฮังฝั้ง ซึ่งถือว่าเป็นส่วนที่ตากแดด ตากฝนน้อยที่สุด ส่วนโหง่หรือ

ข้อฟ้า หางหงส์ ลายอง เชิงชาย ส่วนใหญ่ชำรุดไปมากแล้ว การปรับเปลี่ยนกระทำได้ยาก เมื่อมีการซ่อมแซมใหม่มักถูกเปลี่ยนเป็นงานปูนปั้นที่ทำได้ง่ายกว่า คงทนกว่า และสร้างสรรค์ความงามง่าย

ลักษณะ โหง่ แบบต่างๆ ของสถาป. ลาว
ที่มา : สวงน รอดบุญ (2545 : 75)

ลักษณะโหง่ วัดสีสะเกด
นครหลวงเวียงจันทน์

ภาพที่ 28 โหง่ ในผังสถาป. ลาว

2) ส่วนของคุณค่า ความงามในงานศิลปะ พบว่า ในส่วนของเครื่องบนการใช้ศิลปะจากส่วนต่างๆ ของนาค ยังไม่มีวันเสื่อมคลาย แม้ว่าจะมีการกลืนกลายหรือสร้างสรรค์ใหม่ตามความนิยมของยุคสมัยก็ตาม อิทธิพลที่ส่งผลต่อรูปแบบงานศิลปะมักมาจากความผันแปรทางการเมือง เมื่อมีชนชาติใดเข้ามามีบทบาททางการเมือง มักจะนำงานฝีมือเชิงช่างเข้ามามีบทบาทด้วย ดังนั้นรูปแบบของงานศิลปะที่ใช้ในการตกแต่งมักเกิดการผสมผสานตามยุคสมัย นอกจากนั้นยังพบว่า ในส่วนของหน้าบัน และซุ้มซิ้ง ซึ่งเป็นการสร้างสรรค์ความงามในส่วนหน้าของสิม รูปแบบที่ได้รับความนิยมมากที่สุด คือ เทพพนม ตามความเชื่อเกี่ยวกับเทพยดาหรือเทวดาที่ช่วยในการดูแลปกป้องรักษาคุ้มครองลงมาคือ ลายเถา และลายดอกต่างๆ ซึ่งส่วนประกอบของศาสนาคารที่มีงานไม้แกะสลักปรากฏในส่วนต่างๆ ดังนี้

เครื่องบน (หางหงส์ โห้ง ล้ายอง/ใบระกา อังผึ่ง หน้าบัน และเชิงชาย)

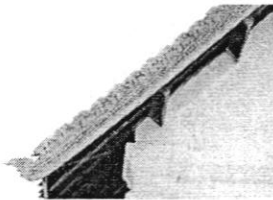
วัดสี่สะเกต
นครหลวงเวียงจันทน์

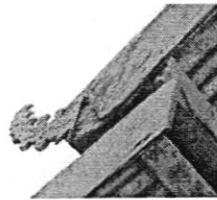
หอยแครง วัดจันทน์ทะสาร์
เมืองจำปอน แขวงสะหวันนะเขต

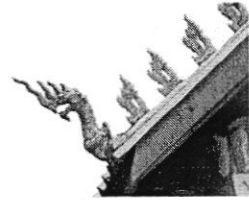
หอยไคร วัดจันทน์ทะสาร์
เมืองจำปอน แขวงสะหวันนะเขต

วัดพระธาตุอิงฮัง
เมืองโขงสอนพนวิหาน แขวงสะหวันนะเขต

วัดบ้านปางคอง เมืองน่าน
แขวงไชยะบูลี

วัดบ้านคองใจ
แขวงไชยะบูลี

ภาพที่ 29 ตัวอย่างหางหงส์ไม้แกะสลักที่พบในเขตพื้นที่แถบลุ่มน้ำโขงของ สปป. ลาว

วัดโพ้นแพง
แขวงหลวงพระบาง สปป. ลาว

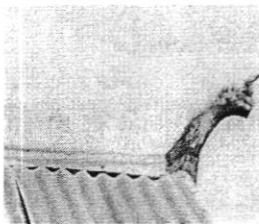
พระธาตุหลวง
นครหลวงเวียงจันทน์

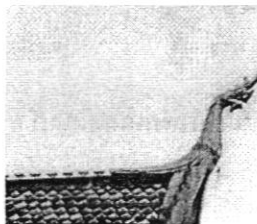
วัดจันทน์
แขวงหลวงพระบาง

หอยแครง วัดจันทน์ทะสาร์
แขวงสะหวันนะเขต

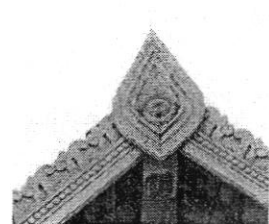
วัดบ้านปางคอง
เมืองน่าน แขวงไชยะบูลี

วัดไหล่
แขวงไชยะบูลี

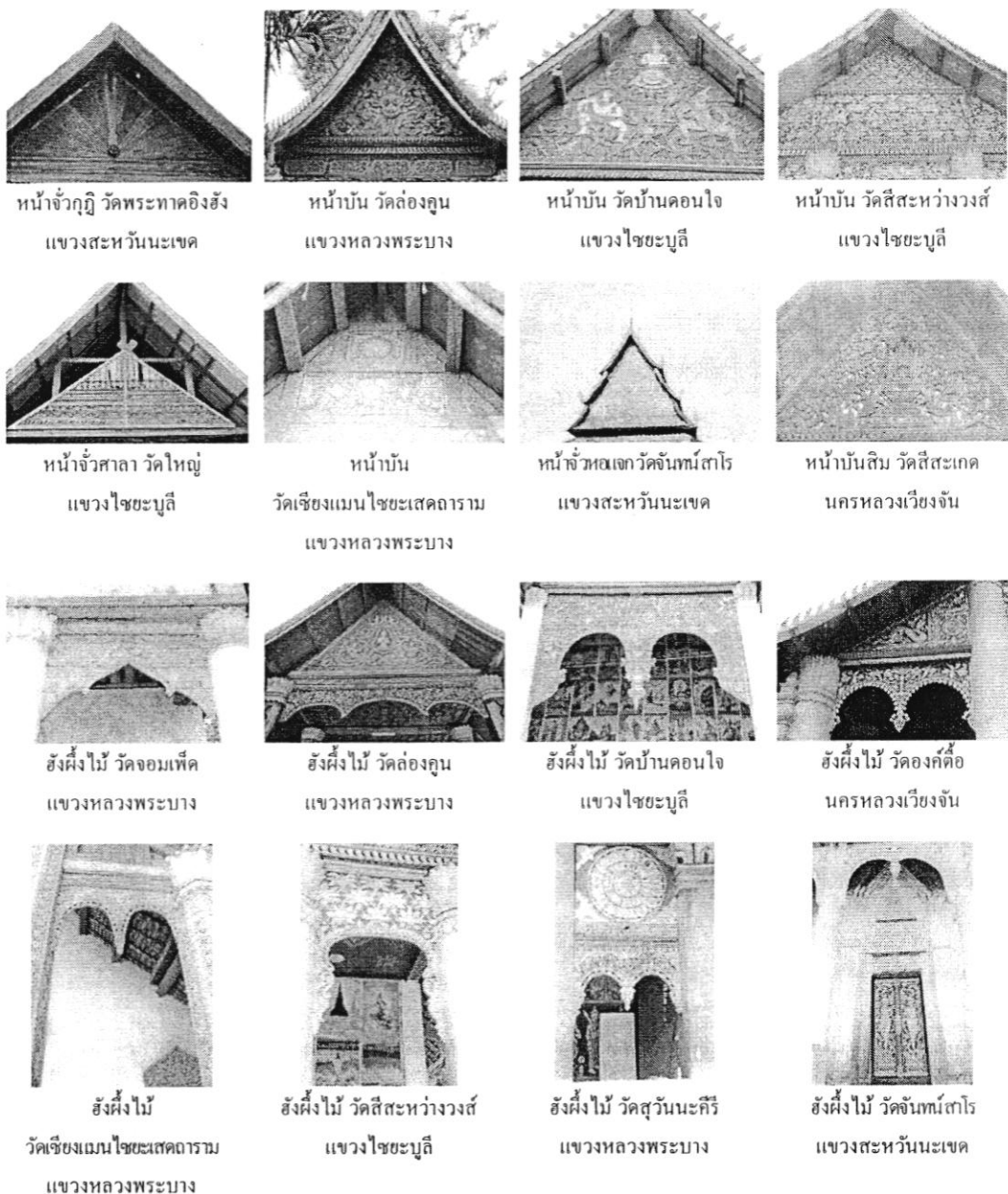

หอยไคร วัดจันทน์ทะสาร์
แขวงสะหวันนะเขต

วัดพระธาตุอิงฮัง
เมืองโขงสอนพนวิหาน
แขวงสะหวันนะเขต

ภาพที่ 30 ตัวอย่างโห้งไม้แกะสลักที่พบในเขตพื้นที่แถบลุ่มน้ำโขงของ สปป. ลาว

ภาพที่ 31 ตัวอย่างหน้าบัน ฮังผึ่ง หน้าจั่วไม้แกะสลักที่พบในเขตพื้นที่แถบลุ่มน้ำโขงของ สปป. ลาว

ส่วนของงานไม้แกะสลักที่ใช้ตกแต่งภายใน และภายนอกศาสนาคาร อื่น ๆ

นอกจากงานไม้แกะสลักในส่วนเครื่องบนที่ใช้ในงานตกแต่งศาสนาคารเพื่อให้มีความสวยงามแล้ว ยังมีส่วนประกอบอื่นๆ ทั้งที่อยู่โดยรอบ เช่น ทวย ประตู หน้าต่าง ชุ่มประดู ชุ่มหน้าต่าง ส่วนภายในตัวอาคารอีกหลายจุดที่มีบางแห่งนิยมใช้ไม้แกะสลัก เช่น คอซอง เสา ซื่อคา และอื่นๆ ซึ่งมีประโยชน์ทั้งในแง่ของการใช้สอยและการสร้างความสวยงาม ซึ่งขอยกตัวอย่าง ดังนี้

ทวย หรือคันทวย

คำว่า ทวยหรือคันทวย ชาวบ้านส่วนใหญ่ใน สปป.ลาว นิยมเรียกว่า แขนนาง หรือ ไม้ค้ำยัน การเรียกทวยหรือคันทวยอาจสร้างความแปลกใจให้กับคนในพื้นที่ เพราะจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูล ในสปป.ลาว แถบลุ่มน้ำโขง เมื่อถามถึง คันทวย มักเป็นที่รู้จัก แต่ในที่นี้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจ ร่วมกันในการศึกษาเปรียบเทียบทั้งฝั่งไทยและฝั่งลาว ผู้เขียนขอใช้คำว่า ทวยหรือคันทวย ซึ่งหมายถึงส่วนประกอบและส่วนตกแต่งสถาปัตยกรรม ประเภทเครื่องรับชายคา อยู่ภายนอกของ ตัวอาคาร ระหว่างผนังกับชายคาปีกนกของสิมหรือโบสถ์ จากการสำรวจข้อมูล พบว่า ทวยในปัจจุบันส่วนใหญ่อันที่สร้างในยุคหลังไม่นิยมใช้ไม้แกะสลักแล้ว งานปูนปั้นที่ใช้แม่พิมพ์ได้เข้ามามี บทบาทมากเพราะสามารถสร้างให้ได้รูปทรงและขนาดที่เหมือนกันได้ ต้นทุนก็ต่ำกว่ามาก ดังนั้น การค้นพบจึงมักพบในวัดที่เก่าแก่และมีการดูแลรักษาดี ส่วนวัดที่ขาดการดูแลทวยไม้แกะสลักก็จะ โดนปลวกกัดแทะทำลายหมด การดูแลรักษาที่ดีทางวัดต้องมั่นคงผู้ที่ทว่าหลุลลอกหรือยัง ได้เวลา ซ่อมแซมหรือยัง หากมีปลวกควรจะทำอย่างไร หากศึกษาเปรียบเทียบในเชิงคุณค่าแล้วจะพบว่า ทวยที่เป็นงานไม้แกะสลักมีค่าในความรู้สึกว่าทวยปูนมาก เพราะงานไม้แกะสลักไม่อาจทำพิมพ์ได้ ช่างผู้แกะสลักต้องมีความตั้งใจในงานที่ทำ ผลงานที่แกะแต่ละชิ้นต้องผ่านกระบวนการคิด กระบวนการคัดเลือกไม้ และต้องแกะอย่างประณีตสวยงาม เพราะเป็นผลงานที่ทำให้วัด ซึ่งวัดทุกแห่ง จะมีผู้คนเข้าออกมาก งานแกะสลักย่อมถูกวิพากษ์วิจารณ์มากเช่นเดียวกัน เส้นห์ของงานไม้แกะสลัก ทวยไม้เพียงแต่ความเป็นไม้แต่มีเส้นห์ที่ความต่าง ทวยที่ผลิตจำนวนมากขึ้นที่จะนำมาติดตั้ง โดยรอบอาคารที่มีจำนวนหลายชั้น ไม่อาจทำให้เหมือนกันทุกประการทุกชั้นได้ คุณค่าจึงอยู่ที่ ความต่าง ซึ่งอาจมีที่มาจากช่างหลายคน หรือช่างคนเดียวกันที่ทำในแต่ละช่วงเวลา สำหรับทวยใน สปป.ลาว พบว่า ยังมีให้ชมในหลายแห่ง ซึ่งผู้เขียนขอนำมายกตัวอย่าง ดังนี้

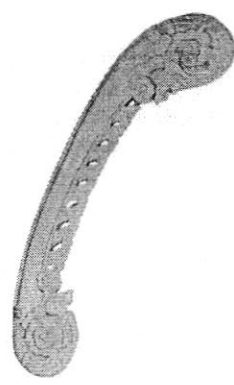
พระธาตุหลวง
นครหลวงเวียงจันทน์

วัดล่องคูณ
แขวงหลวงพระบาง

วัดสิรินเรือง
แขวงหลวงพระบาง

วัดสุวรรณคีรี
แขวงหลวงพระบาง

วัดแสนสุขาราม
หลวงพระบาง

วัดแสนสุขาราม
หลวงพระบาง

วัดจันทิ
นครหลวงเวียงจันทน์

วัดสี่สะเกต
นครหลวงเวียงจันทน์

วัดสี่สะเกต
นครหลวงเวียงจันทน์

วัดพระแก้ว
นครหลวงเวียงจันทน์

วัดป่าฝาง
แขวงหลวงพระบาง

วัดเชียงทอง
แขวงหลวงพระบาง

วัดเชียงแมนไชยะเสดการาม
แขวงหลวงพระบาง

วัดดอนใจ
แขวงหลวงพระบาง

วัดพนมไชยะนะสงคาม
แขวงหลวงพระบาง

วัดสัทสิกขาราม
แขวงหลวงพระบาง

วัดสิริมงคลไชยาราม
แขวงหลวงพระบาง

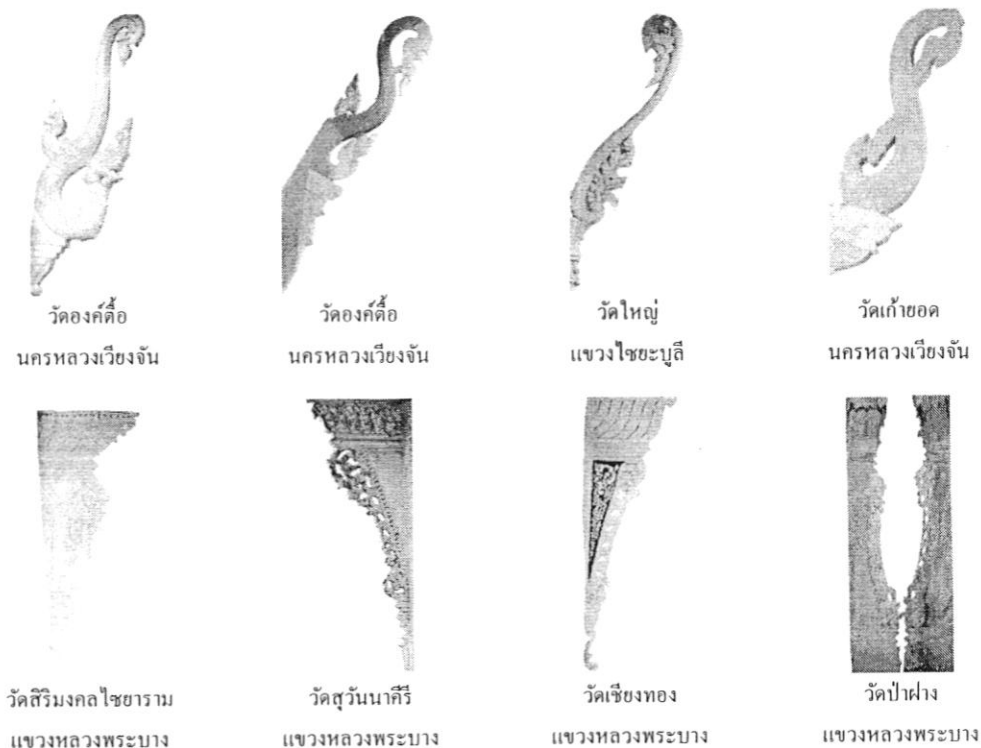
วัดสีห้วงวงศ์
แขวงหลวงพระบาง

วัดสุนันนาศิริ
แขวงหลวงพระบาง

วัดแสนดอ/วัดบ้านนาหลง
แขวงไชยะบูลี

ภาพที่ 32 ตัวอย่างทวยต่างๆ ที่พบในเขตพื้นที่แถบลุ่มน้ำโขงของสปป. ลาว

จากการศึกษาทวยหรือคันทวยไม้แกะสลักแถบลุ่มน้ำโขงในฝั่ง สปป. ลาว พบว่า ทวยที่พบโดยส่วนใหญ่เป็น ทวยนาค รองลงมา ทวยแขนนาง ทวยเทพพนม ทวยหูช้าง ส่วนที่พบจำนวนน้อยคือ ทวยแพ สำหรับทวยนาคที่พบส่วนใหญ่เป็น ทวยแบบนาคหางปล่อย ซึ่งไม่พบทวยแบบนาคหางพัน ดังเช่นในฝั่งไทย ที่พบในสิมวัดบ้านชุมช้าง สิมวัดบ้านโพนบก อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย และสิมวัดบุญทริกาวาส อำเภอภูพานิราชนิคม จังหวัดกาฬสินธุ์

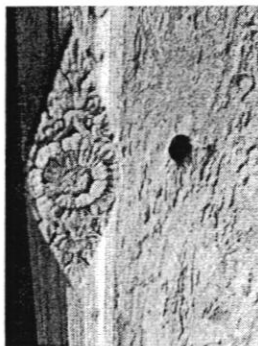
ประตู่ และหน้าต่าง

ประตู่ ถือเป็นส่วนสำคัญของศาสนาเพราะเป็นช่องทางของการเข้า-ออกที่ทุกคนต้องผ่าน ต้องสัมผัส และมองเห็น วัฒนธรรมความเชื่อถือในสปป.ลาว ถือว่า ประตู่เป็นทวารที่นำพาเรื่องราวทั้งดีและร้ายมาสู่ผู้ใช้อาคารสถานที่ สิ่งดีหรือสิ่งร้ายในความเชื่อ มักจะอาศัยช่องประตู่ในการเข้าออกเช่นเดียวกับมนุษย์ ซึ่งเป็นความเชื่อเช่นเดียวกับในฝั่งประเทศไทย ดังนั้นประตู่จึงมักถูกออกแบบให้สอดคล้องกับความเชื่อและประโยชน์ใช้สอยที่เกิดขึ้นจริง ประตู่ที่สำรวจในครั้งนี้ ส่วนใหญ่แล้วเป็นการสำรวจในพุทธสถานหรือวัด ซึ่งมักมีความวิจิตรบรรจงในการแกะสลักและมีเรื่องราวน่าศึกษา ส่วนหน้าต่างไม่แตกต่างจากประตู่มากนัก บางแห่งนอกจากบานประตู่และหน้าต่างแล้ว งานไม้แกะสลักยังมักถูกนำมาใช้ในการทำซุ้มประตู่ ซุ้มหน้าต่าง ทำให้ดูมีความงามที่ตระการตายิ่งขึ้น

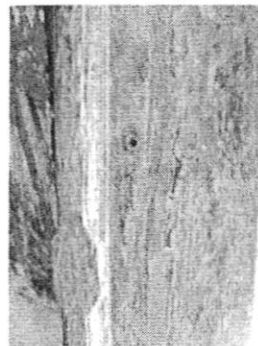
นมอกเลา เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ใช้แกะสลักบริเวณกึ่งกลางของบานประตูหน้าต่าง มีการสร้างสรรค์ลาย
ช่อดอกสวยงาม ในที่นี้ ขอยกตัวอย่างงานแกะสลักบนประตู หน้าต่าง นมอกเลา ชุ่ม ที่พบ ดังนี้

ประตูลิม
วัดเชิงมน ไชยะเสถาราม
แขวงหลวงพระบาง

“นมอกเลา” บานประตู
วัดล่องคูน
แขวงหลวงพระบาง

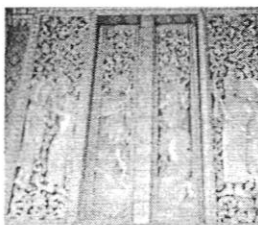
“นมอกเลา” ประตู
วัดหาดเลี้ยว
แขวงหลวงพระบาง

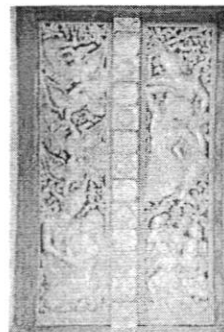
“นมอกเลา” บานประตู
วัดสีสะเกด
นครหลวงเวียงจันทน์

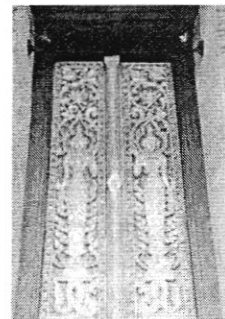
ประตูทางเข้าโรงราชรถ
วัดเชิงทอง
แขวงหลวงพระบาง

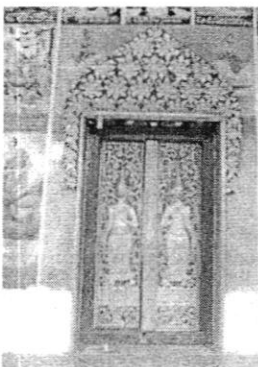
หน้าต่างเข้าโรงราชรถ
วัดเชิงทอง
แขวงหลวงพระบาง

ประตู วัดองค์ดี
นครหลวงเวียงจันทน์

ประตู วัดพระแก้ว
นครหลวงเวียงจันทน์

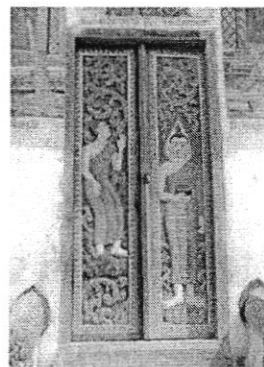
ประตูลิม วัดสีสะหว่างวงศ์
แขวงไชยะบูลี

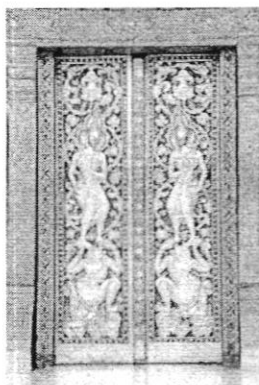
หน้าต่างลิม วัดใหญ่
แขวงไชยะบูลี

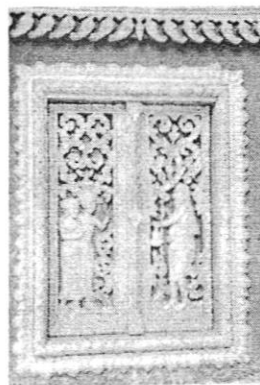
หน้าต่างลิม วัดใหญ่
แขวงไชยะบูลี

ประตูลิม วัดบ้านปงดง
เมืองน่าน แขวงไชยะบูลี

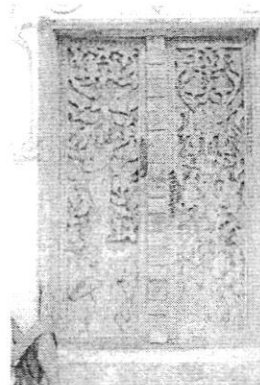
ประตูสิม วัดแสนสุขาราม
แขวงหลวงพระบาง

หน้าค่าง วัดสุนนทีร์
แขวงหลวงพระบาง

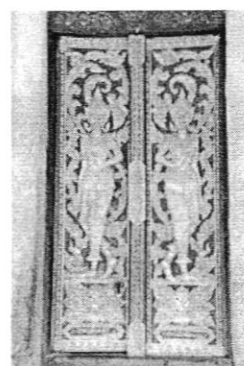
ประตูสิม วัดโพธิ์ไชนะสะกอม
แขวงหลวงพระบาง

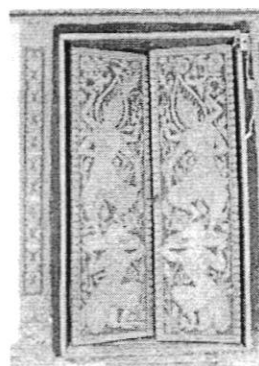
ประตูสิม วัดพระธาตุอิงฮัง
แขวงสะหวันนะเขต

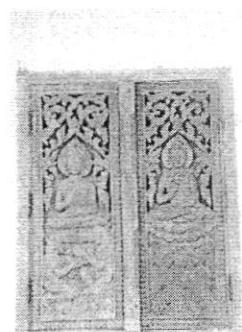
หน้าค่างสิม วัดจันทน์สาโร
แขวงสะหวันนะเขต

ประตูสิม วัดจันทน์สาโร
แขวงสะหวันนะเขต

ประตูสิม วัดโพธิ์สะหวางวัน
พนมรทม แขวงสะหวันนะเขต

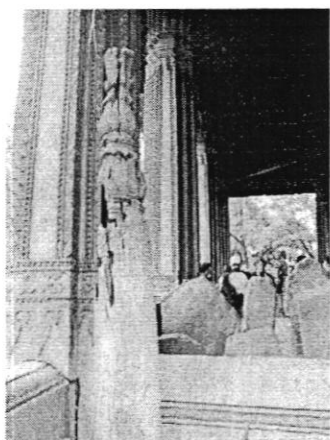

หน้าค่างสิม วัดพระธาตุอิงฮัง
แขวงสะหวันนะเขต

ภาพที่ 33 ตัวอย่างประตูและหน้าค่าง ไม้แกะสลักในศาสนาการเถบลุ่มน้ำโขงของ สปป. ลาว

ส่วนประกอบอื่นๆ ที่ใช้ไม้แกะสลักในการตกแต่งอาคารสถานที่

จากการสำรวจข้อมูล พบว่า ในการก่อสร้างอาคารในบางพื้นที่หรือบางสถานที่ได้มีการสร้างสรรค์ความงามในทุกส่วนที่ใช้ไม้ ด้วยวัตถุประสงค์ที่ต้องการความโดดเด่นไม่เหมือนใคร ต้องการเสริมคุณค่าให้กับทุกส่วนที่สามารถกระทำได้ และบางส่วนเกิดจากการลอกเลียนแบบที่สืบทอดกันมา สิ่งที่ปรากฏให้เห็นในการตกแต่งอาคารนอกเหนือที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เช่น ดันเสาที่สร้างเสริมขึ้นจากเสาที่ใช้จริง โดยจัดวางในตำแหน่งที่โดดเด่นมองเห็นชัดเจน บันไดที่เจ้าของสถานที่ออกแบบเองตามความเชื่อและความงาม และส่วนอื่นๆ ซึ่งขอนำแสดงดังตัวอย่าง ต่อไปนี้

เสาเก่าที่วัดพระแก้ว
นครหลวงเวียงจันทน์

เสาอุฎฐิ วัดพระธาตุอิงฮัง
เมืองโกสุมพิสัย จังหวัดหนองบัวลำภู

บันไดไม้แกะสลัก บ้านช่างก่อ
แขวงหลวงพระบาง

ภาพที่ 34 ตัวอย่างเสาบันได ไม้แกะสลักในศาสนาและอาคารสถานที่แถบกลุ่มน้ำโขงของ สปป. ลาว

3.3 ไม้แกะสลักใช้ในงานพุทธศิลป์ต่างๆ

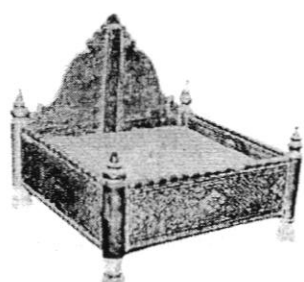
ธรรมาสน์

ธรรมาสน์ เป็นแท่นสำหรับพระสงฆ์นั่งแสดงธรรมเทศนา โดยแท่นต้องวางในตำแหน่งที่สูงกว่าระดับการนั่งของฆราวาส การวางตำแหน่งการนั่งแสดงธรรมหรือในพิธีกรรมต่างๆ ของพระสงฆ์เป็นวัฒนธรรมที่ยึดถือสืบต่อกันมาช้านานตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ทั้งนี้ยึดความเหมาะสมและปรับแต่งตามสถานที่ หากเป็นในป่า หรือภูเขา อาจจัดให้นั่งตามโคกหินที่มีตำแหน่งสูงดูพอเหมาะ แต่หากเป็นตามหมู่บ้านอาจจัดหาแคร่ไม้ไผ่ แต่หากเป็นในหอแจกที่พระสงฆ์ต้องใช้ในกิจต่างๆ เป็นประจำต้องจัดหาแท่นที่ดูเหมาะสม และมีความถาวร แท่นที่ใช้เพื่อแสดงธรรมเทศนาเป็นประจำนี้ จึงถูกเรียกว่า ธรรมาสน์ ในอดีตขนาดและรูปร่างของธรรมาสน์เป็นส่วนหนึ่งที่บ่งบอกถึงศรัทธาและฝีมือเชิงช่างของชุมชนที่วัดนั้นตั้งอยู่ บางแห่งอาจจัดสร้างด้วยงานจักสาน บางแห่งเป็นงานไม้แกะสลัก บางแห่งเป็นแบบผสมผสาน การก่อสร้างเป็นไปตามจิตศรัทธาของญาติโยม แต่อย่างไรก็ตามการจัดสร้างธรรมาสน์นี้ ไม่อาจมองข้ามแต่เพียงว่าเป็นงานฝีมือชาวบ้าน แต่ควรมองลึกถึงความเชื่อและค่านิยมที่เกิดขึ้นในยุคสมัยนั้นด้วย เพราะคงไม่อาจปฏิเสธได้ว่า การกระทำหรือสร้างสิ่งประดิษฐ์ใดๆ ของมนุษย์ล้วนแฝงไว้ด้วยความงามที่มาจากจิตใต้สำนึกของความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นความแตกต่างของมนุษย์กับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ในโลก ใน สปป. ลาว ธรรมาสน์มีความหลากหลายมาก ซึ่งอาจจัดหมวดหมู่ธรรมาสน์ตามรูปแบบในการสร้างได้ 3 แบบ ดังข้อมูลและภาพประกอบ ต่อไปนี้

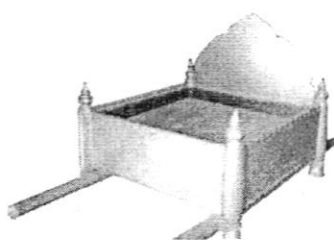
1) ธรรมาสน์แท่น มักมีรูปสี่เหลี่ยมขนาดพอเหมาะสำหรับให้พระสงฆ์นั่งอย่างสบาย เน้นระดับความสูงในตำแหน่งที่พอดีกับการนั่ง ในสมัยก่อนอาจทำเป็นแคร่แบบง่าย ปัจจุบันมีการนำมา

พัฒนาให้มีระดับต่างๆ บางแห่งมีบันไดขึ้นด้วย โดยลักษณะทั่วไปคือ เปิดโล่ง ต้องการเพียงระดับความสูงและมีพื้นที่สำหรับการวางขวดน้ำ แก้วน้ำ กระโถน และอื่นๆ ซึ่งเป็นของใช้จำเป็นที่ญาติโยมถวายพระขณะขึ้นนั่งแสดงพระธรรมเทศนา

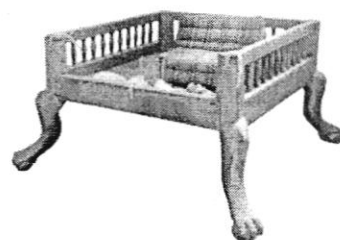
2) ธรรมาสน์ตั้ง มีรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสทรงเตี้ย มีขาสี่ขา มีทั้งแบบวางไว้นั่งแสดงธรรมอย่างเดียวและแบบที่ติดอุปกรณ์ยกหาม เพื่อแห่พระสงฆ์ในเทศกาลต่างๆ ธรรมาสน์ตั้งที่พบในสปป.ลาว มีคุณค่าความงามที่หลากหลาย วัดที่อยู่ในหมู่บ้านมักนิยมสร้างแบบเรียบง่าย เน้นความแข็งแรงคงทน ใช้ไม้เนื้อแข็งประเภท พยุง ประดู่ ส่วนวัดในตัวเมืองเน้นความหรูหราสวยงาม มีการใช้สี ใ้ลายให้ดูงดงาม

ธรรมาสน์ตั้ง วัดป่าฝาง
แขวงหลวงพระบาง

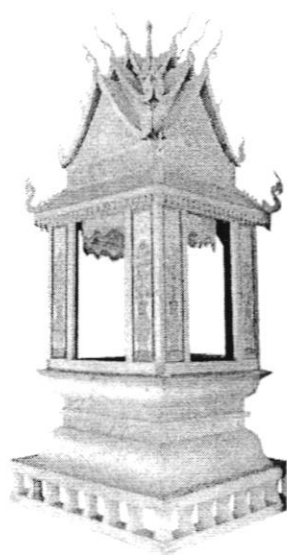
ธรรมาสน์ตั้ง วัดเชียงทอง
แขวงหลวงพระบาง

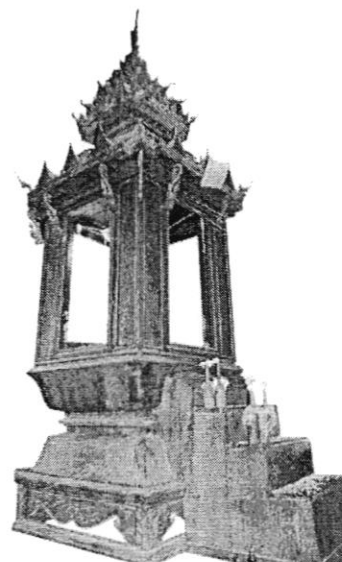
ธรรมาสน์ตั้ง วัดโพนสะหว่างคันทะนาราม
แขวงสะหวันนะเขต

ภาพที่ 35 ตัวอย่างธรรมาสน์ตั้ง ไม้แกะสลักในศาสนาพุทธแบบลุ่มน้ำโขงของ สปป. ลาว

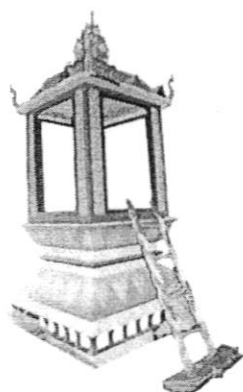
3) ธรรมาสน์ทรงปราสาท เป็นธรรมาสน์ที่เน้นความคงทน ถาวร มียอดเป็นทรงปราสาททั้งแบบเป็นปราสาทหลายชั้นและแบบเป็นหลังคา ด้านข้างนิยมทำเป็นช่องหน้าต่างบางแห่งฉลุเป็นลายโปร่งต่างๆ บางแห่งใช้วิธีเขียนรูปภาพ และบางแห่งใช้วิธีลงรักมีบันไดขึ้นด้านหลัง มักนิยมทำเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนาดเล็กพอพระนั่งด้านในได้สะดวกสบาย มีฐานสูงแต่ 1 เมตรขึ้นไป การใช้ตัวนาคตกแต่งในส่วนต่างๆ ถือเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา ธรรมาสน์ทรงปราสาทโดยทั่วไปนิยมวางไว้กลางห้องโถงในหอแจก เพื่อให้ญาติโยมนั่งฟังธรรมเทศนาได้อย่างใกล้ชิด ทั้งนี้ อาจเป็นไปได้ว่าในอดีตยังไม่มีเครื่องขยายเสียง ซึ่งในการสำรวจข้อมูลใน สปป.ลาว ครั้งนี้ ขอยกตัวอย่างธรรมาสน์ทรงปราสาท ดังนี้

วัดพระธาตอิงฮัง เมืองไคสอนพมวิหาน
แขวงสะหวันนะเขต

วัดจันทน์สารโร เมืองจำพอน
แขวงสะหวันนะเขต

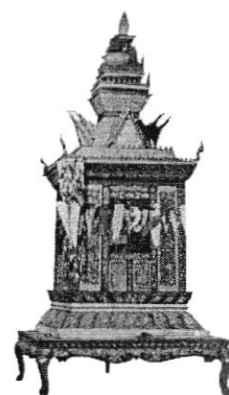
วัดพนมสะหว่างคันทะนาราม
แขวงสะหวันนะเขต

วัดผานิบ
เมืองน่าน แขวงไชยบุรี

วัดทัมมะรังสิยาราม
บ้านท่าหิน แขวงจำปาสัก

วัดบ้านท่าหลวง
เมืองปากเซ แขวงจำปาสัก

ภาพที่ 36 ตัวอย่างธรรมาส์ทรงปราสาท ไม้แกะสลักในศาสนาการแถบลุ่มน้ำโขงของ สปป. ลาว

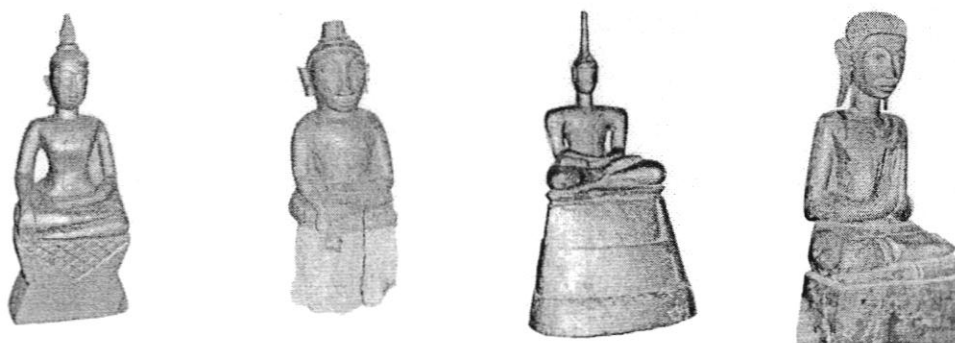
โดยสรุปอาจกล่าวได้ว่า ลักษณะธรรมาส์แท่น ธรรมาส์ตั้ง และธรรมาส์ทรงปราสาท ใน สปป.ลาว ตามชายฝั่งแถบลุ่มน้ำโขง มีธรรมาส์ตั้งที่เป็นของดั้งเดิมอยู่ทุกวัด ส่วนใหญ่จะถูกดูแลรักษาอย่างดีในวัด จะถูกนำออกมาเมื่อถึงเวลาใช้งาน เป็นงานพุทธศิลป์ที่มีคุณค่า มีความงามที่แฝงไว้ด้วยความเชื่อความศรัทธาของผู้สร้างและส่วนใหญ่เป็นงานฝีมือช่างในท้องถิ่น มีรูปแบบที่แตกต่างกัน ส่วนธรรมาส์ทรงปราสาท ในอดีตสร้างจากความเชื่อ ความศรัทธา โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการออกแบบรูปทรง หากพิจารณาตามความเป็นมา ถือว่ายุคอาณาจักรล้านช้างเป็นยุคแรกของการสร้างสรรค์ผลงานพุทธศิลป์ในส่วนที่เป็นธรรมาส์ ดังหลักฐานที่ปรากฏให้เห็นโดยทั่วไป

พระพุทธรูปไม้

ในบรรดางานพุทธศิลป์ทั้งหลาย พระพุทธรูปไม้หรือที่นิยมเรียกกันติดปากว่า พระไม้ ถือเป็นงานชิ้นสำคัญที่ผู้สร้างจะต้องสร้างอย่างสุดฝีมือ แม้ว่าจะมีความชำนาญในงานไม้หรือไม่ก็ตาม พระพุทธรูปไม้เป็นงานพุทธศิลป์ที่มีความหลากหลายทางด้านฝีมือ เพราะโดยเจตนารมณ์ของผู้สร้างในอดีตมีวัตถุประสงค์ในการสร้างเพื่อเป็นพุทธบูชา บนความเชื่อในสิ่งที่ปรารถนาที่เหมือนกันบ้าง ต่างกันบ้าง แต่โดยส่วนใหญ่คือ เกิดจากความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่ยึดถือรูปเหมือนที่เป็นสัญลักษณ์หรือตัวแทนองค์สัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การสร้างพระไม้ในอดีตมีทั้งแบบฝีมือชาวบ้าน และฝีมือช่างอาชีพ โดยฝีมือชาวบ้านจะมีรูปแบบที่เรียบง่ายสวย ชื่อ ส่วนฝีมือช่างอาชีพสร้างแบบอิงหลักวิชานั่นความงาม สัดส่วนที่ลงตัว การแสดงออกถึงอากัปกิริยาที่งดงาม ทั้งนี้เป็นไปตามแบบสมัยนิยมในแต่ละยุค ในสปป.ลาวถือว่า มีพระไม้ที่มากมายอาจเรียกว่ามากกว่าทุกประเทศในแถบเอเชีย แม้ว่าในปัจจุบันพระไม้จะถูกกระแสความเจริญของโลกเข้ามาเปลี่ยนแปลง พระไม้ที่เคยทำขึ้นเอง เพื่อแสดงถึงความศรัทธาถูกเปลี่ยนค่านิยมเป็นการซื้อขาย ทั้งแบบพระไม้ที่ช่างทำขาย และพระจากวัดศุภสังเคราะห์ต่างๆ พระไม้ที่เคยมีมาแต่อดีตยังคงมีคุณค่าและความหมายอยู่เช่นเดิม ซึ่งในกาสำรวจข้อมูลในครั้งนี้ พบพระไม้ในฝั่งลาวจำนวนมาก อาจกล่าวได้ว่ามีทุกวัด บางวัดมีนับร้อย นับพัน ทั้งนี้ผู้เขียนขอนำเสนอในบางส่วน ดังนี้

วัดทาดอั้ง เมืองโกสอนพุมวิหาน แขวงสะหวันนะเขต

วัดโพนสะหว่างคันทนาราม
เมืองโกสอนพุมวิหาน แขวงสะหวันนะเขต

วัดสีสะหว่างวงศ์
แขวงไชยะบูลี

วัดเชียงแมน ไชยะเสถาราม
แขวงหลวงพระบาง

วัดแสนตอ/วัดบ้านนาหลง
แขวงไชยะบูลี

วัดสุวรรณะคีรี
แขวงหลวงพระบาง

วัดใหญ่
แขวงไชยะบูลี

วัดใหญ่
แขวงไชยะบูลี

ร้านค้าหน้าวัดพู
แขวงหลวงพระบาง

ร้านค้า บ้านผานม
แขวงหลวงพระบาง

วัดสุวรรณะคีรี
แขวงหลวงพระบาง

ภาพที่ 37 ตัวอย่างงานพระพุทธรูปไม้ที่สำรวจพบในเขตพื้นที่แถบลุ่มน้ำโขงของ สปป. ลาว

จากข้อมูลการสำรวจพระไม้ในแถบลุ่มแม่น้ำโขงสรุปได้ว่า พระไม้เป็นงานพุทธศิลป์ที่ส่วนใหญ่มักเกิดจากความเชื่อ ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ความนิยมในการผลิตพระไม้ถวายวัดนี้ เป็นความเชื่อที่มีมานานในสปป.ลาว ไม้ที่นำมาใช้ในการสร้างพระไม้ เป็นไม้มงคลนาม เช่น ไม้พยอม ไม้กุ่ม ไม้ขาม (มะขาม) ไม้หมากยม (มะยม) เป็นต้น

ซุ้มพระ

ซุ้มพระ บางแห่งเรียกว่า ซุ้มโขง เป็นสิ่งก่อสร้างในพุทธศาสนาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่ ใช้ปกป้องและจัดเก็บพระพุทธรูป อาจเป็นพระไม้หรือพระพุทธรูปที่สร้างจากวัสดุต่างๆ ในปัจจุบัน การสร้างซุ้มพระที่สวยงามจัดจ้านาย และการใช้ซุ้มพระยังได้รับความนิยมอย่างต่อเนื่อง ถือเป็นวัฒนธรรมความเชื่อที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ จากการสำรวจข้อมูลพบว่า ซุ้มพระมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ

- 1) ซุ้มพระแบบเรือนปราสาท 2) ซุ้มพระแบบกรอบไม้ ทั้งสองลักษณะมีตัวอย่างดังนี้

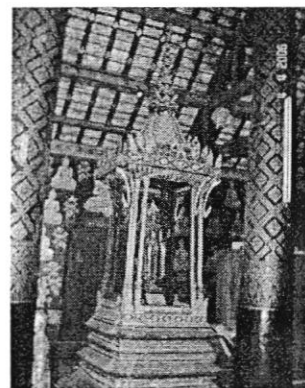
ซุ้มพระแบบเรือนปราสาท โดยทั่วไปนิยมใช้จัดวางพระพุทธรูปสำคัญ อาจเป็นพระพุทธรูปที่ผู้คนเคารพเลื่อมใสศรัทธา หรือเป็นพระที่ทางวัดพิจารณาแล้วว่ามีความงดงามพิเศษ ซุ้มพระแบบเรือนปราสาทมีหลายขนาด ตั้งแต่ขนาดเล็กวางบนแท่น และขนาดใหญ่ที่ใช้ร่วมกับโองศ ในพิธีสร้างน้ำพระ ทั้งนี้ขึ้นกับวัตถุประสงค์ในการสร้าง และขนาดของพระพุทธรูป

วัดเชียงทอง แขวงหลวงพระบาง

วัดเชียงทอง แขวงหลวงพระบาง

วัดเชียงม่วน แขวงหลวงพระบาง

วัดสีสะเกด แขวงไชยบุรี

วัดสุวรรณคีรี แขวงหลวงพระบาง

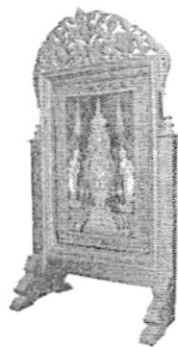

วัดสีบุญเรือง แขวงหลวงพระบาง

ภาพที่ 38 ตัวอย่างซุ้มพระแบบเรือนปราสาทที่พบในเขตพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโขงของ สปป. ลาว

ซุ้มพระแบบกรอบไม้

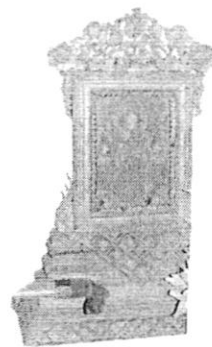
ซุ้มพระแบบกรอบ ไม้เป็นงานสร้างสรรค์ที่ถือเป็นงานพุทธศิลป์ที่สำคัญอีกชิ้นหนึ่ง ซึ่งมีความแตกต่างจากกรอบรูปที่มีใช้กันตามบ้านทั่วไป ซุ้มพระแบบกรอบไม้ ที่พบในแถบลุ่มน้ำโขงฝั่งลาวส่วนใหญ่ได้รับการตกแต่งด้วยลวดลายสวยงาม ตัวซุ้มด้านบน มักประดิษฐ์เป็นลายเถาไม้ทั้งแบบแกะสลักและแบบฉลุ ด้านข้างตกแต่งด้วยลายต่างๆ มีฐานตั้งที่มั่นคงแข็งแรง สำหรับรูปพระพุทธรูปที่บรรจุ มีทั้งแบบแกะสลักเป็นแผ่นและแบบปะติดแยกส่วน ในปัจจุบันร้านค้าหลายแห่งได้สั่งผลิตใหม่เพื่อการจำหน่าย

วัดเชียงแมนไชยะเสดดาราม
แขวงหลวงพระบาง

วัดเชียงแมนไชยะเสดดาราม
แขวงหลวงพระบาง

วัดล่องคูน
แขวงหลวงพระบาง

วัดเชียงทอง
แขวงหลวงพระบาง

วัดเชียงทอง
แขวงหลวงพระบาง

วัดล่องคูน
แขวงหลวงพระบาง

ภาพที่ 39 ตัวอย่างกรอบพระที่พบในเขตพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโขงของ สปป. ลาว

จากการศึกษาชู้มพระ ในแถบลุ่มแม่น้ำโขงของลาว พบว่า ลักษณะ รูปแบบ รูปทรง และ ลวดลายในการตกแต่งที่แตกต่างกันในรายละเอียด โดยยึดโครงสร้างรูปทรงภายนอกที่ใกล้เคียงกัน ชู้มพระถือเป็นงานพุทธศิลป์ที่สำคัญที่มีอยู่เกือบทุกวัดในสปป.ลาว

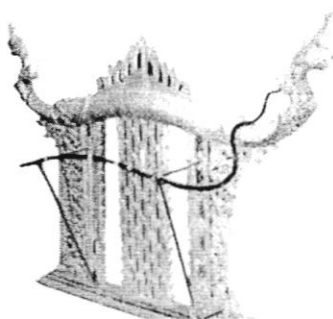
ราวเทียน

เป็นอุปกรณ์สำหรับตั้งเทียนที่ใช้บูชาพระพุทธรูป โดยทั่วไปมักจัดวางไว้ภายในสิม และ หอแจก บริเวณหน้าพระพุทธรูป หรือพระประธาน ในปัจจุบันมักนิยมใช้ราวเทียนแบบทองเหลืองที่ โรงงานผลิตจำหน่าย ซึ่งดูแลร้งง่ายและมีความคงทน แต่หากย้อนไปในยุคโบราณที่งานโลหะยังไม่ได้ เข้ามามีบทบาทมากดังเช่นในปัจจุบัน งานไม้จึงเป็นงานที่โดดเด่นในการผลิตงานต่างๆ รวมทั้งราวเทียน ซึ่งเป็นอุปกรณ์ที่ใช้ร่วมกับไฟ แต่ด้วยความชาญฉลาดของคนในยุคก่อน ได้มีการประยุกต์ดัดแปลง ให้มีความเหมาะสมกับการใช้งาน บางแห่งแกะลักรูปเหราคายนาไว้ด้านบนสองข้าง มีฐานฉลุทรงสูง ต่อเติมเหล็กสำหรับวางเทียนออกมาด้านนอก บางแห่งแกะสลักรูปนาคในลักษณะเดียวกับโหงฮุด แต่ทำแบบย่อส่วนเทศน์ไว้ด้านในรางสามารถเสียบเทียนได้ง่ายและไม่เกิดการไหม้เมื่อเทียนหมด

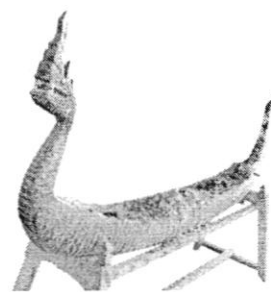
ภูมิปัญญาเหล่านี้ ถือเป็นงานสร้างสรรค์ที่น่าสนใจยิ่ง จากการสำรวจข้อมูลในปัจจุบัน ราวเทียนที่เป็นงานไม้แกะสลักมีจำนวนเหลือน้อยมาก ส่วนที่ยังเหลืออยู่ในวัดถูกจัดอยู่ในหมวดของมีค่าประจำวัด วัดหลายแห่งได้แยกจัดเก็บไว้ต่างหาก ซึ่งมีตัวอย่างที่สำรวจพบ ดังนี้

ราวเทียนวัดดงเคือ
นครหลวงเวียงจันทน์

ราวเทียนวัดเชียงม่วน
แขวงหลวงพระบาง

วัดโพธิ์สะหวักกันทะนาราม
เมืองโกสุมพิสัย หนองบัวลำภู

ภาพที่ 40 ตัวอย่างราวเทียนที่พบในเขตพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโขงของ สปป. ลาว

สรุปผลการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับราวเทียนที่ผลิตจากไม้ในแถบลุ่มแม่น้ำโขงฝั่งลาว สามารถสรุปได้ว่า ราวเทียนเป็นงานพุทธศิลป์ที่มีคงเหลืออยู่น้อยมาก การสร้างในแต่ละแห่งมีรูปแบบที่แตกต่างกัน แต่มีความนิยมในการใช้นาคมาเป็นส่วนประกอบเช่นเดียวกัน

ตู้พระธรรม และหีบพระธรรม

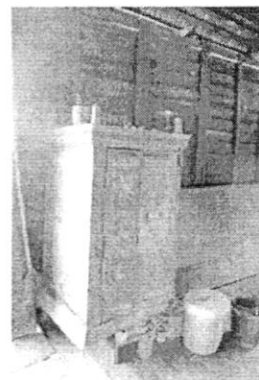
การจัดเก็บคัมภีร์ไบเบิลในอดีต ของสปป.ลาว มีทั้งลักษณะที่เป็นตู้และหีบทรงสี่เหลี่ยม เพื่อใช้ประโยชน์ในการเก็บคัมภีร์ไบเบิล สมุดข่อย คัมภีร์ต่าง ๆ ลักษณะทั่วไป ของตู้พระธรรม ส่วนฐานมักเป็นขาสี่เหลี่ยม ขอบฐานมักแกะลายต่างๆ ส่วนบานประตูมีทั้งแกะสลัก และเขียนลายรดน้ำปิดทอง รวมทั้งฝาด้านข้างด้วย ส่วนหีบพระธรรมเป็นลักษณะกล่องสี่เหลี่ยมปากบาน เพื่อความสะดวกในการจัดเก็บและใช้มือล้วงหยิบเข้า-ออก โดยทั่วไปไบเบิลต่างๆ มักห่อด้วยผ้าไหมที่ญาติโยมนำมาถวาย ถือเป็นผ้าเนื้อดีไม่ทำให้ไบเบิลมีความชื้น การสำรวจข้อมูลในครั้งนี้พบว่า วัดในสปป.ลาว โดยส่วนใหญ่ ถือเป็นสิ่งของสำคัญมีการจัดเก็บอย่างดีไม่ได้เปิดให้ชมโดยทั่วไป ต้องขออนุญาตในการเข้าชมจากทางกรรมการวัดหรือเจ้าอาวาส ซึ่งขอยกตัวอย่างหีบพระธรรมและตู้พระธรรมที่พบดังนี้

วัดพระแก้ว นครหลวงเวียงจันทน์

วัดจอมเพ็ด แขวงหลวงพระบาง

วัดทาดอั้ง แขวงสะหวันนะเขต

ภาพที่ 41 ตัวอย่างตู้พระธรรม และหีบพระธรรม จากวัดในเขตพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโขงของ สปป. ลาว

จากการศึกษางานไม้แกะสลักจากตู้พระธรรมและหีบพระธรรมในแถบลุ่มแม่น้ำโขง พบว่า มีการนำงานไม้แกะสลักมาใช้ในหลายส่วนนับตั้งแต่ฐานวาง และส่วนตกแต่งต่างๆ

โองสด

คำว่า โองสด หรือฮางสด ยังเป็นข้อถกเถียงของแต่ละพื้นที่ ซึ่งผู้เขียนเคยสัมภาษณ์ อาจารย์สังข์ทอง สุวรรณรังสี อายุ 62 ปี ทำงานประจำหอพิพิธภัณฑวัตถุวัดสะตะสะหัสสารามสี่สะเถด หรือที่เรียกติดปากว่า วัดสี่สะเถด ได้เล่าให้ฟังว่า สปป.ลาว ในอดีตนิยมใช้โองสดในการสร้างน้ำให้ เจ้ามหาชีวิตและเชื้อพระวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ แต่หากนำโองสดมาใช้สร้างน้ำให้บุคคลอื่นที่เป็นพระสงฆ์ หรือ สามัญชนให้ใช้คำว่า ฮางสด จากหลักฐานที่วัดสี่สะเถดพบการจัดแสดงโองสดทั้งดงาม ซึ่งมีตัวอักษร ภาษาลาวกำกับอ่านว่า ฮางสด ต่อมาผู้เขียนได้มีโอกาสขอความรู้จากเจ้าอาวาสวัดคกปาบ แขวง หลวงพระบาง ซึ่งวัดคกปาบแห่งนี้เป็นวัดที่อยู่ตรงข้ามกับฝั่งของแขวงหลวงพระบาง มีแม่น้ำโขง ขวางกั้น เป็นวัดเก่าแก่ถูกทิ้งร้างมาประมาณกว่า 50 ปี เจ้าอาวาสปัจจุบันได้มานุรักษ์ขึ้นใหม่ประมาณ 4-5 ปี ยังไม่แล้วเสร็จ จากการขอความรู้เกี่ยวกับโองสด เจ้าอาวาสอธิบายว่า คำว่า โอง เป็นภาษาลาวโบราณ หมายถึง สะพัง เป็นสิ่งที่ต้องมีการสร้างให้สวยงามอาจมีการตกแต่งในลักษณะของปราสาท เจ้าอาวาสไม่นิยมเรียก โองสด แต่เรียกว่า ฮางสด ซึ่งความแตกต่างในการเรียกขานนี้ถือเป็นเรื่องปกติ ซึ่งไม่ควรหาข้อสรุป ถือว่าเป็นความนิยมในการเรียกขานเฉพาะถิ่นและเฉพาะบุคคล ดังนั้น การเขียน ในครั้งนี้ ขอใช้คำว่า โองสด เพื่อให้สอดคล้องกับการเรียกขานในไทย และจะได้ไม่สับสนสำหรับการอ่าน

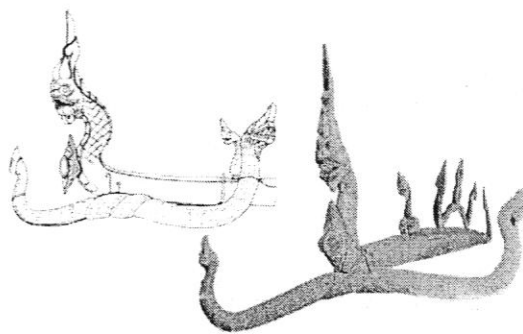
ลักษณะการใช้โองสดในสปป.ลาว มีการใช้ในแทบทุกพื้นที่ที่มีวัด เทศกาลที่นิยมนำโองสด มาใช้คือ เทศกาลเนาว่า หรือสงกรานต์ เดือนเมษายน โดยใช้สำหรับรดหรือสร้างน้ำพระพุทธรูป พระสงฆ์ เจ้านาย หรือผู้ใหญ่ที่ผู้คนเคารพนับถือ ลักษณะของโองสดในสปป.ลาว มีลักษณะเป็นรูป

คล้ายเรือจำลองขนาดเล็กยาว ส่วนหัวส่วนใหญ่ทำเป็นรูปเสียนาค และมีบางแห่งแกะสลักเป็นรูปเหรา
งูหรือตัวเงือก มังกร ช้าง เป็นต้น บางแห่งสร้างเป็นเทรายานาค ส่วนท้องก่อนไปทางหัวซึ่งเจาะรู
ให้น้ำไหลลงสู่ด้านล่าง

การใช้โองสลดถือเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดมาตั้งแต่ยุคอาณาจักรล้านช้างรุ่งเรือง วัฒนธรรมนี้
ได้ส่งผลถึงพื้นที่แถบลุ่มน้ำโขงภาคอีสานของประเทศไทยที่เคยปกครองดินแดนแถบนี้มาก่อน ในการ
เก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้พบโองสลดที่น่าสนใจ และสวยงาม ดังนี้

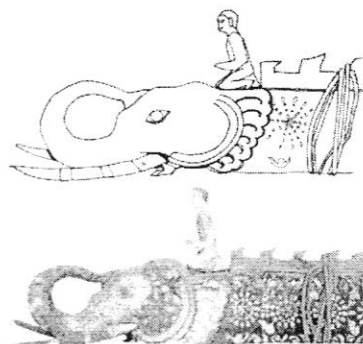
วัดสีสะเกด นครหลวงเวียงจันทน์

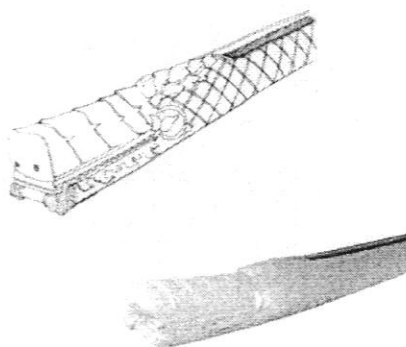
วัดสีสะเกด นครหลวงเวียงจันทน์

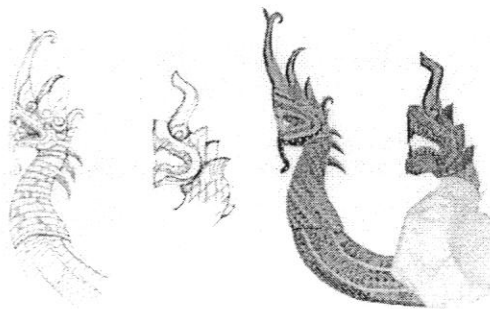
วัดองค์เคอ นครหลวงเวียงจันทน์

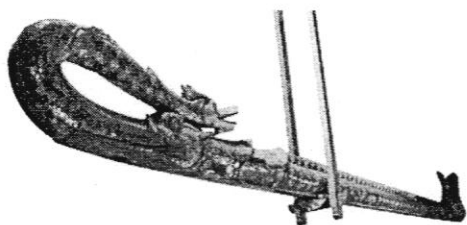
วัดธาตุหลวง แขวงหลวงพระบาง

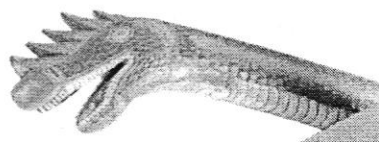
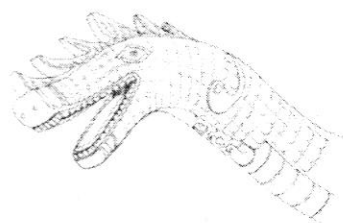
วัดคกปาก แขวงหลวงพระบาง

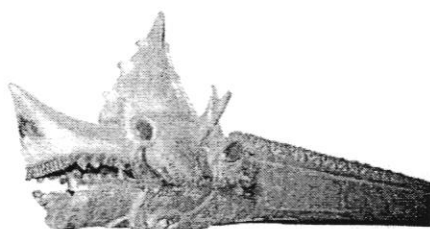
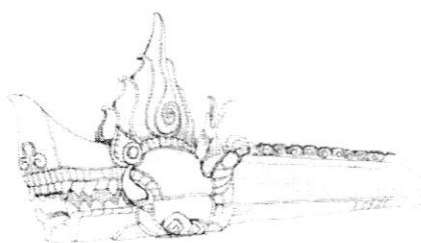
วัดจันทน์ทะสาโร เมืองจำปอน แขวงสะหวันนะเขต

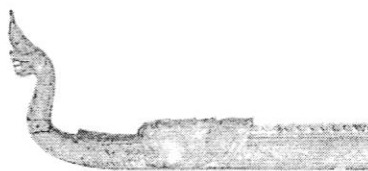
วัดเชิงแมน ไซยะเสดถาราม
แขวงหลวงพระบาง

วัดโพนสะหว่างคันทะนาราม เมืองไกสอนพนวิหาน
แขวงสะหวันนะเขต

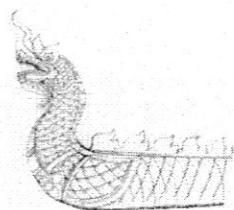
วัดสีบุญเรือง แขวงหลวงพระบาง

วัดสีสะหว่างวงส์ แขวงไชยะบูลี

วัดสุวรรณะคีรี แขวงหลวงพระบาง

วัดใหญ่ แขวงไชยะบูลี

วัดบ้านท่าหลวง เมืองปากเซ แขวงจำปาสัก

วัดทัมมะรังสี บ้านท่าหิน แขวงจำปาสัก

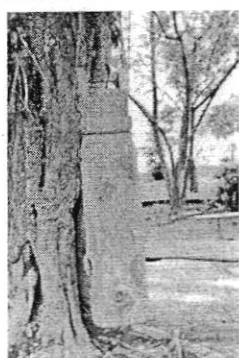
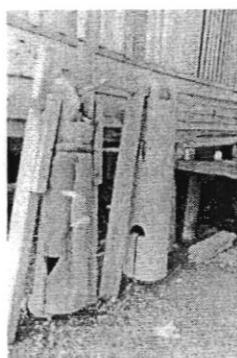
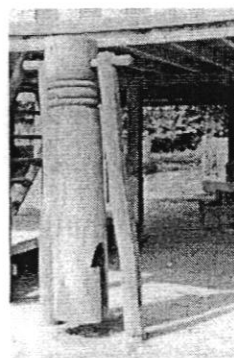

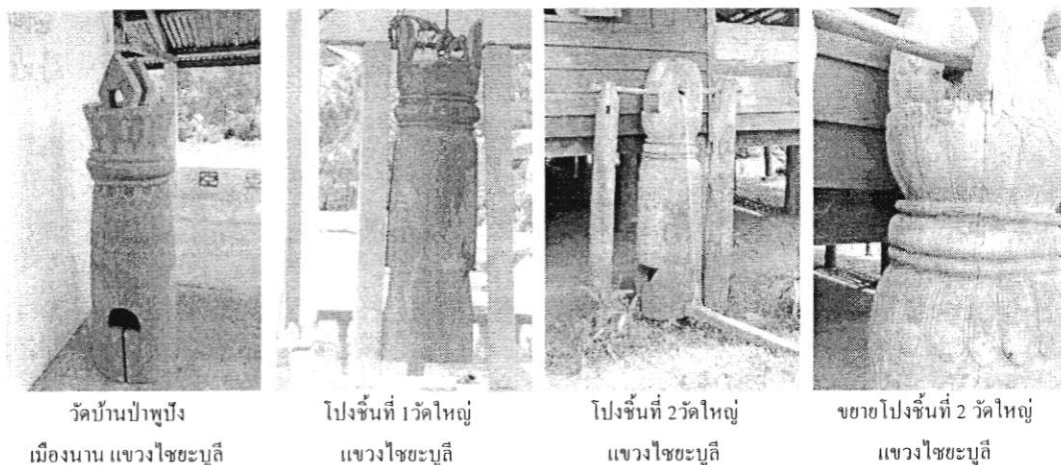
ภาพที่ 42 ตัวอย่างโสมด จากวัดและหน่วยงานต่าง ๆ ในเขตพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโขงของ สปป. ลาว

จากการศึกษาข้อมูลโสมดจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ในเขตพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโขงในฝั่งลาว อาจจำแนกรูปแบบของโสมดที่พบออกเป็น 3 ลักษณะคือ โสมดแบบนาคตัวเดียว โสมดเหราคายนา และโสมดแบบรูปสัตว์อื่นๆ เช่น ช้าง มกร เป็นต้น โดยสรุปรูปแบบสัตว์ที่ถูกนำมาใช้มากที่สุดคือนาค รูปแบบที่นิยมมากอีกอย่าง ส่วนของช่วงกลางส่วนใหญ่นิยมตกแต่งด้วยรูป นกหัสดี สำหรับส่วนหางเน้นความอ่อนช้อยที่รับกับส่วนหัวและลำตัว นิยมทำหางเชิดขึ้น บางแห่งงอเข้าหาตัว ส่วนที่น่าสนใจอีกจุดคือ บริเวณหน้าอกของนาคที่มีการสร้างสรรค์ด้วยลายต่างๆ ถือเป็นเครื่องประดับตกแต่งอีกอย่าง สำหรับความยาวที่ใช้โดยทั่วไปประมาณความยาวตลอดทั้งตัวประมาณ 3-5 เมตร นิยมจัดวางโสมดบนฐานต่างระดับที่เน้นให้ส่วนหัวเอียงลาดต่ำ เพื่อให้หน้าที่ทรงไหลได้สะดวก

โปง

โปง หรือ โปงแลง เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ส่งสัญญาณเสียง เพื่อบอกสัญญาณในช่วงเย็นให้ญาติโยมที่นับถือศาสนาพุทธปฏิบัติกิจทางศาสนา ส่วนพระสงฆ์จะสวดทำวัตรเย็นเป็นกิจของสงฆ์เช่นเดียวกัน การใช้โปงในช่วงเย็นทำให้บางครั้งเรียกว่า โปงแลง เพราะคำว่า แลง ในภาษาลาวหมายถึง เวลาเย็น วิธีใช้ง่ายๆ โดยการกระทุ้งด้วยไม้ท่อนยาวด้านข้างให้เพื่อให้เกิดเสียงดังกังวาน ซึ่งโปงแลงที่สำรวจพบมีตัวอย่าง ดังนี้

วัดคกปาบ
แขวงหลวงพระบางวัดเชียงแมน ไชยะเสดถาราม
แขวงหลวงพระบางวัดบ้านป่งดง เมืองน่าน
แขวงไชยะบูลีวัดบ้านผาหนีบ เมืองน่าน
แขวงไชยะบูลี

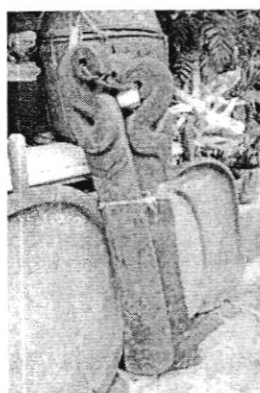
ภาพที่ 43 รูปแบบของโปงที่พบในบริเวณเขตพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขงของ สปป. ลาว

3.4 ไม้แกะสลักในสิ่งของ เครื่องใช้ และของที่ระลึก

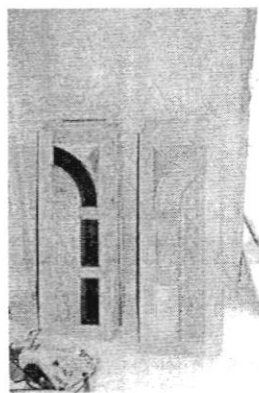
สิ่งของ เครื่องใช้ในวิถีชุมชนเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อม ไม้เป็นวัสดุที่ถูกนำมาผลิตเป็นสิ่งของ เครื่องใช้มากที่สุด เพราะไม้เป็นวัสดุที่มีมากในทุกพื้นที่ ความสำคัญในงานไม้จะอยู่ที่การเลือกชนิดของไม้ การออกแบบ การแปรรูป การเคลือบผิวเพื่อรักษาเนื้อไม้และความงาม จากการศึกษาข้อมูลการใช้ไม้แกะสลักเพื่อผลิตเป็นสิ่งของเครื่องใช้ใน สปป.ลาว พบว่า มีการผลิตงานไม้ใช้งานในลักษณะต่างๆ จำนวนมาก นอกจากจะเน้นที่ประโยชน์ใช้สอยแล้ว ยังเน้นที่ความงาม ในอดีตสิ่งของ เครื่องใช้ในงานไม้แทบทุกชิ้นจะถูกตกแต่งให้งามด้วยการแกะสลัก เช่น โต๊ะ เก้าอี้ เติงนอน เติงนั่งเล่น ตู้เก็บของต่างๆ ชั้นหมาก อุปกรณ์ทอผ้า หน้ไม้ ค้ำปิ่น กระต่ายขูดมะพร้าว กระบม และอื่นๆ ความประณีตสวยงามจะเป็นสิ่งบอกฐานะและรสนิยมของผู้ใช้งาน จากการสัมภาษณ์ข้อมูลที่ร้านพ่อลูพัน บ้านวัดหนอง แขวงหลวงพระบาง ซึ่งเป็นร้านขายของเก่าประเภทงานไม้แกะสลัก ตั้งอยู่บริเวณท่าน้ำข้ามฝากแม่น้ำโขง แขวงหลวงพระบาง เล่าให้ฟังว่า งานไม้ที่นำมาผลิตสิ่งของเครื่องใช้มีมากมาย ส่วนใหญ่มีการแกะสลักสร้างความสวยงามแทบทุกชนิด ปัจจุบันมีหลายอย่างที่ไม่ใช้แล้ว หลายอย่างยังคงมีใช้อยู่ในปัจจุบันเมื่อเก่าแล้วนำมาขายให้นักท่องเที่ยวที่นิยมของเก่า และหลายอย่างทำขึ้นใหม่โดยเลียนแบบของเก่าทำให้เก่าด้วยวิธีการต่างๆ ไม้แกะสลักของเก่าที่ขายดี เช่น หมากกระรอก (ไม้พายเรือสมัยโบราณ ทำจากไม้แคน ไม้ถู) กระต่ายขูดมะพร้าว (ทำจาก ไม้เสาะ) กระบมใช้คดข้าวเหนียว กระสวยทอผ้า รูปสัตว์ในความเชื่อต่างๆ เช่น เต่า จระเข้ เป็นต้น

สำหรับของที่ระลึกเป็นสิ่งของที่เน้นคุณค่าทางจิตใจ ส่วนใหญ่มีขนาดเล็ก จุดประสงค์เพื่อต้องการให้ผู้รับ หรือผู้ซื้อระลึกถึงสิ่งที่ผู้ผลิตกำหนดไว้ ของที่ระลึกได้มีมาช้านานตั้งแต่ครั้งโบราณ

เนื่องจากงานไม้แกะสลักเป็นงานที่ต้องใช้ความเพียรในการผลิต ลักษณะงานสามารถสื่อความหมายได้ง่าย กล่าวคือ สามารถสื่อได้ในทุกมิติ ทั้งมิติทางวัฒนธรรม มิติทางอารมณ์ มิติทางความเชื่อ ความศรัทธา และมิติทางจินตนาการ จากการจัดเก็บข้อมูลในตลาดแลง แขวงหลวงพระบาง พบว่า งานไม้แกะสลักประเภทของที่ระลึกมีจำนวนมาก ซึ่งส่วนใหญ่ผลิตจากบ้านผานม สินค้ายอดนิยม เช่น คันทวยจำลองแบบต่างๆ ไม้แขวนผ้าผืน ที่แขวนผ้าเช็ดมือ กรอบรูปแกะสลัก งานแกะสลักสิ่งสำคัญ งานแกะสลักพระพุทธรูป และอื่นๆ ซึ่งมีตัวอย่าง ดังนี้

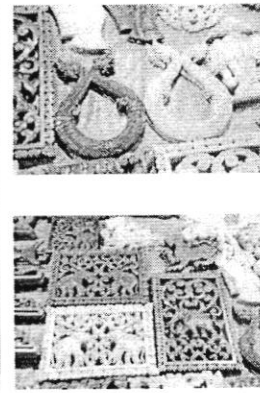
ร้านขายของกำริมน้ำของ

ประตูไม้แกะที่บ้านผานม

ที่แขวนผ้าผืน บ้านผานม

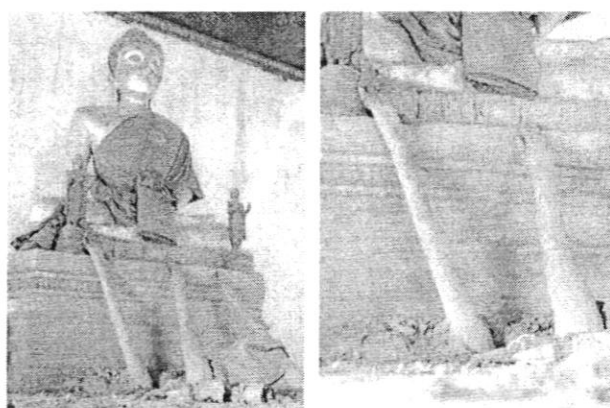
ขายของตลาดแลงหน้าพูสี

ภาพที่ 44 ตัวอย่างไม้แกะสลักในสิ่งของ เครื่องใช้ และของที่ระลึกที่พบในแขวงหลวงพระบาง

3.5 ไม้แกะสลักที่ใช้ในความเชื่อต่างๆ

การที่มนุษย์รู้จักการสร้างสรรแก้วตดูลึงของให้มีมิติขึ้น ลึก หนา บาง สูง ต่ำ เพื่อผลิตเป็นสิ่งของต่างๆ นั้น มนุษย์ไม่ได้ละเลยที่จะสร้างตัวแทนของสิ่งที่ตนเองเคารพบูชา หรือจินตนาการในความเชื่อ หากย้อนอดีตตั้งแต่ครั้งโบราณจะพบว่า มนุษย์ไม่นิยมชมชอบความโดดเด่น หวาดกลัวความเจ็บปวดในจิตใจ มีความกลัวปะปนกับความเลวร้ายที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าความกลัวที่แฝงอยู่ในจิตใจของมนุษย์นี้เองที่ทำให้เกิดความเชื่อในสิ่งต่างๆ การสร้างสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยคลายความกลัวในใจ ช่วยเสริมพลังใจให้เข้มแข็ง และด้วยเหตุที่ความเชื่อของมนุษย์จึงมีความหลากหลาย มีการสืบทอดวัฒนธรรมความเชื่อที่แตกต่างกัน ทำให้มนุษย์ประดิษฐ์คิดค้นวัตถุ สิ่งของในความเชื่อต่างกัน ไม้เป็นวัสดุทางธรรมชาติที่สามารถหาได้ง่ายในท้องถิ่น ไม่มีหลายชนิดและมีคุณค่าในความหมายที่ต่างกัน ไม้จึงถูกเลือกสรรในการสร้างงานศิลปะในความเชื่อจากการสำรวจข้อมูลพบว่า ในปัจจุบันมีการนำวัสดุสังเคราะห์ประเภทเรซินมาผลิตเป็นวัตถุ สิ่งของในความเชื่อเป็นจำนวนมาก นอกเหนือจากงานหล่อโลหะต่างๆ ที่มีการผลิตมานาน อย่างไรก็ตาม หากมองในแง่คุณค่าแล้วไม้ยังได้รับการยอมรับว่าเป็นวัสดุที่มากด้วยคุณค่า เนื่องจากการผลิตนั้น

ต้องใช้ความเพียร ไม่แต่ละชนิดมีความหมายและมีคุณค่าที่แฝงไว้ด้วยความเชื่อ จากการจัดเก็บข้อมูลในฝั่งสปป.ลาว พบว่า มีการนำไม้มาแกะสลักวัตถุสิ่งของในความเชื่อหลากหลายรูปแบบ เช่น รูปสัตว์ในความเชื่อเกี่ยวกับโชคชะตา เช่น เต่า มังกร รูปมือเกี่ยวกับการขอพึ่งบุญบารมี และอื่นๆ

การแกะสลักมือยาวถวายพระ พบในวัดจอมเพ็ด แขวงหลวงพระบาง

ภาพที่ 45 ตัวอย่างการแกะสลักมือยาวถวายพระตามความเชื่อภายในสิมที่หลวงพระบางของ สปป.ลาว

3.6 สรุปผลการสำรวจไม้แกะสลักในฝั่งลาว

ในภาพรวมจากการศึกษารวบรวมข้อมูลไม้แกะสลักในฝั่งลาว สามารถสรุปได้ว่า งานไม้ได้เข้ามามีบทบาทในวิถีชีวิตคนลาวในหลากหลายรูปแบบ นับตั้งแต่การใช้ในงานก่อสร้าง งานตกแต่งอาคารสถานที่ในพุทธสถาน การสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ต่างๆ การผลิตเป็นสิ่งของ เครื่องใช้ การผลิตเป็นของที่ระลึกเพื่อสร้างรายได้ และการนำมาประดิษฐ์เป็นสิ่งของในความเชื่อต่างๆ หากย้อนถึงในอดีตพบว่า งานไม้ ถือเป็นงานที่ถูกนำมาใช้มากที่สุด ด้วยเหตุที่สปป.ลาว มีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ มีพันธุ์ไม้หลากหลายให้เลือก และการนำไม้มาแกะสลักสร้างสรรค์ความงามถือว่า เป็นต้นตำหรับของรูปแบบและลวดลายที่หลากหลาย เช่น รูปแบบการสร้างโหงฮุด ทวย รูปแบบของการแกะสลักหน้าบัน ธงฉิ่ง พระพุทธรูปไม้ เป็นต้น

การศึกษาเปรียบเทียบงานไม้แกะสลักสองฝั่งโขง

งานไม้แกะสลัก เป็นหนึ่งในหลายสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ ซึ่งเกิดขึ้นในยุคที่มนุษย์เริ่มมองเห็นความศิวโล มองเห็นคุณค่าของสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบข้างว่า ไม่น่าจะมุ่งแต่ประโยชน์ใช้สอยเพียงอย่างเดียว แต่ควรเติมคุณค่าความงามลงไปด้วย ไม้ถ้าวัดที่ถูกนำมาประดิษฐ์เป็นสิ่งของ เครื่องใช้ในยุคนั้นๆ ด้วยเหตุที่ไม่มีไม้ในทุกพื้นที่ที่มนุษย์อาศัยอยู่ แม้ว่าในทางประวัติศาสตร์ไม้ที่นำมาประดิษฐ์เป็นสิ่งของ เครื่องใช้จะไม่ถูกกล่าวถึงมากนักดังเช่นยุคหิน ยุคโลหะ เพราะไม้ไม่

ค้อยมีหลักฐานปรากฏดังเช่นสิ่งของเครื่องใช้ชนิดอื่นที่มีความคงทนและมีอายุยืนยาว การศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ เป็นการบันทึกศึกษารวบรวมแหล่งข้อมูลด้วยภาพถ่าย ภาพวาดลายเส้น และข้อเขียน โดยนำงานไม้แกะสลักมาวิเคราะห์หาจุดเชื่อมโยงกับวิถีชุมชนในแถบลุ่มน้ำโขง บนความเชื่อที่ว่า การสร้างสรรค์ผลงานใดๆ ของมนุษย์ย่อมมีความเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมและความเชื่อเฉพาะถิ่น และรูปแบบ รูปทรง วิธีการผลิต และวัสดุสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามยุคสมัย ผลการศึกษาเชิงเปรียบเทียบและผลการวิเคราะห์ไม้แกะสลักของสองฝั่งโขงไทย-ลาว ดังนี้

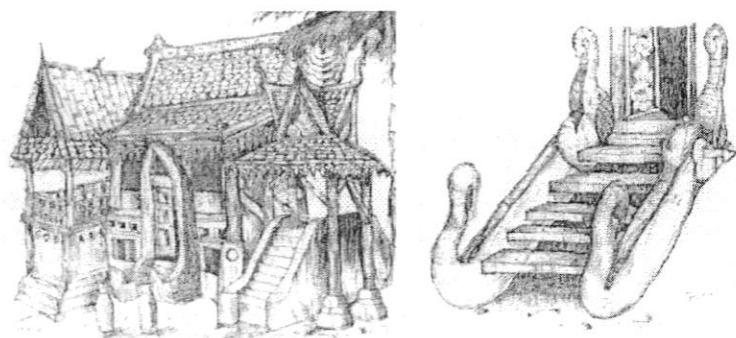
4.1 การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงเปรียบเทียบ

จากการศึกษาศิลปะไม้แกะสลักแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชิงเปรียบเทียบเพื่อค้นหาความเหมือนและความต่างในการสร้างสรรค์ผลงานไม้แกะสลักจากอดีตสู่ปัจจุบันของผู้คนในเขตพื้นที่สองฝั่งโขงระหว่างไทย กับ สปป.ลาว ซึ่งมีประเด็นที่น่าสนใจมากมาย ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ง่ายต่อการศึกษาค้นคว้าและครอบคลุมเนื้อหาที่ศึกษา จึงขอจำแนกผลการศึกษาออกเป็น 3 กรณีศึกษา ซึ่งมีข้อสรุปโดยสังเขป ดังนี้

กรณีศึกษาที่ 1 ด้านวัสดุและกระบวนการผลิต

ด้านการเลือกวัสดุ หรือเลือกไม้ในการแกะสลักของช่างสองฝั่งโขง พบว่า ไม้ที่นำมาใช้ในงานแกะสลักในฝั่งไทยและฝั่งลาวช่างผู้สร้างสรรค์ผลงานไม้แกะสลักมีข้อพิจารณาในการคัดเลือกไม้ที่ไม่แตกต่างกัน ซึ่งสาเหตุจากมีสภาพทางธรรมชาติไม่แตกต่างกันมาก รูปแบบสิ่งของเครื่องใช้ในวิถีชีวิตไม่แตกต่างกัน ซึ่งมีข้อสรุปเกี่ยวกับเกณฑ์พิจารณาในการคัดเลือกไม้ ดังนี้

1) คุณภาพของไม้ที่เหมาะสมกับลักษณะการใช้งาน เช่น ไม้แกะสลักที่มีความจำเป็นต้องตากแดด ตากฝน นิยมใช้ไม้เนื้อแข็งที่คงทนแข็งแรง เช่น ไม้ประดู่ ไม้พยุง ไม้มะค่า ไม้แกะสลักที่ใช้ในงานในร่มไม่รับน้ำหนักนิยมใช้ไม้มะม่วง จีว

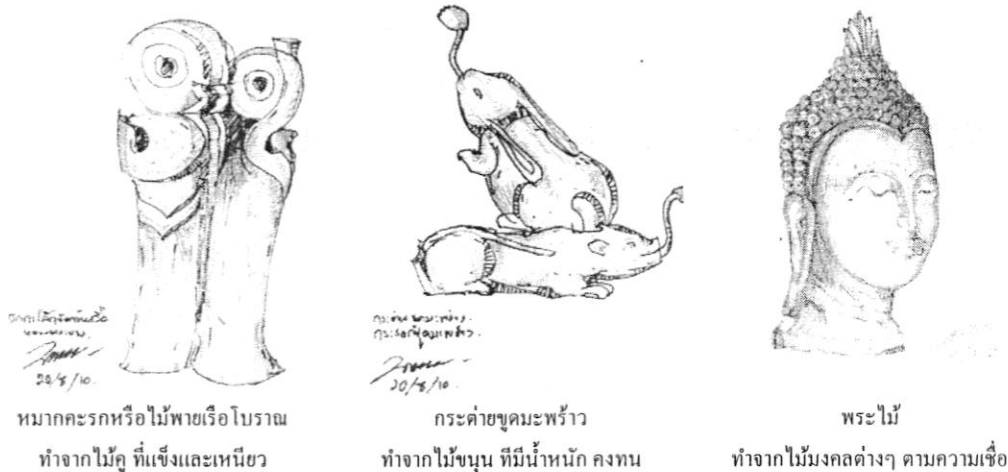

อาคาร และบันไดไม้แกะสลักรูปช้างนอนหงาย พิศิษัณห์ ร้านอติงคคุยเม้งของ บ้านช่างก่อ แขวงหลวงพระบาง

ภาพที่ 46 ภาพวาดการใช้ไม้แกะสลักอาคารสถานที่ในฝั่งลาว

ที่มา: ประสิทธิ์ พวงบุตร, 20 สิงหาคม 2553

2) ความเชื่อที่เกี่ยวข้อง ซึ่งส่วนใหญ่มักได้รับอิทธิพลจากคำบอกเล่า ตำนาน และความเกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น ชื่อไม้มงคลต่างๆ ไม้พยอม เชื่อว่า ช่วยพวยงชีวิตให้ดีขึ้นเป็นไม้ชั้นสูงไม่ควรนำมาทำแม่บันไดที่ใช้เหยียบย่ำทุกวัน ไม้ขนุน เชื่อว่า ช่วยหนุนส่งชีวิตให้สูงขึ้น ไม้กุน เชื่อว่า ทำให้ชีวิตพบแต่สิ่งดี หรือคำคุณ ไม้โพธิ์ เชื่อว่า เป็นต้นไม้มงคลที่พระพุทธเจ้าเคยนั่งอาศรัยเมงในการบำเพ็ญเพียร ไม้ยม เชื่อว่า จะทำให้เป็นที่นิยมชมชอบของคนทั่วไป ไม้ขาม เชื่อว่า จะทำให้เป็นที่เกรงขามแก่คนทั่วไป ด้วยความเชื่อต่างๆ เหล่านี้ส่งผลให้เกิดค่านิยมในการนำไม้มาแกะสลักสิ่งของเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้อง เช่น การแกะสลักพระไม้ การแกะสลักรูปเคารพบูชาต่างๆ เช่น ไม้จ้าวคำ ไม้จาก ต้นไม้ที่โคนฟ้าผ่าถือเป็นของหายาก จะนิยมนำมาแกะสลักของมีค่า มีราคา และเชื่อว่ามีอาถรรพ์ ศักดิ์สิทธิ์ช่วยด้านไสยศาสตร์ เช่น มีดหมอ ปลัดจิก และอื่นๆ จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ในวิถีชุมชนกับความเชื่อในเรื่องราวต่างๆ ถือเป็นสิ่งที่คงอยู่คู่กันมานาน รวมทั้งในวิถีชีวิตผู้คนแถบลุ่มแม่น้ำโขงทั้งสองฟากฝั่ง

ภาพที่ 47 ภาพวาด การสร้างสรรค์งานไม้แกะสลักประเภทของใช้ และงานพุทธศิลป์ในฝั่งลาว
ที่มา : ประสิทธิ์ พวงบุตร, 20-21 สิงหาคม 2553

3) ประโยชน์ใช้สอย ถือเป็นข้อพิจารณาที่มีความสำคัญต่อการคัดเลือกชนิดของไม้ และมีความสัมพันธ์โดยตรง เช่น หากต้องการใช้ในงานที่ต้องทนกับสภาพดินฟ้าอากาศ เพื่อสร้างส่วนเครื่องบน หรือส่วนหลังคาของสิม หอใด การเลือกไม้มักพิจารณาจากไม้เนื้อแข็งที่มีความเหนียว ไม้แตกร้าวเมื่อตากแดด เพราะมีไม้หลายชนิดที่เป็นไม้เนื้อแข็งแต่ไม่เหมาะที่จะตากแดดตากฝน แต่หากต้องการแกะสลักหน้ากากเพื่อใช้ในการละเล่นในงานประเพณี เช่น การแห่ผิวน้ำที่จังหวัดเลย การทำหน้ากากปู่ย่าเอี้ยที่หลวงพระบางควรเลือกใช้ไม้ที่มีน้ำหนักเบา ประเภทไม้จ้าว ไม้ต้นดินเป็ด

นอกจากจะน้ำหนักเบาแล้วยังสามารถลงสีได้ง่ายด้วย แต่หากต้องการทำสิ่งของที่ต้องการความแข็งแรง ความเหนียวน้ำหนักไม่มากประเภทไม้เท้า หรือสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ควรใช้ไม้มะเดื่อ ไม้ยอป่า เป็นต้น

4) ความยากง่ายในการผลิตและการหา ในการตัดสินใจเลือกไม้โดยส่วนใหญ่มักมาจาก สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่อยู่รอบตัว แม้ว่าบางครั้งจะรู้ว่าไม้ชนิดใดดีที่สุด เหมาะสมที่สุด หรือแกะสลักง่ายที่สุด แต่ด้วยข้อจำกัดที่ไม่มีไม้ชนิดนั้นในท้องถิ่น ส่งผลให้จำเป็นต้องตัดสินใจเลือกไม้ ที่พอใช้ได้และสามารถหาในท้องถิ่น ดังนั้นลักษณะงานจึงมีลักษณะของไม้และความยากง่ายในการ แกะสลักตามวัสดุที่มีในท้องถิ่น ดังเช่นงานแกะสลักของตกแต่งบ้านต่างๆ ในแถบลุ่มน้ำโขงในฝั่งไทย ส่วนใหญ่ใช้ไม้ประดู่ ไม้แดง ไม้มันปลา ไม้มะม่วง ไม้ฉำฉาหรือก้ามปู ส่วนในฝั่งโขงแถบแขวง หลวงพระบางส่วนใหญ่ใช้ไม้มะค่า ไม้ซ้อ ไม้พุง ไม้เหล่านี้นอกจากจะทนทานแข็งแรง ซึ่งแตกต่างจากภาคเหนือของไทยที่มีไม้สักจำนวนมาก สะดวกต่อการแกะสลักและผิวมีความสวยงาม

ด้านกระบวนการผลิตไม้แกะสลักสองฝั่งโขง สำหรับขั้นตอนวิธีการในการทำงานแกะสลักนั้น พบว่า ในกระบวนการแกะสลักไม้ทั่วไปมี 7 ขั้นตอน คือ 1) การร่างแบบแนวคิด 2) การออกแบบ 3) การเขียนแบบ 4) การจำลองต้นแบบ 5) การเตรียมวัสดุ 6) การเตรียมเครื่องมือ และ 7) การ แกะสลัก ซึ่งทั้ง 7 ขั้นตอนนี้ ถือเป็นหลักการที่ช่างแกะสลักในไทยหลายแห่งยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ดังนั้นเพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูลกระบวนการผลิตในพื้นที่จริง จึงได้สืบค้นหาช่างแกะสลักทั้งใน ฝั่งไทยและฝั่งลาว พบว่า ช่างไม้แกะสลักในเขตพื้นที่ฝั่งแม่น้ำโขงของไทย 7 จังหวัด ประกอบด้วย เชียงราย เลย หนองคาย นครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญ และอุบลราชธานี ในปัจจุบันไม่พบ ช่างฝีมือด้านแกะสลักไม้ แม้ว่าจะมีงานแกะสลักใหม่ๆ ปรากฏให้เห็นตามร้านค้าหรือศูนย์จำหน่าย สินค้า OTOP แต่ส่วนใหญ่เป็นงานที่รับมาจากเขตพื้นที่อื่น เช่น แม่สอด จังหวัดตาก อำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่ และอำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ นอกจากนั้นจะเป็นงานแกะสลักประเภทของที่ระลึก หรือของตกแต่งที่ผลิตอย่างง่ายๆ ในแบบชาวบ้านที่ผลิตไม่ต่อเนื่อง และยังขาดทักษะฝีมือ สำหรับ ในพื้นที่ภาคอีสานพบว่า มีงานไม้แกะสลักนอกเขตพื้นที่ลุ่มน้ำโขง ที่บ้านสะไมย์ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ที่มีการผลิตต่อเนื่อง จำนวนหลายราย ซึ่งเป็นที่ยอมรับและรู้จักทั่วไป งานส่วนใหญ่ที่ ผลิตเป็นงานด้านพุทธศิลป์ประเภท พระไม้ โห่ ทวย และอื่นๆ นอกจากนั้นยังรับงานตามใบสั่ง ประเภท แกะสลักประติมากรรม หน้าต่าง เฟอร์นิเจอร์ เป็นต้น ถือเป็นงานฝีมือที่สืบต่อกันมา ไม้ที่ใช้ส่วนใหญ่ เป็นไม้ที่หาได้ในท้องถิ่น เช่น ไม้แดง ไม้ประดู่ ไม้มันปลาหรือกันเกรา และอื่นๆ ส่วนการสำรวจ ข้อมูลในแถบลุ่มน้ำโขงฝั่งลาวพบว่า มีช่างแกะสลักกระจายอยู่ทั่วไปในหลายพื้นที่ อีกทั้งมีการส่งเสริม จากหน่วยงานภาครัฐเปิดการเรียนการสอนทักษะเกี่ยวกับทักษะวิชาชีพ ที่สอดคล้องกับสภาพในท้องถิ่น ซึ่งจากการสัมภาษณ์ ช่างไม้แกะสลักโดยส่วนใหญ่มักได้รับการศึกษาเพิ่มเติมจากโรงเรียนวิจิตรกรรม ที่เปิดสอนหลักสูตรวิจิตรกรรมระยะสั้น ที่นครหลวงเวียงจันทน์ ส่งผลให้ผลงานที่ผลิตจำหน่ายสอดคล้อง

กับกระแสดลาดที่ต้องการผลงานแกะสลักที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ดังนั้นเมื่อศึกษาเปรียบเทียบอาจกล่าวได้ว่า ช่างฝีมือด้านงานไม้แกะสลักแถบลุ่มน้ำโขงในฝั่งลาวยังคงมีการสืบทอดอย่างเป็นระบบ และมีโอกาสที่จะพัฒนาต่อไปอย่างต่อเนื่อง ด้วยปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการ เช่น วัสดุประเภทไม้ยังมีอีกมาก ภาครัฐให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง มีแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ อีกยาวนาน มีศิลปวัฒนธรรมเฉพาะและชัดเจน ปัจจัยเหล่านี้จะส่งผลกระทบต่องานฝีมือในงานไม้แกะสลักอีกนาน ส่วนงานไม้แกะสลักแถบลุ่มน้ำโขงในฝั่งไทย อาจกล่าวได้ว่า ช่างพื้นบ้านที่ทำอย่างต่อเนื่องไม่มีแล้ว จึงเป็นเรื่องยากที่จะเสาะแสวงหา ส่วนใหญ่หากต้องการใช้งานไม้แกะสลักมักซื้อสำเร็จจากร้านค้า หรือแหล่งผลิตอื่น หรือจ้างช่างในท้องถิ่นอื่น ดังนั้นในการศึกษากระบวนการผลิตไม้แกะสลักในแถบลุ่มน้ำโขงในครั้งนี้ จึงขอนำเสนอเฉพาะตัวอย่างจากช่างในแขวงหลวงพระบาง 2 ราย ที่ใช้ขั้นตอนการผลิตแบบเดียวกัน ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

ช่างแกะสลักคนที่ 1 ชื่อช่างคำแสน จิตตะวง อายุ 45 ปี อาศัยอยู่เลขที่ 05 หน่วย 1 บ้านผานม แขวงหลวงพระบาง ตั้งอยู่บริเวณศูนย์จำหน่ายสินค้าบ้านผานม ภรรยาชื่อ จันตี จิตตะวง อายุ 43 ปี จำหน่ายสินค้าที่ตลาดแลง หน้าฟู้ส แขวงหลวงพระบาง ทุกวัน ประสบการณ์เคยทำงานแกะสลักไม้มานาน และเคยเรียนงานฝีมือการแกะสลักไม้เพิ่มเติมจากโรงเรียนวิจิตรกรรม ซึ่งจบเมื่อปี ค.ศ. 1987 รวมทำงานไม้แกะสลักมากกว่า 30 ปี ลักษณะของผลงานเป็นประเภทประติมากรรม หน้าต่างของที่ระลึกต่างๆ เช่น ทวยย่อส่วนจากวัดต่างๆ ในหลวงพระบาง พระพุทธรูป กรอบรูป และอื่นๆ

ช่างแกะสลักคนที่ 2 ชื่อช่างเชียงสุข กัมมะทิ อายุ 47 ปี อาศัยอยู่เลขที่ 46 หน่วย 4 บ้านชาด แขวงหลวงพระบาง ปัจจุบันเช่าห้องแถวเปิดร้านจำหน่ายและแกะสลักหน้าร้าน อยู่บ้านข้างค้อง แขวงหลวงพระบาง ซึ่งเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวผลิตกระดาษสาและผ้าทอมือเก็บจิด เริ่มเปิดกิจการแกะสลักมาตั้งแต่ ปี ค.ศ. 1091 ประสบการณ์ในการทำงานไม้แกะสลัก 19 ปี ลักษณะของผลงานเป็นประเภทของที่ระลึกต่างๆ เช่น พระพุทธรูป เสียรพระพินเนส ช้าง ม้า และรูปในความเชื่อต่างๆ

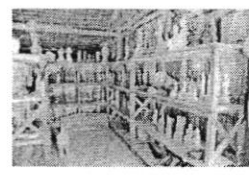
หัวคำแสน จิตตะวง บ้านผานม

แหล่งผลิตและจำหน่าย

หัวเชียงสุข กัมมะทิ บ้านข้างค้อง

แหล่งผลิตและจำหน่าย

ภาพที่ 48 ช่างแกะสลักไม้ในแขวงหลวงพระบาง

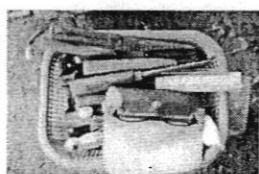
จากการสัมภาษณ์ช่างผู้ผลิตงานไม้แกะสลักในแขวงหลวงพระบางทั้ง 2 ราย สามารถสรุปเป็นขั้นตอนในการทำงานได้ 4 ขั้นตอน ดังนี้

1) การร่างแบบและออกแบบ เป็นการร่างแนวคิดในส่วนที่จะแกะสลัก เพราะงานโดยทั่วไปจะมีใน 2 ลักษณะ คือ (1) การคิดค้นรูปแบบขึ้นเองโดยพิจารณาจากกระแสความต้องการทางการตลาด โดยอาศัยประสบการณ์การขายและการสอบถามลูกค้าที่ผ่านมา ซึ่งบางครั้งร่างแบบลงบนกระดาษก่อน บางครั้งร่างบนแผ่นไม้ที่จะแกะสลักทั้งนี้ขึ้นกับความยากง่ายของงาน (2) การร่างแบบตามความต้องการของลูกค้า บางครั้งใช้วิธีการคุยไปเขียนไป บางครั้งนำมาคิดมาเขียนแบบร่างภายหลัง บางครั้งลูกค้ามีแบบหรือมีของตัวอย่างที่ใกล้เคียงมาให้ดูเพื่อปรับปรุงแก้ไข หลังจากนั้นจึงพิจารณาแล้วแต่กรณีว่าควรลงรายละเอียดที่เกี่ยวข้องเพื่อความสะดวกในการผลิตหรือให้ลูกค้าดูก่อนหรือไม่ ทั้งนี้ในขั้นนี้ผู้ออกแบบจะต้องพิจารณาว่า ไม้ที่จะนำมาแกะสลักนั้นเป็นไม้อะไร มีลักษณะหรือคุณภาพอย่างไร ขนาดเท่าไร คุณค่าความงามที่จะสะท้อนออกมาอยู่ที่ไหน ส่วนใดคือส่วนที่จะต้องให้ความสำคัญเป็นพิเศษ หลังจากนั้นต้องพยายามนึกถึงวันเวลาแล้วเสร็จด้วย ว่าเมื่อไรจึงจะเสร็จสมบูรณ์ สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่มีผลแต่เพียงการผลิตแต่มีผลต่อราคาจำหน่ายและผลกำไรด้วย เพราะถ้าเวลาจำกัดแต่ช่างออกแบบยาก ย่อมทำให้งานไม่แล้วเสร็จได้ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะเป็นตัวกำหนดในเบื้องต้น

2) การเตรียมวัสดุและเครื่องมือ ต้องคิดคำนึงเสมอว่า จะสร้างรูปอะไร และใช้ไม้อะไร ไม้แต่ละชนิด ย่อมมีธรรมชาติที่แตกต่างกัน เช่น ความแข็ง ความเหนียว ความเปราะ ความหดตัว เมื่อเจอสภาวะอากาศ การแตกร้าวเมื่อเจอแดด การร่อนน้ำ การทนต่อแมลงกัดแทะ สิ่งต่างๆ เหล่านี้มีส่วนมาจากอายุของไม้และชนิดของไม้ จากการสัมภาษณ์ ช่างเชียงสุข กัมมะทิ บอกว่า ไม้ที่ใช้มากที่สุดในปัจจุบันคือ ไม้ก่าพี ไม้มะค่า ไม้ชะยูง/ไม้พุง ไม้จันทร์หอม ไม้มะยมหอม เป็นชื่อไม้เฉพาะถิ่น บางชื่อใช้ชื่อเดียวกับสิ่งไทยบางชื่อเรียกขานไม่เหมือนกัน โดยบอกว่าไม้เหล่านี้ชาวต่างชาตินิยมมาก ส่วนช่างคำแสน จิตตะวง นิยมใช้ไม้ประดู่ ไม้มะค่า ไม้สัก ไม้ซ้อ ไม้พุง ซึ่งพิจารณาจากลักษณะงานที่ผลิตมีความหลากหลายทั้งแบบที่ต้องลงสีดำ สีอ่อนไม้ แลคเกอร์ และแบบธรรมชาติ เมื่อตัดสินใจเลือกชนิดของไม้ได้แล้ว จึงพิจารณาเครื่องมือในการผลิตที่มีอยู่เดิม เครื่องมือที่เหมาะสมกับการใช้งานหรือเพียงพอต่อการใช้งาน ย่อมมีความสำคัญต่อการปฏิบัติงานอย่างยิ่ง โดยช่างแต่ละคนจะมีความถนัดและความพอใจในเครื่องมือต่างกัน โดยเฉพาะสิ่วที่มีจำนวนมาก มีหลากหลายขนาด มีหลากหลายรูปแบบ

เหล็กดอก

การจัดเก็บ

สิ่วและเหล็กดอก

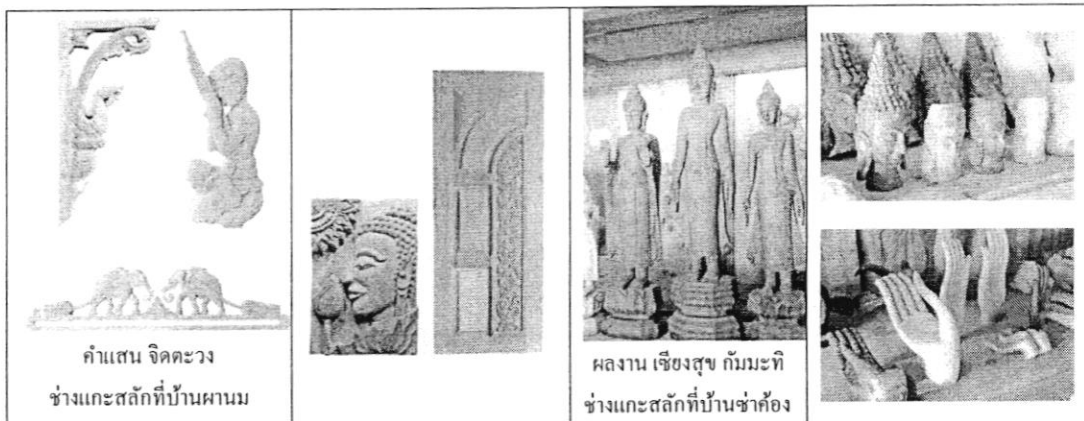

สิ่วขนาดต่างๆ

ภาพที่ 49 อุปกรณ์ในการแกะสลักไม้

3) การแกะสลัก การลงมือทำจะมีรายละเอียดมากนับแต่การวางตำแหน่งไม้ที่จะใช้แกะสลัก การขีดดัดหรือการหมุนตัวไม้ การวาดเส้นบนเนื้อไม้ การวางตำแหน่งเครื่องมือที่สะดวกต่อการหยิบใช้งาน การกะสเกลหรือสัดส่วนและอื่นๆ ช่างแต่ละคนจะมีวิธีการจัดวางตำแหน่งตามความถนัดของตนเป็นหลัก ซึ่งในขั้นนี้ถือกันว่าเป็นขั้นสำคัญ

4) การตกแต่งชิ้นงาน หลังการแกะสลักทุกครั้ง ช่างแกะสลักจะต้องยอมเสียเวลาจำนวนมากกับการขัดผิวด้วยกระดาษทรายตั้งแต่กระดาษทรายหยาบจนกระทั่งใช้กระดาษทรายละเอียด ช่างหลายคนมักมองข้ามความสำคัญนี้ไป ซึ่งตามความเป็นจริงแล้ว ผู้เขียนเห็นด้วยกับช่างในหลวงพระบางที่ไม่ละเลยข้อนี้ เพราะงานที่ผ่านการขัดผิวเรียบร้อยย้อมส่งผลต่อยอดจำหน่ายที่สูงขึ้นทำให้ผลงานควมมีระดับสูงขึ้น หลังการขัดผิวช่างจะมีทางเลือก 2 ทาง คือ การลงสีทึบไม่ให้เห็นผิวไม้ที่แท้จริง และการโหว้ลายไม้ตามธรรมชาติ ทั้งนี้อาจทาน้ำยาเคลือบผิวแบบใสมันหรือแบบผิวด้าน หรือไม่ทาเลยก็ได้ เกณฑ์ในการพิจารณานี้ไม่มีกฎตายตัวแต่ขึ้นอยู่กับกระแสความต้องการของลูกค้า การตัดสินใจขัดย้อมส่งผลต่อยอดจำหน่ายเช่นเดียวกัน เมื่อทำผิวเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงนำสินค้าออกจำหน่าย ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายที่ผลิตภัณฑ์ประเภทนี้ ในปีที่มีการสำรวจข้อมูลยังไม่มีการทำฉลากสินค้าหรือบรรจุภัณฑ์ใดๆ ทำให้ลูกค้าไม่สามารถติดต่อสั่งซื้อได้ในภายหลัง

ภาพที่ 50 ตัวอย่างงานไม้แกะสลักที่แขวงหลวงพระบาง

เครื่องมือที่ใช้ในงานแกะสลักไม้

จากการศึกษากระบวนการในการผลิตงานไม้แกะสลักข้างต้น อาจจำแนกเครื่องมือใช้ในงานแกะสลักไม้ออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 เครื่องมือที่ติดตั้งใช้งานในสถานที่

เครื่องมือชนิดนี้เป็นเครื่องมือของช่างที่จำเป็นต้องใช้งานทั่วไป ในการปฏิบัติงาน ส่วนใหญ่จะประจำอยู่กับสถานที่ปฏิบัติงาน เช่น รอกยกน้ำหนัก แม่แรงยกน้ำหนัก เลื่อยผ่าท่อนไม้ซุง ส่วนแท่นซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมือหนัก และช่างแกะสลักจำเป็นต้องใช้เครื่องมือเหล่านี้ในบางโอกาส บางครั้งหากมีความจำเป็น เครื่องมือเหล่านี้ก็อาจถูกนำมาใช้งานนอกสถานที่ได้เช่นกัน

ส่วนที่ 2 เครื่องมือที่ใช้ช่วยงานแกะสลัก

เครื่องมือเหล่านี้เป็นเครื่องมือเสริมจากเครื่องมือหนัก ขนาดเครื่องมือจะเล็กกว่าเครื่องมือทั่วไป เช่น เลื่อยสำหรับซอยไม้ คานงัด แม่แรงยกย้ายปรับมุมหรือพลิกซีก เครื่องมือวัดระยะความห่าง วัดความลึก วัดความตื้น และอื่น ๆ

ส่วนที่ 3 เครื่องมือช่างแกะสลัก

เครื่องมือหรืออุปกรณ์ในการปฏิบัติงานของช่างแกะสลัก ซึ่งช่างแต่ละคนจะมีเครื่องมือหรืออุปกรณ์ประจำตัวตามที่ตนชอบและถนัด เครื่องมือเหล่านี้มักเป็นเครื่องมือที่พกย้ายนำติดตัวไปได้ ซึ่งมีหลายอย่าง เช่น ส่ว ในหมวดของส่วจะมีขนาดต่างๆ กัน เช่น ส่วแบน ส่วเล็บมือ และในส่วแต่ละอย่างก็มีความแตกต่างกันออกไปอีก เช่น ส่วแบนหน้าเรียบ หน้าโค้งมน หน้าเว้า เป็นต้น

กรณีศึกษาที่ 2 ด้านรูปแบบและคุณค่าในงานศิลปะ

การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบ และคุณค่าในงานศิลปะของงานไม้แกะสลักสองฝั่งโขง ในเขตพื้นที่ชายแดนประเทศไทย และ สปป.ลาว อาจแยกพิจารณาความเหมือน ความแตกต่าง และความสัมพันธ์ที่มีความเกี่ยวเนื่องกัน ได้ดังนี้

การศึกษาในฝั่งประเทศไทย พบว่า ในเขตพื้นที่ฝั่งประเทศไทยมีจังหวัดที่อยู่ติดแม่น้ำโขงจำนวน 7 จังหวัด คือ เชียงราย เลย หนองคาย นครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญ และอุบลราชธานี แหล่งที่มีการใช้งานไม้แกะสลักในพุทธสถานมากที่สุด คือ จังหวัดอุบลราชธานี รองลงมามีระดับที่ใกล้เคียงกันคือ เลย หนองคาย นครพนม มุกดาหาร และที่พบในระดับน้อย คือ เชียงราย และอำนาจเจริญ ซึ่งพบว่าศิลปะงานไม้แกะสลักส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลเชิงช่างจากอาณาจักรล้านช้าง และได้รับอิทธิพลเชิงช่างจากศิลปรัตนโกสินทร์ในช่วงหลัง ในอดีตมีการถ่ายทอดงานฝีมือผ่านความเชื่อ ความศรัทธาในพุทธศาสนาออกมาเป็นงานศิลปะในรูปแบบต่างๆ เช่น งานตกแต่งเครื่องบนของศาสนาจารย์ คันทวย ธรรมาสน์ พระไม้ และอื่นๆ ซึ่งแตกต่างจากงานในพุทธสถานของเชียงรายที่ส่วนใหญ่เป็นงานปูนปั้น และงานโลหะ มีพระพุทธรูปสัมฤทธิ์จำนวนมาก โดยรูปแบบงานส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากล้านนาและบางส่วนจากยุคสมัยขอม แต่หากพิจารณางานศิลปะไม้แกะสลักประเภทของตกแต่งบ้าน ของใช้ และของที่ระลึก พบว่า จังหวัดที่มีงานไม้แกะสลักประเภทนี้มากที่สุด คือ เชียงราย โดยเฉพาะที่หอฝิ่นและด่านแม่สายชายแดนไทย-พม่า สำหรับการสืบทอดฝีมือช่างแกะสลัก

พบว่า งานช่างแกะสลักในแถบลุ่มแม่น้ำโขงในปัจจุบันขาดการสืบทอด ช่างที่พบในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นการเรียนรู้งานแกะสลักจากช่างในภาคเหนือ และมีเพียงจำนวนน้อยที่ยังคงผลิตเป็นงานฝีมือชาวบ้าน ซึ่งไม่สามารถผลิตในเชิงธุรกิจได้

กรณีศึกษาในฝั่งสปป.ลาว ในเขตพื้นที่ฝั่งสปป.ลาว ที่อยู่ติดแม่น้ำโขงซึ่งมีอยู่หลายแขวง โดยเลือกสำรวจใน 4 แขวง คือ นครหลวงเวียงจันทน์ แขวงหลวงพระบาง แขวงไชยะบูลี และสะหวันนะเขต พบว่า ไม้แกะสลักใน สปป.ลาว ถือเป็นงานต้นแบบล้านช้าง ที่มีลักษณะเดียวกับงานไม้แกะสลักในอีสานยุคต้น ซึ่งพบว่า มีข้อสังเกตในความเหมือนที่พอเทียบเคียงได้ในหลายประเด็น เช่น ลักษณะของการใช้โฮงสอด ลักษณะของพญานาค ลักษณะของคันทวย และลักษณะการใช้ลวดลายต่าง ๆ

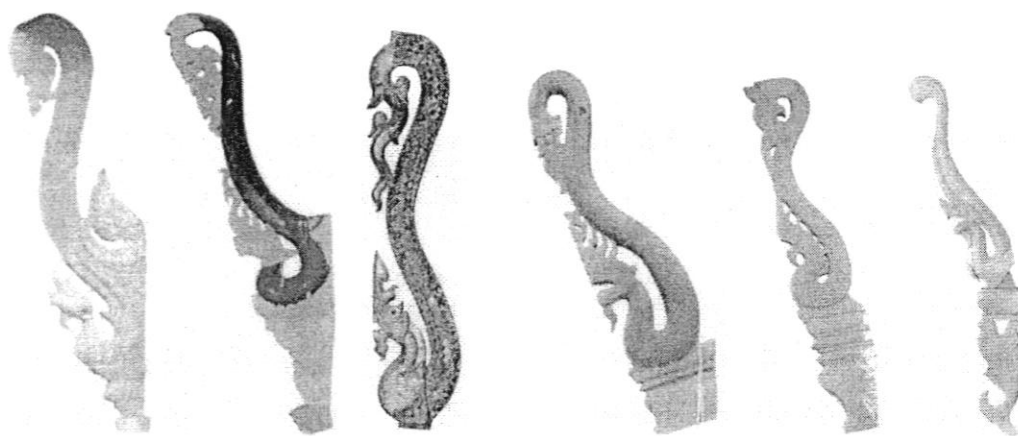
การศึกษาเปรียบเทียบงานพุทธศิลป์สองฝั่งโขงในแง่ของรูปแบบทางศิลปะ

จากผลการศึกษางานพุทธศิลป์สองฝั่งโขง ไทย-ลาว พบว่า งานพุทธศิลป์ที่สำรวจมีจำนวนมากทั้งด้านรูปแบบและจำนวนชิ้น ดังนั้นจึงทำการศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะงานที่โดดเด่น และสามารถสะท้อนให้เห็นการสืบทอดทางวัฒนธรรม ดังนี้

ทวย หรือคันทวย

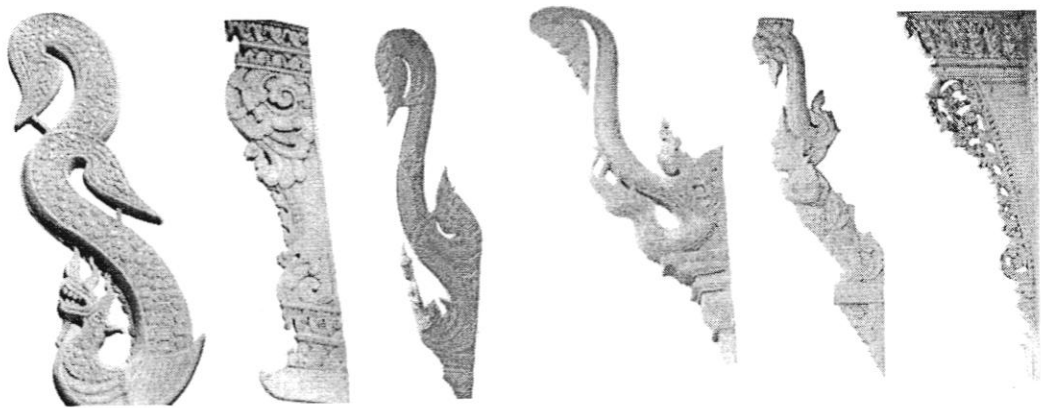
ทวย เป็นงานพุทธศิลป์ที่ใช้ในงานตกแต่งศาสนาคารสองฝั่งโขง ไทย-ลาว พบว่า ทวยในฝั่งลาว ส่วนใหญ่เป็น ทวยนาค รองลงมา ทวยแขนง ทวยเทพพนม ทวยหูช้าง ส่วนที่พบจำนวนน้อยคือ ทวยแผง สำหรับทวยนาคที่พบส่วนใหญ่เป็น ทวยแบบนาคหางปลอย ซึ่งไม่พบทวยแบบนาคหางพัน

ทวยในฝั่งไทย ส่วนใหญ่เป็น ทวยนาค แบบนาคหางปลอย รองลงมา คือ ทวยแผง ทวยแขนง ทวยเทพพนม ส่วนทวยหูช้าง พบไม่มากนัก

ทวยนาค (ไทย)

ทวยนาค (สปป. ลาว)

ทวยต่างๆ (ไทย)

ทวยต่างๆ (สปป. ลาว)

ภาพที่ 51 ตัวอย่างทวยไม้แกะสลักสองฝั่งโขง ไทย-ลาว

เมื่อศึกษาเปรียบเทียบลักษณะของทวยทั้งสองฝั่งโขง สามารถสรุปได้ว่า ทวยทั้งสองฝั่งโขง มีลักษณะรูปทรงที่ใกล้เคียงกัน มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นทั้งด้านความอ่อนช้อย นิยมใช้รูปทรงของนาครประกอบทวยในรูปลักษณะเดียวกัน ซึ่งเป็นแบบของกลุ่มช่างล้านช้างแถบหลวงพระบาง และเวียงจันทน์

หากพิจารณาในแง่ของความนิยมแล้วจะพบว่า ทวยที่ได้รับความนิยมทั้งสองฝั่งโขง คือ ทวยนาคร ทวยนาครถือว่า เป็นงานพุทธศิลป์ที่มีความงดงาม ในอดีตใช้เพื่อวัตถุประสงค์ในการค้าขาย เป็นวัตถุประสงค์หลัก จากนั้นจึงนำมาสร้างสรรค์ความงาม โดยเลือกไม้เนื้อแข็งที่มีความคงทน ไม่แตกร้าว และอาจตกแต่งตามลวดลายต่างๆ ส่วนในช่วงหลังไม่ค่อยนิยมใช้ไม้แต่ใช้ปูน เมื่อดูวัตถุประสงค์การใช้ที่แท้จริงจะเห็นว่า เน้นที่ความสวยงามตามแบบอย่างโบราณ วัตถุประสงค์ในการค้าขายเพื่อเสริมความแข็งแรงเป็นความสำคัญอันดับรองลงมา ทวยนาคร มีรูปแบบที่แตกต่างกันไปบ้าง ตามความคิดสร้างสรรค์ของช่างและคำแนะนำของเจ้าอาวาส รวมทั้งทวยกวัด เช่น บางแห่งเป็นรูปทวยนาครหางปล่อยยาวมาด้านเดียวกับหัวนาคร บางแห่งหางวกกลับหลัง บางแห่งเป็นนาครหางพัน บางแห่งมีฐานรองสวนหัวสวยงาม บางแห่งใช้ไม้รองรับส่วนหัวนาครแบบง่ายๆ ไม่ตกแต่ง แต่มีสิ่งหนึ่งที่มีลักษณะเหมือนกันทั้งสองฟากฝั่งก็คือ เป็นนาครแบบมีปีก แม้ว่าจะมีบางแห่งแกะสลักแบบแนบกับตัวนาคร บางแห่งกางปีกดูน่าเกรงขามก็ตาม

ที่มา : วิโรฒ ศรีสุโร, 2540ก : 38

ที่มา : วิโรฒ ศรีสุโร, 2540ก : 38

ที่มา : ปίδα สะหวัดวง, 1988 : 24

ที่มา : ปίδα สะหวัดวง, 1988 : 101

ทวยนาค (ไทย)

ทวยนาค (สปป. ลาว)

ภาพที่ 52 ตัวอย่างทวยนาคไม้แกะสลักสองฝั่งโขง ไทย-ลาว

แม้ว่าการพิจารณาในรายละเอียดของทวยที่ใช้ในสองฝั่งโขง จะมีความแตกต่างกันบ้างก็ถือว่าเป็นการสร้างสรรค์งานเพิ่มเติมที่อาจเกิดขึ้นตามความนิยมเฉพาะถิ่น ตามความคิดสร้างสรรค์ของช่าง และอาจเกิดจากการตามอย่างอิทธิพลที่ได้รับ ซึ่งน่าจะถือว่าเป็นเสน่ห์ของงานศิลปะพื้นบ้าน ปัจจุบันทวยทั้งสองฝั่งโขงถือเป็นงานที่หาชมได้ยากแล้ว ด้วยความนิยมในการใช้งานปูน ซึ่งเชื่อว่าเป็นอนาคตอาจหาได้เฉพาะตามพิพิธภัณฑ์เท่านั้น

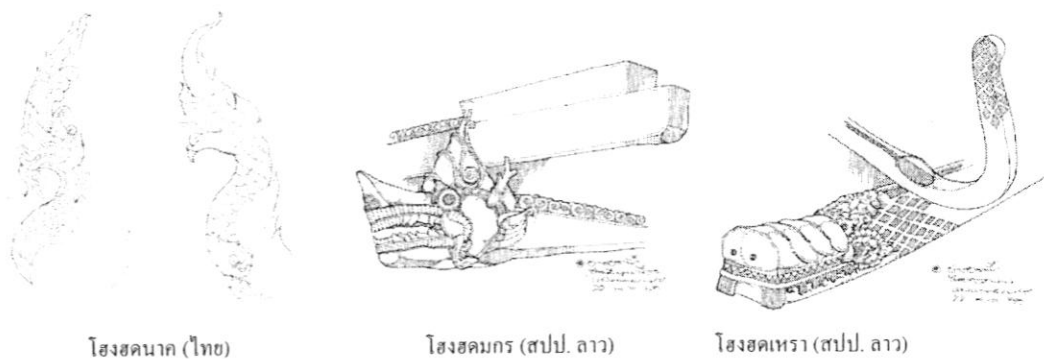
โองสอด

โองสอดเป็นงานพุทธศิลป์อีกประเภทหนึ่งที่น่าสนใจ ซึ่งผลการสำรวจสามารถนำมาศึกษาเปรียบเทียบโดยแยกศึกษาออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

การใช้โองสอด ที่พบในสองฝั่งโขง ไทย-ลาว

โองสอดในฝั่งไทย พบว่า การใช้โองสอดมีในหลายพื้นที่ โดยเฉพาะวัดที่มีอายุเก่าแก่ กระจายอยู่ทั่วไปไม่เฉพาะในแถบลุ่มน้ำโขง แต่มีทั่วไปในภาคอีสาน ส่วนในภูมิภาคอื่นของไทยไม่มีการใช้

โองสอดในฝั่งลาว พบว่า การใช้โองสอดในสปป.ลาว มีการใช้ในแทบทุกพื้นที่ที่มีวัด เทศกาลที่นิยมนำโองสอดมาใช้คือ เทศกาลเนา หรือสงกรานต์ เดือนเมษายน โดยใช้สำหรับรดหรือสรงน้ำพระพุทธรูป พระสงฆ์ เจ้านาย หรือผู้ใหญ่ที่ผู้คนเคารพนับถือ ลักษณะของโองสอดใน สปป.ลาว มีลักษณะเป็นรูปคล้ายเรือจำลองขนาดเล็กยาว

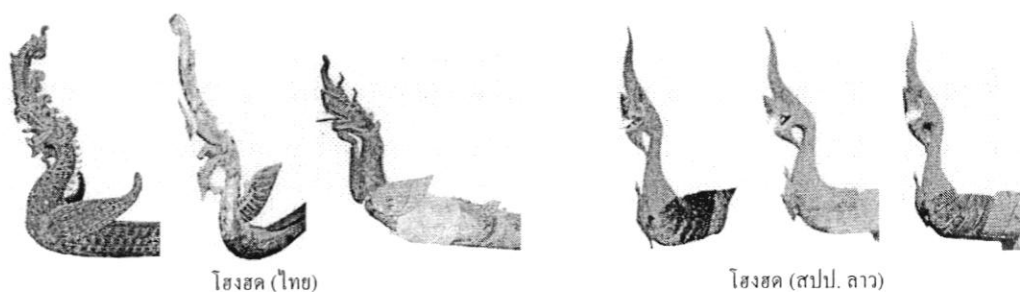
ภาพที่ 53 ตัวอย่างรูปแบบโองศไม้แกะสลักสองฝั่งโขง ไทย-ลาว

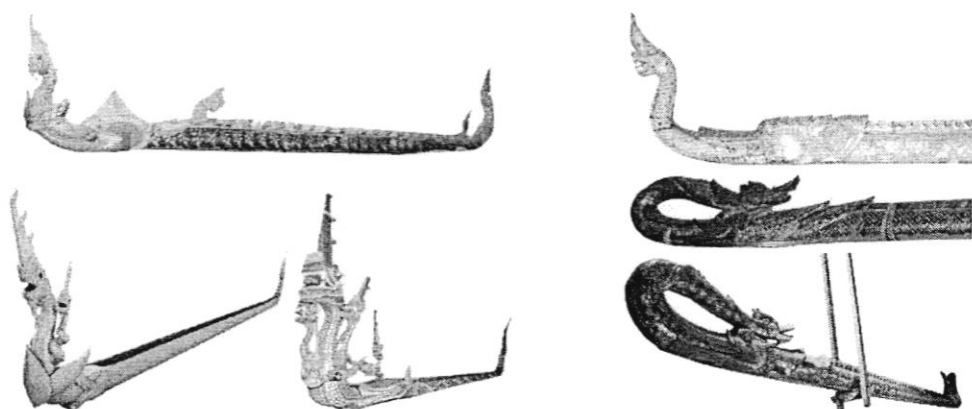
ที่มา : เสกสรรค์ ศรีสันต์, 20 สิงหาคม 2553.

รูปแบบของโองศ แยกศึกษาเปรียบเทียบออกเป็น 2 ส่วน คือ

ส่วนหัวของโองศในฝั่งไทย อาจจำแนกได้เป็น 4 ลักษณะคือ โองศแบบนาคตัวเดียว โองศนาคแบบต่อตัว โองศเหราคายนาค/งู/เงือก และโองศหัวสัตว์อื่นๆ เช่น ช้าง เป็นต้น รูปแบบที่ถูกนำมาใช้มากที่สุดคือ นาค ที่มีทั้งแบบเศียรเดียว และสามเศียรนิยมใช้เป็นนาคอ้าปาก และมีปีกแสดงถึงความองอาจสง่างาม

ส่วนหัวของโองศในฝั่งลาว และฝั่งไทย พบว่า มีลักษณะใกล้เคียงกันทางด้านรูปแบบ ส่วนรูปทรงที่อ่อนช้อย พลั้วไหว และความสง่างาม อาจมีความแตกต่างตามอิทธิพลที่ได้รับในแต่ละท้องถิ่น เช่น นาคในฝั่งไทยจะมีการออกแบบให้มีปีกที่ชัดเจน โดดเด่น จนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และส่วนหัวจะนิยมสร้างให้ยาวและอ่อนช้อย ให้เห็นความสง่างาม หากจำแนกรูปแบบที่เหมือนกัน อาจจำแนกได้เป็น 4 ลักษณะคือ โองศแบบนาคตัวเดียว โองศนาคแบบต่อตัว โองศเหราคายนาค/งู/เงือก และโองศหัวสัตว์อื่นๆ เช่น ช้าง มังกร หรือมกร ส่วนโองศที่พบมากที่สุด คือ โองศแบบนาคตัวเดียว รองลงมาคือ เหราคายนาค

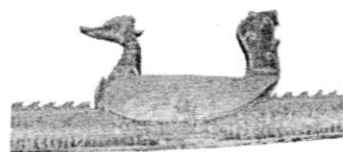

โองศดเหรายคายนาค ในฝ่งประเทศไทย

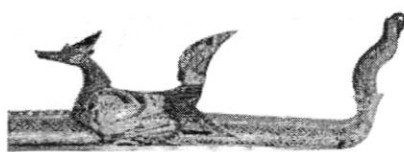
โองศดเหรายคายนาค และเหรายคายเงือก (งู) ในฝ่ง สปป. ลาว

ภาพที่ 54 เปรียบเทียบลักษณะรูปแบบของโองศดในพื้นที่สองฝ่งแม่น้ำโขง

ส่วนหางของโองศดในฝ่งลาวและฝ่งไทย พบว่า ส่วนของช่วงกลางมีทั้งแบบตกแต่งด้วย นกหงส์ นกหัสดี และส่วนหางที่เน้นความอ่อนช้อยที่รับกับส่วนหัวและลำตัว บางแห่งทำเป็นหาง เชิดขึ้น บางแห่งวงงอเข้าหาตัว ส่วนที่น่าสนใจอีกจุด

นกหัสดี ส่วนกลางโองศดในฝ่งประเทศไทย

นกหัสดี ส่วนกลางและหางโองศด ในฝ่งสปป. ลาว

ภาพที่ 55 เปรียบเทียบลักษณะรูปแบบนกหัสดีในส่วนกลางของโองศดในพื้นที่สองฝ่งแม่น้ำโขง

ทั้งนี้อาจสรุปได้ว่า การใช้โองศด เป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาตั้งแต่ยุคอาณาจักรล้านช้าง เจริญรุ่งเรืองทางด้านพุทธศาสนา การใช้โองศดเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นความเชื่อมโยงของสองฝ่งโขง ที่มีการสืบทอดงานในลักษณะเดียวกัน ถือเป็นวัฒนธรรมร่วมของผู้คนที่คนในพื้นที่อื่นไม่มี หากมอง ในแง่ของการสร้างสรรค์ผลงานในเชิงศิลปะจะพบว่า มีสัตว์ตามตำนานความเชื่อ หรือที่นิยมเรียกกันทั่วไปว่า สัตว์ป่าหิมพานต์มาใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานหลายชนิด นอกจากนาค ที่ถือว่าเป็นสัตว์ ในตำนานที่อยู่ในความเชื่อทางพุทธศาสนาแล้ว ยังพบว่า มีการนำ เหยรา และนกหัสดีหรือนกหัสดีลิงค์ มาใช้มาก โดยเฉพาะในฝ่งลาว พบการใช้รูปแบบเหรายคายนาคเป็นจำนวนมาก ซึ่งผู้เขียนขอเสนอ ข้อมูลสัตว์หิมพานต์ที่ได้จากการศึกษาโดยสังเขป ดังนี้

 ที่มา: สมคิด หงส์สุวรรณ 2547: 137 ที่มา: ศ. พลายน้อย (2552 : 226) เทรา	ข้อมูล : เทราเป็นสัตว์ในนิยายมีข้อมูลที่กล่าวถึง 2 แหล่งคือ 1) ในหนังสือนารายณ์สิบปาง บันทึกไว้ว่า พระอุมาเป็นผู้สร้าง โศขบันดาลให้บังเกิดเป็นนาคและจระเข้ เป็นสัตว์มีอำนาจ จึงมีการตีความเป็นสัตว์ครึ่งนาคครึ่งจระเข้ 2) ในบทดอกสร้อยโบราณ เขียนไว้ตอนหนึ่งว่า เทรา นั้นบิดาเป็นนาค มารดาเป็นมังกร เป็นทั้งนาคและมังกร อ้างอิงจาก: ศ. พลายน้อย (2552 : 226)
 ที่มา: สมคิด หงส์สุวรรณ 2547: 137 ที่มา: ศ. พลายน้อย (2552 : 226) นักษัตรหรือหัตถิลิงค์	ข้อมูล : นักษัตรลึงค์ หากแปลความหมายตามชื่อน่าจะมาจากคำว่า หัตถิน แปลว่า นกข้าง เป็นสัตว์หิมพานต์ในตำนานที่มีหัวแบบคชสีห์ มีงวง มีงาแบบข้าง มีปีกและหางแบบนก มีตำนานหลายเล่มที่เขียนถึงนักษัตรลึงค์ เช่น ในตำนานมูลศาสนา ที่มีอายุมากกว่า 500 ปี เคยกล่าวถึงนักษัตรลึงค์ ว่าอาศัยอยู่บนดอยจิกมาหรือจิกผา เป็นนกที่คอยปรนนิบัติช่วยเหลืออนุตตสฤาณี เป็นต้น อ้างอิงจาก: ศ. พลายน้อย (2552 : 51)

ภาพที่ 56 ภาพและเรื่องราวของสัตว์หิมพานต์ที่นิยมใช้เป็นส่วนประกอบของโองศด

ส่วนด้านรูปแบบของโองศดที่มีการพัฒนาในส่วนต่างๆ ช่างได้มีการสร้างสรรค์ผลงานที่สวยงามให้กับโองศดและมีความหลากหลาย ทั้งนี้เป็นไปตามอิทธิพลที่ได้รับในแต่ละช่วงหรือแต่ละยุคสมัย เช่น ความเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปทรงที่เกิดขึ้นในฝั่งไทย หากพิจารณาจะเห็นว่า มีทั้งแบบยุคแรกดั้งเดิมที่ถอดแบบจากรูปแบบของอาณาจักรล้านช้าง ยุคสองเป็นยุคที่ได้รับอิทธิพลจากยุครัตนโกสินทร์ และยุคปัจจุบันเป็นยุคที่มีการสร้างสรรค์งานโดยอิสระมีการใช้ศิลปกรรมไทยมากขึ้น ส่วนในฝั่งลาวมีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยเช่นเดียวกัน บางแห่งมีการผสมผสานกับมังกรในความเชื่อของช่างญวน แต่อย่างไรก็ตามโองศด ยังคงไว้ซึ่งรูปแบบการใช้งานที่ไม่แตกต่างกัน

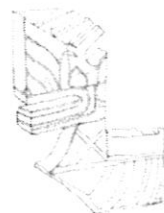
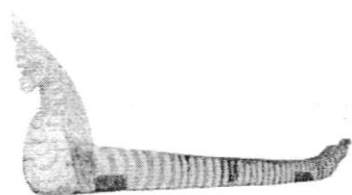
ด้านศิลปะในการแกะสลัก พบว่า งานแกะสลักในแถบลุ่มแม่น้ำโขง หากจำแนกตามฝีมือช่างอาจจำแนกงานออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 งานแกะสลักจากช่างอาชีพที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะ ช่างแกะสลักกลุ่มนี้จะเป็นที่รู้จักโดยทั่วไป เช่น ช่างหลวงเป็นช่างที่รับราชการอยู่ในวังหลวงมีหน้าที่สนองพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์ หรือเจ้ามหาชีวิต ช่างญวนเป็นช่างชาวเวียดนามที่มีฝีมือเชิงช่าง และช่างที่รับจ้างทั่วไปในอดีตในไทย เรียกว่า ช่างเซลยศักดิ์ ซึ่งลักษณะงานสามารถสังเกตได้จากความประณีตและรูปแบบงานที่มีเอกลักษณ์ สะท้อนแนวคิดและความเป็นมาของช่าง

กลุ่มที่ 2 งานแกะสลักจากช่างพื้นบ้านที่ได้รับการสืบทอดฝีมือเชิงช่าง เป็นช่างพื้นบ้านในแต่ละพื้นที่ มีลักษณะงานที่เห็นชัดเจน คือ ความประณีตสวยงามและความแตกต่างในรูปแบบที่ไม่ซ้ำใคร แม้ว่าจะเป็นงานสร้างสรรค์งานในคราวเดียวกันก็ตาม ซึ่งบ่งบอกถึงความคิดที่เป็นอิสระดังจะเห็นได้จาก ผลงานการแกะสลักคันทวยประดับตกแต่งลิม หากสังเกตจะเห็นว่า คันทวยในบางวัดที่มีจำนวนหลายชิ้นมีคันทวยคล้ายกันแต่ไม่เหมือนกัน ซึ่งเกิดจากช่างหลายคนที่ตกลงกันสร้างคันทวยโดยตกลงกันเพียงสัดส่วนอย่างหยาบแต่ไม่ลงลึกในรายละเอียด การทำงานเป็นอิสระในการสร้างสรรค์โหงศกที่มีใช้ตามวัดทั่วไป ซึ่งยากที่คนทั่วไปที่ไม่มีฝีมือช่างจะสามารถสร้างได้

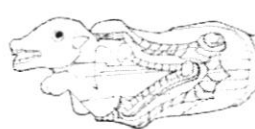
วัดจันทน์ทิ บ้านกุดชาดิน อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

วัดบ้านคำผักแว่น ตำบลเกษม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

วัดสิงหาข ตำบลเกษม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

วัดโคกภูมิ ตำบลท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

ภาพที่ 57 ลักษณะงานและแนวคิดในการออกแบบโหงศกของช่างพื้นบ้าน

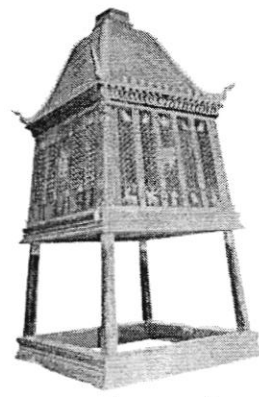
กลุ่มที่ 3 งานแกะสลักจากชาวบ้านทั่วไป เป็นช่างจำเริญที่ไม่ได้ทำเป็นงานประจำแต่เกิดจากแรงศรัทธาของคนทำ งานส่วนใหญ่อาจดูไม่วิจิตรเหมือนงานช่างทั่วไป แต่มีเอกลักษณ์ในรูปแบบของงานพื้นถิ่น ปัจจุบันงานประเภทนี้ถือเป็นงานมีคุณค่ามากเพราะผลิตจากชาวบ้านที่แท้จริง เช่น งานแกะสลักส่วนประกอบของธรรมาสัน งานแกะสลักพระไม้ งานแกะสลักค้ำกระบวย การแกะสลักหัวไม้เท้า เป็นต้น

ธรรมาสถูปาสีงห์เห็นปราสาทของไทย
(งานฝีมือช่างญวน)

ธรรมาสถูปาไม้ของลาว
(งานฝีมือช่างพื้นบ้าน)

ธรรมาสถูปาจักสานของไทย
(งานฝีมือชาวบ้าน)

ภาพที่ 58 เปรียบเทียบลักษณะงานและแนวคิดในการออกแบบธรรมาสถูปาของช่างที่มีที่มาจากต่างกัน

กรณีศึกษาที่ 3 ด้านการใช้และการอนุรักษ์งานไม้แกะสลักมรดกทางวัฒนธรรม

ด้านการใช้งานไม้แกะสลัก จากการศึกษางานไม้แกะสลักสองฝั่งโขง ไทย-ลาว พบว่างานไม้แกะสลักในอดีตถูกนำมาใช้งานมากที่สุดในวัด โดยเฉพาะงานตกแต่งศาสนาคาร และงานพุทธศิลป์ต่างๆ นับตั้งแต่ พระไม้ โสฮอด ธรรมาสถูปา และสิ่งของเครื่องใช้ในความเชื่อต่างๆ รองลงมา คือ สิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือนต่างๆ ทั้งของใช้ส่วนตัว และของใช้ส่วนรวมในครอบครัว เช่น ขันหมาก กระบวย กระบม กระด่ำขูดมะพร้าว ค้ำมิดต่างๆ ค้ำปิ่น หน้าไม้ และสุดท้าย คือ ของใช้ในการประกอบอาชีพต่างๆ เช่น เกวียนในการขนย้ายพืชผลทางการเกษตรหรือใช้ในการเดินทาง

ในอดีตการใช้สิ่งของจากไม้ที่ผ่านการแกะสลักตกแต่ง ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญและเป็นส่วนหนึ่งที่บ่งบอกถึงรสนิยม และฐานะของผู้ใช้งาน จากการสำรวจการใช้งานไม้แกะสลักในปัจจุบัน พบว่า ปัจจุบันสองฝั่งโขงมีการสร้างสร้งงานไม้แกะสลักที่แตกต่างกัน ไม้แกะสลักในฝั่งลาวในช่วงที่ผ่านมาได้มีช่างไม้แกะสลักเกิดขึ้นจำนวนมาก ส่งผลให้ของใช้ ของตกแต่งบ้าน ของที่ระลึกจากงานไม้แกะสลักมีจำหน่ายให้เห็นโดยทั่วไปในทุกแขวง ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากในฝั่งลาวมีการส่งเสริมและพัฒนางานฝีมือด้านการแกะสลักไม้อย่างต่อเนื่อง ช่างมีฝีมือดีขึ้นมาก ด้วยวัตถุดิบประเภทไม้ยังมีอีกมาก จึงเป็นที่เชื่อได้ว่า งานไม้แกะสลักจะสามารถสร้างงานสร้างรายได้ให้กับประชาชนในลาวได้อีกนานหลายปี ส่วนในฝั่งไทย พบว่า ประสบปัญหาด้านวัตถุดิบ ที่เกิดจากการใช้ไม้อย่างไม่ระมัดระวัง ทำให้ไม้ที่เหมาะสมกับงานแกะสลักหายาก และยังมีปัญหาด้านข้อกฎหมายต่างๆ ที่ไม่สนับสนุนให้นำไม้ในป่ามาใช้ในงานหัตถกรรม จึงทำให้การพัฒนางานไม้ไม่สามารถดำเนินการได้ และเป็นผลสืบเนื่องให้ช่างไม้แกะสลักในฝั่งไทยลดน้อยลงและค่อยๆ สูญหายไป ซึ่งแตกต่างจากงานไม้แกะสลักในภาคเหนือของไทยที่ยังคงสืบสานต่อได้ โดยเปลี่ยนแปลงรูปแบบมาใช้เศษไม้ รากไม้ แทน

กระต่ายขูดมะพร้าว
ของไทยในอดีตที่เริ่มหายาก

กระบวยตักน้ำ
ของไทยที่ยังมีการใช้งาน

อักษ (ใช้ร่วมกับไม้คอนอักษในการทอดผ้า)
ของไทยที่ยังมีการใช้งาน

ภาพที่ 59 สิ่งของ เครื่องใช้ ในวิถีชุมชนที่นางานศิลปะไม้แกะสลักมาใช้สร้างความสวยงาม

ด้านการอนุรักษ์งานไม้แกะสลักมรดกทางวัฒนธรรม จากการสำรวจข้อมูลงานไม้แกะสลักสองฝั่งโขง ไทย-ลาว พบว่า ศิลปะในงานไม้แกะสลักทั้งสองฟากฝั่งเป็นงานที่มีคุณค่าทางด้านความงามและมีรูปแบบที่สะท้อนความเป็นตัวตน ซึ่งปัจจุบันรูปแบบของงานไม้แกะสลักแบบดั้งเดิมไม่ได้นำกลับมาผลิตอีกแล้ว เมื่อมีการศึกษาเปรียบเทียบงานไม้แกะสลักที่ช่างไม้แต่ละท้องถิ่นสร้างสรรค์ผลงานสามารถบ่งชี้ถึงบุคลิกและความเป็นมาของสิ่งก่อสร้างต่างๆ ได้ ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า งานไม้แกะสลักเป็นงานที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า ในปัจจุบันงานไม้แกะสลักเก่าแก่ในหลายแห่งอยู่ในสภาพที่ขาดการดูแลรักษาอย่างจริงจัง โดยเฉพาะงานไม้แกะสลักในศาสนาอาคารหลายแห่งอยู่ในสภาพชำรุด เมื่อชำรุดตกหล่น หรือหลุดร่วงจากตำแหน่งเดิมมักจะถูกทำลายด้วยวิธีการต่างๆ เช่น ทำฟืน แปรสภาพเป็นของใช้อื่นๆ ส่วนงานไม้แกะสลักที่มีขนาดเล็ก เช่น พระไม้ ชุ่มพระ มักขาดการรักษาในที่ปลอดภัย ถูกลักขโมย จำหน่ายให้นักสะสมของเก่าทั้งในประเทศและต่างประเทศ สภาพดังกล่าวได้เกิดขึ้นทั้งสองฝั่งโขง

จากข้อสรุปทั้ง 3 กรณี จะเห็นได้ว่า งานไม้แกะสลักในแถบลุ่มแม่น้ำโขงที่มีอยู่จำนวนมากในวัด พัทธภัณฑ์ และร้านขายของเก่า ปัจจุบันไม่มีการผลิตในวัดอุประสงค์เดิมแล้ว ด้วยเหตุและปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการ การสืบค้นข้อมูลเพื่อบันทึกศึกษา และเปรียบเทียบข้อมูลจึงจำเป็นต้องรวบรวมจากวัด พัทธภัณฑ์ และร้านค้า ชัยงานที่พบเหล่านี้ถือเป็นงานที่มีคุณค่า เป็นงานที่สะท้อนถึงท้องถิ่นและมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ดังนั้น เพื่อให้ศิลปะในงานไม้แกะสลักคงอยู่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าต่ออนุชนรุ่นหลัง ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ นับตั้งแต่ เจ้าอาวาส ผู้นำชุมชน และประชาชนผู้เป็นเจ้าของควรให้ความสำคัญในงานอนุรักษ์นี้ เพราะบ่อยครั้งที่นักท่องเที่ยวเดินทางเข้าประเทศมักมุ่งตรงที่จะชมของเก่า ของโบราณที่มีเฉพาะถิ่นทั้งสิ้น ไม่ได้มีความต้องการที่จะเยี่ยมชมสิ่งก่อสร้าง หรือวัตถุสิ่งของที่เกิดขึ้นใหม่

4.2 การวิพากษ์งานไม้แกะสลักสองฝั่งโขง

ไม้แกะสลักสองฝั่งโขง ไทย-ลาว ที่เกิดขึ้นในอดีตถือเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ คุณค่าที่เกิดขึ้นเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของคนยุคใหม่ในหลายสาขาวิชา เช่น

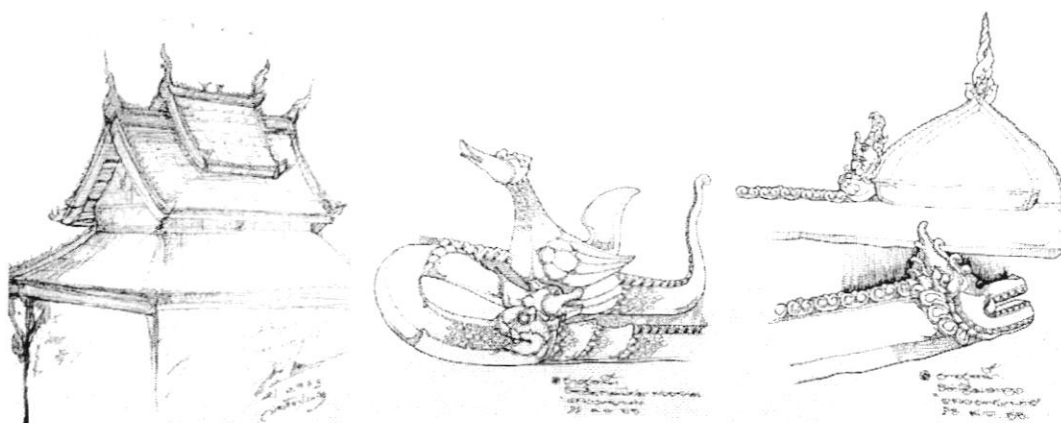
สาขาวิชาประวัติศาสตร์ งานไม้แกะสลักสามารถบอกยุคสมัยได้จากลวดลายในการแกะรูปทรงที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัย รวมทั้งรูปแบบของการนำมาใช้งานที่เกิดขึ้นตามเจริญทางด้านวัฒนธรรม ความเชื่อ

สาขาวิชาสถาปัตยกรรม งานไม้แกะสลักคือส่วนตกแต่งทั้งภายในและภายนอก เป็นกรณีศึกษาที่ต้องเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์ผลงาน

สาขาวิชาออกแบบผลิตภัณฑ์ งานไม้แกะสลักประกอบด้วยพื้นผิว ลวดลายรูปทรง วัสดุ กระบวนการผลิต ที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจและแนวคิดในงานออกแบบ

สาขาวิชามนุษยวิทยา งานไม้แกะสลักคือพัฒนาการทางความคิดของมนุษย์ในแต่ละยุคสมัย ที่สะท้อนออกมาเป็นผลงาน มีการสืบต่อ มีการถ่ายทอดความรู้ และมีการเชื่อมโยงทางวัฒนธรรม

สาขาวิชาศิลปกรรม งานไม้แกะสลัก คือ ผลงานสร้างสรรค์ทางด้านความงามที่มีจิตวิญญาณ บอกเล่าเรื่องราวที่ผสมผสานระหว่างความเชื่อและความงาม

ทวย หางหงส์ โห่

วัดเชียงทอง แขวงหลวงพระบาง

ที่มา : จารุสิทธิ์ เครือจันทร์, 20 สิงหาคม 2553.

ส่วนต่างๆ ของโฮงฮอด

ที่ตั้งตามแบบเฉพาะถิ่น

ที่มา : เสกสันต์ ศรีสันต์, 20 สิงหาคม 2553.

ภาพที่ 60 ลายเส้นงานไม้แกะสลักที่แสดงให้เห็นคุณค่าความงามที่แตกต่าง

งานไม้แกะสลักในฝั่งลาว ถือเป็นแม่แบบที่ดีในการเรียนรู้การนำไม้มาใช้งานได้อย่างมีคุณค่า ไม้หลายชนิดที่ผู้คนชาวลาวนำมาใช้งาน ส่วนใหญ่แล้วมักให้ความสำคัญกับความคงทนแข็งแรง ไม้ที่นำมาใช้ในการแกะสลักจึงเป็นไม้เนื้อแข็ง ความยุ่งยากในการแกะสลักจึงมีมากกว่า ซึ่งแตกต่างจากในหลายชนชาติที่มีงานไม้แกะสลักโดดเด่นเช่นเดียวกัน ถึงแม้ว่า ไม้ยุ่งยากในการแกะสลักเพียงใด

ไม่ได้ทำให้ช่างชาวลาวลดระดับการสร้างสรรค์ความงามลง ซึ่งหากพิจารณางานตกแต่งจากไม้ในพุทธสถานต่างๆ รวมทั้งงานแกะสลักที่ถูกวางจำหน่ายในที่ต่างๆ จะเห็นว่า ฝีมือ และความประณีต ไม่ได้แพ้ชนชาติใดเลย

ที่มา : วิโรฒ ศรีสุโร, 2540ก : 110

ที่มา : ปิลา สะหวัดวง, 1988 : 113

ภาพที่ 61 ลายเส้นตัวอย่างโฮตที่แขวงหลวงพระบาง และแขวงจำปาสัก ในฝั่งลาว

ส่วนงานไม้แกะสลักในฝั่งไทย ยังมีให้เห็นในแถบภาคเหนือ ส่วนภาคอีสานนั้นยังเหลือ สืบต่ออยู่บ้างในจังหวัดชัยภูมิ ในภาพรวมถือว่า ช่างไม้แกะสลักที่เก่งๆ เริ่มหายากแล้ว ดังนั้นสิ่งที่กระทำก็คือ การอนุรักษ์ของเก่าให้คงอยู่ และควรนำขึ้นทะเบียนป้องกันการสูญหาย ผลงานไม้แกะสลักของอีสานในอดีต ถือว่า เป็นผลงานสร้างสรรค์ของชนรุ่นก่อน มีคุณค่าความงามที่หาชมได้ยากยิ่ง มีรูปแบบที่แตกต่างตามอย่างเฉพาะถิ่น

การศึกษาเปรียบเทียบไม้แกะสลักสองฝั่งโขงในครั้งนี้ นอกจากจะเป็นการรวบรวมข้อมูล ทั้งสองประเทศที่มีแบบอย่างทางวัฒนธรรมใกล้เคียงกันแล้ว ยังก่อให้เกิดภาพสะท้อนในการคงอยู่ งานศิลปะแขนงนี้ด้วย ซึ่งเชื่อว่า การคงอยู่หรือการถูกทำลายของงานศิลปะแขนงต่างๆ หาใช่ที่ตัวผลงาน แต่อยู่ที่การกระทำของมนุษย์ทั้งสิ้น

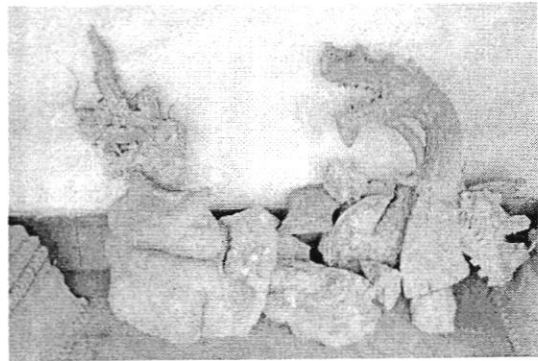
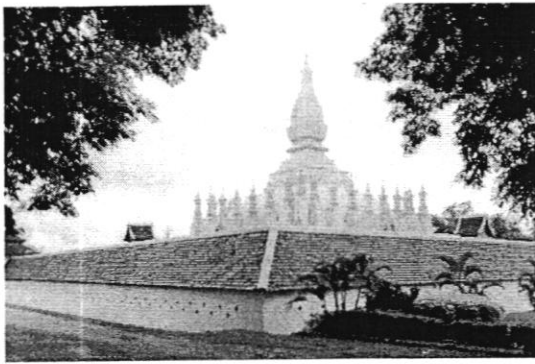
ภาคผนวก ค

ภาพกิจกรรมการดำเนินงานโครงการฯ มีลำดับ ภาพที่ ตามสารบัญภาพ

ภาพกิจกรรมการดำเนินงาน

โครงการ : การศึกษาเปรียบเทียบศิลปะไม้แกะสลักแถบลุ่มน้ำโขงของไทย และสปป. ลาว

นครหลวงเวียงจันทน์ สปป. ลาว

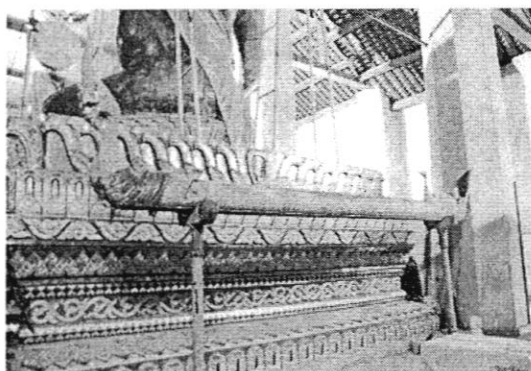
วัดธาตุหลวง นครหลวงเวียงจันทน์

วัดพระแก้ว นครหลวงเวียงจันทน์

วัดสี่สาคัด นครหลวงเวียงจันทน์

วัดองค์คือ นครหลวงเวียงจันทน์

ภาพที่ 62 กิจกรรมการลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลที่นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว

แขวงหลวงพระบาง สปป.ลาว

ประชุมวางแผนงานในไทย

ที่คิวรถ จังหวัดหนองคาย

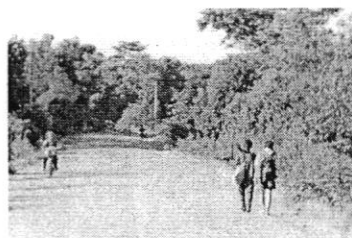
รถตู้ที่เหมาะสมเดินทางเก็บข้อมูล

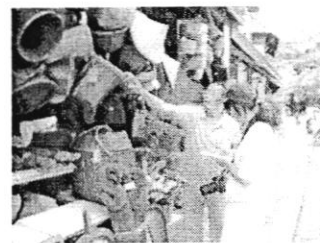
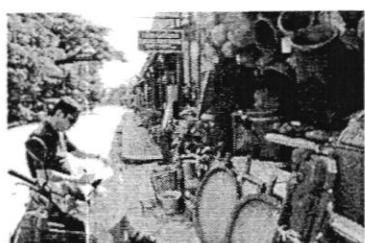
เส้นทางออกจากรนครหลวงเวียงจันทน์

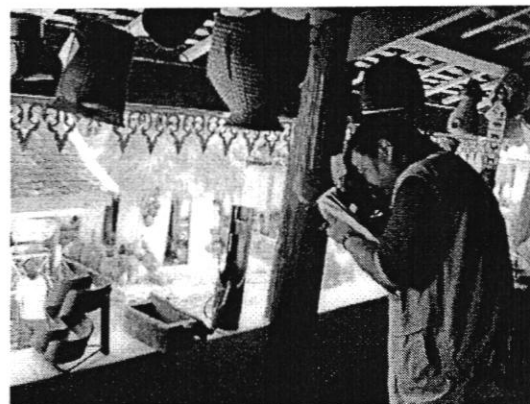
ร้านค้ารายทาง

จากเข้ถึงแขวงหลวงพระบางเที่ยงคืน

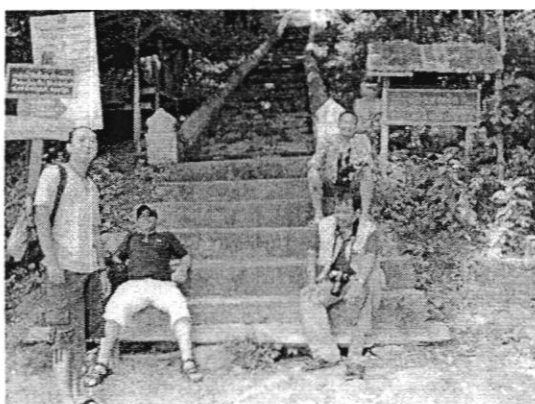
ร้านขายเครื่อง

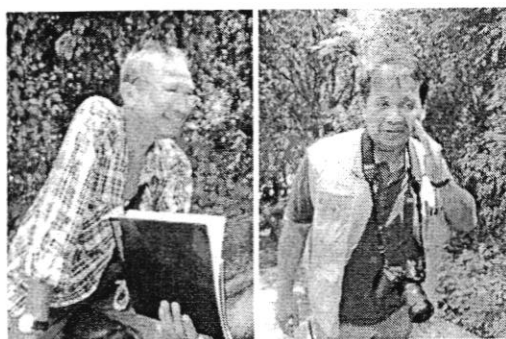

Artisans Du Mekong Luang PRABANG บ้านช่างท้องถิ่น

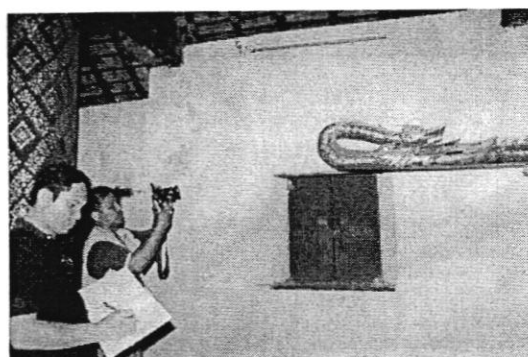

ร้านขายเครื่องดอกสลักไม้ บ้านช่างค้อง

วัดจอมเพ็ด

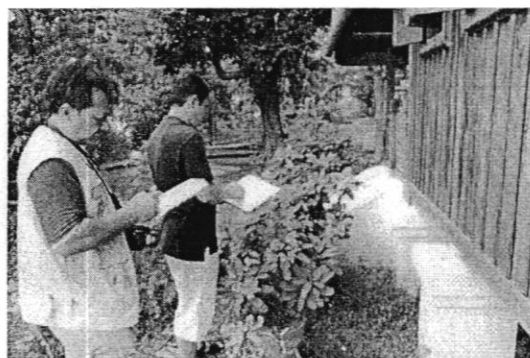

วัดเชิงมนไชยเสถาราม

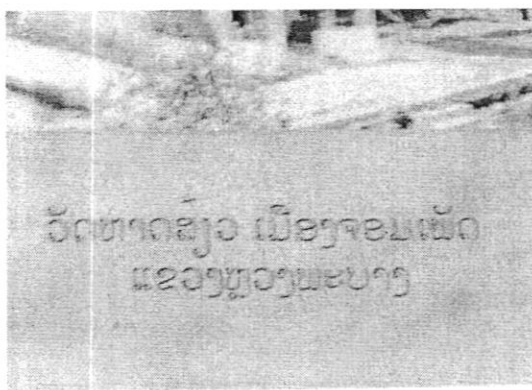

วัดส่องขุน

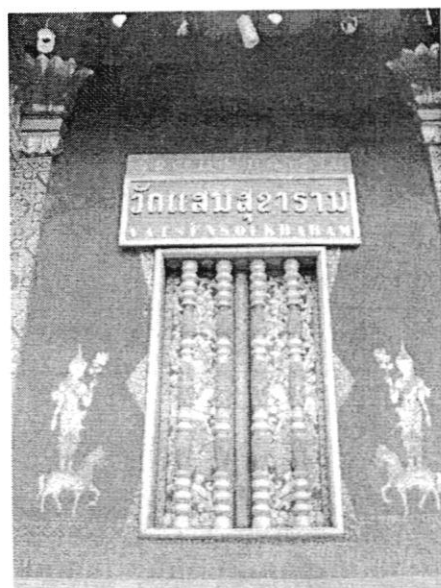
วัดกกปาย

วัดหาดเสือ

บ้านจันทะนือ

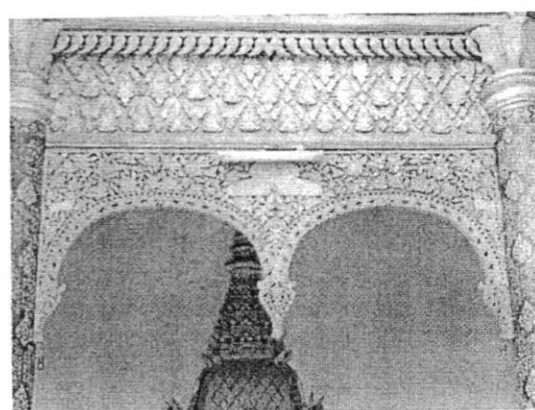
วัดแสนสุขาราม

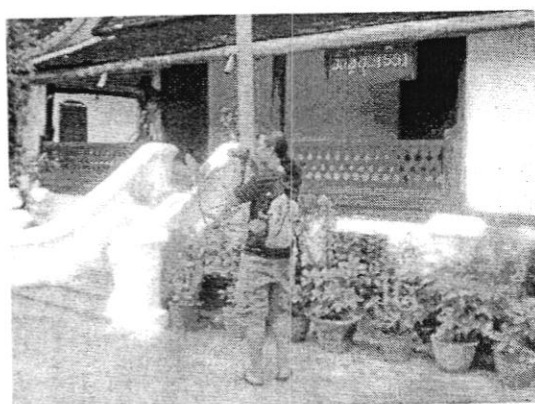
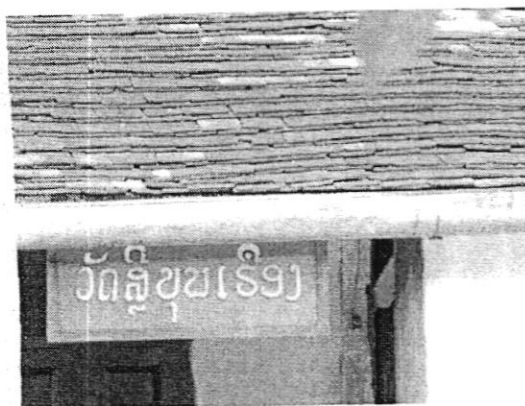

วัดสบ สิกขาราม

วัดสิริมูขุณไซอาราม

วัดสีบุญเรือง

วัดสวนมะลิ

วัดเชิงทอง

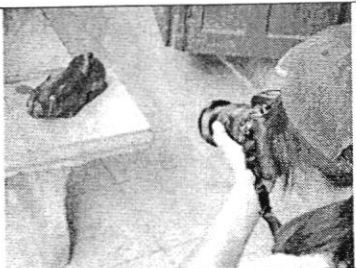
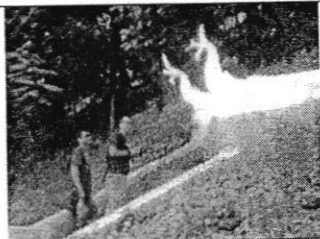
วัดวิบูลย์ประชา

วัดใหม่สุวรรณภูมิ

สัมภาษณ์ช่างแกะสลักไม้ บ้านผานม

		
ถ่ายภาพ วาดทั้งเส้น	เก็บข้อมูลด้วยภาพวาดลายเส้น	เก็บข้อมูลด้วยภาพถ่ายที่ละชิ้น
		
สัมภาษณ์และสอบถามข้อมูลร้านค้า	ลงเรือเลาะโขงเก็บข้อมูลตามวัดต่างๆ	บุกทุกแห่งที่มีข้อมูลในหลวงพระบาง

ภาพที่ 63 กิจกรรมการลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลที่แขวงหลวงพระบาง สปป.ลาว

แขวงไซยะบูลี สปป.ลาว

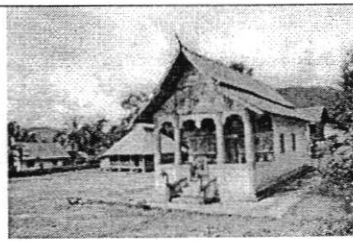
วัดบ้านปางคอง เมืองน่าน

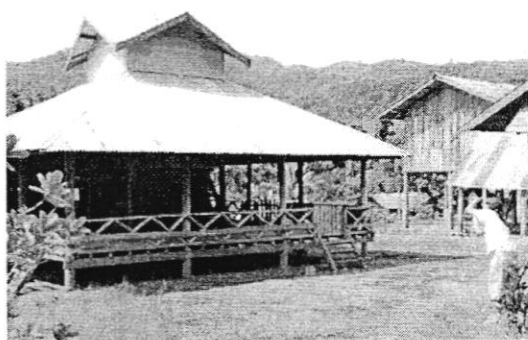
เด็กบริเวณวัดบ้านปางคองชอบถ่ายรูป

บันทึกภาพเก็บข้อมูลวัดบ้านปางคอง

วัดบ้านปางคอง

เผ่าข้าว บ้านผาหีบ เมืองน่าน

บ้านโพนหิน เมืองน่าน

เส้นทางกันดารตลอด 140 กม.

รถประจำทางไปแขวงไซยะบูลี

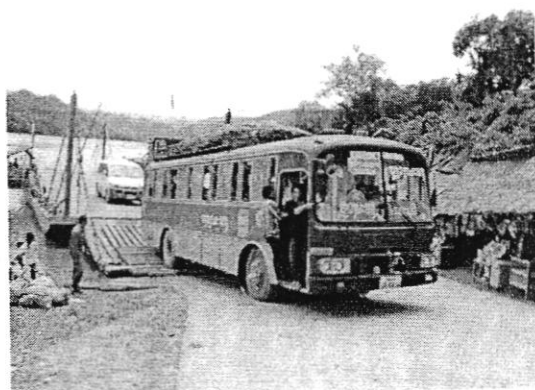

ทำแพข้ามฝักหลวงพระบาง-ไซยะบูลี

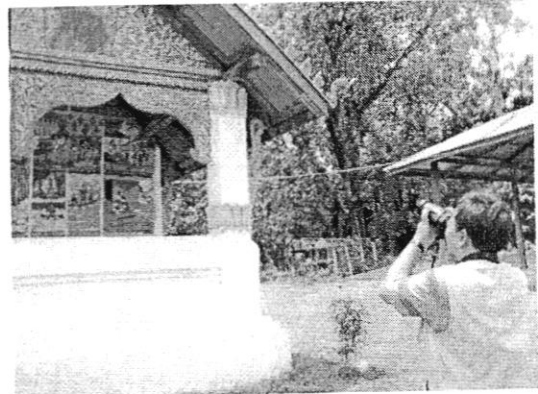
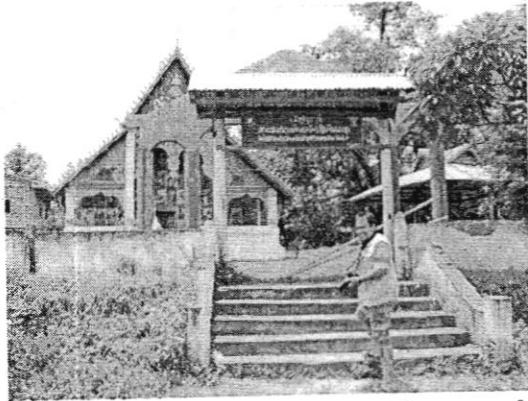
ไซยะบูลี - ຫຼວງພະບາງ

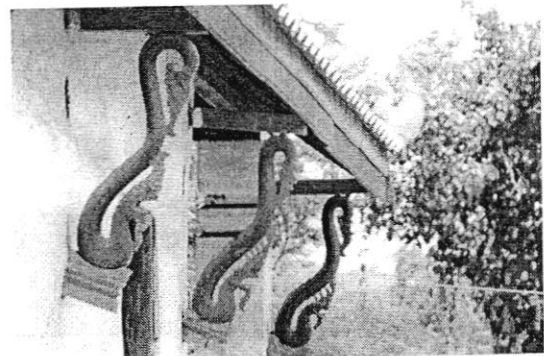
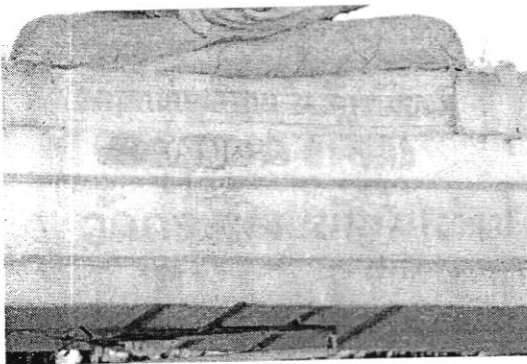

ลงเรือข้ามฟากไปแขวงไซยะบูลี ที่บ้านท่าเคือง

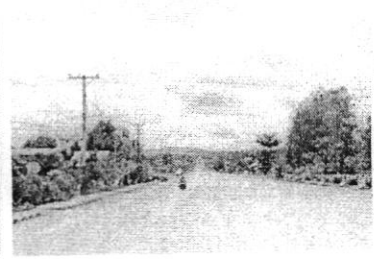

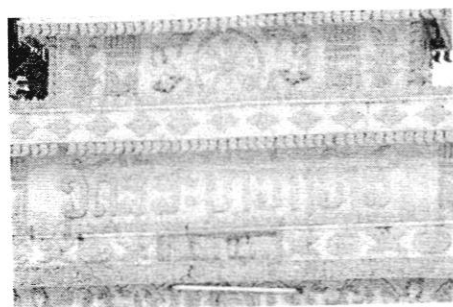

วัดแสนตอคอนใจแก้ววังบ้านนาหลง

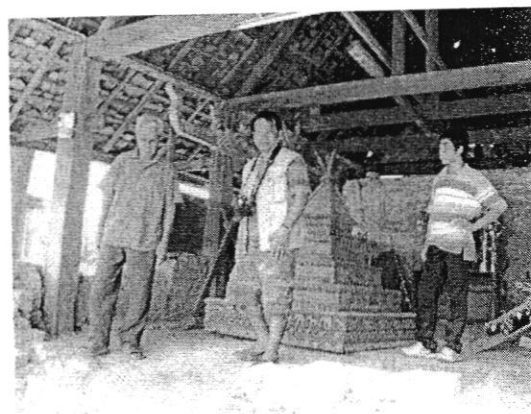
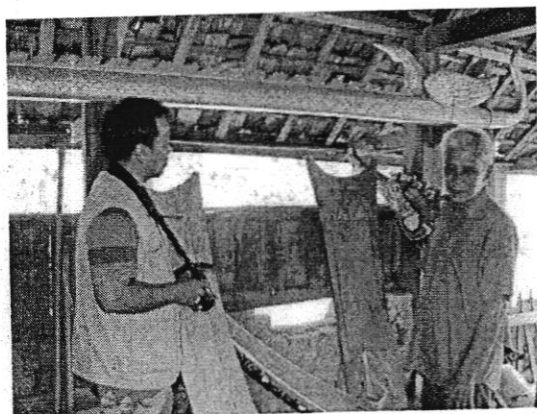

วัดคอนใจ บ้านนาท่อม

วัดสีสะเกดวังวงศ์

วัดสีสะเกดวังวงศ์ (วัดบ้านโฮ้ง)

ภาพที่ 64 กิจกรรมการลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลที่บ้านโฮ้ง สปป.ลาว

แขวงสะหวันนะเขต สปป. ลาว

ที่ด่านจังหวัดมุกดาหาร

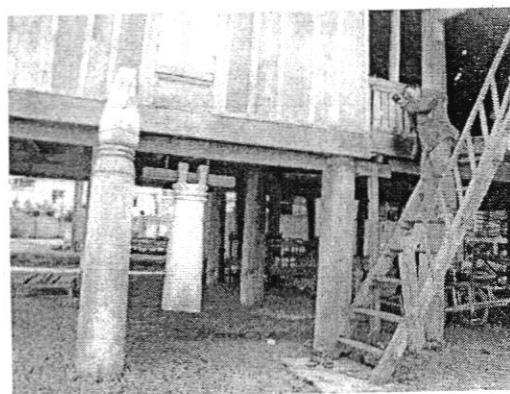
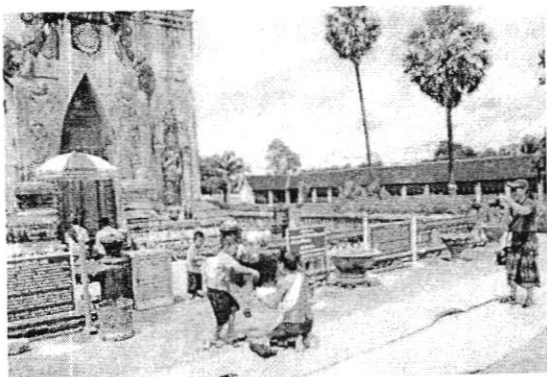
รถตู้เหมาเดินทางเก็บข้อมูล

ผู้หญิงต้องเปลี่ยนผ้าถุงในห้องนี้ก่อน

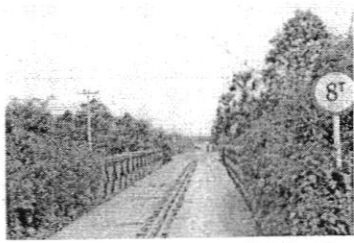
ประตูทางเข้าวัดทาดอิงฮัง

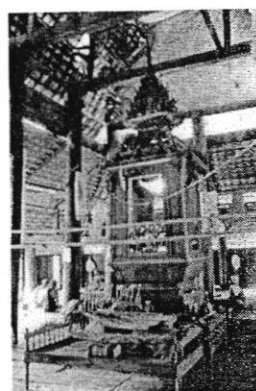
วัดทาดอิงฮัง

วัดโพสะหว่างคันทะนาลาม บ้านโพนสิม เมืองโกสุมพิณวิหาน สหวันนะเขต

เส้นทางถนนดินและหลุมตลอดทางไปเมืองจำพอน

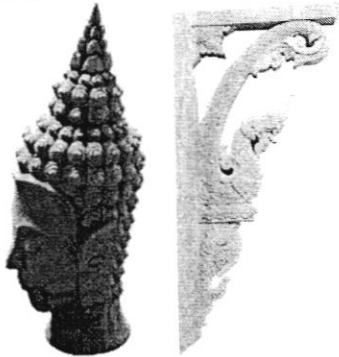
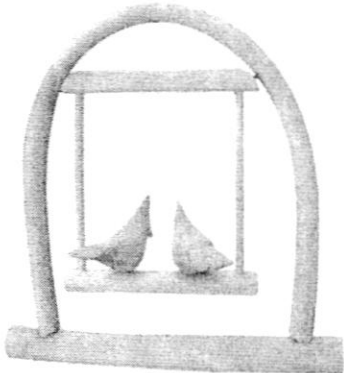
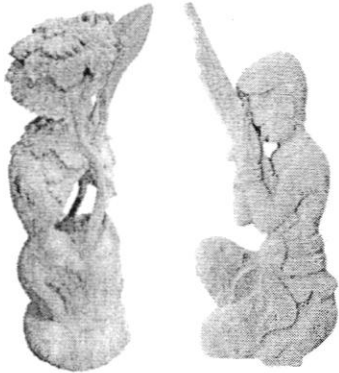
วัดจันทะสาโร เมืองจำปอน

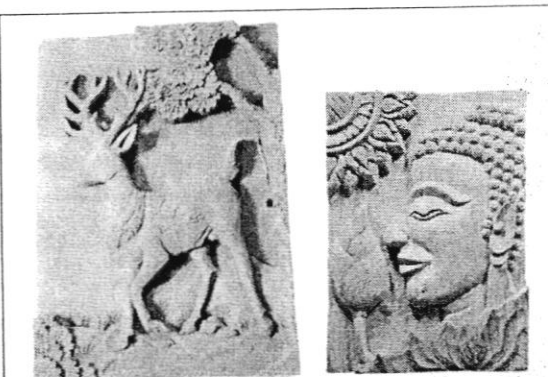
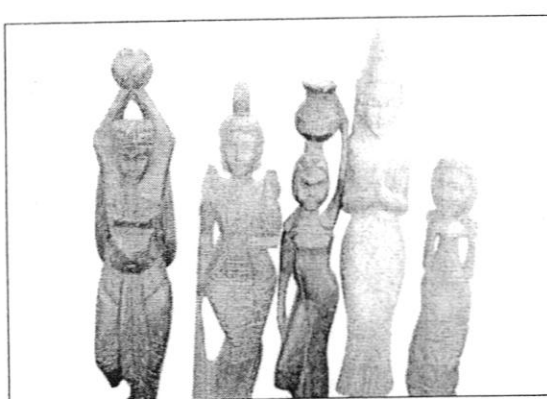
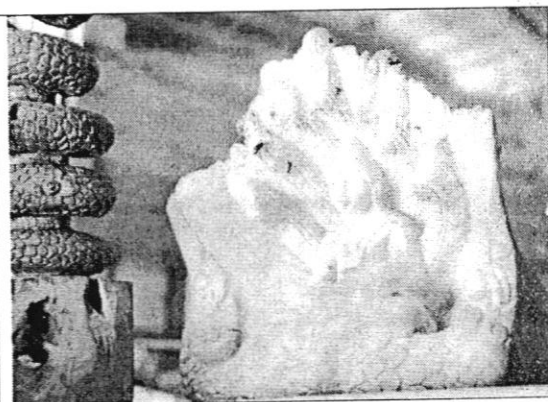
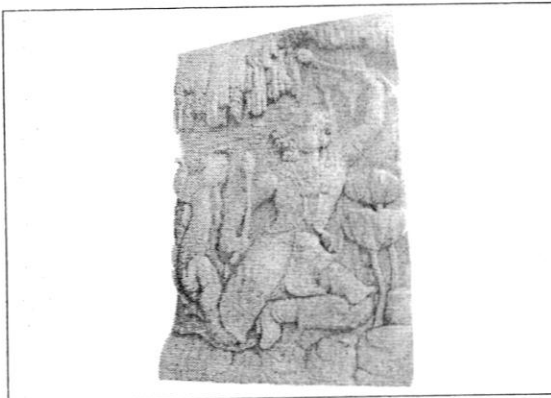
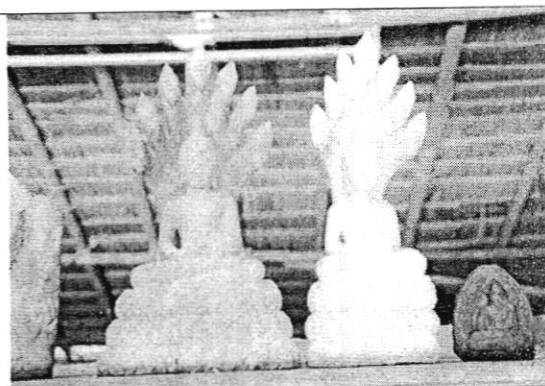
ภาพที่ 65 กิจกรรมการลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลที่แขวงสะหวันนะเขต สปป. ลาว

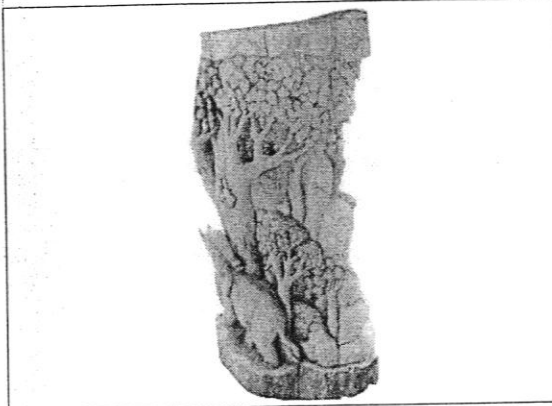
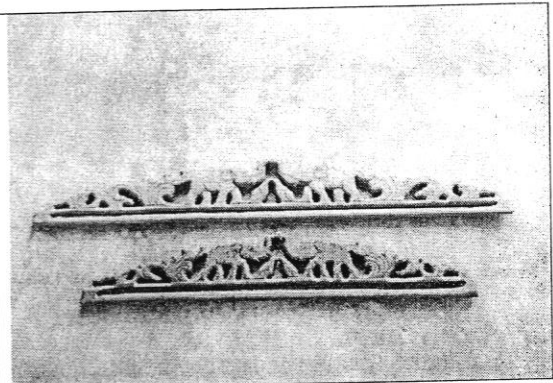
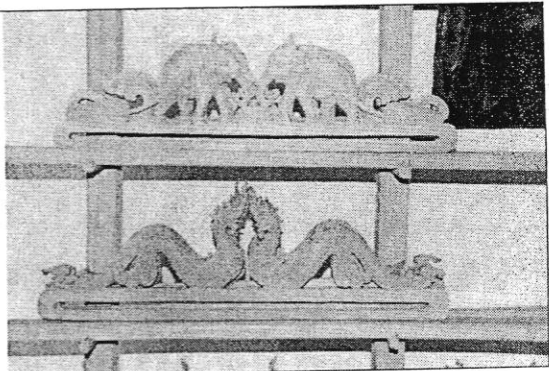
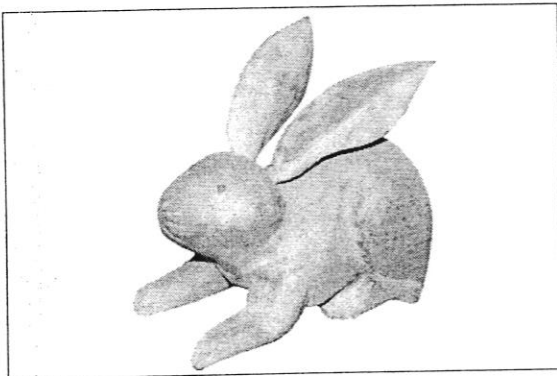
ภาคผนวก ง

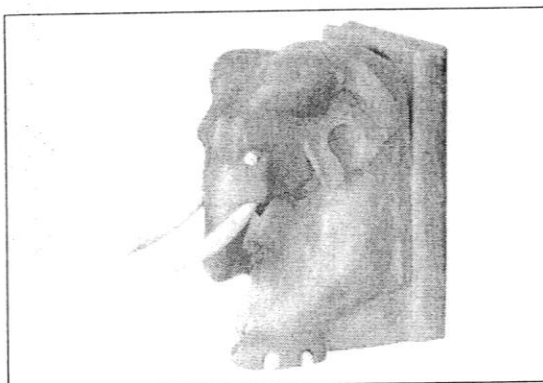
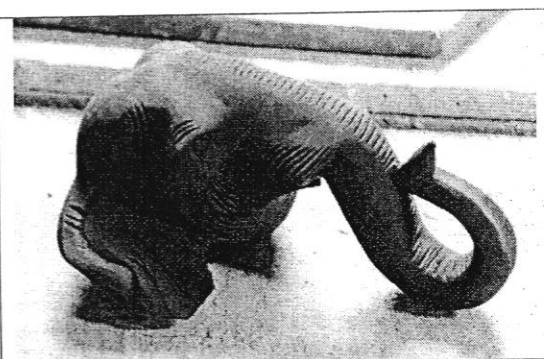
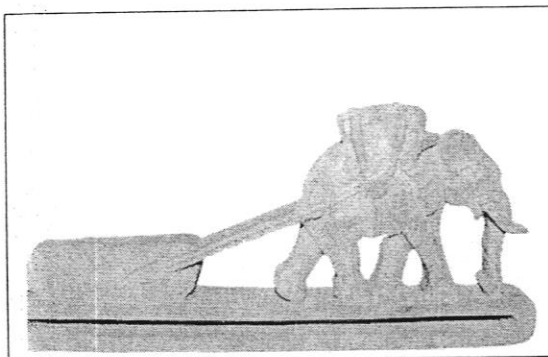
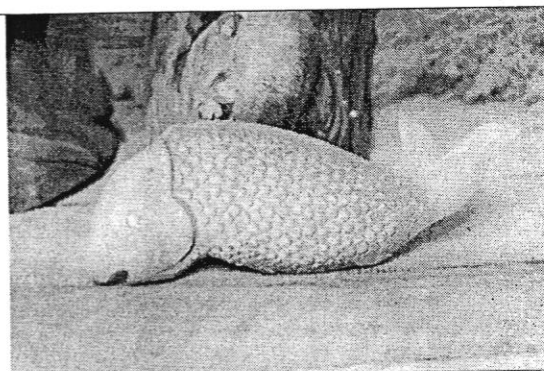
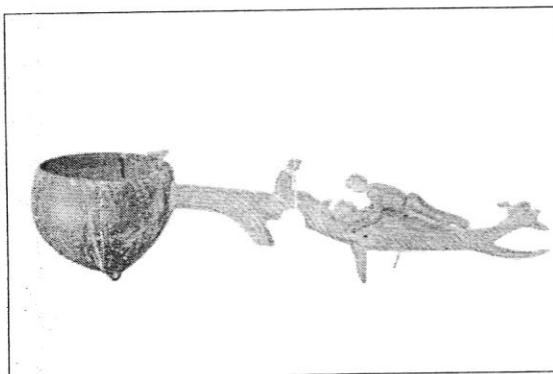
ตัวอย่างงานไม้แกะสลักสองฝั่งโขง ไทย-ลาวในปัจจุบัน

ตัวอย่างงานไม้แกะสลักสองฝั่งโขง ไทย-ลาว ในปัจจุบัน

ไม้แกะสลักในพื้นที่แถบลุ่มน้ำโขง (ไทย)	ไม้แกะสลักในพื้นที่แถบลุ่มน้ำโขง (สปป. ลาว)
	
	
	

ภาคผนวก จ

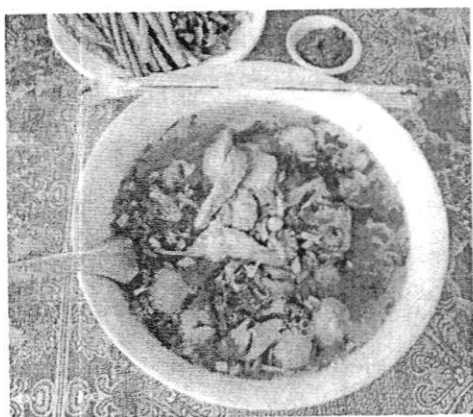
บันทึกการเดินทาง

บันทึกการเดินทาง ของแซบ ความเหมือนบนความแตกต่าง ไทย-ลาว

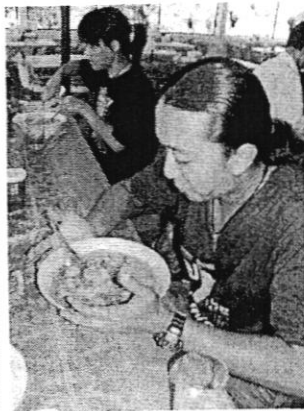
จารุสิทธิ์ เครือจันทร์/บันทึกศึกษาและเก็บตก

เช้าวันหนึ่งมีโทรศัพท์มาจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชาย สิกขา คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ชักชวนไปศึกษาศิลปวัฒนธรรม ณ แขวงหลวงพระบาง ประเทศลาว หรือ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เพื่อนบ้านติดรั้วทางฝั่งตะวันออกเฉียงเหนือของเรานี้เอง เคยไปก็หลายเที่ยว ไปดูนั่นดูนี่ดูความสวยความงาม ดูอะไรต่อมิอะไร แต่ก็ไม่ค่อยได้อะไรเป็นชิ้นเป็นอัน นอกจากกลับมาแล้วก็พูดคุยโม้โอ้อวดว่าไปต่างประเทศมา แล้วก็หิวข้าวของมาฝากพรรคพวกเท่าที่พอจะหาได้ แต่มาราวนี้ค่อนข้างมีความมั่นใจที่จะเก็บเกี่ยวเรื่องราวมาเล่าสู่กันฟัง โดยเฉพาะเรื่องส้มตำที่เป็นอาหารพื้นบ้านขึ้นชื่อของชาวอีสาน แล้วฝากฝั่งทางลาวโน้นส้มตำที่ว่านี้ จะเป็นอาหารยอดฮิตเหมือนเรารึเปล่า อันที่จริงผมก็กำลังเก็บข้อมูลเพื่อทำวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกอยู่พอดี อาหารพื้นบ้านก็เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ด้วย ก็ถือว่า เป็นโอกาสดีที่ได้ลงพื้นที่ภาคสนาม ผมเองตั้งใจไว้โน้ในใจว่า จะต้องหาความเหมือนและความแตกต่างของส้มตำว่ามันเป็นยังไงกันแน่ เมื่อได้รับโทรศัพท์ ผมทำท่าชักโหล่เอียงคอคิดๆ คิดว่าเท่าที่เหลืหลายกวนประสาทหม่าที่ขึ้นอยู่ข้างๆ เห็นมันหลับตาสายหน้า มันคงจะเขียนกับลีลาของผมเต็มที จากคำชักชวนของ ดร. ศักดิ์ชาย ผมไม่ปฏิเสธ รีบบอกแม่บ้านว่าจะต้องไปต่างประเทศ แม่บ้านก็ดีใจหาย จัดเตรียมเสื้อผ้า พร้อมทั้งพาสปอร์ต จัดข้าวของจนเต็มกระเป๋าคงคิดว่าผมคงไปอยู่เป็นเดือน ส่วนผมก็เตรียมอุปกรณ์เก็บข้อมูล วิทยุณัณนักวิชาการเข้าสิงร่างอีกครั้ง หลังจากไม่เป็นไรเป็นพายมานาน และแล้วก็นัดพบกันเพื่อเดินทางข้ามฝากไปทางฝั่งเวียงจันทน์ เช่นเคย นอกจาก ผศ. ดร. ศักดิ์ชาย (อาจารย์อุ๊ด) แล้วก็ มี ดร. ประทับใจ (อาจารย์อ้อม) สิกขา ศรีภริยา ที่คอยเอาอกเอาใจไม่ห่าง อาจารย์เสกสรรค์ ศรีสันต์ อาจารย์ประสิทธิ์ พวงบุตร จากฝั่งม. อุบลฯ ส่วนผมก็จากม. ขอนแก่น ถือว่าเป็นทีมงานที่เข้าหากันดี เพราะตลุยภาคสนามทั้งในและต่างประเทศด้วยกันหลายต่อหลายครั้ง นอนค้างที่อุดร 1 คืน ดั้นเช้า เดินทางต่อไปหนองคายด้วยรถส่วนตัว กน 5241 อุบลราชธานี ฝากรถที่ฝั่งหนองคาย กินข้าวกินปลาที่ฝั่งไทยให้เรียบร้อย เพราะต่อไปเราจะต้องสัมผัสกับอาหารอีกประเภทหนึ่ง ไม่รู้จะถูกปากหรือไม่ก็ยากจะคาดเดา เมื่อผ่านการตรวจหนังสือเดินทางแล้วก็มีการรับจ้างที่ติดต่อไว้ล่วงหน้ามารับที่ด่านฝั่งลาว มาถึงตอนนี้ก็ประมาณเกือบเที่ยง เริ่มปรึกษาวางจะเอาอย่างไรกันดี เพราะการเดินทางจากเวียงจันทน์ไปหลวงพระบาง ระยะทางประมาณ 400 กว่ากิโลเมตร ต้องใช้เวลาเดินทางกว่า 10 ชั่วโมง ดังนั้นเรื่องปากท้องต้องมาก่อน คุณอาหารให้อิ่มก่อน ว่าแล้วโซเฟอร์ชาวลาวยี่ห้อคำเผย ก็แวะร้านเผอ (ก๊วยเตี๋ยว) ร้านนี้บรรยากาศค่อนข้างดี เมื่อสั่งเผอแล้วทุกคนก็นั่งรอคอย พูดคุย

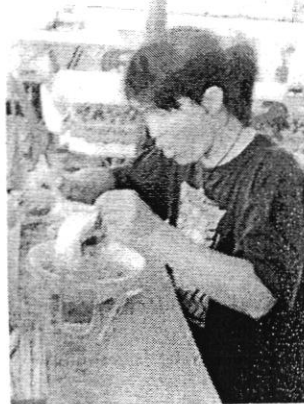
กันตามประสา ไม่นานนักเผือกก็มาเสิร์ฟถึงโต๊ะ ป้าดโห้...บางคนร้องเสียงหลง โวยวายเหมือนเห็นน้องเมียหนีไปกับไอ้หนุ่มข้างบ้าน จะกินหมดหรือนี่ขามใหญ่จริงๆ เกือบๆ น้องกะละมังขนาดเล็กทีเดียว ทุกคนเริ่มถามหาว่าใครเป็นคนสั่ง ดร.ศักดิ์ชาย พุดเสียงอ่อยๆ ผมนี้แหละสั่งเอง เห็นคนขายถามว่าเอาใหญ่มั๊ยผมก็ไม่ว่ามันหมายถึงขามหรืออะไร ก็เลยบอกว่า ใหญ่ก็ใหญ่ กลัวพวกเราไม่อิ่มกัน มันก็เลยได้แบบนี้แหละเฮะๆ เห็นหลายคนส่ายหน้า ดร.ศักดิ์ชายเลยพุดให้กำลังใจแกมหลุกหงิดว่า อดทนกินหน่อยไหนๆ ก็ได้สั่งมาแล้ว อาจารย์เสกสันต์บ่นอุบอปปตามเคยว่า ถ้าใหญ่ยังขนาดนี้ แล้วถ้าพิเศษจะขนาดไหนฮิ พุดเสร็จทำท่าทอดขามเผือกให้ผมถ่ายรูปไว้ แต่สังเกตดูคนลาวที่มากินก็ไม่เห็นตื่นเต้นเหมือนกลุ่มพวกผม เห็นพวกเขามองมาทำหน้ายิ้มๆ แกมสงสัย ว่าพวกนี้มันโวยวายอะไรกัน (วะ) จะกินยังเรื่องมากอีก (อันนี้ผมคิดว่าคนลาวเขาคิดแบบนี้แน่ๆ ชัวร์) นอกจากขามใหญ่แล้วปริมาณเผือกก็มากด้วย นี่แหละหนาเพราะความไม่รู้ แท้ๆ

เผือก (กล้วยเดี่ยว) อาหารขอดนิมของชาวลาว

เผือกกับอาจารย์เสกสันต์

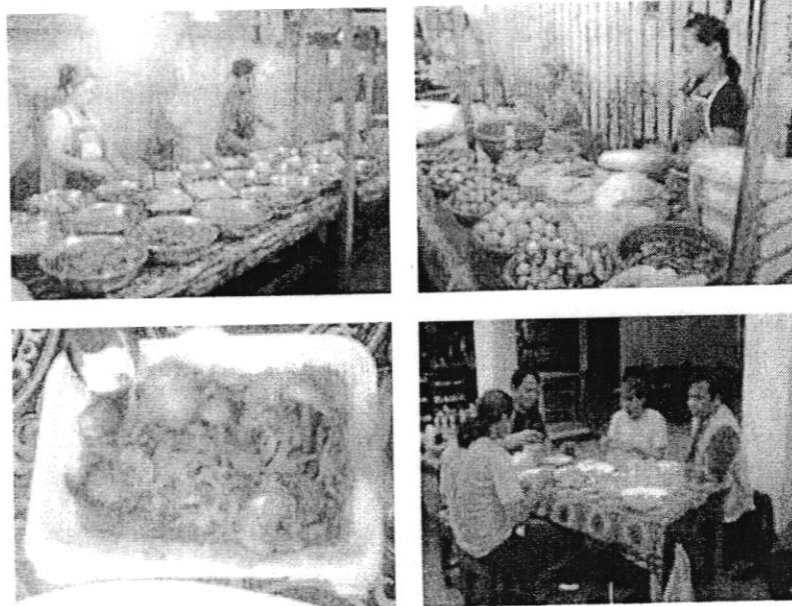

ป้าด..โห้

สรุปว่าทุกคนกินกันไม่หมดทั้งๆ ที่หิวกันพอสมควร คิดราคาก็ตกขามละ 80 บาทไทย ก็สมน้ำสมเนื้อ ราคานี้เขาขายทั้งคนไทยคนลาว ไม่มีใครได้เปรียบเสียเปรียบ คราวนี้ก็เริ่มเดินทางกันละ (ส่วนเรื่องเด็ดๆ ในระหว่างเดินทางนั้นจะหาโอกาสเล่าให้ฟังคราวต่อไป) ด้วยรถตู้สุนได รดยอดนิมในลาวก็พาลัดเลาะตามแนวเขาผ่านแขวงผ่านเมืองต่างๆ ช่วงเดินทางก็แวะซื้อนั่นซื้อนี่ไปเรื่อย ถ่ายภาพบ้างกินข้าวบ้างตามสะดวก ไปจนถึงหลวงพระบางเกือบเที่ยงคืน เข้าที่พักนอนหมดสภาพ น้ำก็ไม่อาบ เล้ามาถึงตอนนี้ยังไม่เห็นเรื่องส้มตำเลย อย่าพึ่งบ่นเลยครับของดีมันต้องอยู่ตอนท้ายๆ นะครับ เรื่องมันก็เป็นอย่างนี้แหละครับท่านसारวัตร

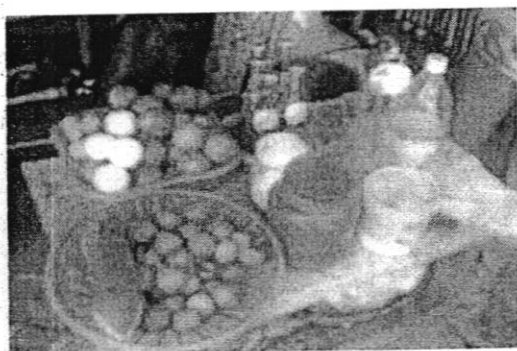
รุ่งเช้าอีกวันแวะกินอาหารเช้าถ้วยจับ (ข้าวเป็ยก) รองท้องคนละขาม ทีมงานและผมก็ออกเก็บข้อมูลภาคสนามตามวัด ศาสนสถานต่างๆ ของหลวงพระบาง ทั้งเดิน ทั้งนั่งเรือล่องตามลำน้ำโขง ถ่ายภาพ สเกตช์ภาพ จดบันทึกบ้าง เก็บข้อมูลกันละเอียดลออ จนทุกคนเริ่มล้าก็เกือบมืด และก็มาพบ

ส้มตำจานแรกที่หลวงพระบางก็ตรงตลาดมืด (ตลาดแลง) นี่แหละ บริเวณตลาดจะเป็นซอยเล็กๆ ขาวประมาณ 50 เมตร แม่ถ้าจะวางแผงขายอาหาร 2 ข้าง ทั้งอาหารลาว หวาน ส้มตำปิ้งย่างครบครัน ตรงกลางจะเป็นเส้นทางเดินพอสวนทางกันไปได้เท่านั้น ด้วยความเหนื่อยล้า ดร.ประทับใจ (อาจารย์ อ้อม) ผู้กำกับดูแล ดร.ศักดิ์ชาย อาสาขายตลาด ผมงกับอาจารย์เสกสันต์ก็เลยขอพ่วงไปด้วย สังเกตว่า อาหารก็คล้ายๆ อาหารพื้นบ้านของไทย ส่วนส้มตำนั้นค่อนข้างแปลก เพราะของลาวจะมีส่วนผสม แตกต่างจากไทยก็ตรงที่ส่วนผสมจะใช้น้ำปลากับกะปิ น้ำตาลและมะนาวจะใส่แบบไม่ยั้ง รวมทั้งผงชูรส ก็ใส่จนคนไทยพวกละหละ รสชาติจะออกหวานอมเปรี้ยว มีทั้งมะเขือเทศ (หมากเส้น) มะเขือสวน ใส่ลงไปเยอะมาก มือค่ำวันนั้นอาจารย์อ้อมซื้อจะต้องหอบกันพะรุงพะรังเหมือนพวกเขมรอพยพ แม้จะซื้อ มากมายขนาดนั้น สิ่งที่อาจารย์อ้อมภูมิใจที่สุดน่าจะเป็นส้มตำนี้แหละสุดส่าห์หอบหิ้วด้วยตนเอง เป็นกล่องโฟมขนาดเล็กพอเหมาะ พอลางบนโต๊ะอาจารย์อ้อมก็เริ่มโปรโมทส้มตำเป็นเมนูแรกชักชวน ทุกคนชิม จานแรกอาจารย์อ้อม กับอาจารย์ประสิทธิ์ รู้สึกเอิร์ดอร่อยมากทั้งที่กินไปบ่นไปว่ามันหวาน มากเกินไป หมดจานแรก อาจารย์อ้อมขอต่ออีกไปส่งด้วยตัวเอง เดินถือกล่องโฟมกลับมาบ่นกะปอด กะแปดว่าสุดส่าห์บอกให้ลดน้ำตาลลง แต่ดันลืมบอกให้ลดกะปิ คราวนี้ก็ได้ส้มตำลาวรสกะปิแบบเต็มๆ แต่ปลาร้าเหมือนบ้านเรานี้มี มีครบมี ปลาร้าที่เขาใช้จะเป็นน้ำปลาร้าดิบๆ ใส่ขวดใบเล็กๆ เทบหาไม่เจอ ไม่ใส่ในไหหรือโหลใบใหญ่ๆ ตั้งโชว์เหมือนอีสานบ้านเรา ถ้าพูดถึงรสชาติโดยรวมส้มตำที่กินวันนี้จะ ออกรสหวาน อมเค็มกะปินิดๆ ส่วนมะละกอฝานจนบางเฉียบ ตักใส่จานแทบจะเป็นวุ้น ราคาที่ 10,000 กีบ 40 บาทไทย ส้มตำมือแรกผ่านไปแล้วนะครับ

บรรยากาศตลาดแลง หลวงพระบาง ร้านส้มตำ กับส้มตำจานแรก และทีมงานกับมือค่ำ

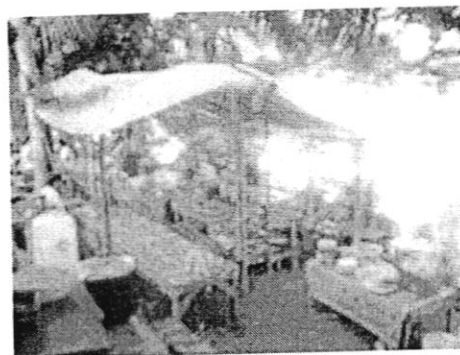
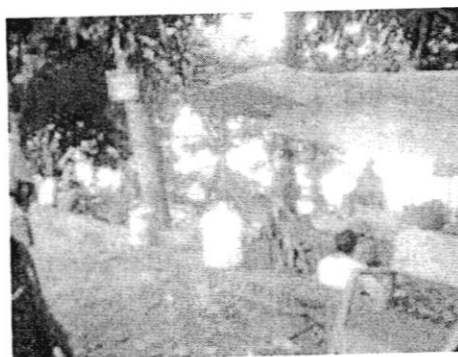
กินเสร็จพากันซื้อปิ้งที่ตลาดมืด แล้วกลับที่พัก พอรุ่งขึ้นอีกวัน วันนี้อาจารย์ศักดิ์ชายกับอาจารย์อ้อมเดินทางไปเก็บข้อมูลที่แขวงไซยะบูลี ก็เลยเหลือผมกับอาจารย์เสกสันต์ อาจารย์ประสิทธิ์ เดินช้อนท้ายตระเวนเก็บข้อมูลที่หลวงพระบางกัน 3 คน หลังจากเดินเก็บข้อมูลศิลปวัฒนธรรมกันจนเมื่อย ก็ได้ลิ้มรสส้มตำอีกครั้ง คราวนี้เป็นร้านในซอยเล็กๆ เดินหาจนเจอ ก็สั่งส้มตำกับอาหารประเภทอื่นๆ ด้วยความสละนของผมนั้น ก็ต้องสั่งตำนี้ละครับว่าเขาจะเหมือนที่ตลาดเมื่อวานหรือไม่ เอาเป็นว่าเขาให้ความสำคัญกับส้มตำมัย ที่ร้านนี้จะขายข้าวปุ้น (ขนมจีนน้ำยา) และอาหารแห้งอื่นๆ บ้าง ส้มตำก็มี แต่เขาจะจัดวางไว้บนโต๊ะเล็กๆ ทั้งครก สาก และเครื่องปรุง แออัดกันอยู่อีกที่หนึ่ง จะไม่เอามารวมกันเหมือนของไทยที่ให้ส้มตำเป็นพระเอกของร้าน เครื่องปรุงแต่ละอย่างจะใส่ในตะกร้าใบเล็กๆ วางข้างกัน ไม่มีตู้กระจกไว้โชว์เครื่องปรุงหรือเครื่องเคียงเหมือนของไทย แม้คำเป็นสาววัยรุ่นหน้าตาน่ารักยิ้มแย้มแจ่มใส เล่นเอาอาจารย์ประสิทธิ์ อาจารย์เสกสันต์ไม่ยอมไปไหน การสับมะละกอจะใช้เหล็กขูดให้มะละกอเป็นเส้นยาวๆ ร้านนี้จะใส่ปลาร้า น้ำปลา จะเน้นความเปรี้ยวเป็นพิเศษ รสชาดก็ถือว่าใช้ได้ สำหรับผู้ที่ชอบรสเปรี้ยวแบบจัดๆ หน่อย ขอบอกอีกนิดว่า เครื่องปรุงรสของชาวลาวจะเป็นผลิตภัณฑ์ของไทยทั้งนั้น ไม่ว่าจะอยู่กลางปากกลางเขา สินค้าไทยขอดนิยมนจริงๆ

ร้านส้มตำในซอยเล็กๆ ใกล้ที่พัก

ที่ร้านนี้ยังเออมีชาวลาววัยกลางคนแะมาซื้อส้มตำพอดีก็เลยถามว่า คนลาวกินส้มตำหรือ
ตำหมากสูงมานานหรือยัง เขาตอบว่า คนลาวก็กินมาตั้งแต่ปู่ ย่าแล้ว นั่นก็แสดงว่าส้มตำนี้ชาวลาวก็กิน
มานานพอๆ กับคนไทยอีสานเหมือนกันเด้อ สิบอกลให้

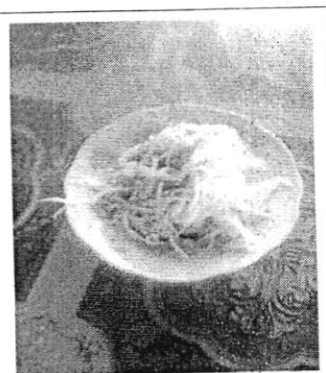
ต่อมาอีกวันก็พบอีกร้านหนึ่งแถวๆ ริมแม่น้ำโขง ตรงนี้ก็มีร้านเพียงร้านเดียว จะเป็นร้านขาย
อาหารพื้นบ้านคล้ายแบบของไทย สำหรับผู้มีรายได้น้อยหรือผู้ที่มารถเรือข้ามฟาก เหตุที่พบวันละร้าน
นี้ก็เพราะว่าที่หลวงพระบางหาร้านส้มตำยากจริงๆ ถ้าจะมีส่วนใหญ่จะอยู่ในซอยเล็กๆ นานๆ เดินจนเมื่อย
ค่อยเจอร้านหนึ่ง ไม่ใหญ่โต หรือตั้งอยู่ริมถนนมากมายเหมือนที่เมืองไทย ร้านริมถนนที่เจอส่วนมากจะ
เป็นร้านเผื่อ ร้านข้าวปุ้น (ขนมจีน) ข้าวซอย และก็มีร้านข้าวเป็ยก (ก้วยจี่บ) ที่เหลือก็จะเป็นภัตตาคารขาย
อาหารฝรั่ง ร้านที่พบนี้จะขายอาหารคล้ายแบบพื้นบ้านไทยมาก คือ มีไก่ย่าง ปลาตุ๋นย่าง เนื้อย่าง และ
ของทอดอีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งก็เหมือนเดิมคือ การจัดวางชุดส้มตำเขาจะเอาไปวางไว้อีกที่หนึ่ง ห่างกัน
พอสมควร มีโต๊ะเล็กวางไว้แบบหาที่ว่างไม่เจอ เวลาจะตำส้มตำก็ต้องเดินมาตำให้ลูกค้าต่างหาก ดูๆ แล้ว
ก็แปลกไปอีกแบบ ไม่มีป้ายบ่งชี้ว่าเป็นร้านส้มตำ หรือโฆษณาว่ามีส้มตำ (ตำหมากสูง) พิสดารแบบ
ต่างๆ นานา เหมือนของไทย

ร้านส้มตำริมแม่น้ำโขง บริเวณนี้มีเพียงร้านเดียว
จะเห็นโต๊ะวางชุดส้มตำแยกต่างหากที่มุมด้านล่างขวาของภาพ

เมื่อเสร็จภารกิจ 3 วันที่หลวงพระบางแล้ว ก็พากันเดินทางกลับมาที่เวียงจันทน์ ระหว่าง
แะพักกลางทางที่บ้านกัวะจ๊อบก็พบร้านอาหารที่มีส้มตำขายอีกร้านหนึ่ง ที่ร้านนี้มีอาหารหลากหลาย
รวมทั้งอาหารตามสั่ง ทีมงานต่างแยกย้ายกันสั่งอาหาร ส่วนผมก็สละระแนอยู่กับส้มตำอีกเช่นเคย ผมก็
พยายามเมียงมองหาส้มตำ กับพวกอาหารสำเร็จรูปอื่นๆ ก็หาไม่เจอ จนนึกว่าไม่มีส้มตำขายซะแล้ว
ที่ไหนได้เขาวางไว้อีกมุมหนึ่งของร้านตั้งอยู่อย่างโดดเดี่ยว ถ้าอยากกินเขาขายอาหารทางฝั่งโน้นเสร็จ
แล้วเขาถึงจะเดินมาตำให้ ก็ดูคล้ายกับที่หลวงพระบาง คือวางไว้คนละมุม แยกต่างหากกับอาหาร
ประเภทอื่น แม้ว่าที่หลวงพระบางจะวางไว้ห่างกันแต่ก็ไม่ห่างกันมากนักนี่ ถือว่าอยู่คนละมุมของ

ร้านเลขที่เดียว ตอนเวลาห้าโมงเฝ้าสังเกตดูเห็นเขาดักผงขาวๆ เกือบเต็มทัพพี ตอนแรกนึกว่าน้ำตาล
ผสมเลขตามว่ำนั่นอะไร เขาตอบว่าแป้งนัว (ผงชูรส) ผมจึงร้องเสียงหลง บอกว่าเอาออกอีกหน่อยได้มั๊ย
เขามองหน้าผมงงๆ แล้วก็เทออกนิดหนึ่ง ผมก็เลยบอกอีกรอบว่าเอาออกเยอะๆ เลย คนขายก็ใจดีทำตาม
ผมบอก เชื้อเล้ามานี้ยังชนลูกเลข อะไรจะขนาดนั้น เสร็จแล้วเขาก็ปรุงและทำตามที่ผมบอก ถึงตอนนี้
พวกชาวต่างประเทศมางคูกันใหญ่ด้วยรูปกันจ้าละหวั่น พอเสร็จก็ตักใส่จานผมก็เลยยกมาวางที่โต๊ะกินข้าว
พร้อมกับอาหารอื่นๆ ที่ทยอยนำมาส่งให้ รสชาติก็เป็นอีกแบบออกจืดๆ เผ็ดๆ ยังไงบอกไม่ถูก แต่ก็กิน
กันแซบเพราะความหิว

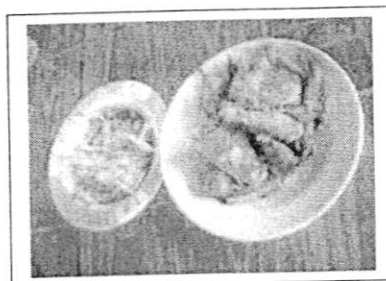
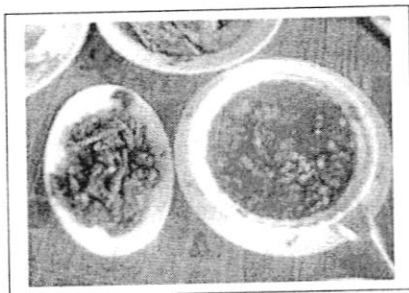
ร้านอาหารบริเวณที่พักรถบ้านกัวกะจับ

เมื่อผ่านทางมาได้สักระยะก็พบอีกร้านหนึ่ง ที่บ้านกาสิก็มีส้มตำขายเหมือนกัน และก็
เช่นเดียวกับที่อื่นๆ ส้มตำจะถูกวางไว้อย่างโดดเด่น อยากกินเขาถึงจะเดินมาตำให้ ดูๆ แล้วก็ค่อนข้างแปลก
ในเมื่อส้มตำก็เป็นอาหารเช่นเดียวกัน แต่จะถูกกันไว้คนละที่ ไกลบ้างใกล้บ้าง ก็เคยถามว่าทำไมวาง
ไว้ห่างแบบนี้ เขาตอบว่า คนจะได้มองเห็นชัดๆ บางคนบอกว่าถ้าเอาไปรวมกับอาหารประเภทอื่นจะ
ไม่มีที่วาง เออก็น่าจะใช่ล่ะ แต่เวลาตำให้ลูกค้านั่งชิว ต้องเดินมาแล้วต้องทิ้งอาหารประเภทอื่นไว้อีกที่
ก็เลยดูขัดกันยังงี้ก็ไมรู้แฮะ ไม่เข้าใจ งงนะ

ที่บ้านกาสิ การนึ่งข้าวเหนียวด้วยหมวตึ่งข้าวไม้
และสังเกตชุดส้มตำต่างๆ จะถูกจัดวางไว้ที่ต่างหาก แยกจากอาหารประเภทอื่น

และแล้วก็มาถึงนครเวียงจันทน์จนได้ ก็มีคำพอดี เข้าที่พักหลับแบบหมดสภาพ น้ำไม่อาบ
อีกตามเคย ก็ถือว่าการได้ไปคราวนี้มีอะไรมาเล่าสู่กันฟังบ้าง ดีกว่าอยู่เปล่าๆ เมื่อมาถึงเมืองไทย สิ่งแรก
ที่อาจารย์ศักดิ์ชาย วางเมนูไว้ก็คือไก่ย่างเขาสวนกวางเท่านั้น และก็สมหวังเมื่อมาถึงอำเภอเขาสวนกวาง
(ดินแดนป่าช้าไก่) จังหวัดขอนแก่น ความสดชื่นก็หวนกลับมาอีกครั้ง ไก่ย่างตัวงามถูกส่งมาพร้อมกับ
ลาบก้อยเมนูของอาจารย์ประสิทธิ์ และที่ขาดไม่ได้ก็คือ ตำบักสุง เอ้อ...จึงชี้ไก่แทน เป็นคำพูดของ
อาจารย์ศักดิ์ชาย หลังไก่ย่างชิ้นแรกผ่านลำคอ ส่วนอาจารย์อ้อมก็สรวนกับการจัดเก็บ file งานของ
แต่ละคนลงคอมพิวเตอร์ และเข้าร่วมวงกินกันอย่างเอร็ดอร่อย

บรรยากาศ ณ เขาสวนกวาง จังหวัดขอนแก่น

ทั้งเหนือทั้งหิวและก็ได้กินสมใจอยากจริงๆ Trip นี้ สุดยอด ทุกคนต่างพูดเป็นเสียงเดียว พร้อมทั้งรินจอร์นเดินป้ายแดง ผสมโซดาคุสึสคิโต แจกจ่ายกัน ส่วนอาจารย์เสกสันต์ก็ต้องรับหน้าที่เป็นโฮเฟอร์ ส่วนผมเหวอแะๆ ไปไหนไปด้วย....อยู่แล้ว น.ก. (นากัน)

ต้องขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชาย สิกขา ดร. ประทับใจ สิกขา อาจารย์เสกสันต์ ศรีสันต์ อาจารย์ประสิทธิ์ พวงบุตร จากคณะศิลปประยุกต์และการออกแบบมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ที่คอยให้กำลังใจ ตลอดจนชาวลาวผู้มากด้วยน้ำใจ สวัสดิ์ศรี คราวหน้าเจอกันใหม่

